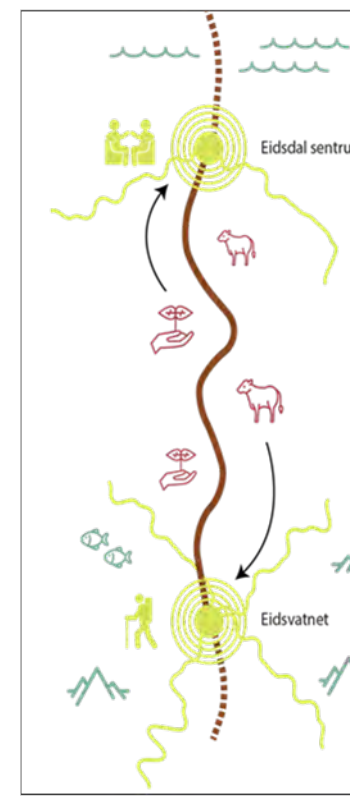

Geirangerfjorden verdsarvområde

Besøksforvaltning og lokalsamfunnsutvikling i Vestnorsk Fjordlandskap

Samlerapport studentprosjekter

Masterkurs LAA 360/361 *Strategisk landskapsplanlegging* høsten 2016

Besøksforvaltning og lokalsamfunnsutvikling i Geirangerfjorden verdensarvområde, Stranda og Norddal kommuner, 2016

Kurset *”Strategisk landskapsplanlegging”* er et årlig tilbud til masterstudenter ved NMBU innenfor studieretningene Landskapsarkitektur, By- og regionplanlegging og Naturbasert reiseliv. Kurset holdes av Institutt for landskapsplanlegging og gjennomføres i høstsemesteret. En sentral del av kurset består i å arbeide med konkrete problemstillinger knyttet til planlegging og forvaltning av større sammenhengende landskap og tilhørende lokalsamfunn i en region i Norge. Høsten 2016 ble Verdensarvområdet Vestnorsk Fjordlandskap, delområdet Geirangerfjorden, valgt som studieområde.

Området omfatter et spektakulært fjord- og fjellandskap av internasjonal anerkjennelse. Kriteriene for verdensarvstatus bygger på unik geologi og landformer, i kombinasjon med bosetning, landbruk og annen aktiv bruk av stedlige ressurser. Reiselivet er internasjonalt, med flere hundre tusen besøkende årlig. Dette er både en ressurs og en betydelig utfordring for lokalsamfunn og natur-/landskapskvalitetene. Bosetningen i området er konsentrert i mindre tettsteder og grender, i hovedsak langs fjordene og i dalfører. Bakgrunnen for vårt valg av Geirangerfjordområdet er de spennende initiativene knyttet til områdets status som Verdensarv, satsingen på «Grøn Fjord» og kombinasjonen av turisme og utvikling av levende lokalsamfunn. I tillegg er NMBU med å utarbeide kunnskapsmessig grunnlag for en besøksstrategi for Vestnorske fjordlandskap.

Hovedmålet i kurset er å gjøre studentene i stand til å kunne utvikle strategier som integrerer plan, forvaltning, stedsutvikling, vern og næringsutvikling knyttet til natur- og kulturressursene i en regional landskapssammenheng. Et viktig utgangspunkt er den europeiske landskapskonvensjonens rammer. Kurset skal gi kunnskap i bruk av verktøy for å analysere landskap, identifisere ressurser for utvikling, forstå mobiliseringsprosesser og medvirkning, og kunne bidra til kommunikasjon og formidling i forhold til ulike aktører og interessegrupper. Videre skal studentene få innsikt i lokal og regional planlegging og forvaltning av landskap og lokalsamfunn.

Studentene var delt i syv grupper med ansvar for hvert sitt geografiske område og/eller tema:

- 1) Besøksforvaltning og lokalsamfunnsutvikling i Geiranger
- 2) Lokalsamfunnsutvikling i bygda Norddal
- 3) Oppvekst som ressurs for stedsutvikling i bygda Norddal
- 4) Reiseliv og landbruk i Eidsdal
- 5) Bærekraftig reiselivsutvikling i Geirangerfjorden
- 6) Geiranger og Herdalen landskapsvernområde – en begrensning eller en ressurs?
- 7) Utvikling av fjordgårdene langs Geirangerfjorden

Hver gruppe har gjennomført en overordnet beskrivelse for sitt område med dokumentasjon av natur- og kulturforhold, landskap, bosetning, og en næringsvirksomhet, reiseliv, etc.

landskapsressursanalyse for å identifisere:

- Landskapskarakterer og nøkkelkvaliteter
- Ressurser for verdiskaping og stedsutvikling
- Utfordringer for forvaltning av landskap og kulturmiljø
- Mulighetsområder for nærings- og stedsutvikling

Med bakgrunn i analyser og mulighetsstudier, har studentene blitt utfordret til å utarbeide overordnede plan- og utviklingsstrategier etter plan- og bygningsloven. Feltarbeidet ble gjennomført fra 26. – 30. september 2016.

Gruppe 1 setter fokus på strategier som kan kombinere en massiv cruise- og landturisme med et levende helårssamfunn i bygda Geiranger. Blant de foreslåtte strategiene er å etablere en samarbeidsplattform mellom de ulike turistnæringene både på lokalt og regionalt nivå, og revitalisere og vedlikeholde kulturlandskapet i et landbruks- og turistperspektiv.

Gruppene 2 og 3 har begge fokus på bygda Norddal i kommunen med samme navn. Problemstillingen gruppe 2 tar utgangspunkt i er: Hvordan kan Norddal og innbyggerne samarbeide for å utvikle bygda å bli mer attraktiv med tanke på bosetning, besøk og bedrift? For å kunne oppnå dette foreslår gruppa et økt samarbeid mellom kommunen og mellom de ulike bygdene i kommunen, bygge flere stedstilpassede boliger, videreutvikle småskala reiseliv og videreutvikling av lokal næring.

Problemstillingen for *gruppe 3* er: Hvordan kan fokus på barn og unge brukes som ressurs for Norddals utvikling? Basert på landskapsressursanalysen foreslår gruppa å styrke de fysiske forbindelser og møteplasser i det offentlige rom, og styrke kultur- og naturbasert læring for barn og unge.

Gruppe 4 fokuserer på landbruksbygda Eidsdal i Norddal kommune. Gruppa har valgt å rette søkelys mot forholdet mellom landbruk og turisme for en positiv stedsutvikling. Strategien som anbefales er å utvikle kortreist mat og natur- og kulturopplevelser ved utvalgte stoppunkter langs den nasjonale turistveien gjennom bygda.

For å oppnå en mer bærekraftig turisme i Geirangerfjorden foreslår *gruppe 5* å utvikle helårsturisme, sterkere geografisk spredning av turistene for å avlaste Geirangerbygda og mer miljøvennlig ferdsel på fjorden og på land.

Gruppe 6 velger å fokusere på mulighetene på Herdalssetra, som ligger innenfor Geiranger og Herdalen landskapsvernområde i Norddal kommune. Problemstillingen er hvordan man kan kombinere aktiv seterdrift og turisme for økt lokal verdiskaping.

Gruppe 7 ser nærmere på de karakteristiske fjordgårdene langs Geirangerfjorden, og hva disse kan bidra i forhold til sosial, kulturhistorisk og miljømessig verdiskaping. De foreslåtte strategiene er å utbedre tilgjengeligheten til fjordgårdene, bedre informasjon, tilrettelegge for aktiv bruk og styrke organiseringen og finansieringen. I den siste strategien foreslås bl.a. å ansette en egen fjordgårdvaktmester.

Vi ønsker å takke alle som har stilt opp til møter og intervjuer med studentene og delt av sin kunnskap og sine erfaringer. Oppstartsmøtet på Fjordsenteret i Geiranger med nøkkelpersoner fra Stiftelsen Geiranger verdsarv, verneområdeforvalter og Destinasjon Geiranger var svært verdifullt, som gjorde at studentene raskt ble introdusert til sine områder og temaer. Takk også til kommunene og andre som har delt av sine kunnskaper, erfaringer og engasjement med studentene. Arbeidet har gitt et stort læringsutbytte. Vi håper analysene og strategiene som er utviklet vil være til nytte og inspirasjon i det videre arbeidet med steds- og næringsutvikling, samt arbeidet med å utarbeide en besøksforvaltningsstrategi for Vestnorske fjordlandskap, delområde Geiranger.

Ås, desember 2016

*Morten Clemetsen, Kristin Marie Berg og Knut Bjørn Stokke
Kursansvarlige ved NMBU*

Strategisk landskapsanalyse av Geiranger

Katrine S. Andersen, Hans Erlend Fausa, Åse Grøttå,
Rebecca Krogevoll og Joakim Røed

Sammendrag

I dette prosjektet har vi utviklet tre strategier med bakgrunn i problemstillingen "Hvordan skape en helhetlig reiselivsutvikling som kombinerer land- og cruiseturisme for bygda Geiranger?". For å utvikle disse strategiene brukt vi verktøy som stadkjensle og landskapsanalyse. Store deler av arbeidet ble utført på grunnlag av utflukten vi hadde til Geiranger i slutten av september. Materialitet vi hentet inn under denne utferden har vi kombinert med teori fra forelesning. Vi har valgt å presentere utfordringer før vi presenterer strategiene og konkrete tiltak til hver enkel strategi. Hovedutfordringen, men også den største muligheten til Geiranger vil være å få til et helhetlig samarbeid med land- og cruiseturisme, samt et levende helårssamfunn. Ved å få en balansert struktur på attraktivitetspyramiden med de tre B`ene bolig, bedrift og besøk vil Geiranger ha mulighet til å bli en attraktiv destinasjon, og et levende helårssamfunn.

Bilde 2: Geirangerfjorden

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	2
Del 1 Innledning	3
1.1 Problemstilling	3
1.2 Metode	3
1.3 Teori og begrepsavklaring	4
Del 2 Regionalt og lokalt perspektiv	7
2.1 Verdensarv og landskapsvernområdet	7
2.2 Stranda kommune	8
2.3 Historisk perspektiv Geiranger	9
2.4 Lover	10
Del 3 Analyser	10
3.1 Landskapsanalyse	10
3.2 Stadkjensle - "sense of place"	16
Del 4 Mulighetsstudie	17
4.1 Innledning	17
4.2 Mulighetsstudie	18
Del 5 Strategier og tiltak	20
Del 6 Avslutning	22
6.1. Kilde	23
6.2 Figurliste	25

Del 1 Innledning

Denne rapporten er utviklet for kurset LAA360 Strategisk landskapsplanlegging. Bakgrunn for årets oppgaver er besøksforvaltning og lokalsamfunnsutvikling i Geirangerfjorden Verdsarvområde med caseområder i kommunene Stranda og Norddal.

Bakgrunn for vår oppgave er Geiranger med fokus på storskala reiseliv, besøksforvaltning og lokalsamfunnsutvikling.

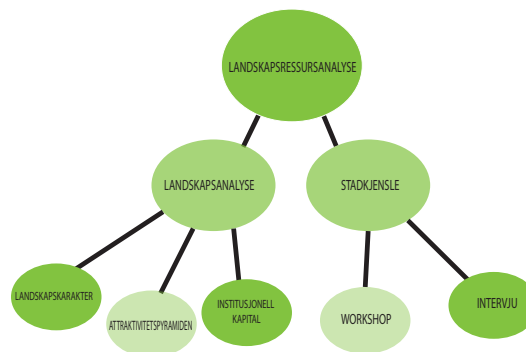
1.1 Problemstilling

Geiranger er en bygd som livnærer seg på både land- og cruiseturisme. På bakgrunn av dette har vi valgt problemstillingen;

HVORDAN SKAPE EN HELHETLIG REISELIVSUTVIKLING SOM KOMBINERER LAND- OG CRUISETURISME FOR BYGDA GEIRANGER?

Med helhetlig reiselivsutvikling ønsker vi å se på helårsturisme og bygdas evne til å ta i mot turister med tanke på infrastruktur

og tilrettelegging for turister. Det er viktig at lokalbefolkningen er med på utviklingen, og at reiselivet ikke ødelegger for ønsket om å bo og leve i bygda.

Figur 1: Metodemodell

1.2 Metode

I denne rapporten vil vi benytte oss av landskapsressursanalyse (LRA). LRA er en kombinasjon av landskapsanalyse og stadkjensle ("Sense of place") (Clemetsen 2009). Landskapsanalyse består i hovedsak av landskapskarakterisering som kort fortalt karakteriserer et avgrenset områdes særpreg og stedets helhet (Clemetsen 2009), mens stadkjensle går ut på menneskers relasjoner til landskapet (Clemetsen & Stokke 2014). I følge Clemetsen & Stokke (2014) skiller LRA seg fra andre lignende metoder ved at

LRA "integrere dokumentasjon av ressurser, medvirkningbaserte mulighetsstudier, samt plan- og tiltaksrettede strategier i en mobiliserende prosess" (2014:50). En LRA består av seks analysetemaer: Landform, vegetasjonsdekke og viktig naturstruktur, arealbruk, kulturhistorien i landskapet, landskapets kulturelle betydning og landskapsopplevelsen (Direktoratet for naturforvaltning & Riksantikvaren 2011).

Stadkjensle som er oversatt fra det engelske uttrykket "sense of place" er i all hovedsak opplevelsen av de ulike delene i et område, som eksempel natur, landskap, mennesker og minner. Disse opplevelsene former inntrykket og forholdet til et spesifikt område. (Johansen 2014). En annen definisjon av begrepet hentet fra Morten Clementsen er at "Stadkjensle er opplevelsen av et område som er spesielt og annerledes enn andre områder" (Clemetsen 2009:9). For å kunne kartlegge stadkjensle reiste vi til Geiranger. I løpet av besøket ønsket vi å kartlegge lokalbefolkningens og de besøkendes relasjoner til området. I tillegg ville vi skape vår egen oppfatning.

Før avreise til Geiranger foretok vi en grov analyse av området og kartlegging av de naturlige landskapskillene. For å sikre at vi fikk med den nødvendige informasjonen valgte vi å kartlegge hvilke tema vi ønsket at intervjuene skulle omhandle. Vi hadde som mål om å ikke påvirke intervjuobjektet, og utformet ikke faste spørsmål på forhånd. Den midlertidige problemstillingen før gjennomførte intervjuer ne var: Hvordan kan man tilrettelegge for turisme uten at det går på bekostning av innbyggernes livskvalitet og hverdagsliv?

Vi benyttet oss av kvalitativ metode for å forstå folks stadskjensle. Kvalitativ metode går ut på å få en verbal beskrivelse av situasjoner (Silverman 2014). Vi valgte å foreta åpne dybdeintervju av våre intervjuobjekter. Noen av intervjuobjektene krevde mer hjelp av intervjuer for å komme i prat, og utviklet seg derfor til semi-strukturerte intervjuer. Vi gjennomførte også en workshop med skoleelevene i 8.-10. klasse på Geiranger skole.

1.3 Teori og begrepsavklaring

I oppgaven benyttes det ulike begreper og teorier for å analysere informasjonen vi har innhentet før og under vårt besøk til Geiranger. Dette er for å se hvilke muligheter og utfordringer vi står overfor.

1.3.1 Land- og cruiseturisme

Turisme og reiseliv er vanlige samlebetegnelse for virksomheter som har tilknytning til ferie og fritidsreiser. For vår del er det viktig å skille land- og cruiseturismen. I vår rapport vil landturisme si de som kommer reisende i buss, med egen bil eller campingvogn, syklende, gående og lignende. Cruiseturistene er de som kommer reisen med skip som oftest kun legger til havn i noen timer. Fra Innovasjon Norges (2015a) rapport om turisme er hovedtrekkene at cruiseturistene ofte er eldre førstegangsreisende med en lavere reisehyppighet enn de landbaserte turistene. Cruiseturistene har et gjennomsnittlig totalforbruk på 3 945 kr per person, mens tilsvarende for den landbaserte turist er på 13 470 per person. Til tross for

forskjellig forbruk er cruiseturisten mer tilfreds og tilbøyelig til å anbefale Norge som ferie-destinasjon enn de landbaserte. (Innovasjon Norge 2015a).

En gjennomsnittlig cruiseturist besøker fem havner i løpet av et Norgesbesøk. Noe som førte til at de 500 000 cruisegjestene som besøkte Norge i 2015 utgjorde 2,5 millioner dagsbesøk. Størstedelen av markedet domineres av tyske og britiske turister. Fjordnorge har 72 % av de dagsbesøkende. (Innovasjon Norge 2015a).

Antall cruisebåter har ikke hatt en veldig kraftig økning siden 1900-tallet, men det har der i mot vært en stor økning i antall passasjerer per cruisebåt. I 2010 hadde cruisebåtene i gjennomsnitt 1338 passasjerer per båt, mens det i 2015 var 1712 passasjerer per båt. Fra 2010 til 2015 har antall cruisepassasjerer økt med nesten 100 000 personer. (Innovasjon Norge 2015b) Det er i følge Innovasjon Norge (2015a) en økende etterspørsel etter blant annet vintercruise. Dette tilsier at det er en interesse for Norge som en vinterdestinasjon.

1.3.2 Besøksforvaltning

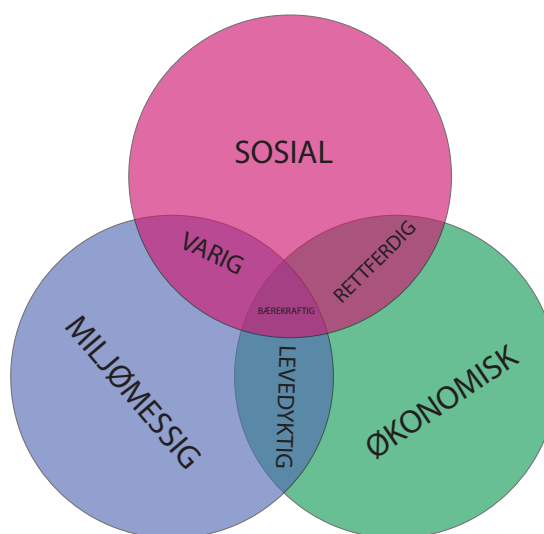
I følge Miljødirektoratet handler besøksforvaltning om “å legge til rette for og styre bruken i en nasjonalpark slik at opplevelsen for de besøkende og den lokale verdiskapingen blir størst mulig, forståelsen for vernet økes og verneverdiene ivaretas” (Miljødirektoratet 2013:11).

1.3.3 Besøkstrategi

Miljødirektoratets definisjon på en besøksstrategi er “en plan for hvordan nasjonalparkstyret vil gjennomføre besøksforvaltning for parken. Besøksstrategien skal vise hvilke tiltak (informasjon, fysisk tilrettelegging, sonering, oppsyn etc.) som er nødvendige for å balansere verneverdier, besøkende og lokal verdiskaping i et verneområde, slik at en oppnår størst mulig nytte for alle tre interesser” (Miljødirektoratet 2013:11). En besøksstrategi vil i denne rapporten si en plan for hvordan destinasjonen skal forvalte besøkende i området.

1.3.4 Bærekraft

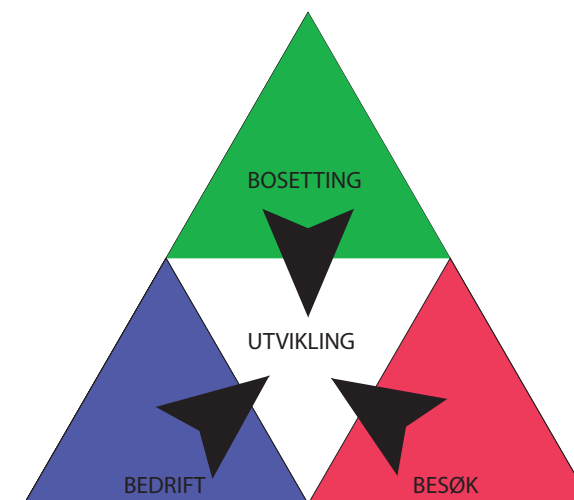
Det Store norske leksikon definerer bærekraftig utvikling som en utvikling som tilfredsstiller dagens behov, men som ikke går utover framtidige generasjoners muligheter for å tilfredsstille sine behov (Olerud 2015). En slik utvikling beror på sosiale, miljømessige og økonomiske hensyn (se figur 2) som skal overlappe hverandre. Sosiale og miljømessige problemer må sees i sammenheng og kortsiktige økonomiske hensyn må vike for langsiktige miljøhensyn. (Wikipedia 2016)

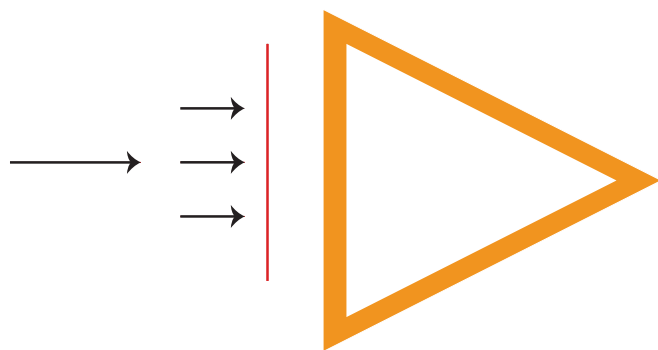
Figur 2: Bærekraft

1.3.5 Attraktivitetspyramiden

De tre B'ene representerer bedrift, bosted og besøkende (se figur 3) som skaper attraktivitetspyramiden. Pyramiden er et strategisk verktøy som tar utgangspunkt i flyttestrømmer for å måle fremgang eller nedgang. Den kan også brukes til å skille mellom forhold som kan påvirkes, og hvilke forhold som ikke kan påvirkes. (Vareide & Kobro 2013).

Figur 3: Attraktivitetspyramiden

Figur 4: Ouffs presentasjon oppsummerer Healeys tre dimensjoner for institusjonell kapital.

1.3.6 Institusjonell kapital

Susanne Moen Ouff presenterte tre kritiske suksessfaktorer for en institusjonell kapitalbygging. Faktorene er basert på Patsy Healeys modell for institusjonell kompetansebygging (se figur 4 og 5). De tre dimensjonene spiller inn ligger på kunnskapsressurser, relasjonressurser og mobiliseringsevne. Gjennom modellen kan en se på sammenhengen mellom de ulike dimensjonene for å bygge opp nettverk i et område eller en organisasjon. (Ouff 2016).

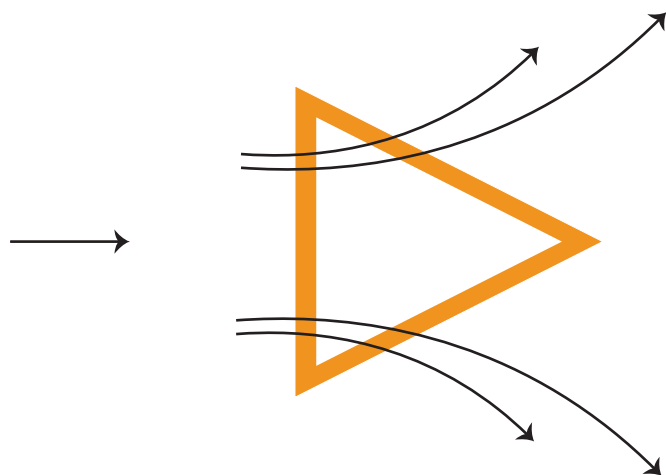
1.3.7 People pollution

People pollution vil si at mengden turister eller besøkende på ett sted, eller ved en attraksjon, som fører til at opplevelsesverdien reduseres. Dette kan foregå over lengre perioder, men også innenfor korte tidsrom der kapasiteten for ett sted overskrides av antallet besøkende. (Innovasjon Norge 2015a)

1.3.8 Landbruket i Sveits

Landbruket i Sveits er svært sammenlignbart med det norske landbruket. Akkurat som Norge

står Sveits utenfor EU og har dermed et sterkt ønske om å verne om sitt eget landbruk og er ikke så sterkt påvirket av frihandel mellom landene. Geografien er også svært likt det norske. Sveits består, som Norge, av både flate områder (som på Østlandet) og bratte fjellsider (som på Vestlandet). Et så forskjellig landskap gjør at landbrukspolitikken som føres må være tilpasset de ulike landskapene og utfordringene de har. I 1998 ble det bestemt at landbruket i Sveits skulle jobbe for følgende oppgaver: Sikre matforsyninger, bevare naturlige ressurser, ta vare på landskapet, oppmuntre til desentralisering. Landbruket får i dag direkte tilskudd for kompensasjon for kommunal- og miljøtjenester. De får også direkte tilskudd for bevaring av landskapet. (Federal Office for Agriculture 2004).

Figur 5: Ouff viser til hvordan eksterne krefter og utfordringer, og hvordan intern omstillinger og utviklinger spiller inn.

Del 2 Regionalt og lokalt perspektiv

I dette kapittelet vil vi se på Geiranger fra et regionalt og lokalt perspektiv.

2.1 Verdensarv og landskapsvernområdet

For å belyse det regionale vil vi først se nærmere på verdensarv før vi går inn på landskapsvernet i området. Se figur 6.

2.1.1 Verdensarv

UNESCO er en organisasjon i FN som hovedsakelig tar seg av utdanning, vitenskap, kommunikasjon og kultur (Leraand 2016). Verdensarvlisten ble etablert i 1972 av UNESCO (Storsletten 2015). På verdensarvliste finner man over 1000 ulike kultur- og naturområder som har en helt essensiell verdi. I Norge er det syv ulike steder eller områder som har blitt oppført på denne listen, der i blant Geirangerfjorden som er del av det Vestnorske fjordlandskapet. I det Vestnorske fjordlandskapet inkluderer man også Nærøyfjorden. Det Vestnorske fjordlandskapet havnet på listen den 14.07.2005 (Storsletten:2015). Verdensarvstempelet er det

høyeste og mest anerkjente stemplet et område eller sted kan få. Samtidig gir det et stort ansvar; å kunne føre arven videre til etterkommere og ettertiden (verdensarv, n.d).

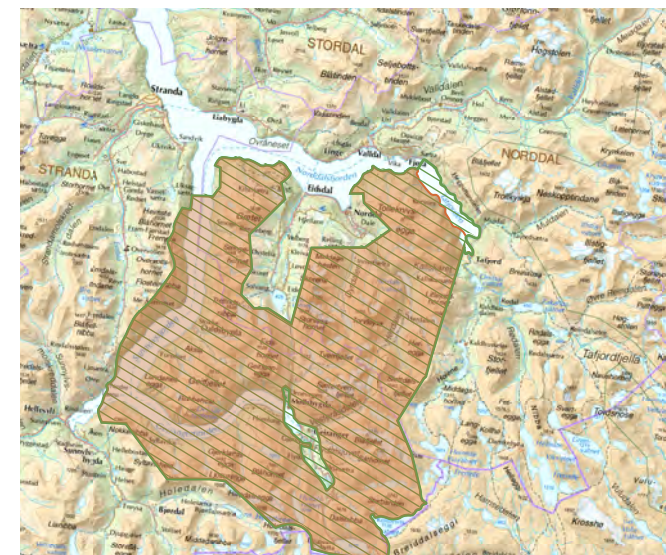
Det Vestnorske fjordlandskapet inkluderer de mest spektakulære, dypeste og lengste fjordene man finner i verden i dag. Nærøyfjorden og Geirangerfjorden representerer Norge både nasjonalt og internasjonalt (Vestnorsk fjordlandskap n.d.). Det er et sentralt mål for verdensarvområdet å sikre naturverdiene i området samtidig som de iliggende kulturverdiene i landskapet bevarer.

2.1.2 Landskapsvernområdet

Naturmangfoldsloven definerer et landskapsvernsområde slik:

“Som landskapsvernområde kan vernes natur- eller kulturlandskap av økologisk, kulturell eller opplevelsesmessig verdi, eller som er identitetsskapende. Til landskapet regnes også kulturminner som bidrar til landskapets egenart” (Naturmangfoldloven §36).

Formålet med dette er å verne landskapet

Figur 6: Kart over Landskapsvernområde og verdensarvområde.

som en helhet og ikke de enkelte artene som er etablert i området. Hvis det er etablert næringsvirksomheter som for eksempel jordbruk kan dette brukes som før så lenge det ikke går på bekostning av landskapet som en helhet (Frislid 2014).

I 2004 ble **Geiranger-Herdalen**, med et areal på nesten 498 km², vernet med kongelig resolusjon. Formålet med å verne dette området er hovedsakelig for å bevare det

særegne fjord- og fjellandskapet i tillegg til å bevare det biologiske mangfoldet i området. Det er også viktig å verne kulturlandskapet, kulturminnene og landskapsformene samt de geologiske forekomstene (Geiranger-Herdalen verneområdestyre 2013).

Verneområdet er svært variert med lier som strekker seg fra fjordene og opp til 1850 m.o.h, mens de indre delene av verneområde har høyfjell og tinder og en variert naturformasjon med fosser og breer. Flere viktige arter som blant annet havørn og kongeørn har etablert seg her og benytter området til hekking (Hansen 2011).

2.2 Stranda kommune

Stranda kommune ligger i Storfjorden i Møre og Romsdal, og grenser til fylkene Sogn og Fjordane og Oppland, og kommunene Sjøk, Norddal, Stordal, Sykkylven og Ørsta. Kommunen preges av et alpint landskap med høye fjell som stuper ned i havet. Det høyeste fjellet i kommunen er Blåfjellet som ruver 1775 m.o.h like øst for Geiranger. Landskapet er et

resultat av særlig fire forhold: harde bergarter i grunnfjellet, strukturene i berggrunnen skapt av foldingen i kaledonsk tid, landheving og iserosjon gjennom flere istider i 900 000 år. Kommunens areal er på rundt 867 km² og rundt 70 % av kommunens areal ligger over 600 m.o.h. (Stokkan & Thorsnæs 2015).

2.2.1 Bosetting

Kommunens bosetning er sentrert rundt kommune- og administrasjonssentret Stranda og ved jordbruksdistriktet i Strandadalen. Folketallet har steget jevnt siden krigen, men falt noe på 1980-tallet. Folketallet var stabilt fra 1990-2005 og har det siste tiåret steget med 1 % årlig (Stokkan & Thorsnæs 2015). Innbyggerne er fordelt ut på bygdene Geiranger (250), Hellsylt (680), Liabygda (260) og Stranda (3500) (Lindset 2011). Hver bygd har barnehage, skole og omsorgsbolig. I Stranda er det også et sykehjem og to videregående skoler (Stokkan & Thorsnæs 2015).

2.2.2 Næring

Stranda er en industrikommune, som først startet med etableringer av en rekke møbelfabrikker, men har i dag den største delen av sysselsettingen innen næringsmiddelindustrien, blant annet Stabburet Stranda (Grandiosa pizza) og Grillstad. Jordbruket i kommunen er stort sett basert på melkeproduksjon fra saue- og geitehold, i tillegg til noe fruktdyrking i de varmere fjordene. Videre har turistnæringen blitt viktigere for kommunen, spesielt med tanke på Geiranger og alpinanlegget på Strandafjellet.

Hovedvekten av næringsvirksomhetene i Geiranger består av tjenester rettet mot turister og besøkende med en stor andel overnattingssteder, restauranter, kafeer, souvenirbutikker og ulike utleiefirma. Blant overnattingsstedene er det fire hoteller, to bed & breakfast, samt flere hytte- og campingplasser. Turistsesongen varer i hovedsak fra mai til september.

Jordbruk har vært en viktig del av næringslivet i Geiranger, men stadig flere velger bort gårdsdrift til fordel for reiselivsnæringen. I

dag drives fire gårder i Geirangerfjordområdet. Enkelte bedrifter har satset på en kombinasjon mellom jordbruks- og reiselivsnæring. Øvrige næringsvirksomheter som drives er en lokal dagligvarebutikk, bensinstasjon samt diverse enkeltmannsforetak som elektriker-, male-, tekstil- og byggfirma. Nabobygdene, Eidsdal og Norddal, i Norddal kommune har et høyere antall gård drivere og noen reiselivsaktører. Hittil har noen av gårdene i Eidsdal hatt beitedyr i Geiranger, noe som har bidratt til å vedlikeholde noe av kulturlandskapet.

2.3 Historisk perspektiv Geiranger

Fra gammelt av var bygda Geiranger et isolert bondesamfunn med tungdrevne fjordgårder i en fjordarm på nordvestlandet. Ferdselen gikk med båt i fjorden eller langs stien mellom fjelltoppene mot Eidsdal eller Skjåkbygdene. Dette endret seg 29. januar 1858 da det første dampskipet "Sundmør" kom innover fjorden, og fra denne dagen kom skipet ukentlig til Geiranger. Dette førte til en bedre kommunikasjon og kontakt

med nærliggende områder som Ålesund og de ulike grannebygdene. Den første turistbåten, "Nereid", kom til Geiranger i 1869. Samme år som turistbåten kom inn Geirangerfjorden opprettet Martinus Meråker og kona Siri Meroks hotell, det første hotellet i Geiranger. Bygningen ble også drevet som en handelsbygning. Kirken med sin åttekantede struktur er i dag å finne ved tettbebyggelsen i fjordbotnen, og ble bygget i 1842 (Thorsnæs 2015). Hotell Geiranger startet opp i 1885, snarlig etterfulgt av Hotell Union i 1891. Union ble bygget av A. Shildrop fra Ålesund, og ble kjøpt opp av Julie og Karl Mjelva i 1899. I dag, fire generasjoner senere, drives hotellet fortsatt av familien Mjelva. Opprinnelig ble hotellet bygget i tre og inspirert av sveitserstilen. I 1979 ble den siste delen av det opprinnelige trebygget fjernet, og i dag har hotellet blitt renovert en rekke ganger. Riving av trebygget var nødvendig for å møte kravene til de internasjonale standardene; med blant annet private toalett på hver av rommene (Hotel Union n.d).

Fra tidlig 1900-tallet sto markedsføring av

Geirangerbygda svært sentralt, og i 1906 ankom omtrent 110 skip Geiranger. Frem til bilen tok over i cirka 1930, var det svært vanlig at befolkningen skyttet turister rundt i bygda med hest og kjerre.

I 1938 sto Nibbevegen som fører til Dalsnibba ferdig, men veien ble ikke offisielt åpnet før i 1948. Åtte år senere sto Ørnevegen ferdig. Begge disse veiene er i dag svært sentrale turistattraksjoner i bygda.

I 2004 ble landskapsvernområdet Geiranger-Herdalen opprettet (Geiranger-Herdalen verneområdestyre 2013), og i 2005 kom Geirangerfjorden og Nærøyfjorden på UNESCO-verdensarvliste. Dette medførte et økende besøkstall (Flydal 2009). Geiranger sentrum er en del av verdensarvområde, men er unntatt fra landskapsvernområdet.

I mai 2014 fikk Geiranger en ny turistattraksjon, naturstien fossevandring ved Storfossen. Denne stien ble dannet på grunnlag av lokale investorer, kommunen, Statens Veivesen og fylket. Stien strekker seg fra elveutløpet nede ved havneområdet, forbi hotell Union og videre til Fjordsenteret.

2.4 Lover

For bygda Geiranger er det tre lover som er sentrale for utvikling og vern;

- Plan- og bygningsloven
- Kulturminneloven
- Naturmangfoldloven

Plan- og bygningsloven er den lokaleforvaltningens fremste redskap når det kommer til vern og utbygging. Kulturminneloven er først og fremst brukt av den statlige forvaltningen når det gjelder vern. Landskapet i Geiranger er primært vernet gjennom naturmangfoldloven.

Geiranger, er som nevnt, utelatt fra landskapsvernområde, og står dermed uten noe formelt vern gjennom verneplanen. Selv om byggene i sentrum ikke ligger innenfor verneområdet er det viktige kulturminner som er med på å skape grunnlaget for at området har fått sin verdensarvstatus.

Siden ingen av byggene i Geiranger kan omfattes av Kulturminnelovens automatiske fredning, er de avhengige av et vedtak om vern gjennom Plan- og bygningslovens §§11-8 - 11-11. I Asplan viak (2007a) sin registrering om

kulturminner i Geiranger er det registrert 73 bygg som faller under kravet for å bli SEFRAK-registert. SEFRAK (Sekretariatet For Registrering Av faste Kulturminne i Noreg) er det nasjonale registeret for bygninger bygd før 1900. Det at et bygg er registert i SEFRAK-registeret betyr ikke at det *er* vernet, eller *bør* bli vernet, men at det *kan* bli vernet.

Eksisterende planer:

- Kommunedelplan for Geiranger (2013)
- Reguleringsplan for Geiranger (2003)
- Reguleringsplan for Geiranger sentrum (1992)
- Reguleringsplan for Homlung (1976)
 - Utbygging av hytter og naust
- Reguleringsplan for Gjørvaugen (1986)
 - Bosetting
- Reguleringsplan for Fjordsenteret (1999)
 - Bygging av Fjordsenteret
- Forvaltningsplan for Geiranger - Herdalen landskapsvernområde
 - Planen inneholder ingen besøksstrategi over området

Påbegynte nye planer:

- Kommunedelplan Stranda Kommune/ Stryn kommune
 - Opplandskedal - RV15 (Strynefjellet). Ny helårsvei.
- Områderegulering for fjord
 - Utviklet av Stranda Hamnevesen
- Områderegulering for land
 - Utviklet av Stranda Kommune
- Reguleringsplan for Berget - Geiranger
- Reguleringsplan for Hole og Berget
 - Boligutbygging

Del 3 Analyser

I dette kapittelet vil vi foreta en analyse basert på del 1 og 2.

3.1 Landskapsanalyse

I denne delen av rapporten ønsker vi å foreta en landskapsanalyse som et av leddene i en landskapsressursanalyse.

Bygda Geiranger ligger innerst i den cirka 16 km lange Geirangerfjorden i Stranda kommune. Geirangerfjorden er den innerste og mest sørøstlige armen av Storfjorden. Fjorden er kjent for de bratte fjellene som reiser seg opp til 1700 meter over fjorden og sine mange fossefall slik som De Syv Søstre, Friaren og Storseterfossen. Geiranger har også mange fjordgårder som ligger på små fjellhyller i fjellsidene, men flere av disse er nå fraflyttet. Spesielt kjent er Skageflå som ligger 270 m over fjorden ved fossen Friaren. Se figur 12-15 for snitt tegninger og oversikt over dagens arealbruk og karakteristiske landskapsformer.

Med fjordens særpreg og kjennetegn har den lenge vært et kjent turiststed helt fra 1800-tallet

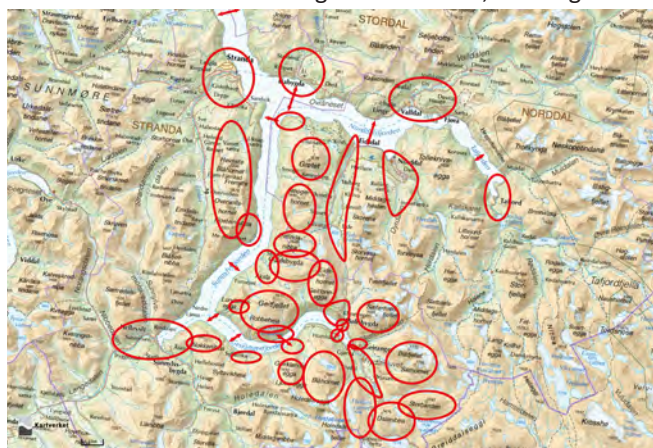
da de første båtene kom for å besøke fjorden. I dag har bygda stor trafikk av både land- og cruiseturister. Fjorden har flere hoteller og campingplasser, men kun et helårsåpent hotell; Hotell Union. Turistsesongen starter opp i mai og varer ut september. (Thorsnæs 2015)

3.1.1 Området Geiranger og omegn

Geiranger er klart avgrenset av de mange høye fjellene som stiger rett opp fra havet på alle kanter (se figur 7). Tilgjengeligheten til bygda har store forskjeller fra vinter- til sommerstid. Se ferdselsårene figur 9. På sommeren er fjellovergangen til Oppdal fylke og sørover åpen. Den skaper en god tilknytning til områdene i nevnte retning. Ferjen går mellom Hellesylt og Geiranger, og Ørnevegen som går over til Eidsdal. På vinterstid stenges fjellovergangen sørover og ferjetrafikken avsluttes for sesongen. Veien over til Eidsdal er åpen, men er ofte ras- og skredutsatt, og derfor periodevis stengt. Se figur 10-11.

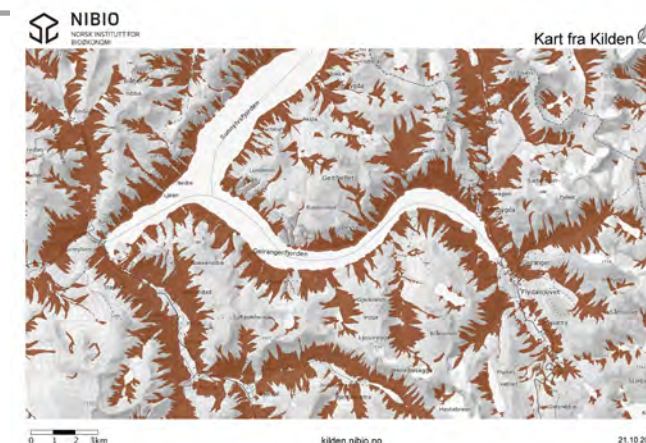
Figur 7: Barrierer, naturlige skiller

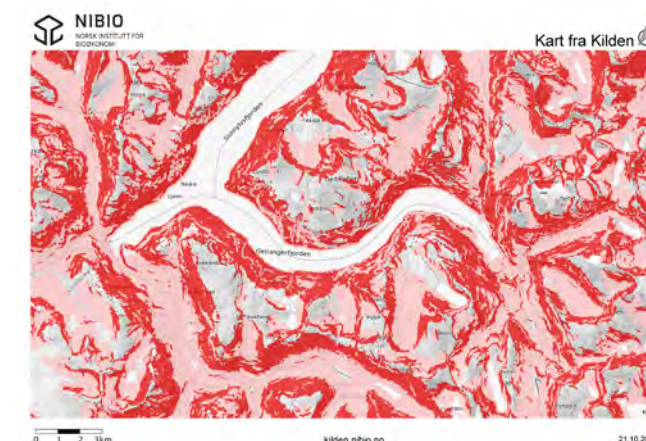
Figur 8: Interessesepunkter

Figur 9: Ferdselsårer

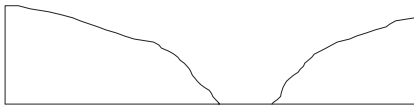

Figur 10: Aktsomhetskart for flom og jordskred

Figur 11: Aktsomhetskart for snøskred

C1: Teinnosa 1436 m.o.h. C2: Smånipene 1130 m.o.h.

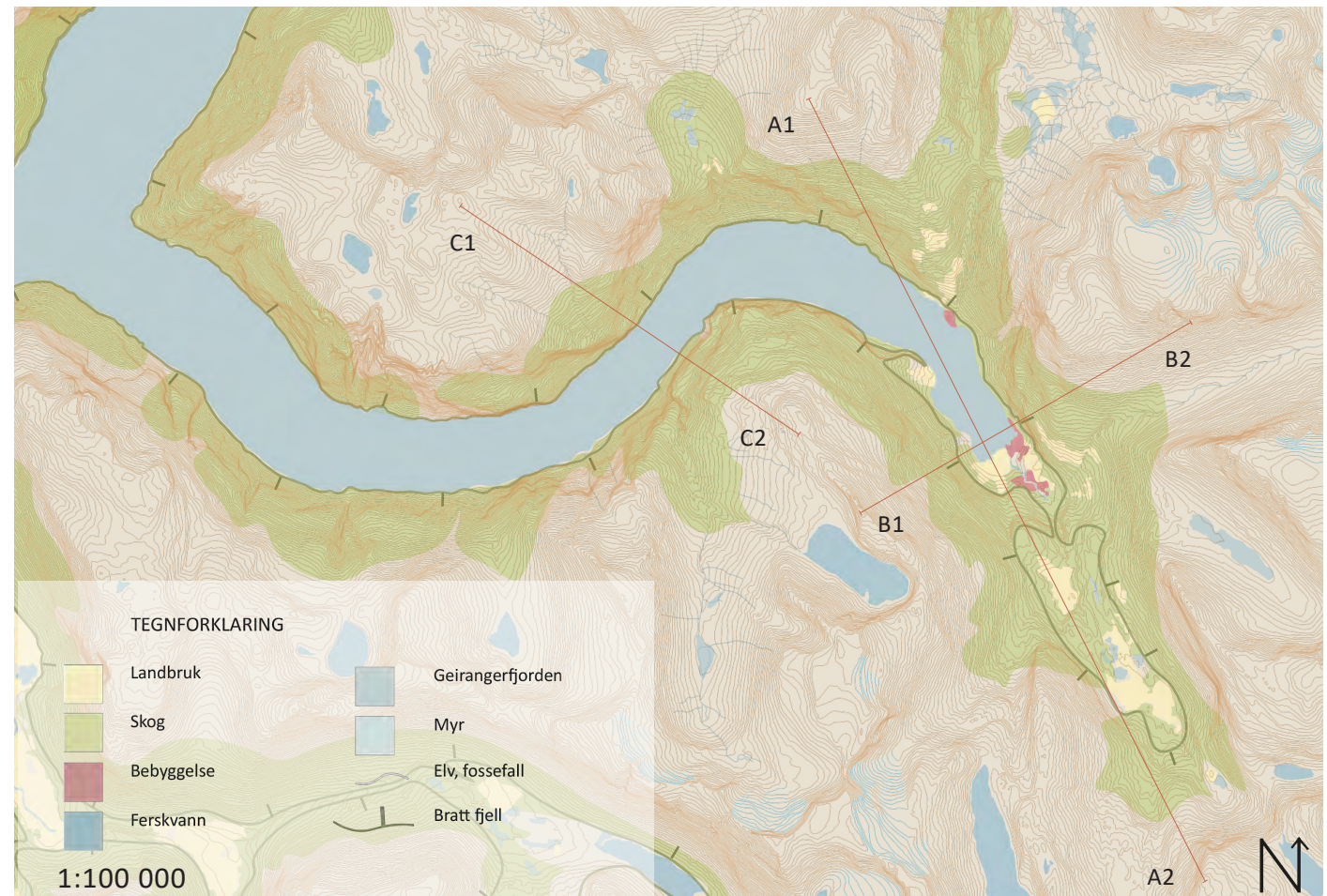

Figur 12: Snitt C, et av de smaleste partiene i fjorden, mellom Teinnosa og Smånipene. 1:100 000

B1: Keipen 1379 m.o.h. B2: Storskredfjellet 1600 m.o.h.

Figur 13: Snitt B, snitt på tvers av fjorden, mellom Keipen og Westerås gard og opp til Storskredfjellet. 1:100 000

Figur 15: Arealbruk og karakteristiske landskapsformer i Geirangerfjordområdet. Følgende kilder ble benyttet ved utarbeidelse av landskapsanalysen:

-Kartdata Geiranger, 2016. Kartverket, Geovekst og kommunene, NIBIO

A1: Geitfonnegga 1453 m.o.h.

A2: Dalsnibba 1476 m.o.h.

Figur 14: Snitt A, et av de smaleste partiene i fjorden, mellom Geitfonnegga, gjennom sentrum og opp til Dalsnibba. 1:10 000

3.1.2 Interessepunkter

I vårt besøk lokaliserte vi flere områder som er av interesse for oss, disse har vi valgt å kalle interessepunkter (se figur 8). I denne delen vil vi kort beskrive de ulike områdene.

Sentrum – Maråk

Helt nede ved fjorden ligger sentrum for bygda. Her ligger dagligvarehandel, bakeri, skole, eldrehjem og lignende. Naustene som ligger på nordvestsiden av fjorden er i dag Geiranger sjokolade, kafe og restauranter samt turistinformasjon og suvenirbutikker. Det er også her cruiseturistene kommer i land.

Storfossen

Det er bygget en trapp fra bunnen av fjorden til fjordsenteret som følger Storfossen (se bilde 3). Trappene har en del bratte partier og en kommer nært innpå den mektige fossen. Noen av boligene som er ligger ved fossen får trappen tett inntil huset.

Storfossen skaper et naturlig skille mellom det som oppfattes som selve sentrum og campingområdet og markene som ligger på andre siden. Skolen og barnehagen ligger tett

på fossen.

Norsk Fjordsenter og Hotell Union

Området ligger på et av de mange platåene over sentrum. Området er delt av Storfossen som renner igjennom og med flere bruer og overganger er det god tilgjengelighet mellom Fjordsenteret og hotell Union.

Norsk Fjordsenter er den mest besøkte turistattraksjonen i Geiranger (Dybedal & Haukland 2016:40), med cafe og en interaktiv utstilling som illustrerer verdiene som ligger til grunn for at Geiranger er et verdensarvområde.

Westerås gård

Ligger ved en fjellhille som strekker seg 16 meter ut av fjellet. Deler av gården ligger innenfor landskapsvernområdet. Gården har slått og beitemarker hovedsakelig rundt selve gården og driftsbygningene, i tillegg til lommer langs med veien. Når man kommer inn i landskapsvernområdet blir terrenget enda mer ulendt og bratt. Dette områder er i dag mer eller mindre gjengrodde beite og slåttemark.

Bilde 3: Storfossen med Hotell Union i bakgrunnen

Bilde 4: Ørnesvingen

Flydalsjuvet

Flydalsjuvet er et utsiktspunkt over Geirangerfjorden som ligger like ovenfor hotell Utsikten. Utsiktspunktet er godt tilrettelagt med stier av betong, et platå med benker og toalettbygg, og et platå med stolen "Fjordsetet".

Ørnevegen

Innfartsåre fra Eidsdal til Geiranger er fylkesvei 63. Nedfarten fra fjellovergangen og ned til Geiranger sentrum kalles Ørnevegen. Ørnevegen er en helårsvei, men det forekommer at den stenges i korte perioder på vinterstid grunnet ras- og skredfare. På denne veien kan man finne utsiktspunktet Ørnesvingen (se bilde 4). I følge TØI's turistundersøkelse er Ørnesvingen den andre mest besøkte attraksjonen i Geiranger (Dybedal & Haukeland 2016).

Homlung

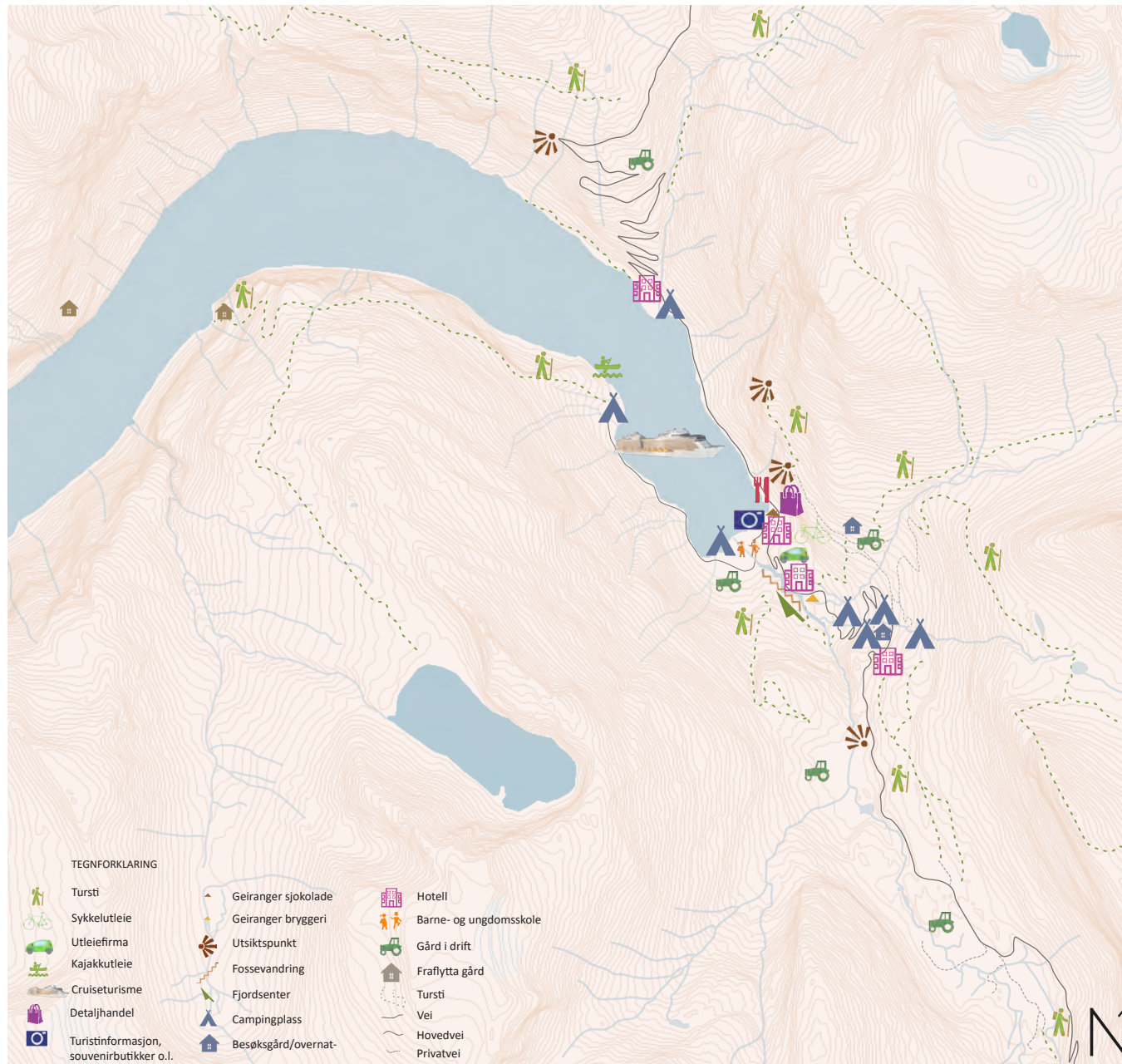
Homlung ligger 2 km nordvest for Geiranger sentrum langs med vannet. Veien inn til Homlung fører til turstien som går til Skageflå. Denne stien er delvis igjengrodd og er litt dårlig merket. Området er utsatt for skredfare

Figur 16: Illustrasjon over noen interessepunkter i Geiranger

vinterstid.

Se figur 17 for en helhetlig oversikt over tilbud i eller med nærhet til Geiranger sentrum.

Figur 17: Oversiktskart over aktiviteter og ressurser i eller med nærhet til Geiranger sentrum.

Følgende kilder ble benyttet ved kartleggingen:

- Bedrifter Geiranger, 2011-2016. Bedriftsdatabasen AS
- Geiranger fotturar, 2016. Storfjordnytt
- Kart Geiranger , 2016. Google maps

3.2 Stadkjensle - "sense of place"

For å kunne kartlegge informasjon om stadkjensle knyttet opp mot Geiranger, intervjuet vi sentrale personer i bygda for å få en oversikt over folks oppfatning og bruk av området.

Vi valgte å dele opp resultatet i temaene turisme, utbygging og infrastruktur og økonomi og verdensarv. Likevel ser vi at temaene påvirker hverandre i stor grad.

3.2.1 Turisme

Etter å ha gjennomført ulike intervjuer kan det oppsummeres med at det er et felles ønske om en langsiktig løsning for turisme i Geiranger, både den cruisebaserte og landbaserte. Turismen er den viktigste inntekten for Geiranger. Lokalbefolkningen i bygda ønsker å spre turistene ut over hele året, og ikke kun i sommersesongen. Dette gjør at befolkningen ser svært positivt på en helårsvei, noe som kan være med å bidra til skape et levende helårssamfunn. Intervjuobjektene var svært klare på at det er en

uenighet mellom land- og cruiseturisme, men at de ulike aktørene jobber mot samme mål.

3.2.2 Infrastruktur

I flere av intervjuene kom det frem at det er en manglende infrastruktur og dårlig tilbud i sentrumsområdet. Dårlig infrastruktur fører til mye kaos gjennom turistsesongen. De ser derfor et behov for tilrettelegging og forbedring av infrastrukturen. Flere har også kommet inn på problematikken rundt boligmangel i bygda. Det er få muligheter for å bygge ut områder grunnet rasfare.

3.2.3 Verdensarv

Innbyggerne i Geiranger mener at Norge som en nasjon bør ta større ansvar overfor bygda. Området er en nasjonal arv som skal føres videre til fremtidlige generasjoner. Ut fra intervjuene anses det som et nasjonalt ansvar slik at bygda ikke skal sitte med hele ansvaret for utfordringene verdensarven medfører. Et annet tema som ble tatt opp av intervjuobjektene var problematikken rundt vern og bruk. Ofte gjør kommunen og fylkeskommunen det

vanskelig å la enkeltpersoner gjøre tiltak eller bruksendringer på verneverdige bygg. De fleste intervjuobjektene virker å være svært stolte av bygda og landskapet, og hva området har å by på. Samtidig kom det frem at enkelte ønsket et mer variert tilbud for lokalbefolkningen, men det er utfordringer med tanke på bygdas størrelse og avstandene til de andre bygdene.

Figur 18: Ordskyer fra tankekart på workshop med skolen. Rød viser det negative ved turismen, og grønt det positive ved turismen.

Del 4 Mulighetsstudie

4.1 Innledning

Ut i fra analysen ser det ut til at det faller folk naturlig å bruke lokalsamfunnet, ved at en sender folk videre til der det er kapasitet og muligheter. Det virker som det er en del utfordringer ved å starte bedrifter i Geiranger fordi det er mangel på lokaler. Flere av byggene er verneverdige og registrerte i SEFRAK, noe som fører til restriksjoner på utnyttelse.

Mangel på aktivitetstilbud i området skyldes stor forskjell i fremkommeligheten til Geiranger på sommer- og vinterhalvåret. Som en liten bygd er det viktig med god kontakt til de nærliggende bygdene for sosiale arenaer gjennom hele året. Vinterstid blir Geiranger endestoppet på en usikker vei fra Eidsdal da veien over fjellet mot Skjåk og Stryn er stengt.

I forkant av vårt besøk fikk vi et inntrykk av Geiranger som et sted preget av “people pollution”, men de som bor og jobber der gav oss et annet inntrykk. De mener at dette ikke er tilfelle, men at det nærmer seg tålegrensen

for hva bygda klarer å håndtere av turisme. Dette merkes godt under høysesongen hvor sentrumsområdet er svært trangt og ufremkommelig. I tillegg kommer det frem at det gjennomsnittlig legges igjen mindre penger per turist i høysesongen enn ellers i året. Etter vårt besøk ser vi at det er mange ressurssterke personer som jobber innenfor landbruk, landbasert turisme og cruiseturisme, men at det mangler et verktøy for å skape et bedre samarbeid mellom land- og cruiseturismen.

Jordbruket i Geiranger har vært nedadgående grunnet bratt og tungdrevet driftsformer, noe som gjør det ueffektivt og ulønnsomt. De som fortsatt driver med landbruk, driver med en kombinasjon av landbruk og turisme. Dette har gått utover kulturlandskapet som er en viktig del av Geirangers identitet. Utfordringen for bonden i Geiranger er at man må veksle mellom mange oppgaver for å få lønnsomhet. Bonden er nødt til å legge til rette for besøk, drifte gården og forvalte kulturlandskapet.

Bilde 5: Geiranger verdsarvskilt

Bilde 6: Geiranger i fugleperspektiv

Bilde 7: Geiranger sjokolade

4.2 Mulighetsstudie

For å kunne analysere Geiranger har vi brukt teorimodellene som er introdusert i del 1. Ved å gå gjennom materialet vi har samlet inn, kan vi utvikle strategier for å løse de utfordringene vår problemstilling tar opp.

4.2.1 Attraktivitetspyramiden

Bolig

I Geiranger er det få plasser tilgjengelig for boligutbygging da store deler av bygda er ras- og skredutsatt. Mange av boligene er arvet og blir brukt som ferieboliger. For pendlere er det god tilknytning på sommeren men det er store utfordringer på vinteren, spesielt mot Skjåk og Stryn da veien i den retningen stenges. Derfor er det ikke muligheter for å pendle inn eller ut av Geiranger i den retningen. Fra motsatt side blir Geiranger endestoppet på RV15. For å skape en større attraktivitet for bosetting i og rundt Geiranger må det oppfordres til mer boligbygging og bedre tilgjengeligheten for pendling.

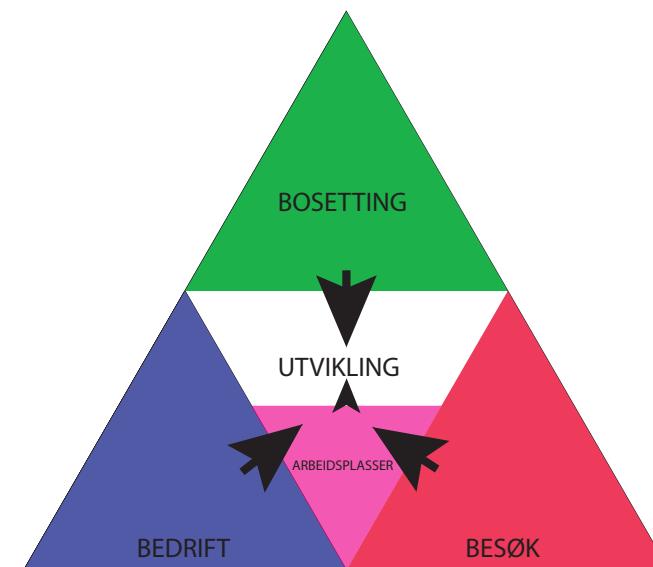
Bedrifter

Hotellet har mye erfaring og kompetanse for videre læring. Turistsesongen tiltrekker seg kompetanse innen reiseliv og turisme. Turistsesongen gir også et behov for arbeidere og håndverkere. Flere av byggene som eger seg til næringer tilknyttet turisme er registrerte SEFRAK-bygninger med tungvinte prosesser for bruk og vern. I prosjektet Grøn fjord hentes det inn kunnskap fra ulike land og drar inn aktører og personer som utmerker seg innenfor ulike områder. Bruker nye løsninger som elektriske sykler og biler. For å skape en større attraktivitet for bedrifter bør det legges til rette for forlengelse av turistsesongen, mer allsidig bruk av bygninger og øke behovet for kompetanse.

Besøk

Geiranger og stedene rundt bruker stedet for den flotte naturen, muligheter til fjellturer og at det er familievennlig. De som jobber i Geiranger jobber hovedsakelig i reiselivsbransjen. Utenom reiseliv er det enkelte offentlige tilbud ved skole og eldrehjemmet. Som nevnt under boliger er det mange har ferieboliger i området. Geiranger stiller også sterkt i turisme og veldig

attraktivt for destinasjonsutvikling. Med plass på UNESCOs liste over verdensarv har Geiranger et unikt landskap både geologisk og kulturelt opplevelser. Geiranger stiller sterkt innen besøk, men turismen kan skape problemer for lokalbefolkningen som ønsker å spre turistene utover sesongen.

Figur 19: Attraktivitetspyramiden kan måle positive og negative sider og brukes til å definere strategier og tiltak.

4.2.2 Bærekraft i Geiranger

Sosial Bærekraft

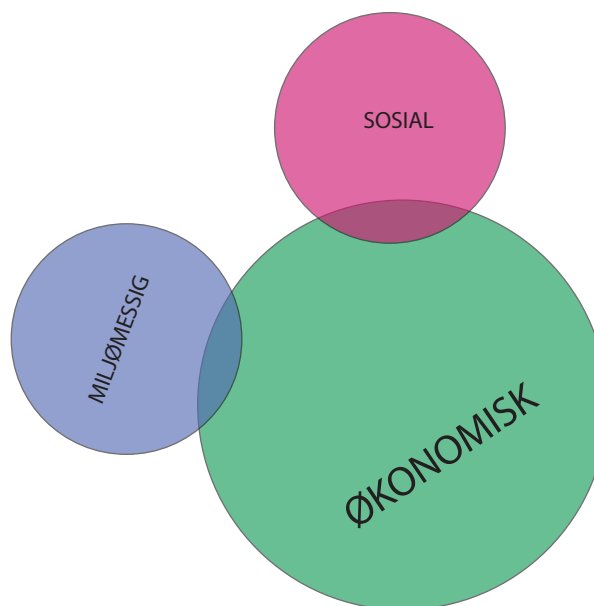
Geiranger er et lite samfunn i en stor verden. Som del av verdensarven er det et stort press på lokalbefolkningen i sommersesongen. Turistene tar så mye plass at mange synes vintersesongen kommer som en befrielse. Gjennom å legge begrensinger for mengden besøkende under tiden høysesongen med mest press og forlenge turistsesongen vil dette være med på å styrke den sosiale bærekraften.

Miljømessig bærekraft

Geiranger ligger innerst i en fjord med storslått natur og kulturlandskap. Men på grunn av et jordbruk som er krevende og i tilbakegang vokser mye av kulturlandskapet igjen. Gjennom turistsesongen utsettes fjorden for lokal forurensing som fort blir synlig og gir negativ slitasje på naturen og kulturlandskapet. Dette kan styrkes gjennom tilskudd og hjelp til vedlikehold av kulturlandskapet og bedre merking, utbedring og trygging av stier og ferdselsårer i Geiranger.

Økonomisk Bærekraft

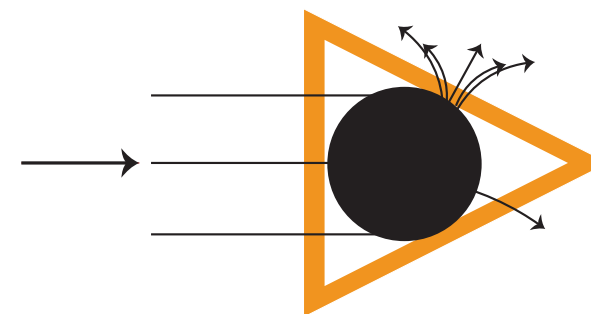
Gjennom den hektiske turistsesongen klarer den å brødfø bygda helårs på få måneder. Mange i bygda legger dermed grunnlaget slik at de kan drive med andre aktiviteter og type arbeid. Selv om det er mange besøkende er det likevel slik at i de ukene med størst press legges det igjen forholdsmessig lite penger i bygda.

Figur 20: Det er en ubalanse i bærekraften, det økonomiske stiller sterkere gjennom ønske om turisme som går ut over den miljømessige og sosiale bærekraften.

4.2.3 Institusjonell kapital

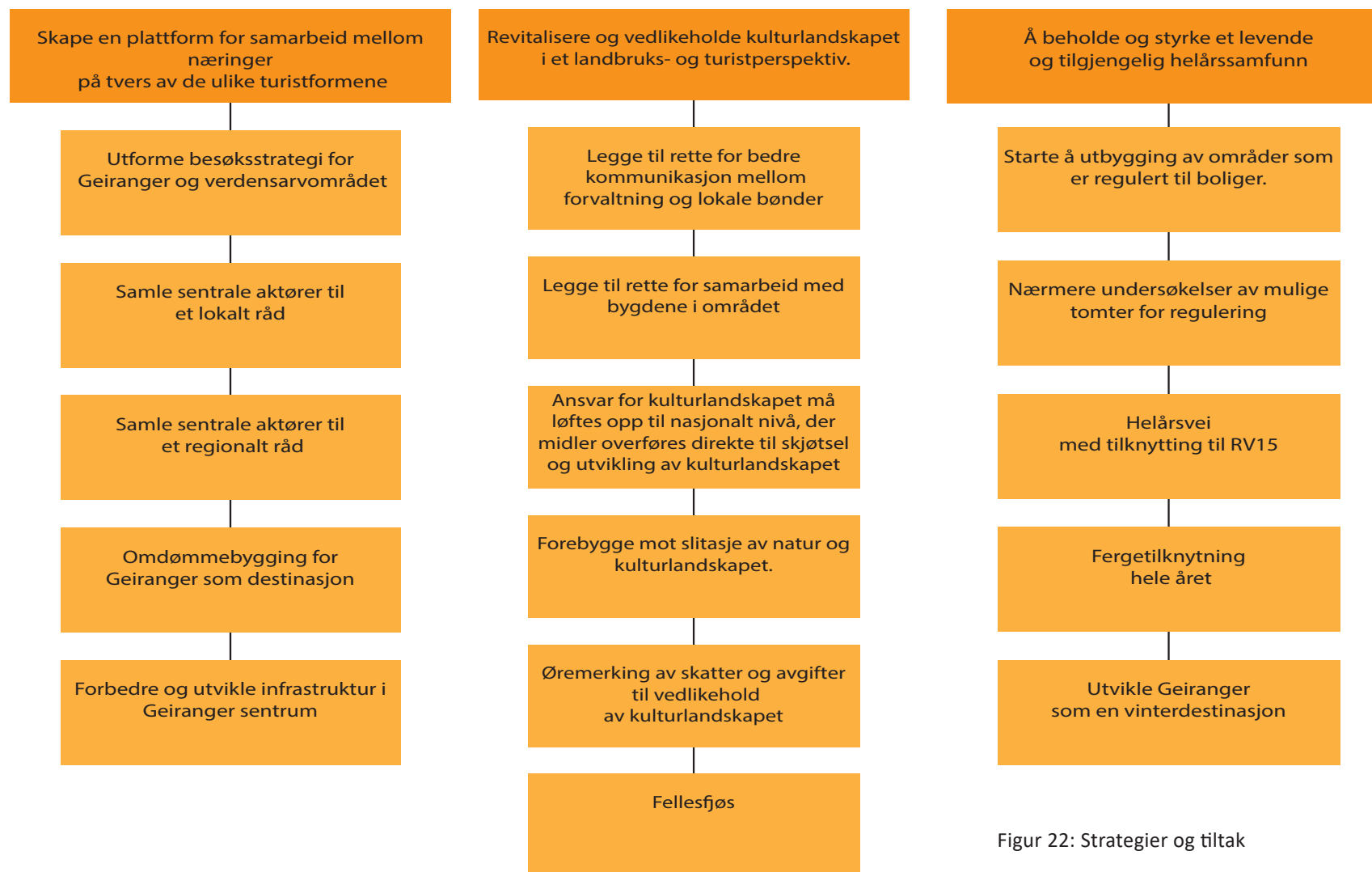
Mange av de visnakk med virket kompetente og engasjerte i bygda. Flere kombinerte flere yrker og kunnskap for å ha noe å gjøre hele året, men hovedvekten hadde turisme som hovedgesjeft. Det var også flere som har reist ut fra bygda for å komme tilbake med utdanning og nettverk. Ved å utvikle en plattform der de ulike næringene kan de hente ut potensialet som ligger i nøkkelpersoner vil det være med på å styrke utviklingen i Geiranger og utnytte nye impulser uten fra.

Figur 21: Viser interaksjonen mellom ytre påvirkninger og lokal institusjonell kapital. Gjennom et sted med lokal åpenhet og sterk lokal kapasitet vil det dyrke styrke den lokale utvikling og utnyttning av eksterne krefter.

Del 5 Strategier og tiltak

Hvordan skape en helhetlig reiselivsutvikling som kombinerer land- og cruiseturisme for bygda Geiranger? Våre strategier baserer seg på de utfordringene vi har avdekket for Geiranger i del 4. Våre strategier går ikke direkte på bestemte steder, men mer som helhetlige grep for Geiranger.

Figur 22: Strategier og tiltak

Strategi 1

For å bedre kontrollen på turismen og en jevnere fordeling over skuldersesong og vinterhalvåret, bør det utarbeides en besøksstrategi for Geiranger. Strategien skal utvikles etter Miljødirektoratets retningslinjer. Besøkstrategien kan forankres i regionale planer men vil ha størst virkning i en kommunedelplan (PBL §11-1) der den vil ha juridisk forankring.

Geiranger har mange ressurssterke personer og sentrale aktører både i landbruket og reiselivet. Gjennom å samle de i et lokalt råd eller samarbeidsorgan ledet av kommunen vil det være med på å styrke den lokale utviklingen og utnytting av eksterne krefter. Det kan også avklare bruk og vern av Sefrak-bygninger på en raskere måte enn slik prosessen foregår i dag.

Dette gjelder også på et regionalt nivå der fylkeskommunen kan bidra. På et regionalt nivå vil det også være mulig å avklare og iverksette tiltak innenfor landskapsvernområdet som faller inn under naturmangfoldsloven.

Geiranger har i den senere tid blitt fremstilt som en miljøversting når det gjelder spesielt

cruiseturismen i høysesongen. Ved å fremheve Geirangers miljøtiltak som el-sykler og el-biler, samt Grøn Fjordprosjektet vil det være med på å skape et bedre bilde av Geiranger.

Det foreligger planer på høring for en områderegulering for fjorden, havnen og sentrum av Geiranger som vektlegger Geirangers interesser. Områdereguleringen for havna og fjorden forankres i Plan- og bygningsloven.

Strategi 2

Det ble sett på som et behov for en bedre kommunikasjon mellom forvaltning og de lokale. Gjennom å holde informasjonsmøter kan viktig informasjon lettere videreføres.

I nabobygdene er det flere aktive bønder som kan være med på å utnytte landbruksområdene i Geiranger. Her kan også pilot-prosjektet fra Stranda med geitebukker som beiter i kulturlandskapet være et bidrag.

Som del av verdensarven bør det bli et større nasjonalt ansvar for driftingen av verdensarvområdet. Selv om bøndene får støtte i Geiranger, er vedlikeholdet av kulturlandskapet krevende. Kulturlandskapet er et av kriteriene

for å være på listen for verdensarv og grunnlag for turisme. I Sveits føres det en politikk for at landbruket skal ha en aktiv rolle innenfor skjøtsel og vedlikehold av landskapet. Ved direkte overføringer av midler mener myndighetene i Sveits at de skaper et variert landskap som gir høy kvalitet for innbyggerne og er med på å skape grunnlaget for en blomstrende turisme. (Federal Office for Agriculture 2004).

Merking, utbedring og trygging av stier og ferdselsårer i Geiranger vil være med på å skjerme naturen og landskapet mot ukontrollert ferdsel og slitasje.

Ved å innføre turistskatter på cruiseturister, overnattinger og bompenger vil de kunne bidra til vedlikehold og utbedringer av kulturlandskapet og annen infrastruktur.

Forslaget om fellesfjøs har vært oppe til høring men er blitt nedstemt. Vi mener at et fellesfjøs vil hjelpe bøndene i Geiranger til å drifte mer rasjonelt og ha større buskaper.

Strategi 3

Det foreligger allerede reguleringsplaner gjennom Plan- og bygningsloven som er ferdig

regulert og klar for å bygges ut. Det er også enkelte tomter som er kjøpt av kommunen med byggeplikt som ikke er utviklet.

Fra intervjuene kommer det frem at det er flere eiendommer med plass for fortetting, men det ikke ses potensiale i.

Det var flere vi intervjuet som snakket om helårsvei med tilknytning til RV15. Dette gjelder da en tunnel som knytter Geiranger til bygdene Skjåk og Stryn. For et levende helårssamfunn vil dette gi større muligheter for arbeid og boende, ikke bare i Geiranger men også mot Stryn og Skjåk. Dette vil også kunne være med på å stabilisere turistsesongen slik at den kan spres utover hele året. Det er utarbeidet planprogram for kommunedelplan for Opplendskedal – RV15(Strynefjellet) som tar for seg dette tiltaket

En fergetilknytning gjennom hele året vil bedre tilgang til Hellesylt. Dette vil også bedre muligheter for å komme seg til og fra Geiranger hvis fjellovergangene er stengt. Fergen kan være med på å øke besøket til Geiranger med at den kan gå gjennom Synnøys- og Geirangerfjorden.

Den norske vinteren begynner å bli mer

populær i utlandet, både når det gjelder vinteraktiviteter og cruistrafikk. Ved å utnytte potensialet i dette vil det være med på å bringe flere mennesker til Geiranger på et helårsbasis. Vinterturismen kan være med på å holde butikker og hoteller åpne gjennom hele året.

Bilde 8: Skilt i Geiranger

Bilde 9: Cruiseskip i Geiranger

Del 6 Avslutning

Gjennom dette prosjektet har vi kartlagt landskapskarakterene og ressursene Geiranger innehar. Våre analyser av landskapet i forkant av utferden til Geiranger stemte godt med det som møtte oss i bygda. Stadkjenslaen vi fikk kartlagt etter endt studieutferd med intervjurunder i Geiranger førte til at vi fikk et godt innblikk i meningene innbyggerne hadde om ulike temaer. Disse resultatene ble svært nyttige å se i sammenheng med vår problemstilling, "Hvordan skape en helhetlig reiselivsutvikling som kombinerer cruise- og landturisme for bygda Geiranger?" for å utvikle strategier, og hvordan disse strategiene igjen kunne ses i sammenheng med hverandre.

Under strategiene har vi satt tiltak for konkrete grep som kan gjøres for å nå strategiene vi har satt oss for bygda Geiranger.

6.1. Kilde

Asplan Viak (2007a). Kulturminner i Geiranger. Stranda Kommune. Prosjektnr: 514624, dato: 09.11.2007.

Asplan Viak. (2007b). Tettstedutvikling Geiranger Visjoner og tiltak. Arbeidsprosess. Sluttrapport (Utkast). Stranda kommune. Prosjektnr: 514624, dato: 14.09.2007.

Asplan Viak (2007c). Stedsanalyse Geiranger. Stranda kommune. Prosjektnr: 514624.

Bedriftsdatabasen, Tilgjengelig fra: <http://www.bdb.no/bedrifter/bedrifter/Geiranger/2> (Lest 04.10.2016)

Clemetsen, M. (2009a). Landskapsressursanalyser verktøy for integrert stedsutvikling og forvaltning. Aurland naturverkstad. s.1-13

Clemetsen, Morten (2009b). Landskapsressursanalyse -Verktøy for integrert stedsutvikling og forvaltning. I Aurland naturverkstad. (Lest 09.10.2016)

Clemetsen, M. & Stokke, K. B. (2014). Landskapsressursanalyse: Regionalt utviklingsverktøy for landskap og lokalsamfunn. Plan6-14-Clemetsen-og-Stokke.pdf (Lest 07.10.2016)

Dybedal, P. & Haukeland, J. V. (2016). Besøksforvaltning og lokalsamfunnsutvikling i verdensarvområdene i Nærøyfjorden og Geirangerfjorden. Analyser av spørreundersøkelser blant besøkende 2015. Arbeidsdokument MO/50948/2016. Oslo: Transportøkonomisk institutt.

Direktoratet for naturforvaltning & Riksantikvaren. (2011). Veileder: Metode for landskapsanalyse i kommuneplan. s.64.

Federal Office for Agriculture (2004). Swiss agricultural policy: Objectives, tools, prospects <https://www.cbd.int/financial/pes/swiss-pesagriculturalpolicy.pdf> (Lest 12.10.2016),

Flydal, Arild (2009). Historie Geiranger Tilgjengelig fra: <http://www.geiranger.no/index.php/no/66-kultur-a-historie/kultur-a-historie/196-geiranger-historie> (lest 03.10.2016)

Frislid, Ragnar (2014). Landskapsvernområder. I Store norske leksikon. Tilgjengelig fra: <https://snl.no/landskapsvernomr%C3%A5der> (lest 06.10.2016)

Geiranger-Herdalen verneområdestyre (2013). Geiranger-Herdalen landskapsvernområde. Tilgjengelig fra: <http://www.nasjonalparkstyre.no/Geiranger-Herdalen/Verneomrade/Geiranger-Herdalen-landskapsvernomrade/> (lest 05.10.2016)

Google Maps (2016) Kart Geiranger. Tilgjengelig fra: <https://goo.gl/EdVGon> (Lest 04.10.2016)

Hansen, Kjell (2011a) Geiranger- Herdalen landskapsvernområde. I Stranda kommune Tilgjengelig fra: <https://www.stranda.kommune.no/tenester/natur-og-miljo/naturforvaltning/naturvern/geiranger-herdalen-landskapsvernomrade.aspx> Stranda kommune (Lest 06.10.2016)

Hansen, Kjell (2011b) Geiranger-Herdalen landskapsvernområde. I Stranda kommune Tilgjengelig fra: <https://www.stranda.kommune.no/tenester/natur-og-miljo/naturforvaltning/naturvern/geiranger-herdalen-landskapsvernomrade.aspx> (Lest 06.10.2016)

Hansen, Kjell (2014) Verna områder. I Stranda kommune. Tilgjengelig fra: <https://www.stranda.kommune.no/snarvegar/kommunale-planar/verna-omrade.aspx> (Lest 06.10.2016)

Innovasjon Norge (2015a). Nøkkeltall cruise 2015. En oversikt over norsk cruisenæring. Tilgjengelig fra: http://www.innovasjon Norge.no/contentassets/bf0a391135734b0594585f3f4343eed/in-cruiserapport02-09-2016_oppslag-100dpi.pdf (Lest 05.10.2016)

Innovasjon Norge (2015b). Nøkkeltall for norsk turisme 2015 Tilgjengelig fra: <http://www.innovasjon Norge.no/contentassets/ad75036d7d1141338d4ccc200c162c32/nokkeltall-2015-enkeltsider.pdf> (Lest 05.10.2016)

Johansen, Gjøran (2014). Stadkjensle- Sense of place. Aurland naturvekstad. Tilgjengelig fra: <http://www.norskeparker.no/wp-content/uploads/2014/06/>

Kartverket, Geovekst og kommunene, NIBIO (2016) Kartdata Geiranger Tilgjengelig fra http://kilden.skogoglandskap.no/?X=6923162.98&Y=84154.80&zoom=5&lang=nb&topic=arealinformasjon&bgLayer=gratone_cache&catalogNodes=16&layers=ar50_areatype&layers_opacity=0.75 (Lest 07.10.2016)

Gøran-Johansen_-Stadkjensle.pdf (Lest 09.10.2016)

Klima- og miljøverndepartementet (2004) Forskrift om vern av Geiranger-Herdalen landskapsvern område, Stranda og Norddal kommuner, Møre og Romsdal. Forskrift av 8. oktober 2004 nr.1310. Tilgjengelig fra: <https://lovdata.no/dokument/MV/forskrift/2004-10-08-1310> (Lest 06.10.2016)

Kulturminneloven (1978). Lov om kulturminner av 09. juni 1978 nr. 50).

Leraand, Dag & FN-sambandet (2016). Unesco. I Store norske leksikon. Tilgjengelig fra: <https://snl.no/UNESCO> (lest 06.10.2016)

Lindset, Synnøve (2011). Om Stranda. I Stranda kommune. Tilgjengelig fra: <https://www.stranda.kommune.no/stranda/> (Lest 05.10.2016)

Miljødirektoratet (2013). Merkevarerstrategi og besøksforvaltning 2013 Tilgjengelig fra: <http://miljodirektoratet.no/Global/dokumenter/Arrangementer/NP%20FS%20-%20AM%20og%20TR%20-%20Forvaltersamlinger%202013.pdf> (Lest 06.10.2016)

Miljødirektoratet. (2015). Veileder for besøksforvaltning i norske verneområder. s.42.

Moen Ouff, S. (2008). *Og bakom synger skogene-skogbruk, miljøvern og friluftsliv i Levende Skog, En undersøkelse av suksessfaktorene i governanceprosessen* Levende Skog. Arbeidsrapport nr 217.

Naturmangfoldloven (2009). *Lov om forvaltning av naturens mangfold av 19. juni 2009 nr. 100.*

Olerud, Kåre (2015). *Bærekraftig utvikling*. I Store norske leksikon. Tilgjengelig fra: https://snl.no/b%C3%A6rekraftig_utvikling (Lest 18.10.16)

Plan- og bygningsloven (2008). *Lov om planlegging og byggesaksbehandling av 27. juni 2008 nr. 71.*

Silverman, D. (2014). *Interpreting qualitative data*. 5. utg. London: Sage Publication Ltd.

Stokkan, John & Thorsnæs, Geir (2016). *Møre og Romsdal*. I Store norske leksikon. Tilgjengelig fra: https://snl.no/M%C3%B8re_og_Romsdal (Lest 05.10.2016)

Storfjordnytt. (2016) Geiranger fotturar [brosjyre] Hentet fra <http://www.geirangerfjord.no/upload/pdf/TurKart.pdf>

Storsletten, Ola (2015). Liste Over Verdens Kultur Og Naturarv. I Store norske leksikon. Tilgjengelig fra: https://snl.no/Liste_over_verdens_kultur_og_naturarv (lest: 06.10.2016)

Thorsnæs, Geir (2015). *Geiranger*. I Store norske leksikon. Tilgjengelig fra: <https://snl.no/Geiranger> (Lest 03.10.2016)

Ukjent forfatter (n.d.). *Historia til Hotel Union*. I Hotelunion. Tilgjengelig fra: <http://www.hotelunion.no/no/hotelunion/historie/> (Lest 03.10.2016)

Vareide K., Kobro. U. L. (2013). *Attraktivitetsmodellen*. Tilgjengelig fra: https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/krd/luk/samling_gardermoen_2013/attraktivitetsmodellen_vareide_og_kobro.pdf Telemarksforskning (Lest 13.10.2016)

Verdensarv (n.d.). *Kva er verdensarv?*. I Vestnorskfjordlandskap. Tilgjengelig fra: <http://www.vestnorskfjordlandskap.no/nn/kva-er-verdsarv> (Lest 05.10.2016)

Vestnorsk fjordlandskap (n.d). Områdeskildring. I Vestnorskfjordlandskap. Tilgjengelig fra: <http://www.vestnorskfjordlandskap.no/verdsarvomradet/14-omradeskildring> (Lest 19.10.2016)

6.2 Figurliste

Figur 1: Modell metode, egenprodusert

Figur 2 : Modell Bærekraft, egenprodusert

Figur 3: Attraktivitetspyramiden, egenprodusert

Figur 4-5: Healeys tre dimensjoner for instiusjonell kapital, egenprodusert

Figur 6: Kart over Landskapsvernområde og verdsarvområde, egenprodusert

Figur 7-9: Kart basert på Norgeskart, egenprodusert

Figur 10-11: Kart aktsomhet, flom, jord og snø skred, NIBIO

Figur12-14: Snitt, egenprodusert

Figur 15: Arealbruk, egenprodusert

Figur 16: Interessepunkter, egenprodusert

Figur 17: Tilbud Geiranger, egenprodusert

Figur 18: Ordskyer, egenprodusert

Figur 19: Attraktivitetspyramiden, egenprodusert

Figur 20: Skeiv bærekraft, egenprodusert

Figur 21: interaksjonen mellom ytre påvirkninger og lokal instiusjonell kapital,egenprodusert

Figur 22: Diagram tiltak og strategi, egenprodusert

Bilder

Bilde 1: Forside Geiranger, eget

Bilde 2: Geirangerfjorden, eget

Bilde 3: Storfossen, eget

Bilde4: Ørnesvingen, eget

Bilde 5: Verdensarvskilt, eget

Bilde 6: Geiranger i fugleperspektiv, eget

Bilde 7: Geiranger sjokolade, eget

Bilde 8: Skilt i Geiranger, eget

Bide 9: Cruiseskip, eget

FRAMTIDSBYGDA NORDDAL

LAA360 Strategisk landskapsplanlegging

Norddal

Gruppe 2
Kathrine Bratlie
Ida Sofia Lundin
Hanna Jacobsen
Ørjan Olsen Furnes
Signe Egeland Sanda

INNEHOLD

1. INTRODUKSJON	4
1.1 BAKGRUNN	4
1.2 NASJONAL KONTEKST	4
1.3 REGIONAL KONTEKST	5
1.4 LOKALT KONTEKST	5
1.5 HISTORISK KONTEKST	7

2. PROBLEMSTILLING	8
--------------------	---

3. METODE	9
-----------	---

4. LANDSKAPRESSURS ANALYSE	10
4.1 LANDSKAPS ANALYSE	10
4.2 STADKJENSLE	16
4.3 VIKTIGE VERDIER OG KVALITETER	17

5. MULIGHETSTUDIE	18
-------------------	----

6. STRATEGIER	20
6.1 INNLEDNING	20
6.2 STRATEGIER	20
6.3 OPPSUMMERING STRATEGIER	23

7. Avslutning	24
---------------	----

1. INTRODUKSJON

1.1 BAKGRUNN

Bakgrunnen for dette gruppeprosjektet er kurset Strategisk landskapsplanlegging, ved Norges Miljø- og biovitenskaplige universitet. Årets prosjekt tar utgangspunkt i og rundt verdensarvområdet, Vestnorske fjordlandskap og vår gruppe ble i begynnelsen av kurset tildelt temaet; å bygge og bo miljøvennlig i framtidsbygda Norddal.

Formålet med oppgaven er å se på områdets verdier og potensiale for å utvikle strategier innenfor gruppens tildelte tema. For å kunne utvikle strategier som integrerer plan, forvaltning, stedsutvikling, vern og næringsutvikling knyttet til natur- og kulturressursene i en regional landskapssammenheng, som er kursets målsetting har vi satt opp en problemstilling. Denne har hovedfokus på attraktivitet i forhold til bosetning, besøk og bedrift.

1.2 NASJONAL KONTEKST

Bygda Norddal ligger i Norddal kommune, sørøst i Møre og Romsdal fylke. Bygda har ingen gjennomfartsveier, men er plassert sentralt i forhold til verdensarvsområdet Vestnorsk fjordlandskap og landskapsvernområdet Geiranger-Herdalen. Eneste ankomstvei inn til Herdalssetera går gjennom bygda Norddal. Som de fleste kommuner på Vestlandet og

Sunnmøre er også Norddal preget av mektige fjellformasjoner og dype fjordlandskap, og Geirangerfjorden er et populært turistmål for både norske og utenlandske turister.

Vestnorsk fjordlandskap

I 2005 ble Vestnorsk fjordlandskap skrevet inn på UNESCO's liste over verdensarvområder. Vestnorsk fjordlandskap består av Geirangerfjordområdet og Nærøyfjordområdet og samlet har de verdier som oppfyller kriteriene for å komme på listen (Norges verdensarv, 2016). Den delen av verdensarven som ligger i Geirangerfjordområdet ligger innenfor Stranda og Norddal kommune, men den eneste bygda innenfor området er Geiranger (Verdensarv – Vestnorsk fjordlandskap, 2016). Norddal anses som en verdensarvbygda til tross for å ligge utenfor det offisielle verdensarvområdet, da bygda er inngangsporten til Herdalssetra, som ligger innenfor området.

Innenfor Geirangerfjorden verdensarvområde ligger også Geiranger-Herdalen landskapsvernområde, som ble opprettet i 2004. Landskapsvernområdet ligger innenfor både Norddal og Stranda kommune og området er nesten likt med verdensarvområdet (Lovdata, 2004), og formålet med vernet er i følge Miljødirektoratet å: "Ta vare på eit særprega og vakkert fjord- og fjellandskap med eit rikt og variert plante- og dyreliv" (Miljødirektoratet, 2008).

1.3 REGIONAL KONTEKST

Norddal kommune består av bygdene Norddal (Dalsbygda), Eidsdal, Valldal, Fjørå og Tafjord. Ifølge statistisk sentralbyrå var innbyggertallet i kommunen 1652 personer per andre kvartal 2016 (Statistisk sentralbyrå, 2016). Omtrent 9 % av befolkningen bor i bygda Norddal, til sammenligning bor 56 % av befolkningen i Valldal, som er kommunesenteret (Berge, 2016). Alle bygdene ligger tett på fjordene Norddalsfjorden og Tafjorden, og på grunn av bratte fjell og lange fjorder går det ikke veier mellom alle bygdene. Det går derfor en ferje mellom Eidsdal og Linge, rett utenfor Valldal. Ingen av bygdene i kommunen har bebyggelse av en slik karakter at de oppfyller kravene til tettstedsdefinisjonen (Stokkan og Thorsnæs, 2016). Avstanden mellom Norddal og Eidsdal er 3 km, og bygdene har felles barnehage, som ligger i Norddal, og barneskole, som ligger i Eidsdal.

1.4 LOKALT KONTEKST

Bygda Norddal, eller Dalsbygda som den også heter, ligger sør i Norddal kommune og har et innbyggertall på 150 personer (Berge, 2016). Det finnes to veier inn til bygda, en langs fjorden og en over Storåsnakken, og begge veiene kommer fra Eidsdal.

Bostad

Innbyggertallet i Norddal har sunket jevnt siden 1950-tallet (Berge, 2016). Fraflytting har vært en grunn til dette, blant annet fordi ungdommer må flytte for å gå på videregående. Det er også en mangel på arbeidsplasser i området, noe som gjør at det blir vanskelig for unge mennesker å flytte tilbake til Norddal. I tillegg til fraflytting brukes i dag mange eldre hus som fritidsboliger, som ofte holdes innad i familien. Flere fritidsboliger står tomme store deler av året og det bygges og selges få boliger. Det fører igjen til boligmangel for nye folk som ønsker å flytte til Norddal, det er derfor et behov for boligbygging. Dette er i følge Ingvild

Nystad Hansen og Martin Nystad (personlig kommunikasjon 27. september 2016). Det må samtidig nevnes at denne boligmangelen er av en liten dimensjon, og boligbehovet kan dekkes ved at det bygges noen få hus. Når det er sagt er det viktig at man ser på dette i et langsiktig perspektiv.

Med et ønske om å øke tilflytning deltok Norddal som en av syv pilotprosjekter i prosjektet Framtidens bygder. Prosjektet er et samarbeid mellom miljøstiftelsen Zero, TreFokus og Norske arkitekters landsforbund. Framtidens bygder har som mål å: "vise i praksis hvordan man kan planlegge og bygge på mindre steder på en måte som er med på å bringe Norge i retning av et klimanøytralt samfunn" (Waage, 2014). Som en del av pilotprosjektet i Norddal ble arkitektkonkurransen Verdensarvbustaden avholdt, med formål å utforske alternativ bærekraftig bygdeutvikling. Ønsket med arkitektkonkurransen var å realisere et byggeprosjekt i Norddal med lavt energiforbruk og økt bruk av tre (Ekman, 2014). Pilotprosjektet ble avsluttet i 2014, men har foreløpig ikke blitt realisert.

Bedrift

Småskala reiseliv og landbruk er hovednæringene i Norddal. Landbruket har husdyrhold, jordbruk, bær- og fruktdyrking som viktige elementer. Det finnes flere mindre bedrifter i bygda, en matbutikk, et par overnattingssteder og en campingplass.

De fleste som bor i Norddal driver ikke bare gård eller har kun én jobb, men kombinerer flere næringer eller har prosjekter i tillegg til sin "vanlige" jobb. Et sterkt lokalt engasjement har også vært grunnlag for samarbeid og fellesskap i bygda. Et ønske om å skape arbeidsplasser og aktivitet i bygda førte til opprettelsen av næringsorganisasjonen The Happy End, som samler 14 virksomheter i Norddal. Virksomhetene i The Happy End driver med forskjellig næring innenfor lokal kultur og natur, samt utvikling av lokale produkter. Organisasjonen består av Petrines Gjestgiveri, Melchiorgarden, Joker Norddal, Norddal Hamn, Stiftinga Notnaustet i Norddal, Ramsløkprodukt, Visit Norddal, Herdalssetra, Ekra gard, Dale gard, Fjellgarden Gjæra, Olegarden, Hytter&Honning og Den norske Kyrkja ved Dale Kyrkje (The Happy End, u.å.).

Besøk

Norddal har et sesongbasert, småskala reiseliv, med turistsesong i sommerhalvåret.

Norddal er en av innfallsportene til Geirangerfjorden verdenarvområde, men har ikke opplevd en masseturisme slik som Geiranger. Derimot er en del av turistene i Norddal cruiseturister som kommer med buss fra Geiranger til Norddal. I tillegg er det en del feriehus og et økende antall hytter som trekker besøkende. En del av andre besøkende som kommer til Norddal er bevisste besøkende, de kommer hit fordi de har en kjennskap til bygda eller fått stedet anbefalt. Mange av disse er opptatt av miljø, bærekraft og natur.

Herdalssetra er stedet med flest besøkende, men også steder som Petrines gjestgiveri, Melchiorgarden og Fjellgarden Gjæra trekker gjester til Norddal. Herdalssetra har vært viktig historisk, med en 300 år lang setertradisjon, og er et sted de lokale har besøkt i mange år (Herdalssetra, u.å.). Herdalssetra er i tillegg en del av verdensarvområdet og ligger innenfor Geiranger-Herdalen landskapsvernområde.

Figur 1: Klyngetunet oppe i Dale i Norddal fotografert i 1882 (Klyngetunet oppe i Dale i Norddal fotografert i 1882, 1882)

Figur 2: Klyngetunet på Dale fra 1900 (Krohn, 1900)

Figur 3: Norddal fotografert i 1949 (Skappel, 1949)

1.5 HISTORISK KONTEKST

Norddal har en spennende historie som strekker seg langt tilbake i tid, og den er viktig for å forstå bygdas posisjon og ressursgrunnlag. Norddal kalles fra gammelt av Dalsbygda. Det regnes å komme fra navnet Dale, som var navnet på en av de mest sentrale gårdene i Norddal. Dale var et maktsenter og tingsted for områdets skipreide, som var en administrativ inndeling av områder i middelalderen (Store norske leksikon, 2015). Norddal har derfor fra eldre tid vært et samlingssted for bygdene i Norddal kommune, men også for Stranda og Sunnylven (Furseth, 1982). I følge historiker Astor Furseth kan en av grunnene til dette være at havna i Norddal har en god tilgjengelighet og var en av de tryggeste i området å seile inn til (personlig kommunikasjon, 29. oktober, 2016). Dale kirke har hatt en sentral rolle i Norddals historie. Den ligger på Dale gård, ytterst i bygda ut mot fjorden. Kirken ble bygget i 1782 og har siden vært et møtested for folk i Norddal (Furseth, 1982). Bygdene i Storfjorden var i eldre tid relativt isolert på grunn

Figur 1.

av vanskelig fremkommelighet. På midten av 1800-tallet endret dette seg da dampskipene kom. Dampskipene kom til fjorden to til tre ganger i uka, og gjorde det lettere å reise og drive handel da de hadde med både reisende og varer. Ålesund ble grunnlagt i 1848, noe som også skapte en vekst i området, ved veier o.l. (Furseth, 2000).

I 1812 ble maktsenteret flyttet fra Dale (Norddal) til Valldal, folketallet i Norddal sank, mens det var vekst i Valldal. Etter dette har Norddal gradvis mistet sin posisjon, og kommunehuset ble flyttet til Valldal i 1870. De nyere årene har også ulike funksjoner forsvunnet fra bygda, som rådhus, lege, kirkesenter, skole og eldrehjem. Norddal hadde ferje til Valldal frem til 1954, da ble ferjetrafikken flyttet til Eidsdal. Dette var sannsynligvis med på endringen av Norddals posisjon frem til i dag. Siden 50-tallet har også Norddals innbyggertall sunket jevnt. Dette er i følge Astor Furseth (personlig kommunikasjon

Figur 2.

29. september 2016). I 1916 dannet grunneiere i Norddal et lite kraftverk. Kraftverket var i drift frem til 1957, da ble det avviklet blant annet fordi vanntilførselen var ujevn som gjorde strømtilgangen ustabil (Furseth, 2000). På 80-tallet var det ny interesse for kraftutbygging i Norddal, men det ble ikke aktuelt å gjennomføre da spørsmål om å danne et verdensarvområde dukket opp og dette da ville gå i mot vern. Dette er i følge Astor Furseth (personlig kommunikasjon 29. september 2016).

Norddal er historisk sett en landbruksbygd og industrialiseringen kom sent til hele kommunen. Bygda var derimot tidlig ute med jordbærproduksjon, men Valldal tok senere over denne produksjonen, og det er i dag lite jordbærproduksjon igjen i Norddal. Norddal er fortsatt en landbruksbygd med dyrehold, beiteområder og småskala jordbruk. Dette er i følge Astor Furseth (personlig kommunikasjon 29. september 2016).

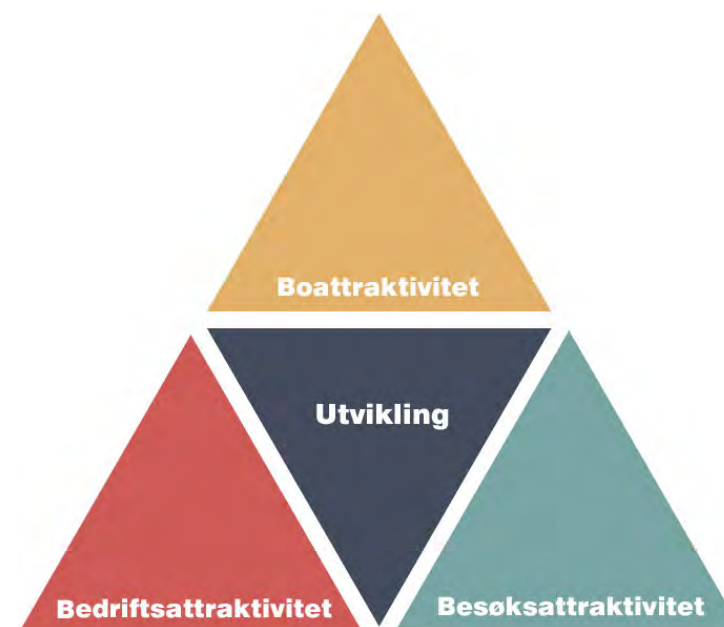
Figur 3.

HVORDAN KAN NORDDAL OG INNBYGGERNE SAMARBEIDE FOR Å UTVIKLE BYGDA TIL Å BLI MER ATTRAKTIV MED FOKUS PÅ BOSETNING, BESØK OG BEDRIFT?

I arbeidet med å utarbeide en problemstilling tilpasset Norddal har attraktivitetsmodellen vært et viktig utgangspunkt. Attraktivitetspyramiden beskriver sammenhengen mellom tre faktorer, bosetning, besøk og bedrift, som må synergere på en effektiv måte for at attraktiviteten på et sted skal utvikles i en positiv retning (Vareide et al., 2013)

Av vår feltuke, mandag den 26. september til fredagen den 30. september, fremkom det at problemstillingen ut i fra våre funn skulle handle om attraktivitet i bygda med fokus på; de som bor i Norddal og hva de trenger for videre utvikling; videreutvikling av småskala reiseliv slik at Norddal opprettholder sitt unike perg; og videreutvikling av de positive kreftene som er oppbygget under næringsorganisasjonen *The Happy End Norddal*.

Hovedfokus er derfor ikke bare å bygge miljøvennlig, som temaet først tilsa, når det er sagt er kan dette etterstrebes i utvikling av strategiene, men det er ikke denne oppgaves fokus område.

Attraktivitetsteorien videreutviklet fra Vareide et al., 2013

3. METODE

I oppgavens oppbygning har vi benyttet oss av forskjellige metoder for å komme frem til sluttproduktet, som i dette tilfelle er strategier som bygger opp om vår problemstilling. Dette har vært en prosess som har hjulpet oss å identifisere utfordringer og potensialer ved det tildelte området, og ført oss til den informasjonen som trengs for å utvikle våre strategier.

Forberedelse til feltarbeid

Før vi gjennomførte feltarbeid i Norddal 26–30. oktober var forberedelsene viktig. Vi gjorde oss kjent med prosjektområdet gjennom å samle informasjon om kommunen og bygda Norddal, og se på kartmateriale. Vi gjorde også avtaler med ulike personer vi ønsket å intervju, utarbeidet intervjuguider og la planer om hva som skulle gjøres på feltarbeidet.

Intervjuer og observasjoner

Under feltarbeidet i Norddal gjennomførte gruppen intervjuer med ulike nøkkelpersoner; slik som næringssjef og kommuneplanlegger i Norddal kommune, verneområdeforvalter, ulike

lokale næringsdrivende og lokale ildsjeler. I feltarbeidet var også observasjoner viktig for landskapsressursanalysens grunnlag og for å undersøke forholdet mellom de ulike bygdene i området.

Litteraturstudie

For å innhente nødvendig informasjon til oppgaven har vi også benyttet oss av pensumlitteratur og litteratursøk. Denne informasjonen er i hovedsak blitt brukt på det teoretiske grunnlaget av oppgaven, for å styrke og belyse dens problemstilling.

Landskapsressursanalyse

Utgangspunktet for oppgaven er en landskapsressursanalyse utarbeidet etter rapporten Landskapsressursanalyser – verktøy for integrert stedsutvikling og forvaltning (Clemetsen, 2009). Landskapsressursanalysen består av landskapsanalyse og stadkjensleundersøkelse.

Landskapsanalysen har til hensikt å beskrive, tolke, samt kartlegge landskapskarakterer i

analyseområdet for å komme frem til viktige verdier i landskapet, som må tas hensyn til og bevares (Clemetsen, 2009). Analysen baserer seg på observasjoner og bilder vi tok under utferden, samt kartmateriale. Dette har vi brukt til å identifisere landskapets hovedformer, kjennetegn og ressurser.

Stadkjensle kommer fra det engelske begrepet “sense of place”, og kan defineres som summen av de opplevelsene som påvirker forholdet man har til et sted. En analyse av stadkjensle har til hensikt å undersøke ulike gruppers opplevelser og oppfatning av det landskapet de bor i, for å identifisere hva som er viktig for dem. Denne kunnskapen brukes til å involvere ulike brukergrupper i planlegging og utviklingsprosesser for området (Clemetsen, 2009). For å undersøke stadkjensle utførte gruppen intervjuer med flere lokale personer i Norddal. Gjennom intervjuene ønsket vi blant annet å kartlegge folks opplevelse av Norddal, deres ønsker for stedet, og muligheter og utfordringer i Norddal.

4. LANDSKAPSRESSURSANALYSE

4.1 LANDSKAPSANALYSE

Landskapsanalysen tar for seg bygda Norddal og områdeavgrensningen tar utgangspunkt i fjelltoppene.

Figur 4. Oversikt over fjelltoppene som omkranser Norddal

Dette vil inkludere all topografi som er relevant for å se landskapet i et helhetlig perspektiv, og for å kunne si noe om kvaliteter, verdier og spesielle steder som må tas hensyn til i forhold til mulighetene og strategiene. Landskapsressursanalysen vil først beskrive landskapskarakteren på et overordnet nivå, hvor landskapets hovedformer og særtrekk redegjøres for. Deretter kommer en beskrivelse av arealbruk og infrastruktur, før analysen gir en mer detaljert beskrivelse av de romlig-estetiske forholdene og landskapskarakteren i delområdene. De romlig-estetiske forholdene baserer seg på landskapsopplevelsen, og landskapskarakteren forklarer landformenes variasjon og landskapselementer.

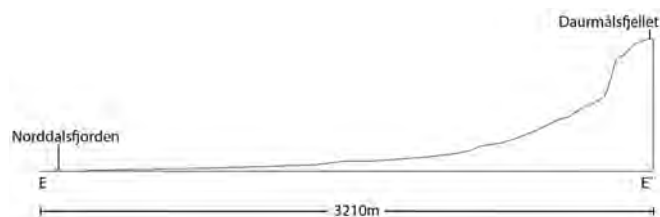
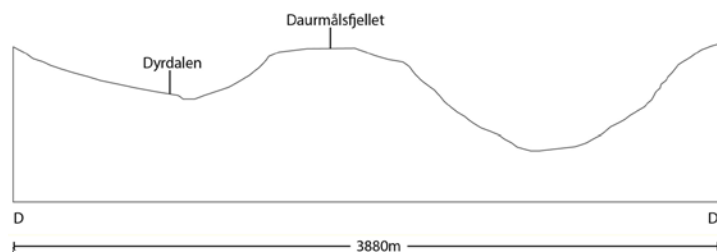
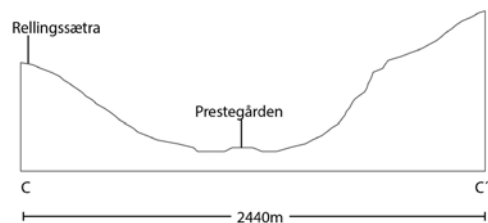
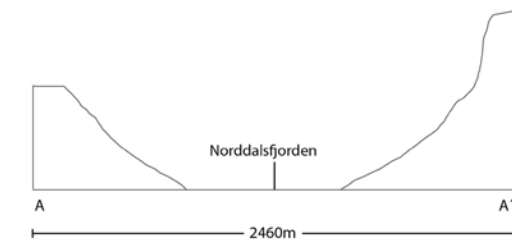
Her fremheves markante trekk og særpreg. For å tydeliggjøre verdier, hensyn og ressurser er stadkjensle beskrevet mot slutten av analysen. Dette gjøres for å synliggjøre den lokale stedstilknytningen og for å få et innblikk i hva som er viktig for befolkningen. Analysen er derfor et godt grunnlag for å utvikle et mulighetsstudie, som tar for seg verdier og ressurser.

4.1.1 LANDSKAPSKARAKTER

Norddal tilhører landskapstypen Vestnorsk fjordlandskap og er preget av varierende landformer. Bratte fjell, småkuperte landformasjoner i dalbunnen og Storelva deler landskapet naturlig inn og skaper variasjon. Nedover fra Herdalssetra går et markant daldrag, hvor Norddal rammes inn av det store fjellmassivet og Norddalsfjorden. Landskapet betegnes som et u-formet, åpent dallandskap som har blitt til av breerosjon. Breen har satt tydelig spor flere steder i form av breelvavsetninger som skaper ulike fremtredende terrengformer og gir godt grunnlag for jordbruk (NGU, 2016). Landskapet i og rundt Norddal er storskala, innover i dalen smalner landskapet gradvis inn. Topografien fra fjorden og innover går fra slakt til bratt hellende terreng. De bratte fjellsidene er preget av rasfare, hvor skredmateriale i form av frodige rasmarker er fremtredende.

Norddal omkranses av Kyrkjefjellet og Tolleknivsegga i øst, Daurmålsfjellet i sør og Middagshesten i sørvest. Storåsnakken skiller

bygda fra Eidsdal. De høyeste toppene rundt bygda strekker seg fra 1382 og over 1530 moh. Fra de omkringliggende fjellsidene renner flere elver, som sammen danner Storelva. Elva skiller dalen og munner ut i Norddalsfjorden. Vegetasjonen er en viktig del av landskapsbildet og domineres av blandingsskog med innslag av tydelige plantede granfelt flere steder. Ved tregrensen skimtes fjell i dagen. Nede i dalbunnen drives det aktivt landbruk flere steder, hvor dyrket mark med frukthager og beiteområder preger landskapet. Kulturlandskapet er en viktig del av landskapet og er velholdt gjennom skjøtting og beiting.

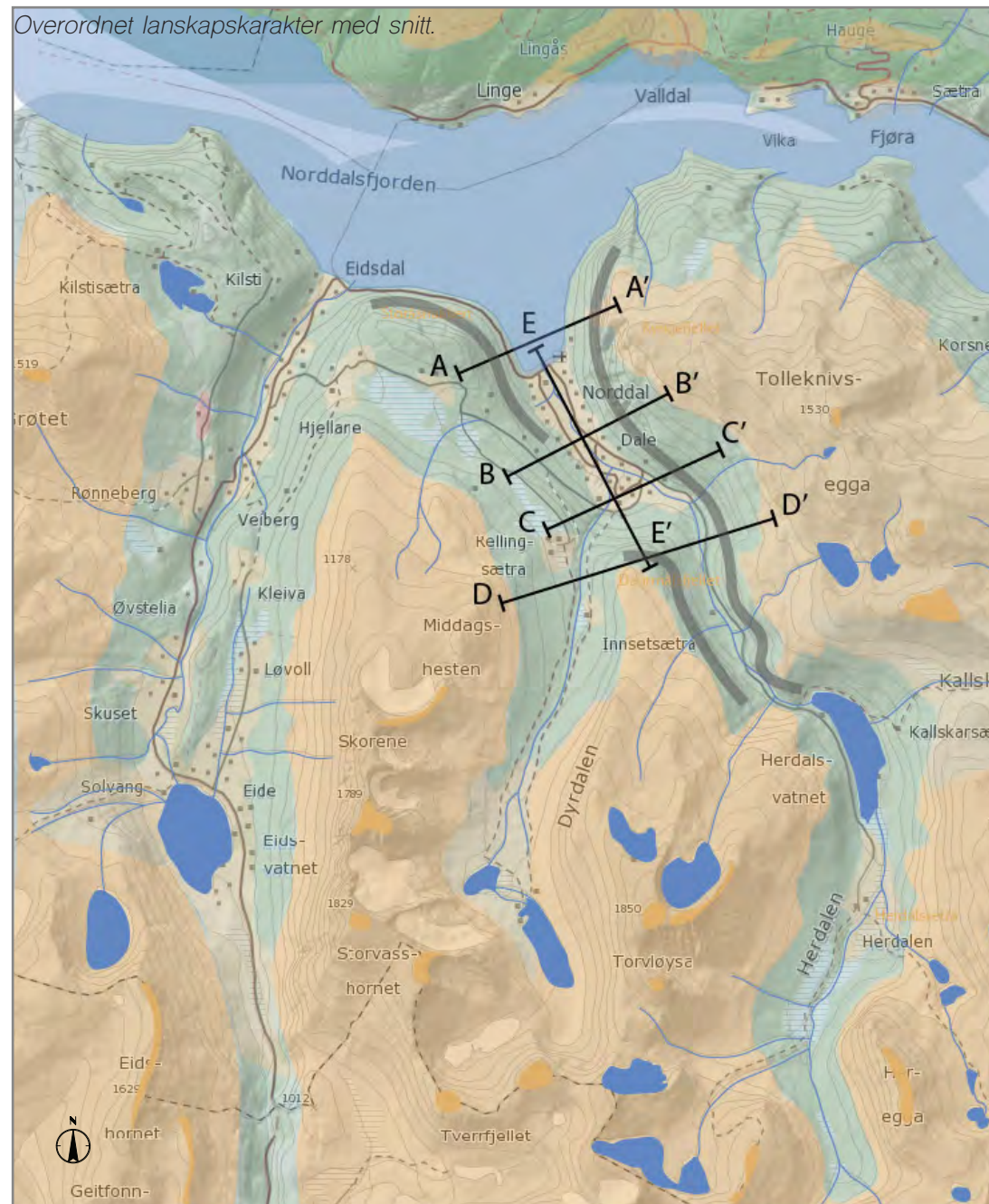

Bratt fjellvegg.

Snittlinje

Fjelltopp

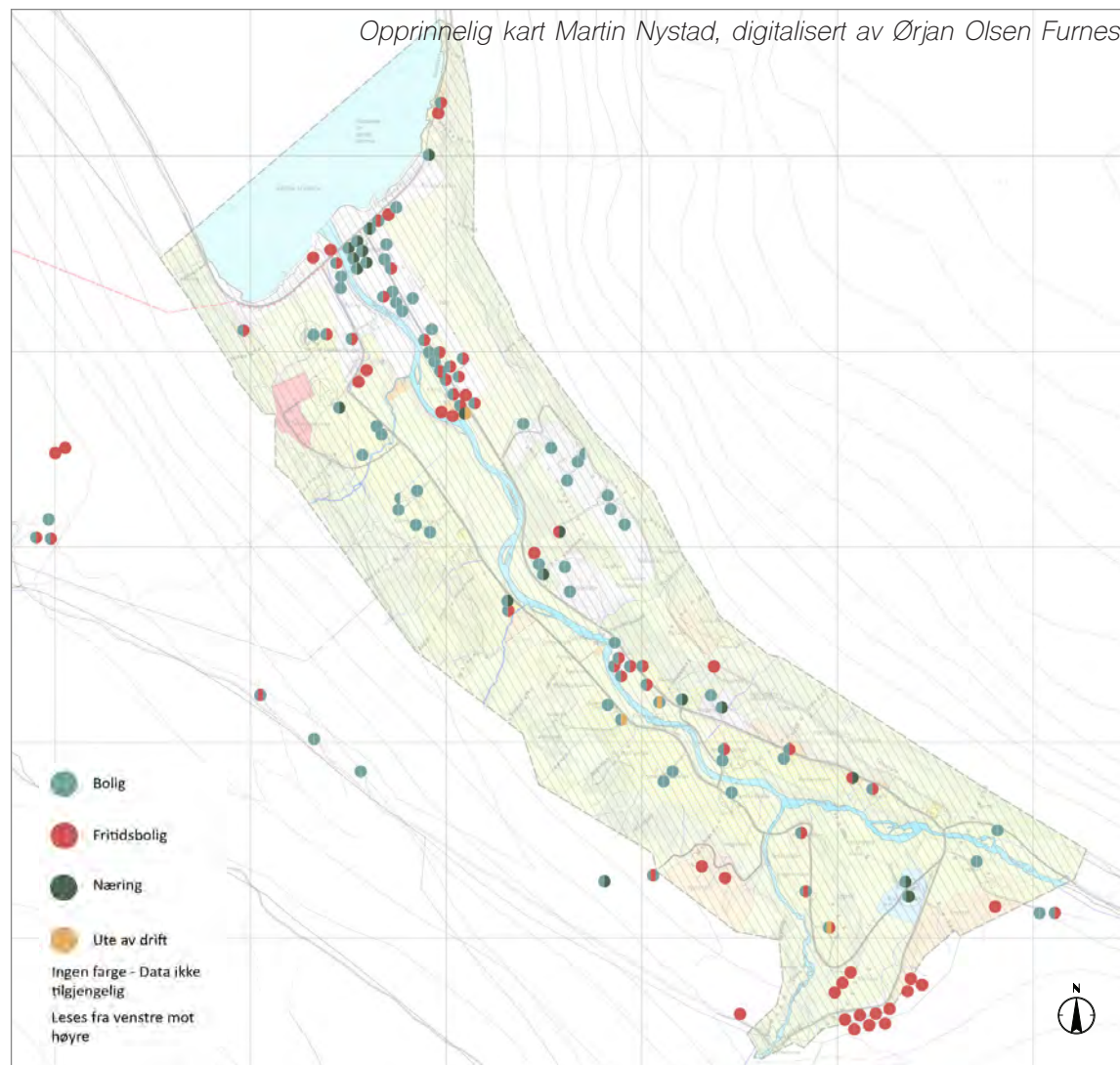
Overordnet landskapskarakter med snitt.

4.1.2 AREALBRUK – BEBYGGELSE OG INFRASTRUKTUR

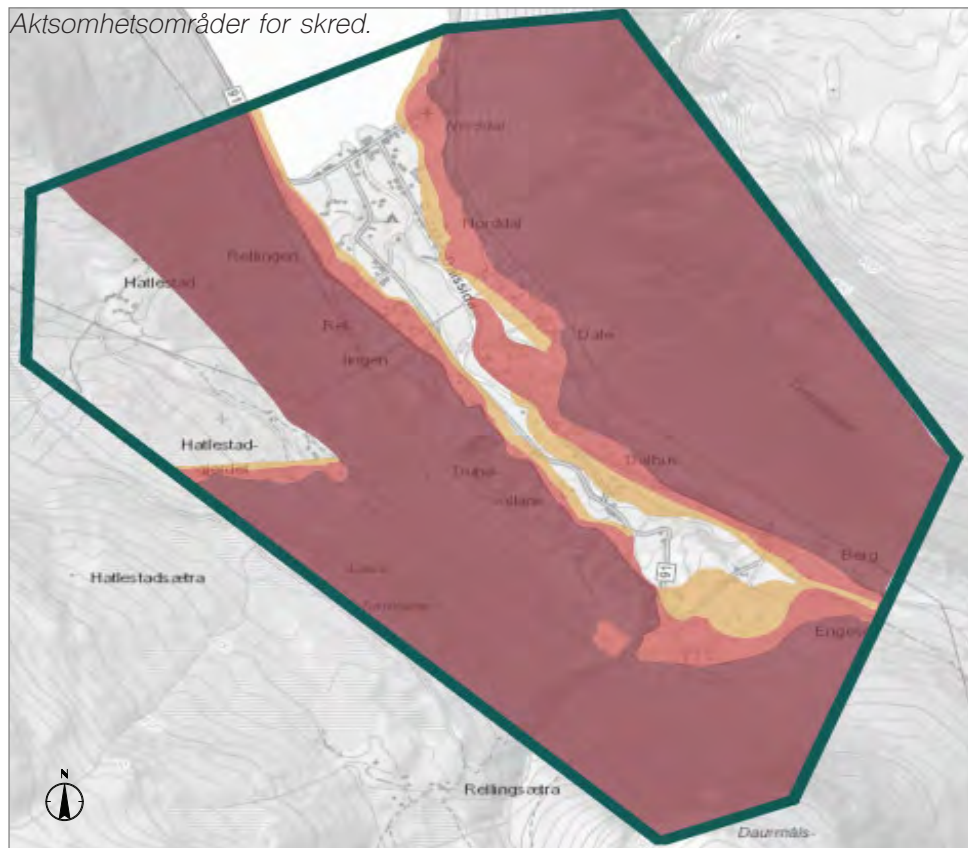
Det meste av bebyggelsen i Norddal befinner seg i dalbunnen, hvor arealbruken domineres av landbruk. Bebyggelsen ligger spredt innover i dalen og forholder seg til terrenget, infrastrukturen og delvis skredfare. Den består av gårder og eneboliger, hvorav mange av eneboligene i dag brukes som fritidsboliger. Ellers består bebyggelsen av hytter som ligger lengst inn i dalen. Bebyggelsens fasade forholder seg ofte til hvitt, mens hytter forholder seg til naturfarger, som fremstår noe mer skjult i terrenget. Enkelte av bygningene er særpregede murhus, kalt Schmidt-hus, som kan sees tydelig flere steder i Norddal. Dette er i følge Martin Nystad (personlig kommunikasjon 27. september 2016). Det er to ankomstveier til Norddal, fylkesvei 91 og Hatlestadfjellvegen. Hovedferdselsåren, fylkesvei 91, går via Eidsdal langs fjorden og sløyfer seg innerst i Norddal. Fra denne vegen fortsetter det en grusvei inn til Herdalssetra. Hatlestadfjellvegen, som er åpen kun i sommerhalvåret, tar av fra fylkesvei 91 og går ovenfor Storåsnakken.

Det er bare noen få år siden hyttebyggingen startet i Norddal, i begynnelsen var det kun spikertelt og campingplasser i bygda. Hyttebyggingen har økt de siste årene, men også flere bolighus har blitt tatt i bruk som fritidsboliger. Dette er i følge Astor Furseth (personlig kommunikasjon 29. oktober 2016). Siden så mange fastboliger blir gjort om til fritidsboliger fører dette til boligmangel. Fra samtaler med befolkningen vil boligmangelen bli dekket ved å bygge få boenheter.

Kartet viser en oversikt over endring i tid av fordelingen mellom fastbolig, fritidsbolig og næring i Norddal. Bakgrunnskart er områdedelplan for Norddal.

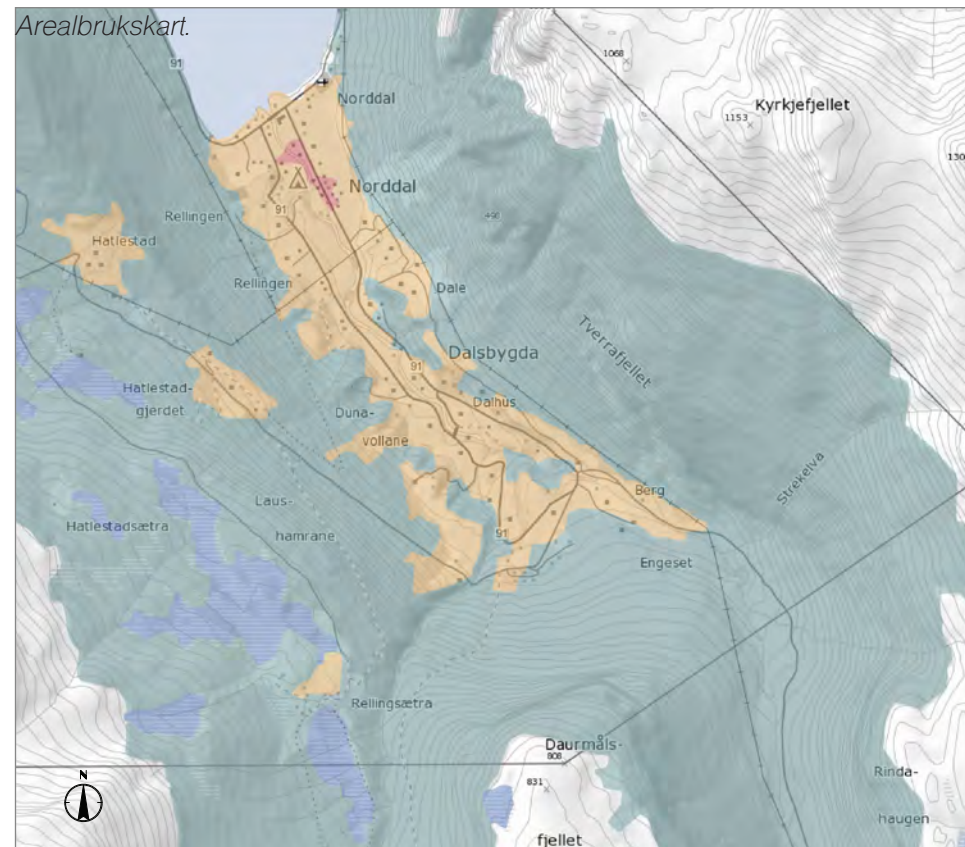
Aktsomhetsområder for skred.

Kartet viser aktsomhetsområder og potensielle farer for skredtypene snøskred, sørpeskred, steinsprang, jordskred og flomskred. De ulike fargene indikerer skred-sannsynlighet for 100-års, 1000-års og 5000-års faresone.

Når det gjelder flomfare, er det potensiell fare for dette ved økt snøsmelting og nedbørsmengde, som vil gi større vannføring i elvene. Det må derimot foretas videre geologiske undersøkelser av fagkyndige i forhold til skredfarer (NVE, 2016).

Arealbrukskart.

Dette kartet viser arealbruk i Norddal. Det gule er jordbruksareal, det grønne viser skogsområdene, det røde viser bebygd areal og samferdsel og den blå skravuren er myrområder. Informasjonen til dette kartet er hentet fra NIBIO sin karttjeneste (Skog og landskap, u.å.). Det er bare et lite område som er markert under bebygd areal og samferdsel, men i kategorien jordbruksareal er det også en del bebygd areal.

4.1.3 ROMLIGE FORHOLD OG LANDSKAPSOPPLEVELSE

Ut i fra landskapets former kan Norddal deles inn i fem delområder (se kart): nedre og øvre del, ravineplatået på Dale, den vestlige fjellsiden og den sør-østlige fjellsiden. Disse er delt inn etter landformenenes variasjon, terreng og andre fremtredende kjennetegn og er ikke fysiske avgrensninger. Nedre del av Norddal går fra fjorden og følger dalbunnen opp til det markante ravineplatået ved Dale som tydelig kan sees fra fjorden. Ravineplatået ligger midt mellom den nedre og øvre delen, og er som navnet sier et platå som ligger litt høyere enn omgivelsene rundt. Den øvre delen av Norddal strekker seg fra høyre side i dalen, ved det som heter Dunavollane, og fra slutten av ravineplatået helt opp til fjellsiden i sør. Bygda er omkranset av to delområder, fjellsiden i vest og fjellsiden

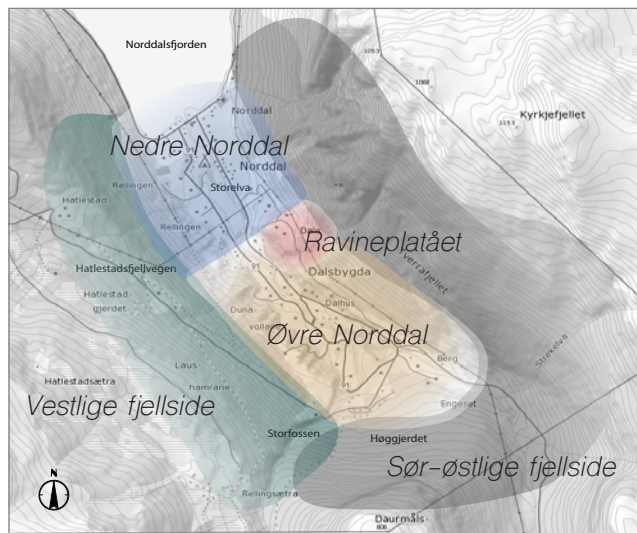
i sør-øst. Disse avgrensningene er basert på observasjoner der landskapet har en markant forandring. De romlige forholdene endrer seg etter hvor man befinner seg i landskapet, som skaper ulik opplevelse. Alle delområdene forholder seg derimot til hverandre selv om landskapskarakteren endrer seg.

Nedre del av Norddal

Nedre del av Norddal fremstår som et tydelig og oversiktlig landskapsrom, som deles naturlig av Storelva og avgrenses skarpt av de skogkledde og raspegede fjellsidene, som ruver over området. Området har et relativt flatt terreng ned mot fjorden, men ved Rellingen har terrenget en mer slak helning. Her er små ravineformer noe fremtredende. Mot fjorden munner Storelva ut, som er mer markant innover i dalen. Området er ellers preget av jordbruk nesten helt ned til fjorden. Strandlinjen kan trekkes frem som

et særpreg i Norddal, som er godt bevart og lite utbygd. Her ligger det flere eldre naust, en småbåthavn og helt øst i vika ligger Dale kyrkje. Rett ved utløpet til Storelva ligger det et bilverksted, Yttredal Bil og Karosseri. Bebyggelsen består av eneboliger og gårdsbruk, som ligger tett opp mot infrastrukturen. Enkelte steder kan man se klyngetunformasjoner i bebyggelsesstrukturen. Det er derimot lite bebyggelse langs fjellsidene på grunn av de bratte fjellene, som er preget av rasfare. I dette delområdet finner man den lokale matbutikken, Joker, Petrine's gjestgiveri, Relling camping og Melchiorgården.

Rominndelingskart.

Nedre del av Norddal sett fra Ravineplatået på Dale.

Nedre del av Norddal sett fra fjorden.

Ravineplatået i Norddal

De markante ravineformasjonene kan ses flere steder i Norddal, men dette er et platå som skiller seg ut som det største. Dette skaper et mer varierende terreng i dalbunnen og kan trekkes frem som et særpreg i landskapet. Ravineplatået ved Dale kan sees på lang avstand, både nede fra fjorden og helt fra ferjeleiet på andre siden av fjorden. Det varierende terrenget gjør at fjellsidene ikke fremstår like bratte med store kontraster til dalbunnen, som i den nedre delen av Norddal. Fjellenes markante former kan derimot sees tydeligere her.

Ravineplatået på Dale sett fra nordvest.

Øvre del av Norddal

I øvre del av Norddal smalner dalen inn fra ravineplatået på Dale og innover, og oppleves som mindre oversiktlig. Men innerst i Norddal åpner dalen seg igjen og man får et tydelig overblikk over bygda. Enkelte steder i den øvre delen er Storelva mer fremtredende og områdene langs elva er frodige med kantvegetasjon. Bebyggelsen ligger mer spredt og skjult i terrenget, blant den fyldige vegetasjonen som går lengre ned i fjellsiden. Ellers er det et tydelig jordbrukspreg innover i dalen. Her ligger det flere gårder, og enkelte steder er det også klyngetunsstruktur i bebyggelsen. Ved Dale ligger Dale gård, som også driver ysteri og er én av drifterne av Herdalssetra. Ved Engeset ligger både den gamle prestegården, med to eldre presteboliger. Den eldste presteboligen er vernet og kalles i dag for Paktargaarden, mens den nyere presteboligen er nå et kloster og leies

Den øvre del av Norddal sett fra Hatlestadfjellvegen.

ut til nonner. Dette er bare midlertidig da det er planlagt å bygge et kloster i Valldal. Innerst i dalen forandrer noe av bebyggelsen seg over til hyttebebyggelse og oppe ved Høggjerdet ligger Engeset hyttegrend. Det er først her en får inntrykk av hyttebebyggelsen.

Engeseth hyttegrend i øvre del av Norddal.

Fjellsiden i vest

I dette delområdet ligger Hatlestadfjellvegen, som er en av de to ankomstveiene til Norddal. I denne dalsiden ligger det flere fjellgårder, blant annet Nystad og Hatlestad. Nystad ligger i et spesielt bratt terreng, men allikevel drives det jordbruk her. Gården har også norsk spelsau, driver med trykking av skinn og ølbrygging. I den sørlige delen renner Storfossen, som munner ut i Storelva. Fossen gir landskapet et villere preg. Dette delområdet ligger høyere opp i terrenget, som gir en oversikt over bygda og flere av fjellene rundt. Her er man på vei ut av bygda og er en del høyere opp i terrenget, som gir en større følelse av kontakt med skog og fjell. Her finner man Fjellgarden Gjæra og Rellingssetra.

Fjellsiden i vest.

Fjellsiden i sør-øst

Fjellsiden i sør-øst er mest markant og brattest. Dette gjør at det er vanskelig å bygge og drive med landbruk i dette delområdet. I disse fjellsidene kan vi se fjell i dagen og tydelige rasmarker. I sør er dette området delt med en bratt daldrag mellom Daurmålsfjellet og Trollknivsegga som fører inn til Herdalssetra. Her renner en av to elver som sammen danner Storelva.

Fjellsiden i sør-øst.

4.2 STADKJENSLE

For å undersøke hva stadkjensle er for folk i Norddal har vi intervjuet ulike personer med tilknytning til bygda, i tillegg har vi vektlagt våre egne observasjoner. Dette ga oss en innsikt i hvilke relasjoner som finnes i samfunnet, hva som er viktig for folk i bygda og hvilke ønsker de har for Norddal. I tillegg var intervjuene nyttige for å identifisere hvilke ressurser og verdier som finnes i samfunnet.

Befolkning og bedrifter

Da vi snakket med folk i Norddal kom samhold og mennesker ofte opp, og de fleste som bor her har en sterk identitet og tilknytning til bygda. Flere av de vi intervjuet trakk spesielt frem at det er mange ildsjeler og ressurssterke personer i Norddal. En fra nabobygda mente at disse ildsjelene nettopp er grunnen til at Norddal klarer å "få til ting". Det var noe vi også så tydelig, særlig gjennom organisasjonen The Happy End. Norddal har klart å beholde sin lokale matbutikk, noe flere fremhevet som viktig, siden den fungerer som møteplass for hele bygda. En bebygger sa at hun setter pris på at Norddal er et lite sted, slik at man får en nærhet til ting. Man går på butikken og møter noen man kjenner, og man treffer de samme folkene på mange ulike arenaer, noe som skaper et sosialt samhold.

Vi ble tidlig klar over at fraflytting er og har vært et problem i Norddal, og en av grunnene er mangel på arbeidsplasser. Befolkningen syntes at dette er synd da det hindrer tilflytting. Som

tidligere nevnt har bygda et boligbehov. Flere av de vi snakket med gjorde oss oppmerksomme på at de heller ønsket at det skulle bli bygd boliger nå for å dekke boligbehovet enn at de skulle bygge noe som var miljøvennelig og bærekraftig for å gjøre et pilotprosjekt. Flere vi snakket med trakk fram at bolyst er viktigere enn boplikt. Blant annet var det flere som var med i The Happy End, som sa at folk som ønsker å flytte hit må synes det vi gjør er gøy og kjekt. Dette trakk spesielt Ingvild Nystad Hansen frem (personlig kommunikasjon, 27. september 2016).

Flere i Norddal trekker frem at de er misfornøyde med kommunen og at forholdet mellom bygd og kommune ikke er så bra. Norddal kommune har et stramt økonomisk budsjett og folk i bygda mener at de ikke blir prioritert eller hørt av kommunen, og at kommunens fokus er Valldal. I tillegg føler befolkningen i Norddal en sterkere tilknytning til Geiranger enn Valldal, da det er flere ulike lag og foreninger som er felles med Geiranger og også Eidsdal. Dette har ført til at både Norddal og Eidsdal ønsker å gå ut av Norddal kommune og inn i Stranda kommune.

Landskap

I tillegg til ressurssterke personer ble ressurser i landskapet også fremhevet av lokalbefolkningen. Norddal har en dramatisk natur, med bratte, høye fjell og fjord. De som bor her trekker frem at en av grunnene til at de trives så godt her er naturen

og at den er så vakker. Selve dalen i Norddal består av store jordbruksområder, som skaper ressurser det er ønskelig å beholde i bygda. At Norddal er en jordbruksbygd trekker flere fram som en viktig identitet, som de ikke ønsker å miste. Det er også mange turstier i området, og flere steder blir trukket frem som lokale turmål, slik som Skrenakken, Kallskaret, Rellingsetra og Herdalssetra. Befolknignens forhold til fjorden er ikke veldig fremtredende, og vi oppfattet at de vendte seg mer mot fjellene og naturen innover i dalen enn ut mot Norddalsfjorden. Vi ser en stor verdi i strandsonen og mulighetene ved fjorden.

Besøkende

Selv om folk i bygda ønsker besøkende, kommer det klart frem fra de vi snakket med at de ikke ønsker masseturisme og kommersielle produkter. Allikevel trekker én frem at turisme kan være med på å styrke stadskjenslen til bygda. De lokale får vist frem bygda si og det kan være mer stas å komme fra Norddal, særlig for barna. Under turistsesongen i sommerhalvåret fylles de fleste ferieboligene opp, men vinteren kan være stille i Norddal. En av innbyggerne sa at dette likevel er en fin tid, hvor man også får en pause fra besøkende.

4.3 VIKTIGE VERDIER OG KVALITETER

Landbruket med gårder og husdyr, det velholdte kulturlandskapet og variasjonen i landformer tilfører landskapet en viktig dimensjon som øker den samlede verdien av området. Fjordlandskapet, med de bratte fjellene og tilknytningen til fjorden med en godt bevart strandsone kan ellers trekkes frem som viktige elementer, som har vært påvirket og brukt av mennesker i lang tid. Samspillet mellom mennesket og naturen kan dermed sees på som noe unikt, som har bidratt til å sette preg på landskapet. Med tanke på jordbruk og jordvern vil enkelte steder være mer sårbare for utbygging. Dette gjelder også de områdene som er preget av rasfare, som helst bør unngås. Stedets uttrykk som landbruksbygd er viktig å ivareta og det bør skapes harmoni mellom menneskelige inngrep og landskapet.

Identiteten til Norddal skapes gjennom bygdas historie, kultur, ressursene i landskapet og den storslåtte naturen. Gjennom stadkjensleundersøkelsen kom det blant annet frem at stedstilhørigheten er sterk blant de som bor i Norddal, og at de som bor i bygda er ressurssterke. Mange av de lokale driver med gårdsdrift og næring i tillegg til andre stillinger. Dette viser at de lokale i Norddal har ståpåvilje og engasjement. Gjennom bedriften The Happy End tar flere av næringene i bruk landskapets ressurser i utviklingen av bygda. Dette bidrar til verdiskaping og stedsutvikling, som er svært positivt for Norddal.

5. MULIGHETSTUDIE

For å komme fram til egnede strategier som kan løse vår problemstilling er det nødvendig å ta med seg de viktige kvalitetene og verdiene som vi kom fram til i landskapsressursanalysen. Dette gjør vi ved å se mulighetene og utviklingspotensiale i verdiene og ressursene.

Utviklings- og hensynsområder

Kartet, til høyre, viser mulighetsområder og viktige ressurser som er en oppsummering av våre funn i landskapsressursanalysen. Ut i fra dette har vi funnet potensielle områder for utvikling. Dette kan innebære et potensiale for både fortetting, endring av nåværende bruk og bevaring. Et av områdene vi har sett på er strandsonen. Til tross for den lave utnyttelsesgraden i strandsonen i dag har vi kommet frem til at det ikke bør fortettes her på grunn av verdiene i landskapet, tilgangen til fjorden og rasfare. Vi ser derimot for oss at det eksisterende bygget som brukes som bilverksted, kunne hatt en bedre utnyttelse. Andre områder for muligheter finnes lenger inn i dalen, og gjelder i hovedsak boligbygging. Flere av disse arealene er utsatt for ras og har produktiv landbruksjord. Vi har derfor sett på muligheten for bygging i brattere terreng, som ikke berører jordbruk og andre viktige hensyn. Dette er basert på observasjoner under felttuka og innspill fra lokalbefolkningen. Det bør imidlertid gjøres grundigere undersøkelser og utredninger, for de aktuelle arealene. Samtidig er det en del områder rundt eksisterende bebyggelse hvor det kan være hensiktsmessig med fortetting. Det kan gå ut over den eksisterende bebyggelsens preg og funksjon, men en fortetting er strategisk

i forhold til infrastruktur og man kan unngå å berøre for mye av jordbruket.

Muligheter og utfordringer

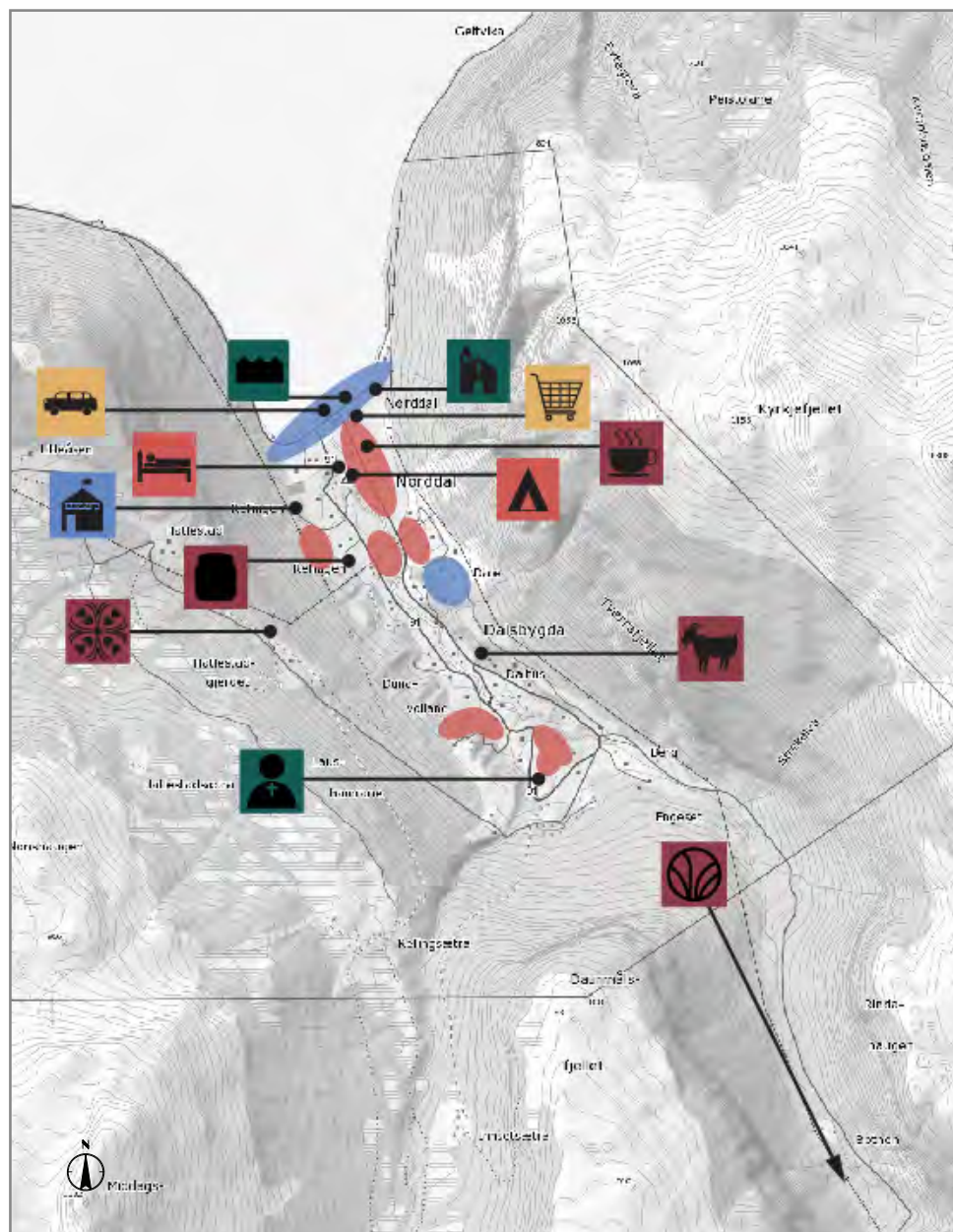
Gjennom landskapsressursanalysen kom det frem at det er boligmangel. I Norddal er boligmangelen av en liten dimensjon, fordi tilflytningen ikke er høy. I et kortsiktig perspektiv vil boligmangelen kunne bli dekket av kun et par nye boliger. En arealbruksendring i en slik skala vil dermed ikke forandre Norddals preg og identitet som jordbruksbygd.

Samarbeidet mellom bygda Norddal, kommunen og bygdene rundt kan forbedres. En sentralisering i kommunen og en stram økonomi gjør det vanskelig med en positiv utvikling som gagnar alle bygdene i kommunen. I dag samarbeider bygdene Eidsdal og Norddal på flere arenaer innenfor kultur og idrett, og vi ser derfor et potensiale for et økt samarbeid mellom flere av bygdene i kommunen og nabokommunen, også på andre områder. Et bedre samarbeid kan være positivt for næringslivet, lokal utvikling og reiselivet i de ulike bygdene.

Reiseliv er en stor del av næringen i Norddal og flere av bedriftene er avhengige av besøkende. Reiselivet er sesongbasert og pågangen av besøkende på sommeren er stor i forhold til den kapasiteten bygda har til å ta i mot besøkende. Dette er en utfordring både med tanke på overnatting og infrastruktur. Det kom frem av befolkningen i Norddal at masseturisme ikke er ønskelig, men allikevel ser vi potensialet

til å utvikle turismen videre, uten at det går på bekostning av lokalbefolkningen.

Ut i fra utfordringene og mulighetene vi har identifisert, skal vi utvikle strategier som kan besvare hvordan Norddal og innbyggerne kan samarbeide for å utvikle bygda til å bli mer attraktiv med fokus på bosetning, besøk og bedrift.

Mulighetsområder

- Områder til hensyn
- Potensielle områder for utvikling

Overnatting

- Petrones Gjestegiveri
- Relling Camping

Kultur

- Naustene
- Norddal Kyrkje
- Prestegarden

Næring

- Ytterdal Bil og Karosseri
- Joker

Offentlig Infrastruktur

- Norddal Barnehage

Gårder

- Melchiorgarden
- Dale Gard
- Fjellgarden Gjæra
- Olegarden
- Herdalssetra, Hønning og Hytter, Ekra Gard

6. STRATEGIER

6.1 INNLEDNING

Strategiene som presenteres her ivaretar på ulike måter de tre faktorene i attraktivitetspyramiden; bosetning, besøk og bedrift (Vareide et al., 2013). Faktorene vi har vektlagt i problemstillingen har et overordnet fokus som legger vekt på at de stedsspesifikke strategiene for Norddal skal bli bedre kommunisert og gjennomført. Alle faktorene forholder seg til hverandre, og flere av de har allerede et godt grunnlag i Norddal. Både reiseliv og næring har et godt feste i bygda, men er mulig å videreutvikle.

Forankring av strategiene

For at strategiene skal ha gjennomslagskraft og ha noe å formidle i et plansystem, så trengs en forankring i juridiske eller strategiske dokumenter på flere nivå. Vi nevner her planer som er aktuelle i forhold til strategiene. Dette er ingen utfyllende liste over nasjonale, regionale eller lokale dokumenter, men en oversikt over hvilke planer vi kan knytte våre strategier til. For å fastsette det vi ønsker å gjøre, vil forankring i planer konkretisere strategiene. Juridiske og strategiske dokumenter som strategiene kan knyttes til, er *kommuneplanens areal- og samfunnsdel*, *Strategisk næringsplan 2016–2026* og *Forvaltningsplan Vestnorsk fjordlandskap, delområde Geirangerfjorden*.

Kort beskrivelse av planene:

Kommuneplanen – arealdel og samfunnsdel er et styringsredskap for kommunen, som tar for seg langsiktig utvikling av politikk og arealbruk (Norddal kommune, 2011, Norddal kommune,

Strategisk næringsplan 2016–2026 for Norddal kommune er en plan som tar for seg næringsutvikling i kommunen. Den viser hva Norddal kommune legger vekt på i den lokale næringspolitikken (Norddal kommune, 2016).

Forvaltningsplan Vestnorsk fjordlandskap, delområde Geirangerfjorden gir en oversikt over viktige problemstillinger som omhandler vern og bruk. Planen fokuserer på å fremme en forvaltning som er balansert i henhold til verneformålet (Møre og Romsdal Fylke, 2008).

6.2 STRATEGIER

Strategi 1: Styrke det lokale samarbeidet mellom kommunen og bygdene rundt

Tiltak:

- Samarbeide på flere arenaer
- Fremme helhetlig strategisk planlegging i kommunen
- Et sterkere fokus på kommunikasjon med og mellom aktører
- Medvirkning med lokalbefolkningen i utviklingen av Norddal kommune

Begrunnelse:

Utviklingen i kommunen kan bli mer samordnet enn det den er i dag. Vi mener at kommunen må ta hovedrollen i en samordnet utvikling i forhold til de ulike aktørene i næringslivet, slik at man kan arbeide mot et felles mål på både overordnet- og lokal utvikling. En kartlegging av hvilke aktører og bedrifter som finnes i kommunen vil være hensiktsmessig, fordi en oversikt over hvilke interesser og innflytelse de har vil være viktig dersom samarbeidet skal forbedres. Samarbeidet bør også forbedres på andre arenaer enn næringsliv, som innenfor lokale lag og foreninger, boligplanlegging, kultur og infrastruktur.

I Valldal finnes det en næringshage, som har som mål å bli et næringspolitisk kraftsenter for indre fjordstrøk (Norddal kommune 2016). Vi ser potensiale for et bedre samarbeid på tvers av fjorden og mellom bygdene ved at flere bedrifter knytter seg opp mot næringshagen.

Ved å styrke et samarbeid kan bygdene bli mer robuste og drive med kunnskapsutveksling innenfor næringslivet.

For styrke lokalsamfunnet er det viktig at kommunen driver medvirkning. Dette handler om å bedre kommunikasjonen mellom kommune og befolkning. Det er avgjørende å gjøre mer enn det som er lovpålagt. Blant annet er det viktig å drive med medvirkning i alle aldersgrupper, og vise viktigheten av at folk engasjerer seg i lokalsamfunnet.

Forankring:

Det er viktig å forankre denne strategien i en strategisk næringsplan, som inkluderer alle bygdene. Kommunen har allerede en næringsstrategi som gjelder frem til 2026, her står det blant annet at kommunen ønsker å fremme et næringsliv som er lønnsomt, nyskapende og bærekraftig (Norddal kommune, 2016). I tillegg ser vi det viktig å styrke det lokale samarbeidet, og ser et potensiale i at vår strategi om samarbeid kan knyttes opp mot og styrke den eksisterende planen. Dette er også noe som kan forankres i kommuneplanens samfunnsdel, som en tydeliggjøring av samspillet mellom bygdene.

Strategi 2: Bygge boliger og samtidig ta vare på kultur- og naturverdier i landskapet

Tiltak:

- Bygge boliger som både passer stedet og innflytterne
- Langsiktig boligstrategi
- Benytte lokale ressurser
- Bygge med hensyn til landskap, jordvern og skredfare
- Mer fokus på strandsonen

Begrunnelse:

Fordi det er en boligmangel i Norddal, bør det legges til rette for bygging av nye boliger. Vi mener det er viktig å bygge boliger som både passer stedet og innflytterne. Det kan være ulike typer innflyttere, og boligene bør derfor være tilpasset forskjellig behov og prisklasser.

I første omgang er det snakk om et par boliger, men det er også viktig å ha en langsiktig plan for utbygging. Dette kan gjøres gjennom å lokalisere egnede arealer og regulere disse til boligformål. Her bør kommunen og innbyggerne i bygda samarbeide. Det må også tas høyde for at eksisterende boliger kan bli solgt.

Det vil være hensiktsmessig å benytte lokale ressurser til bygging av boliger, både i form av materialer og arbeidskraft. Slik støtter man opp om et miljøvennlig og bærekraftig perspektiv og lokalmiljøet. For eksempel er det en del tilgjengelig gran og naturstein i området som kan benyttes

til bygging av hus. I tillegg bør et fokus være å ta hensyn til landskapet, jordvern og skredfare. Det er også viktige verdier i landskapet som må tas hensyn til. I landskapsressursanalysen kom vi fram til at ravineplataet har en viktig verdi, og er derfor viktig å bevare. Det er også få tilgjengelige områder som det kan bygges på uten at det berører produktiv landbruksjord. Derfor kan det være hensiktsmessig å undersøke muligheten for å bygge i brattere terreng. Dette kunne også vært en del av *Framtidens bygder*, som ser på bærekraftig stedsutvikling (Waage, 2014). Bygda har allerede vært en del av *Framtidens bygder* med prosjektet *Verdensarvbustaden*, men dette prosjektet har foreløpig ikke blitt realisert.

I dag er det lite fokus på fjorden og strandsonen i Norddal. Vi ser en mulighet for å gi befolkningen et nytt syn på og en økt bruk av strandsonen, samtidig som viktige verdier blir bevart. Disse verdiene er blant annet at strandsonen ikke er utbygd, den delvise tilgjengeligheten til fjorden, naustene og båthavnen. Det ligger i dag et bilverksted rett ved utløpet til Storelva. Verkstedet har en sentral beliggenhet ved fjorden, og har en viktig funksjon for de som bor i bygda. Vi mener derimot at verkstedet trekker ned den visuelle verdien av strandsonen, og at man derfor eventuelt bør se på muligheten for å endre bruken av bygget og finne en ny lokalisering til verkstedet.

Forankring:

Denne strategien er aktuell å koble opp mot

kommunens arealplan, i forhold til å sette av areal til boligformål. Det er også et mål i kommunens planstrategi om at Norddal kommune skal tilrettelegge for byggeklare tomter i alle bygdene i kommunen (Norddal kommune, 2013). I forhold til dette kan det derfor være hensiktsmessig å utarbeide en langsiktig boligstrategi. De lokale ressursene Norddal kommune har i form av både materialer og arbeidskraft, kan forsterkes i kommuneplanens samfunnsdel for å løfte lokal næring og fordelen av bruken av lokale ressurser.

Strategi 3: Videreutvikle småskala reiseliv

Tiltak:

- Utarbeide en besøksstrategi for Norddal
- Et større fokus på markedsføring
- Produktutvikling

Begrunnelse:

Det bør utarbeides en besøksstrategi for bygda Norddal, for å kartlegge bygdas ønsker og ambisjoner for reiselivet i dag og i et langsiktig perspektiv. En slik plan vil være et rammeverk og felles styringsverktøy for reiselivet. Det vil også gi en oversikt over hvilke områder man bør fokusere på, for å sikre en utvikling som er i tråd med lokale interesser.

For å videreutvikle småskala reiseliv i Norddal er det viktig at aktører markedsfører seg. Markedsføringen gjøres i dag hovedsaklig gjennom *The Happy End*, men vi mener at det er et potensiale for forbedring. Bygda Norddal er en inngangsport til verdensarven og Herdalssetra, dette bør man utnytte mer. Et større fokus på felles markedsføring av reiseliv i Norddal kommune kan også være positivt for bygda og bidra til å styrke reiselivet.

Det finnes flere reiselivsbedrifter i Norddal, og det er et potensial for å utvikle de produktene de allerede tilbyr. Som vi har sett tidligere er det et større behov for flere overnattingsplasser i sommersesongen. Ettersom turistnæringen er sesongbasert vil det ikke være lønnsomt å ha flere overnattingssteder som er helårsbaserte. Vi har derfor kommet opp med noen alternative

ideer som kan dekke behovet når kapasiteten er nådd. En mulighet kan være å bygge hytter i tretoppene, som også kan gi en annerledes opplevelse for de besøkende. Et eksempel på et eksisterende prosjekt er *Tretopphyttene* i Brumunddal (Tretopphytter, u.å.). Videre kan det også være muligheter for utleie av fritidsboliger. Mange fritidsboliger står tomme store deler av året, men det må undersøkes om utleie kan være aktuelt for eierne og hvilke tidsperioder de eventuelt kan leies ut.

Pakkeløsninger som samarbeid mellom ulike aktører kan styrke helhetsopplevelsen til besøkende. Pakker kan for eksempel inneholde en totalløsning med overnatting, lokal mat og opplevelse. En annen idé er opplevelsespakker som kombinerer det tradisjonelle i Norddal med nye aktiviteter som gjør bygda unik. I dag finnes det noen opplevelsesprodukter og aktiviteter, men dette er noe som har et potensial til å utvikles.

Forankring:

Utvikling av reiseliv i verdensarvområdet må forholde seg til *Forvaltningsplan Vestnorsk fjordlandskap, delområde Geirangerfjorden* (Møre og Romsdal Fylke, 2008). Her står retningslinjer for reiselivet innenfor verdensarvområde, som i dette tilfellet hovedsaklig vil omfatte Herdalssetra. Disse retningslinjene må også tas høyde for dersom en besøksstrategi for Norddal skal utarbeides. En egen besøksstrategi for verdensarven er under utarbeidelse, og det kan derfor være en mulighet for Norddal å knytte seg opp mot denne.

Strategi 4: Videreutvikling av lokalnæringen i et langsiktig perspektiv

Tiltak:

- Tilrettelegging for samarbeid om næring
- Satsing på ungdom og unge voksne som ønsker å flytte tilbake
- Kunnskapsformidling av bygdas tradisjoner

Begrunnelse:

Lokalnæringen i Norddal er allerede godt etablert med selvstendige næringsdrivende og *The Happy End*, men vi ser at det er viktig at dette videreutvikles over et langsiktig perspektiv, slik at flere kan flytte til bygda. Som tidligere nevnt i den første strategien finnes det allerede en næringshage i Valldal, og dette er noe som lokalnæringen i Norddal kan knytte seg opp mot. Det handler både om hvordan nyinnflyttede kan starte opp egen næring og få rådgivende hjelp, og at man kan drive med kunnskapsformidling og få et tverrfaglig miljø. Samtidig vil næringen i hele kommunen bli mer samlet. Norddal kan få et bedre nettverk rundt lokalnæringen og *The Happy End* ved å skape et "coworking space" i bygda.

Blant unge handler det om å gjøre det attraktivt å arbeide i bygda eller å starte opp noe eget. Dette kan gjøres ved å stimulere til entreprenørskap fra grunnskolen, noe Verdensarvskulen i Eidsdal har fokus på ved å arrangere gründerdag for elevene. Det er i dag få arbeidsplasser i bygda Norddal, og oppmuntring til entreprenørskap kan føre til at unge voksne tørr å skape noe selv. Et større fokus fra kommunen og lokale

næringsorganisasjoner på å hjelpe unge gründere, vil derfor være positivt.

I Norddal er mye av kunnskapsformidlingen knyttet opp mot tradisjonelt landbruk i forhold til gårdsdrift, jordbruk og tradisjonell kultur. Tradisjonell kultur dreier seg blant annet om foredling av bær og frukt, ølbrygging og trykking av skinnfeller. Denne kunnskapen og hvordan dette videreformidles er viktig å iverksette til kommende generasjoner.

Forankring:

For at den lokale næringen skal forankres over langsiktig perspektiv er det flere momenter som er viktig å trekke frem. Dersom det skal planlegges ny næring og eventuelt en egen næringshage i bygda Norddal må det settes av potensielle arealer. I dette tilfellet må det tas hensyn til jordbruket, da det er viktig i bygda. Dette kan forankres i kommuneplanens arealdel.

6.3 OPPSUMMERING STRATEGIER

Attraktivitetsteorien videreutviklet fra Vareide et al., 2013

7. AVSLUTNING

Målet med oppgaven var å besvare problemstillingen “Hvordan kan Norddal og innbyggerne samarbeide for å utvikle bygda til å bli mer attraktiv med fokus på bosetning, besøk og bedrift?”

For å belyse dette har vi brukt ulike verktøy som landskapsressursanalyse og mulighetsstudiet. Disse metodene la videre grunnlag for utviklingen av strategier. Vi kom frem til ulike strategier som tok for seg et lokalt samarbeid med kommunen på overordnet nivå, bygging av boliger med hensyn til viktige kultur- og naturverdier i landskapet og videreutvikling av småskala reiseliv og lokalnæring.

I forhold til disse strategiene mener vi at det er behov for at kommunen tar en større del i utviklingen av bygda Norddal innenfor bosetning, besøk og bedrift, samtidig som det bør være en gjensidig dialog mellom bygdene i kommunen og befolkningen. Det er også viktig at bygda Norddal fokuserer på en videreutvikling av reiseliv og næring, som både ivaretar ulike interesser og ser utviklingen i et langsiktig perspektiv.

Kilder

Berge, E. (27. september 2016) Om Norddal kommune [Powerpoint presentasjon vist i forelesning] [Tilgjengelig fra NMBU – fronter LAA360]

Clemetsen, M. (2009) Landskapsressursanalyser – verktøy for integrert stedsutvikling og forvaltning. Metodenotat (tilgjengelig fra fronter)

Ekman, I. (2014) Norddal. Norske arkitekters landsforbund [Internett]. Tilgjengelig fra: <https://www.arkitektur.no/norrdal> [Lest 18.10.2016].

Furseth, A. (1982) Norddal kyrkje. Norddal Sokneråd. s.8

Furseth, A. (2000) Norddal Elverk AS – 75 år. Norddal Elverk. s.6

Herdalssetra (u.å.) Seteropplevelingar [Internett]. Tilgjengelig fra: <http://www.herdalssetra.no/> [Lest 18.10.2016].

Lovdata (2004) Forskrift om vern av Geiranger-Herdalen landskapsvernområde, Stranda og Norddal kommunar, Møre og Romsdal. [Internett]. Tilgjengelig fra: <https://lovdata.no/dokument/MV/forskrift/2004-10-08-1310> [Lest 17.10.2016].

Miljødirektoratet (2008) Geiranger-Herdalen [Internett]. Tilgjengelig fra: <http://faktaark.naturbase.no/Vern?id=VV00002331> [Lest 17.10.2016].

Møre og Romsdal Fylke (2008) Forvaltningsplan Vestnorsk fjordlandskap, delområde Geirangerfjorden [Internett]. Tilgjengelig fra: http://www.nasjonalparkstyre.no/Documents/Geiranger_dok/Forvaltningsplan_Vestnorsk_fjordlandskap.pdf [Lest: 20.10.2016].

NGU (2016) Løsmasser [Internett]. Tilgjengelig fra: <http://geo.ngu.no/kart/losmasse/?Box=86872:6919230:107416:6933244> [Lest: 9.10. 2016].

Norrdal kommune (2006) Kommuneplanen sin samfunnsdel 2007–2018 [Internett]. Tilgjengelig fra: <https://www.norrdal.kommune.no/handlers/fh.ashx?FillId=123> [Lest: 20.10.2016].

Norrdal kommune (2011) Norddal kommune, kommuneplanens arealdel

[Internett]. Tilgjengelig fra: <https://www.norddal.kommune.no/Handlers/fh.ashx?MId=10939&FilId=1425> [Lest: 20.10.2016].

Norddal kommune (2013) Norddal kommune planstrategi 2013– 2016 [Internett]. Tilgjengelig fra: <https://www.norddal.kommune.no/handlers/fh.ashx?FilId=2167> [Lest: 20.10.2016].

Norddal kommune (2016) Strategisk næringsplan 2016– 2026 [Internett]. Tilgjengelig fra: <https://www.norddal.kommune.no/handlers/fh.ashx?FilId=13032> [Lest: 20.10.2016].

Norges verdensarv (2016) Vestnorsk fjordlandskap [Internett]. Tilgjengelig fra: <http://www.norgesverdensarv.no/vestnorsk-fjordlandskap.134753.no.html> [Lest 17.10.2016].

Norseng, P. (10. februar 2015) Skipreide, i: Store norske leksikon [Internett]. Tilgjengelig fra: <https://snl.no/skipreide> [Lest 17.10.2016].

NVE (2016) Skred i bratt terreng, faresone [Internett]. Tilgjengelig fra: <http://skredatlas.nve.no/html5Viewer/?viewer=nveatlas> [Lest 19.10. 2016].

Skog og landskap (u.å.) Arealtype, AR50. [Internett]. Tilgjengelig fra: <http://kilden.skogoglandskap.no/> [Lest 18.10. 2016].

Statistisk sentralbyrå (2016) Folkemengde 1. januar. Heile landet, fylke og kommunar [Internett]. Oslo: Statistisk sentralbyrå. Tilgjengelig fra: <https://ssb.no/befolkning/statistikker/folkemengde/aar-per-1-januar/2016-02-19?fane=tabel&sort=nummer&tabell=256001> [Lest 5.10.2016].

Stokkan, J. & Thorsnæs, G. (8. september 2016) Norddal, i: Store norske leksikon [Internett]. Tilgjengelig fra: <https://snl.no/Norddal> [Lest 5.10.2016].

The Happy End (u.å.) The Happy End [Internett]. Tilgjengelig fra: http://www.norddal.com/?page_id=813 [Lest 17.10.2016].

Tretoppfytter (u.å.) Hvordan ble tretoppfytterne til? [Internett]. Tilgjengelig fra: <http://tretoppfytter.no/no/hjem/> [Lest: 20.10.2016].

Vareide, K., Kobro, L. & Storm, H. (2013) Programteori for attraktivitet – sammendragsrapport [Internett]. Bø i Telemark: Telemarksforskning. Tilgjengelig fra: <https://www.telemarksforskning.no/publikasjoner/filer/2301.pdf> [Lest: 20. oktober 2016]

Verdensarv – Vestnorsk fjordlandskap (2016) Fakta [Internett]. Tilgjengelig fra: <http://www.vestnorskfjordlandskap.no/verdsarvomradet/21-fakta> [Lest 17.10.2016].

Waage, A. (2014) Framtidens bygder. Norske arkitekters landsforbund [Internett]. Tilgjengelig fra: <https://www.arkitektur.no/om-framtidens-bygder> [Lest 18.10.2016].

Figurliste

Figur 1: Klyngetunet oppe i Dale i Norddal fotografert i 1882 (1882) [digitalisert fotografi]. Tilgjengelig fra: <http://velkomne.no/fast/Historisk/Storfjordnytt%20historisk/large-56.html> [Hentet 5. oktober 2016]

Figur 2: Krohn, P. (1900) Dale 1900 [digitalisert fotografi] Tilgjengelig fra: <http://velkomne.no/fast/Historisk/Storfjordnytt%20historisk/large-119.html> [Hentet 5. oktober 2016]

Figur 3: Skappel, V. (18. juli 1949) Widerøe Flyveselskaps flyfoto fra Norddal kommune: Norddal [digitalisert fotografi] Tilgjengelig fra: http://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digifoto_20151008_00558_NB_WF_NDK_017338 [Hentet 5. oktober 2016]

Figur 4: Panoramabilde over Norddal (u.å.) [Skjermdump]. Tilgjengelig fra: <http://www.norddal360.no/> [Hentet 20. oktober 2016]

Alle bilder og figurer som ikke har figurtittel har vi tatt eller laget selv.
Bakgrunnskart:

Skog og landskap (u.å.) Bakgrunnskart, gråtone. [Internett]. Tilgjengelig fra: <http://kilden.skogoglandskap.no/> [Lest 18.10. 2016].

NORDDAL

“OPPVEKST SOM RESSURS FOR STEDSUTVIKLING”

INNHOOLDSFORTEGNELSE

INNLEDNING	3
1 INNLEDENDE DEL	4
1.1 Metode	4
1.2 Hvorfor fokus på barn og unge?	5
1.3 Introduksjon av Norddal	6
1.3.1 Lokalisering i et regionalt perspektiv	6
1.3.2 Norddal kommune	6
1.3.3 Bolig, arbeid, ungdom. Nøkkelen til levende bygder?	7
1.3.4 Norddal bygd	7
1.3.5 Barn og unge i Norddal historisk, til status i dag	8
1.3.6 Norddals historie	9
2 LANDSKAPRESSURSANALYSE	11
2.1 Landskapsanalyse	11
2.1.1 Hovedformer	11
2.1.2 Naturforhold	11
2.1.3 Klima	12
2.1.4 Vegetasjon	12
2.1.5 Bebyggelse	12
2.2.6 Kommunikasjon og Samferdsel	12
2.1.7 Kulturminner og kulturmiljøer	13
2.1.8 Friluftslivet	13
2.1.9 Møteplasser	14
2.2 Stadkjensle	15
2.2.1 Forholdet til resten av kommunen	15
2.2.2 Lokalt engasjemnet	15
2.2.3 Forholdet til oppvekst i Norddal	15
2.2.4 Forholdet til naturen	16
2.2.5 Forholdet til turisme	16
3 MULIGHETER	17
4 STRATEGI	19
AVSLUTTENDE ORD	24
FIGURLISTE	24
KILDER	25

INNLEDNING

Denne prosjektoppgaven er skrevet i forbindelse med kurset Strategisk landskapsplanlegging (LAA 360/361) ved Norges miljø- og biovitenskapelige universitet. Utgangspunktet for årets prosjektoppgave har vært Geirangerfjordområdet, som ligger i kommunene Stranda og Norddal i Møre og Romsdal. I 2005 ble Geirangerfjordområdet, sammen med Nærøyfjordområdet, innskrevet på UNESCO sin liste over verdens kultur- og naturarvsteder, og sammen fikk de betegnelsen "Vestnorsk fjordlandskap".

Vår oppgave tar utgangspunkt i Norddal bygd, også kalt Dalsbygda, som ligger i Norddal kommune. Norddal har, i likhet med med resten av kommunen, hatt en negativ befolkningsutvikling helt siden andre verdenskrig. For at en bygd skal være levedyktig, må det finnes arbeidsplasser og tilgang til boliger. En annen viktig faktor er et godt befolkningsgrunnlag, med en jevn kjønns- og aldersfordeling. Barnefamilier er et viktig tilskudd til bygder, fordi de er ressurs i et langsiktig perspektiv. Vi ville undersøke hvordan lokale ressurser, med barn og unge i fokus, kan anvendes for å gjøre Norddal attraktiv for familier med barn og har på grunnlag av dette kommet fram til problemstillingen:

«HVORDAN KAN FOKUS PÅ BARN OG UNGE BRUKES SOM RESSURS FOR NORDDALS UTVIKLING?»

For å kunne svare på problemstillingen, er det nødvendig å få grundig kunnskap om bygda som helhet og forstå sammenhengen mellom historiske, fysiske, kulturelle og økonomiske forhold. Vi har derfor valgt en bred tilnærming for å komme fram til noen forslag som vi mener vil føre til en god utvikling av Norddal bygd.

Figur 1: Bildet er tatt da vi besøkte Norddal barnehage, en viktig arena som tar vare på bygdas fremtidige ressurss.

1 INNLEDENDE DEL

1.1 METODE

Bakgrunnen for valg av metode i denne oppgaven er den Europeiske Landskapskonvensjonen, som trådte i kraft i Norge i 2004. Konvensjonen danner et viktig grunnlag for hvordan man betrakter og jobber med landskapet. Konvensjonen definerer et landskap som:

”Et område, slik folk oppfatter det, hvis særpreg er et resultat av påvirkningen fra og samspillet mellom naturlige og/eller menneskelige faktorer.”
(Landskapskonvensjonen, 2004)

Definisjonen understreker viktigheten av at befolkningen er delaktige i planleggingsprosessen, samt at landskapet skal være en arena for integrert planlegging, utvikling og forvaltning (Clemetsen, 2009). Å fange opp helheten og detaljene i landskapet, er svært viktig, samtidig som man har fokus på hvordan mennesker oppfatter det. På bakgrunn av dette, har vi valgt å bruke Patrick Geddes' modell for stedsutvikling og læring. Modellen tar utgangspunkt i at læring skjer på det indre og ytre plan. Det indre plan handler om menneskets følelser, opplevelser og tilhørighet til stedet. Det ytre plan handler om læring knyttet til de fysiske omgivelsene og det aktuelle geografiske området, med de naturressursene som finnes. Kunnskap mellom det indre og ytre plan, samt kreativitet, gir grunnlag for ideer og muligheter for utvikling. Ved å bruke modellen i en større geografisk sammenheng, vil man også kunne se sammenhenger mellom lokalt

og regionalt perspektiv. (Barane, Hugo og Clemetsen, 2015)

På bakgrunn av dette, er oppgaven delt inn i 4 deler.

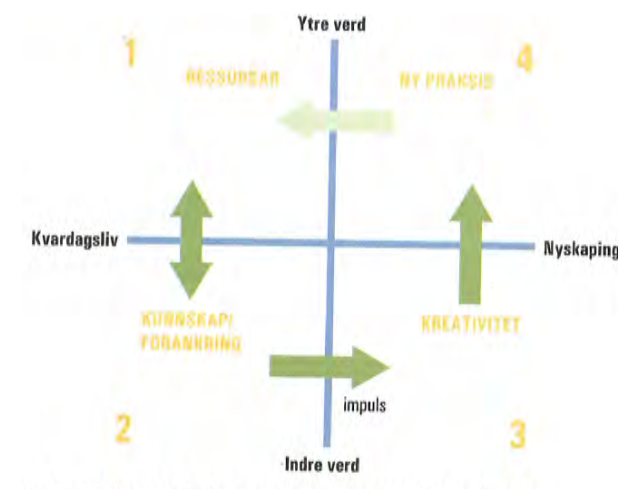
Del 1 tar for seg teori knyttet til problemstillingen, samt en presentasjon av Norddal og det historiske og regionale perspektivet til bygda.

Del 2 inneholder en landskapsressursanalyse, som kartlegger det ytre og indre plan, slik beskrevet ovenfor. Analysen er todelt, og består av en landskapsanalyse og en undersøkelse av stadkjensle. Landskapsanalysen, tar for seg det ytre plan, og er et viktig verktøy for å kartlegge landskapet, finne hvilke særegenheter som kjennetegner det og hvilke nøkkelkvaliteter som finnes. Stadkjensle, tar derimot for seg det indre plan, og handler om hvordan mennesker oppfatter landskapet, og hva det er som gjør at det er unikt fra andre steder. Det kan defineres som: «summen av opplevelse av landskap, natur, kulturarv, folk, lyder, smaker, minne og mye mer som former forholdet vårt til et sted.» (Clemetsen, 2009).

Informasjonen som landskapsressursanalysen baserer seg på, ble innhentet på en fem dagers befaring til Norddal. Her undersøkte vi det fysiske landskapet og gjennomførte intervjuer av lokalbefolkningen. Del 3 oppsummerer funnene landskapsressur-

sanalysen. Ut i fra disse funnene, pekes det på de mulighetene og utfordringene som finnes i Norddal, som kan knyttes til problemstillingen.

Del 4 tar for seg strategier, hvor vi på bakgrunn av mulighetene og utfordringene i del tre, har utarbeidet strategier. Strategiene foreslår konkrete tiltak for hvordan man tilrettelegger for at barn og unge skal kunne brukes som ressurser for utviklingen av Norddal.

figur 2: Geddes' modell for stedsutvikling og læring

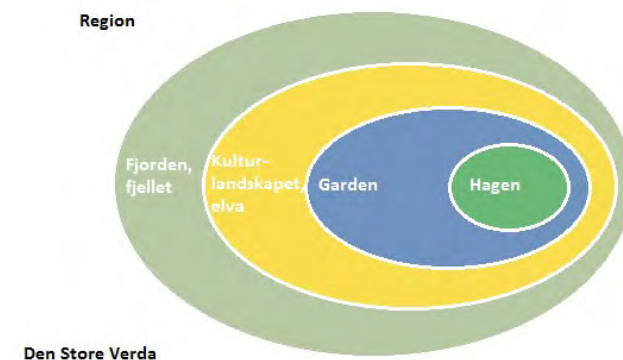
1.2 HVORFOR FOKUS PÅ BARN OG UNGE?

Det sies at en by som er bra for barn, det er en by som er bra for alle. Dette bør også gjelde for bygdemiljøer. Horelli (2007) har utviklet et teoretisk rammeverk som omhandler hvilke dimensjoner som må på plass for at samfunnet skal oppleves som barnevennlig. Disse omfatter trygge, nære omgivelser, muligheter for å bygge sosiale relasjoner, mulighet til å delta i samfunnet og tilgang på grunnleggende tjenester og et godt miljø med urbane og miljømessige kvaliteter, noe som normativt kan sies å ha betydning for hele befolkningen. Fokus på barn og unges behov ved fysisk planlegging og sosiale tiltak i bygda vil derfor gagne alle, selv om det finnes aspekter innenfor dimensjonene som er spesielt viktige for barn.

Barane, Hugo og Clemetsen (2015) forklarer i boka Kunnskap til en felles framtid, hvordan stedsbasert læring knyttet til lokalsamfunnet kan gjøre at barn og unge blir i stand til å drive med entreprenørskap, på bakgrunn av eksisterende verdier og ressurser som finnes på hjemstedet. Det vil også kunne gi dem en tilhørighet som kan sette dem i stand til å plassere seg selv inn i en sammenheng med verden (Barane, Hugo og Clemetsen, 2015). For å gi barna denne kunnskapen er det viktig å skape læringsarenaer utenfor klasserommet, ute i landskapet og på stedene der barna bor. Det legges vekt på at læringen må skje i samarbeid med lokale aktører som har praktisk

fagkunnskap om de ulike læringsrommene. Læring gjennom fellesskapet i hagen, kunnskapen fra gården, nærhet til kulturlandskapet og bygdas historie, elven og fjordens betydning, fjellenes omkransing av bygda og bygda som del av den store verden er alle momenter som kan knyttes opp mot Norddal.

Stedsbasert læring kan være et viktig verktøy for hvordan barn og unge kan delta aktivt og medvirke i utviklingen av bygda, noe som også Horelli peker på som viktighet. Disse to teoriene kan dermed bidra til å belyse at barns læring og miljø er viktig i en større sammenheng.

Figur 3: Aurlandsmodellen (Barane, Hugo og Clemetsen, 2015)

Norddal med perspektiv mot verden

Norddal i en regional kontekst

Verdensperspektiv mot Norddal

Figur 4: Vår tolkning av hvordan Aurlandsmodellen kan gjelde også for Norddal.

1.3 INTRODUKSJON TIL NORDDAL

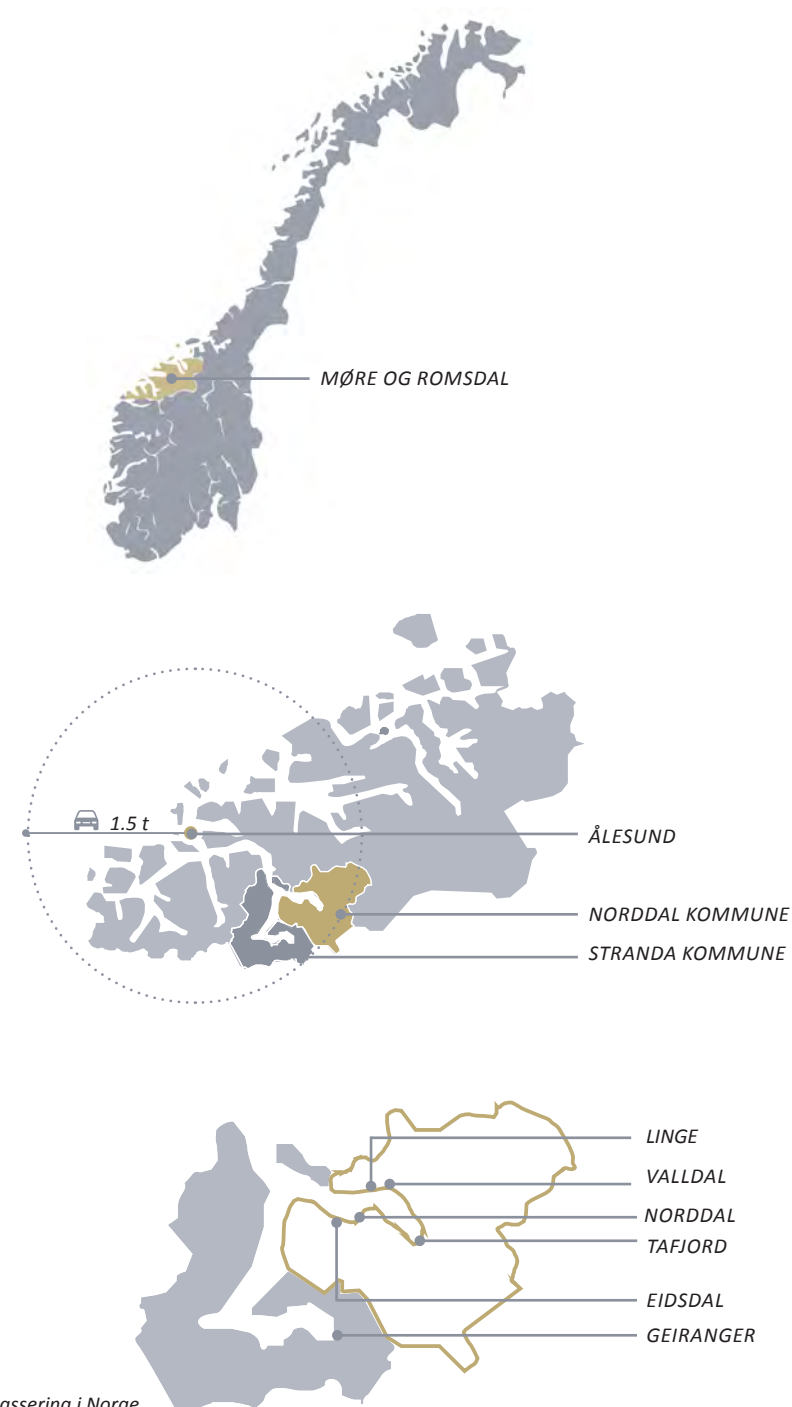
1.3.1 Lokalisering i et regionalt perspektiv

Norrdal bygd er lokalisert i Norrdal kommune i Møre og Romsdal fylke. Kommunen grenser til Rauma i nordøst, Sjøk i sørøst, Stranda i sør og vest og Stordal i nordvest. Store deler av Norrdal kommune ligger i Geirangerfjordområdet, som er en del av UNESCOs liste over verdensarv. Kommunesenteret Valldal ligger på nordsiden av Norddalsfjorden, der bygda Tafjord og tettstedet Fjørå også ligger. På sørsiden av fjorden ligger Eidsdal og Norrdal. Med bil, tar det cirka 30 minutter å kjøre til Geiranger og fem minutter til Eidsdal, i tillegg til at fergeturen til Valldal tar ti minutter. Fylkesvei 63 går fra Geiranger, gjennom Norrdal kommune til Trollstigen og Åndalsnes. Veien er en av landets nasjonale turistveier og er svært trafikkert på sommerstid. Ålesund, som ligger ca 1,5 time unna, er den nærmeste store byen i regionen.

1.3.2 Norrdal kommune

Norrdal kommune er den største jordbrukskommunen på Sunnmøre, og er særlig kjent for jordbær dyrking. I tillegg har kraftvirksomhet vært viktig. Per dags dato er kommuneadministrasjonen og rehabiliteringssenteret Muritunet de viktigste arbeidsplassene. I tillegg er turisme en viktig næring og inntektskilde, men det finnes ikke storskalaturisme på det nivået som man finner i nabokommunen Stranda. Vernet som følger av at deler av kommunen ligger i verdensarvområdet, medfører at kommunen ikke har mulighet til å satse på hytteutbygging og større tiltak i fjellområdene (Klokkehaug 2016).

Siden 1950-tallet har Norrdal kommune opplevd en stor fraflytting, og på 65 år er innbyggertallet redusert med 820 personer (Store norske leksikon, 2016). I tillegg er det stor grad av utpendling og høy gjennomsnittsalder. Kombinasjonen av dette, er at kommunen har lave skatteinntekter. Dette har ført til en effektivisering

Figur 5: Norddals plassering i Norge.

av kommunens tjenester, noe som har ført til at flere offentlige tilbud, som bibliotek, legetjeneste, sykehjem og skole blitt lagt ned i blant annet Norddal bygd. Dårligere tjenester lokalt og mangel på arbeidsplasser, har medført en ytterligere befolkningsnedgang.

Tendensen er at folk flytter til større steder, hvor det er bedre muligheter til å finne arbeid. Dette kommer til syne gjennom en sentralisering mot kommunesenteret Valldal og bygda Eidsdal, samt byer og tettsteder i andre deler av fylket og landet (Haugen, 2009).

Figur 6: Avgrensning av oppgaveområde. Punktene som er markert på kartet er: 1. Norddals bygda, 2. Alpinanlegget, 3. Dyrdaalen og 4. Herdalssetra

1.3.3 Bolig, arbeid, ungdom. Nøkkelen til levende bygder?

I kommuneplanen blir det gitt uttrykk for at hele kommunen er klar for endring, og at det må settes i gang tiltak for å bedre den dårlige økonomien. De fokuserer på at bygdene må bli levedyktige ved å satse på utvikling av arbeid, bolig og samarbeid, slik at unge kommer tilbake til bygdene etter endt utdanning. Et av målene i kommuneplanen er at kommunen skal følge opp ungdommer som tar utdanning utenfor kommunen. (Norddal Kommune, 2016b). For å kunne etablere seg, er bolig også en forutsetning. Kommunen opplever boligmangel, på tross av lavere befolkningstall. En årsak til dette er at mange som flytter fra bygdene beholder barndomshjemmet som fritidsbolig. Flere leier dessuten ut boligen til turister (Norddal Kommune, 2013). Næringssjef Toralv Klokkehaug (2016), sier i et intervju at det ikke er planer om å innføre boplikt i kommunen. Dette begrunner han med at bygdene må tiltrekke seg nye innbyggere som ønsker å bidra med noe verdiskapende, og bolyst er derfor bedre.

For å få en bedre kommuneøkonomi vil de satse på næringsutvikling og de har i den siste næringsplanen satt av midler til småskala næringsinnovasjon, særlig rettet mot ungdom (Norddal Kommune, 2016b). Feriegjester er også positivt for bygdene, ettersom det gir grunnlag for reiseliv og salg av lokale produkter. Dette gjør at innbyggerne i bygdene får også impulser utenfra, samt at barna får nye lekekamerater om sommeren. Det er også bedre at husene er i bruk enn at de står tomme. Det kommer fram både fra kommuneplanen, dokumenter vi har lest og muntlig i intervjuer at det er et dårlig samarbeidsforhold mellom

kommunesenteret og noen av bygdene. Kommunen viser at de tar dette på alvor ved at økt samarbeid inngår som målesettinger i en rekke planer og strategier (Norddal Kommune, 2004). Det er laget planer for samarbeid mellom skolene i bygda (Norddal Kommune, 2015a) og i kulturplanen for Norddal (2016a) er det sterkt fokus på å støtte opp under frivillig arbeid og samarbeid om aktiviteter og kulturliv. Det er også dannet et næringsforum, der selvstendig næringsdrivende i alle bygdene kan møtes for kunnskapsutveksling.

1.3.4 Norddal bygd

Norddal bygd, med sine 146 innbyggere, er til tross for innbyggertallet, en levende og aktiv bygd (Yttredal et al., 2015). Det finnes blant annet bilverksted, dagligvarehandel og barnehage. Det er i dag 12 gårdsbruk som er i drift (arkitektur.no, 2013). Et eksempel er Dale gard, som eies og drives av Jostein Sande og Åshild Dale. De driver gård med geiter, og produserer melk og kjøtt. På selet ved Herdalssetra tar de imot turister. Bygda har også en egen næringsorganisasjon, The Happy End, som knytter blant annet reiselivsbedriftene sammen (Thehappyend.no, 2016). Her samles alt man kan gjøre i bygda, hvor man kan spise og hvor man kan overnatte. En av bedriftene som er med i The Happy End, er Petrine's Gjestgiveri. De er en viktig arbeidsgiver i bygda, og har konkrete regler for ansettelsesprosessen, som tilsier at lokale skal prioriteres. Flere av gårdene driver småskala turisme som tilleggsnæring til gårdsdriften. Enkelte av bøndene tar også imot turister og driver stedsbasert læring. Folk i Norddal er stolte av tradisjonene som er knyttet til stedet. På bygdemøtet, som ble arrangert i forbindelse med utarbeiding av den

Figur 7: Norddal sett fra Valldal

figur 8: Kaien i Norddal

Figur 9: Kreativ jordbæråker

siste kulturplanen, ble “Eplepressing, pressa til bygdekvinnelaget, Lauving/naving, alt som vitnar om nøysemd – kortreiste ressursar, frukt og bær – hermetisering, handverkstradisjonar, formidling og overføring, dugnadsånda, prestane sitt vidsyn, oppsko, blokktrykktradisjon, traktorlaget, idrett – spesielt ski /slalom, hesjar, skyvjing, faner, bakaromnar” (Norddal Kommune, 2015c s.32) nevnt som viktige tradisjoner som blir holdt levende.

1.3.5 Barn og unge i Norddal historisk, til status i dag

IFør 1950-tallet gikk barna på omgangsskole i bygdene. Først ved at læreren dro hjem til barna på gårdene, senere ved at barna dro til bygda på “seminarundervisning” slik at de kunne være hjemme på gården i lange perioder. På 1950-tallet ble skolesystemet sentralisert og barna gikk skolen seks dager i uka. Lokalhistoriker, Astor Furseth (2016), mener sentraliseringen er en viktig årsak til at fjellgårdene ble fraflyttet på denne tiden. Etter 1970 var det en skole i hver bygd og det ble innført ungdomsskole i Valldal. I 1986 ble det bygd ny skole i Eidsdal, slik at det ble egen ungdomsskole på sørsiden av fjorden. Siden 2004 har Fjørå, Tafjord og Dalsbygda skole blitt nedlagt, den sistnevnte i 2012. Folk i bygdene har kjempet for å beholde skolene fordi de har fungert som viktige møteplasser for store deler av lokalsamfunnet. De nedlagte skolene er likevel viktige knutepunkt for aktivitet, arbeid og med på å gjøre stedene attraktive for nye innbyggere.

Barna i Norddal går nå på Eidsdal skole, og de minste går i barnehage i Norddal. Skolen i Eidsdal har ca. 60 elever, mens den i Valldal har 160. Ettersom barna fra

nord- og sørsiden ikke har noen naturlig møteplass gjennom skolen, er det som tidligere nevnt laget en plan for at barna skal besøke hverandres bygder. Det står imidlertid lite om hvordan dette skal gjennomføres, med unntak av at det er ønske om at lokale barn skal være guider for ekskursjonene (Norddal kommune, 2015b). Eidsdal skole, går også under navnet Verdensarvskolen, og har som mål å øke kunnskapen om UNESCO og verdensarven. Elevene skal lære å ta vare på og verne om verdiene som ligger i natur- og kulturarven, men også forstå moderne satsing på reiseliv, som geoturisme (Engeset, 2007). Ettersom det ikke finnes videregående skole i kommunen, må ungdom reise til Stranda eller Ålesund for videregående opplæring. Den lange reiseveien gjør at barna bor på hybel fra de er 16 år.

Figur 10: Den første skolen i dalsbygde bygd i 1889

Organisert idrett og aktiviteter i Norddal

I Norddal er det et veldig aktivt miljø innen idrett. Norddal Idrettslag (NIL) drives av foreldre i bygda og holder en rekke arrangementer, som for eksempel skirenn og sykkelrenn, samt sosiale arrangementer som quiz og fester. NIL-festen er et stort arrangement, som arrangeres nesten hvert år. NIL drifter også slalomanlegget på Lilleås, der det også er en

klubbhytte. De har i tillegg en hytte i Dyr dalen, som leies ut. Fotballklubben drives i samarbeid med Eidsdal og Geiranger idrettslag.

Selv om mange barn er aktive i organisert idrett, er det i et folkehelseperspektiv viktig å arbeide med uorganiserte aktiviteter. Dette gjelder særlig for ungdom, ettersom mange slutter med organisert idrett i denne alderen (NRK.no, 2015). I Eidsdal er det bibliotek som har åpent noen formiddager. Det er fritidsklubb i Eidsdal et par ganger i måneden. Her møtes ungdommene fra både Eidsdal, Geiranger og Norddal.

Aktiviteter for barn

Kommunen jobber strategisk mot at naturen skal brukes av befolkningen, og spesielt av barn og unge. En måte å få kunnskap om verdensarven på, er å bruke den aktivt. Dette skal gjøres gjennom skilting og rydding av stier, noe som også er en del av den strategiske næringsplanen. I kommuneplanen står det at kommunen ønsker å opprette bålplasser i alle bygdene. Dette er et tiltak som vil kunne være del av nærfriluftslivet i bygda. I handlingsplanen for idrett og kultur er det en rekke søknader fra Norddal idrettslag, om blant annet langrennstrasé, oppgradering av skitrekket ved Lilleåsen, oppgradere orienteringskart, etablering av styrke- og trimrom, etablere aktivitetspark ved kaia og klatrevegg. Det er også søkt om kulturbygg for idrett og kultur i bygda. Disse søknadene er foreløpig ikke innvilget, og det står i planen at det ikke er planer om større investeringer fra kommunens side, i årene som kommer (Norddal kommune, 2016a).

Figur 11: Idrettslaget, med den årlige NIL -festen

Figur 12: Historisk oversiktsbilde, år 1905

Figur 13: Livet ved nausta

1.3.6 Historie Norddal

Bygdas posisjon

Ifølge lokalhistoriker Astor Furseth (2016), hadde Norddal bygd sin storhetstid i middelalderen. Bygda var godt egnet som utfartsted for skip og var lett å forsvare mot trusler fra sjøen. Norddal bygd var tingplass i middelalderen, der viktige avgjørelser ble tatt og hoder rullet. Det finnes fortsatt rester etter gravhauger i bygda. Hovedsetet i prestesognet ble flyttet til bygda etter at kirka, av uvisse årsaker, ble flyttet fra Valldal til Norddal på 1600-tallet. Stavkirka, som opprinnelig sto der, ble erstattet av Sunnmøres første åttekantete kirke i 1782. Siden den gang har det vært en del rivalisering mellom nord- og sørsiden av kommunen (Furseth, 2000). Så sent som i 1999, da det skulle velges ordfører på direktevalg, ble det holdt folkemøte på nøytral grunn, ombord i ferga mellom Linge og Eidsdal (Engeset, 2001).

Dugnadsånd

Til tross for mye uenighet, har det vært et sterkt samhold mellom folk i og mellom bygdene. Dugnad var en naturlig del av hverdagen og folk har alltid hjulpet hverandre med gårdsarbeid og felles tiltak i bygda. Norddal har hatt to kraftverk, som begge ble bygd på dugnad av folk i bygda og eid i fellesskap gjennom et partslag. Dette gjorde at bygda fikk tilgang på elektrisitet allerede i 1915, noe som la grunnlaget for økonomisk utvikling og en lettere hverdag (Furseth, 2000). I dag finner vi denne dugnadsånden igjen i organisering av idrettslag, arrangementer, næringsnettverk og en rekke organisasjoner og foreninger.

Ferdsel

Fjorden har vært selve grunnlaget for bosetting og kultur. Nå blir den sett på som en hindring og en barriere som splitter kommunen i to (Furseth, 2016). Sjøveien har tradisjonelt vært fjordbygdenes riksvei og kaiene var den viktigste møteplassen. I tillegg til bil- og turistferger, var det fiskebåter, melkebåter, skyssbåter med jordmor, prest og lege. Robåter ble også brukt til fangst, skyss og last av for eksempel høy. Mange unge gutter tok seg hyre på en av de mange jektene. De kunne dermed opprettholde en etterlengtet kontakt med omverdenen (Engset, 2007). Dampskipene, som kom på 1800-tallet, gjorde både handel med og reise til handelsknutepunktet Ålesund enklere (Furseth, 2000). På grunn av dårlige tider på slutten av 1800-tallet, var det mange som utvandret til Amerika. Omtrent 1000 mennesker fra kommunen, deriblant mange friske ungdommer tok reisen. Fjordbygdene har alltid hatt god kontakt med verden, selv om folk på fjellgårdene var relativt isolerte. Kaianlegget i Norddal ble åpnet i 1902. Melkeruta, som gikk mellom Stranda og bygdene, ble en viktig ferdselslinje, der folk kunne komme seg fram og tilbake til byen på samme dag. Fra 1927 gikk ferga M/B Tafjord, som var lokalt eid, i rute mellom bygdene. Den ble også brukt til annen skyss og som isbryter. (kulturminneplanen 2015-2023.) Fergaforbindelsen fra Norddal ble lagt ned i 1982.

I 1636 ble bøndene pålagt å drive veibygging og vedlikehold i form av pliktarbeid (kulturminneplanen 2016). Økonomiske oppgangstider tidlig på 1900-tallet førte til massiv veiutbygging. Fjorden mistet dermed gradvis sin rolle som den viktigste forbindelsen. Langt utover 1950-tallet var hest og sykkel fremdeles de vanligste fremkomstmidlene på landet. Utbygging og oppgradering av veier, ble også

brukt som et statlig virkemiddel, i nedgangstider med høy arbeidsledighet. Veiutbygginga har gradvis blitt forbedret parallellt med bilveksten, men mange veier er fortsatt rasutsatte (Furseth, 2000).

Figur 14: Bilde som henger på fergekaia i Norddal av fergekaia i Norddal

Natur som ressurs og trussel

Den mektige vestlandsnaturen ble fra gammelt av opplevd som strevsom og truende. Terrenget var bratt og ulendt, og faren for snø og jordskred, stor. Børre A. Grønningsæter, som var bonde, veibygger og stortingsmann, skrev i sine dagbøker om hvordan folk i Norddal prestegjeld måtte kjempe mot vær og natur på slutten av 1800-tallet. På 20 år gikk 13 liv tapt på fjorden og 7 i et snøskred. I 1883 tok en flom 14 bruer og en senere storm tok kaier og låver, og 30 hus fikk takene revet av bare i Dalsbygda (Engeset, 2001). De bratte dalsidene og fjellene byr fremdeles på store utfordringer knyttet til skred og flomfare. I 1934 løsnet 2 millioner kubikk stein fra Langhammeren, noe som kostet 40 menneskeliv, og som minnes som "Tafjordulykka" i dag (Engeset, 2007). Det ustabile fjellpartiet Åkneset, i Stranda kommune, overvåkes kontinuerlig. Dette er fordi et ras vil føre til et skred som vil forårsake en massiv flodbølge, som også vil

ramme Norddal bygd.

Samtidig har naturen til alle tider vært livsgrunnlaget for folk som har bodd i området. I tillegg til jordbruk og vannkraft, har det også vært skogbruk og gruvedrift, med uttak av olivin fra Svarthammeren (Furseth, 2000). De senere årene har lønnsomheten i jordbruket sunket.

Figur 15: Vestlandsnatur illustrert av R.T Prichett i 1875

2 LANDSKAPSRESURSSANALYSE

2.1 LANDSKAPSANALYSE

2.1.1 Hovedformer:

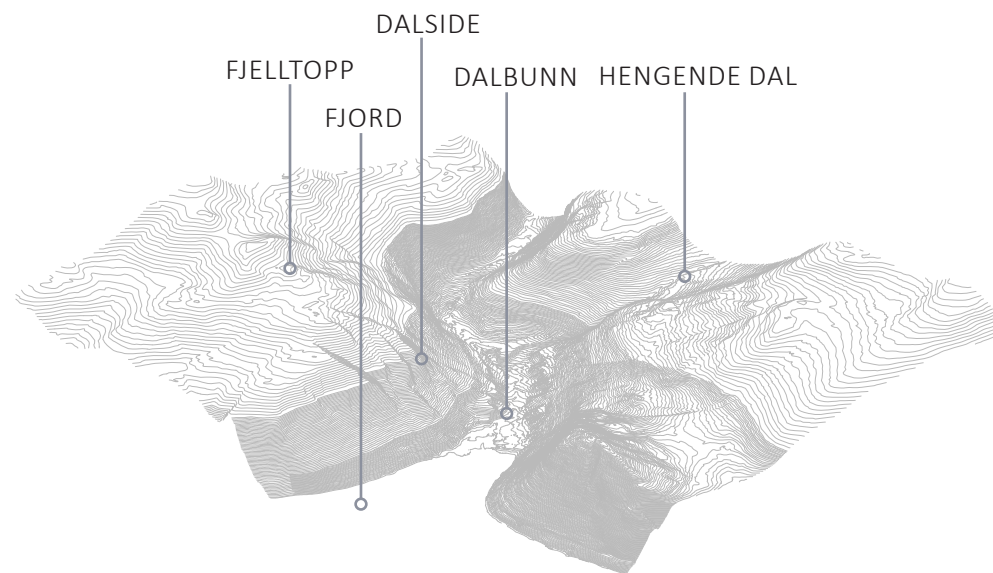
Norrdal kommune ligger i et fjordlandskap og klassifiseres under landskapsregion 23, som vil si indre bygder på vestlandet (NIJOS). Dette innebærer et dramatisk landskap, hvor formene er grove og består av dalføre, trange fjorder, høye fjelltopper, bratte dalsider, rasmark og enkelte myrområder (Holtan, 1999). Berggrunnen er sterkt påvirket av den kaledonske fjellkjedefoldingen. De betydelige geomorfologiske formene er et godt eksempel på landformer formet av is og vann over en lang periode.

Selve Norrdal bygd ligger i et dalføre omringet av høye fjell. Terrenget er kupert, og består av morene- og elveavsetning. Det kupert terrenget deler bygda inn i flere høydenivåer. Nede ved fjorden er terrenget relativt flatt, før dalføret stiger oppover mot et flatt platå. Fjellsidene er svært bratte, noe som har resultert i at det er skredmasser ved dalsidene.

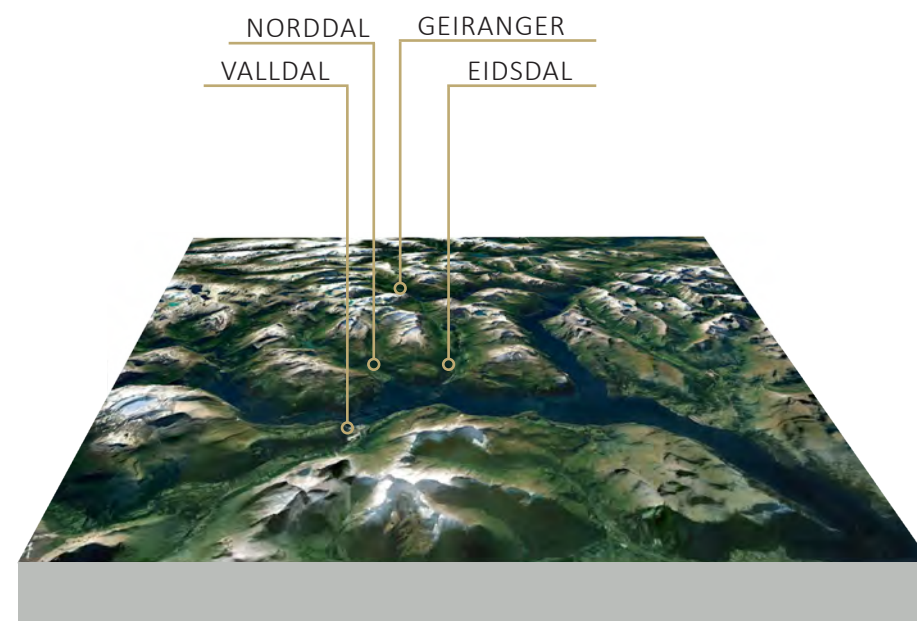
2.1.2 Naturforhold:

Norrdal er en del av den vestnorske gneisregionen. Gneis er en sterk og solid bergart, men oppbyggingen er lagdelt med porøse lag og sprekker. Dette gjør området spesielt utsatt for ras (Geoforskning, 2010). I tillegg til gneis, finnes det også innslag av bergarter som olivinstein og serpentin. Disse bergartene er næringsrike og lettvitrende (Holtan, 1999).

Urene, som ligger langs dalsidene i store deler av Norrdal, tyder på at skred er en aktiv naturprosess i bygda. Storelva, som renner gjennom bygda og deler den i to, er også en aktiv naturprosess. Ved store nedbørsmengder, er det en reell fare for flom og skred.

Figur 16: Figuren over viser hovedformene og landskapstypene til bygda Norrdal.

Figur 17: Figuren viser hvordan Norrdal ligger i landskapet og i forhold til nabobygdene.

2.1.3 Klima:

Norddal har likt klima som de andre indre bygdene på Vestlandet, og kjennetegnes av varme somre og milde vintre. Klimaet er relativt tørt og har mindre nedbør enn områdene lengre vest, som er mer utsatte for vær og vind. Gjennomsnittlig årsnedbør i Norddal ligger på 965 mm, noe som gjør den til den nest tørreste kommunen i fylket (Holtan, 1999). Dette gir gunstige forhold for jordbruk, og Norddal er en av de største jordbrukskommunene på Sunnmøre. Jordsmonnet og klimaet gir særskilt gode forhold for dyrking av frukt og bær, på tross av små jordstykker i bratt terreng.

2.1.4 Vegetasjon

Norddal ligger i to herdighetssoner, der fjorden og områdene rundt ligger i herdighetssone 4, mens fjellområdene ligger i herdighetssone 8 (Hansen, 2016). Dette medfører stor variasjon i vegetasjonen, fra nede i dalbunnene og de soleksponerte dalsidene, til de mer skyggefylte dalsidene og områdene oppe på barfjellet. I de soleksponerte dalsidene vokser det for det meste edelløvskog eller furuskog, som er varmekjære treslag som hører til i den boreonemorale vegetasjonssona. I de mer skyggefulle områdene vokser det ulike typer oreskog og bjørk (Holtan, 1999). Oppover i den boreale sonen finner man enkelte felt med planta gran, som skiller seg ut fra den omkringliggende vegetasjonen. Fra gammelt av har det seterdrift, med naturbeiter og slåttemark i de bratte skråningene, vært viktig.

2.1.5 Bebyggelse:

Bebyggelsen Norddal bygd ligger plassert relativt tett, nederst ved fjorden. Her er mesteparten av sentrumsbebyggelsen lokalisert, som for eksempel butikk, bilverksted, Petrines gjestgiveri

og møtelokalet. Bebyggelsen blir gradvis mer spredt oppover i dalen, og de fleste gårdene ligger der. Av praktiske årsaker er bebyggelsen i Norddal samlet på de slette flatene langs elven, mens enkelte av gårdene er plassert oppe i dalsidene hvor terrenget er noe brattere. Det finnes flere mursteinshus i bygda, som kjennetegnes av blant annet høye sokler, farget sementstein som dekor og sentralt plasserte inngangspartier. Dette er et resultat av påvirkning fra den tyske murmesteren Heinrich W. Schmidt (1867-1947), som har vært viktig for utviklingen av arkitekturen på Sunnmøre. I Norddal kommune finnes fire originale Schmidthus (Norddal Kommune, 2015).

Store deler av strandsonen er skånet for utbygging, og her finnes små naust av kulturhistorisk betydning. Naustene brukes av og til ved arrangementer, for eksempel som salgsboder for enkelte lokale produkter. Langs strandsonen finnes også spor etter den gamle fergekaian.

2.1.6 Kommunikasjon og samferdsel:

Norrdal bygd preges av en utbredt bilbruk, og mangel på arbeidsplasser i bygda, gjør at mange pendler til Valldal, Stranda, Geiranger eller Ålesund. Fra Geiranger går fylkesvei 63 inn til Eidsdal, hvor man enten kan ta fergen over til Linge og videre inn til Valldal, Stranda og Ålesund, eller følge fylkesvei 91, som fører inn til Norddal bygd. Fra Eidsdal til Valldal tar det ca.10 minutter med ferge og den går hvert 30 minutt. For å reise til Stranda, må man ta to ferger. Buss- og fergetider korresponderer ikke, og dette kan være en utfordring. Fylkesvei 91 inn mot Norddal er smal og svært rasutsatt. Inne i sentrum av Norddal deler veien seg i

Figur 18: Storelva som deler bygda i to

Figur 19: Bilde illustrerer godt mangesysleriet i bygda.

Figur 20: Bilde fra Rellingsetra, et stort seterområde i dalmunningen i Dyrdalen.

to, og går innover i dalen på hver sin side av Storelva. Lengre inn i bygda er fylkesvei 91 koblet til to andre veier: en privat vei som går til Herdalen og gamleveien til Eidsdal, som er åpen i sommerhalvåret. Det finnes to bruoverganger over Storelva, som skaper forbindelser mellom veiene. Den ene er lokalisert nede ved strandsonen og den andre helt oppe ved prestegården. Det er altså lang avstand mellom krysningspunktene. I tillegg til de nevnte veiene, finnes det også flere mindre private veier. Langs veiene er det lite eller ingen gatebelysning.

2.1.7 Kulturminner og kulturmiljøer:

At store deler av bygda inngår i verdensarvområdet og et landskapsvernområde viser at det er nasjonal verdi knyttet til kulturmiljøet i bygda. Det er også flere kulturminner som viser betydning lokalt. I bygdas sentrum er det lokalisert flere kulturminner. Kirken fra 1782 er viktig for bygda og naustene i strandsonen er knytta til livet på fjorden og reflekterer en viktig del av bygdas historie. Stiftinga Notnaustet har som formål å ivareta de kulturminner og verdier som er knyttet til livet på fjorden. Vedlikehold av naustene er derfor av deres interesse. Det er også to gravhauger lokalisert i bygda.

Figur 21: Kart over hovedveiene og fergeforbindelsene mellom Norddal, Eidsdal og Valldal

Figur 22: Naustene ved strandsonen i Norddal

Skjervaverket som ligger i bygda er det første kraftverket som ble etablert i kommunen. Det ble etablert på dugnad i 1914 og var en driver for hele utviklingen av bygda. Skjervaverket kom i drift i februar 1916 og bygda ble den første med elektrisk lys i Norddal kommune (Furseth, 2000). Senere, i 1937, ble Juaverket bygd ut. Kommunen gjorde noen oppgraderinger i løpet av 40-50 tallet, men elverkene produserte ikke nok kraft og begge ble stanset i 1956 (Furseth, 2000).

Herdalen er en del av verdensarvområdet. Her ligger Herdalssetra, som er en av de største fellesseterne i Norge. Setra har en av landets lengst sammenhengende tradisjoner for seterdrift, med over 300 år uavbrutt drift. Her finnes rundt 30 gamle seterhus, og en del gamle hustufter fra 1700-tallet. Her beiter over 300 melkegeiter. I dag fungerer mange av selene som hytter.

Dyrdalen er en del av verdensarvområdet, og består av mye urørt natur. Man kan se spor av kultur og miljø fra gamledager, da det også her ble drevet med aktiv seterdrift. Flere kulturminner er også lokalisert her, blant annet fangstanlegg og dyregraver (Nydal, U.Å..)

2.1.8 Friluftslivet

Friluftslivet i Norddal har en høy nasjonal verdi. Hele Norddal bygd grenser til verdensarvområdet og et landskapsvernområde, som gir muligheter for et helt unikt friluftsliv. Områdene blir tatt i bruk av både lokale og turister fra hele verden. Blant annet blir det busset turister fra Geiranger til Norddal for opplevelseskvaliteter som få andre steder kan by på. Valldal Naturopplevingar også er bedrift som spesifiserer seg på naturopplevelser lokalt i Landskapet. Her det det mulighet for å ta kurs i alt fra havkajak til klatring. Sailing pilgrim er også

et selskap som byr på naturopplevelser knyttet til historien. Som en del av pilgrimsferden de tilbyr har de også et vikingskip som tar turister ut på fjorden for ørnesafari.

Herdalen og Herdalssetra er også svært viktig, både for lokalbefolkningen og turistnæringen. Vannene og elvene i Herdalen er vernet mot kraftutbygging, men det er tillatt å fiske i elvene. I fjellene er det fine turforhold. Dale gard er en av gårdene som driver aktivt seterbruk i Herdalen. De driver med økoturisme, og produserer ost og kjøtt, og tilbyr en rekke ulike aktiviteter.

Dyrdalen er også et populært område for friluftsliv. NIL-hytta ligger i dette området. Storvatnet som er et annet fint naturområde ligger ca 8km i luftlinje fra Dyrdalen, her er det hele 3 fiskevann. I Dyrdalen er det også gode turmuligheter, blant annet er det mulig og gå over til Ørneveien i Geiranger. Naturen har er bredt naturmangfold og er rikt dyreliv både i vann og på land.

Strandsonen i Norddal blir brukt som badeplass om sommeren, og her er det også muligheter for å leie kajaker. Det er relativt gode turmuligheter rundt om

i bygda, og det finnes også et lite skitrekk. Skitrekket på Lilleås er viktig for tilbudet av vinteraktivitet, som slalom og snowboard. Langrennsløypene i bygda holdes stengt deler av skisesongen, da området de ligger i er rasutsatt. Ellers er det lysløype inn til Herdalen.

Figur 24: Turruter som binder som binder bygdene sammen over fjellet.c

2.1.9 Møteplasser

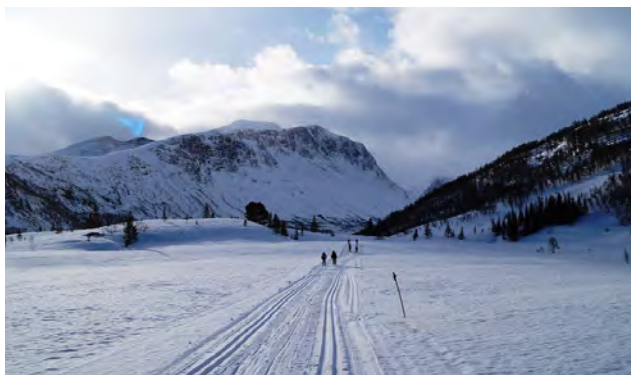
Jokerbutikken er den viktigste møteplassen i møte mellom lokalbefolkningen og besøkende. Butikken er lokalisert sentralt nede ved fjorden og utgjør selve sentrum av Norddal bygd. Her finnes parkeringsplasser, informasjonskilt, badeplassen og sitteplasser. Barnehagen er ofte på besøk i butikken. I butikken har også flere lokale ungdommer deltidsjobb.

I Norddal er det to lekeplasser. Den ene lekeplassen ligger ved barnehagen. Den andre lekeplassen ligger

i "sentrum" av Norddal på nordsiden av Storelva. Lekeplassen i sentrum er liten og relativt utdatert.

Dalsbygda barnehage, som tidligere var skole, blir i dag også brukt som treningsstudio, kinosal og samlingsplass for bygdas innbyggere. Skolen ligger noe gjemt på et platå sørvest i bygda og er en møteplass for de som bor i bygda. Barnehagen har en lekeplass, og en utdatert fotballbane like nedenfor.

Kirka er et viktig landemerke i Norddal og er det samlingshuset som samler mest folk fra kommunen inn til bygda i løpet av året. Kirka har vært lokale for ungdomskoret siden 1899 og senter for misjon og konfirmasjon. Det går kirkeskyss mellom Valldal og Norddal i høytider ved gudstjenester og Kirka blir også brukt til mange kulturelle arrangementer. (Furseth, 1982)

Figur 23: Nil preparerer skiløyper hver vinter

figur 25: Mange ungdommer jobber deltid på Joker-butikken

2.2 STADKJENSLE

Basert på intervjuer og samtaler med både voksne og barn i Norddal, har vi dannet oss et inntrykk av deres opplevelse av hjemstedet. Vi har også snakket med folk i Eidsdal og Valldal, for å få et inntrykk av hvordan folk fra de forskjellige bygdene forholder seg til hverandre. På forhånd hadde vi avtalt intervjuer med aktuelle personer, men personer vi tilfeldig kom i kontakt med under befaringen, viste seg å bli vel så viktige. Personene vi snakket med hadde variert bakgrunn, forskjellige aldre og jobbet både i det private og offentlige næringslivet. Denne informasjonen danner grunnlaget for en stadkjensleanalyse.

2.2.1 Forholdet til resten av kommunen

Norddal sitt forhold til resten av kommunen og kommuneadministrasjonen, var noe som gikk igjen i flere intervjuer. Selv om kommunale planer og strategier gir uttrykk for framtidig utvikling og bedre samarbeid mellom bygdene, opplever lokalbefolkningen selv at dette er forblir på papiret. Flere av intervjuobjektene opplever at kommunen driver en sentraliseringspolitikk som går på bekostning av bygdene. Det ble lagt særlig vekt på at det investeres i en ny flerbrukshall i Valldal, som er lite tilgjengelig for barna på sørsiden av fjorden. Det at kommunen har lagt ned både skolen og aldershjemmet i Norddal og at det investeres lite i kompensierende tilbud, gjør at folk føler at de selv må stå for utviklingen av bygda. En gruppe engasjerte beboere har på bakgrunn av lang tids misnøye, utarbeidet en rapport om grensejustering i kommunen, slik at sørsiden (Norddal bygd og Eidsdal) heller blir en del av Stranda kommune. I denne kommer det fram at Stranda kommune, til tross for dårlig kommuneøkonomi, satser mer på bygdene enn

Norddal kommune (Yttredal et al. 2015).

«De har lagt ned biblioteket, skolen og aldersheimen her i Norddal og kuttet ned arbeidsplasser i Eidsdal. Jeg tror det skyldes politiske valg, men også økonomiske grunner. Det er ganske vanskelig å si»

Førskolelærer

2.2.2 Lokalt engasjement

Lokalbefolkningen har et stort engasjement for bygda si, og strekker seg langt for å kunne fortsette å bo der. Mangesyssleri er utbredt, for eksempel driver flere av bøndene med småskalaturisme, i tillegg til tradisjonelt jordbruk. Intervjuobjektene trakk også fram The Happy End, som et eksempel på hva innbyggernes engasjement har ført til. The Happy End er en næringsorganisasjon, som består av 14 lokale aktører, og er viktig for utviklingen av det lokale næringslivet. Det er derimot lite nærings samarbeid mellom bygdene i kommunen. Slik vi forsto det, ønsker ikke The Happy End et samarbeid med nabobygda Eidsdal eller Geiranger, som ligger i Stranda kommune. Deres visjon er å ta utgangspunkt i sin egen bygd, og de ser på de forskjellige bygdene som uavhengige enheter.

«Mange i bygda driver ikke bare innenfor en næring. De driver i flere bransjer. Ingen er reindyrka innenfor noe spesifikt, og dette er en forutsetning for The Happy End. Uten at alle bidrar, hadde ingenting gått. Et slags økosystem i bedriftsnæringsen»

Næringsdrivende og mangesysler

“Norddal som «verdens midtpunkt» i lokalbefolkningens bevissthet – en viktig del for The Happy End. Norddal skal være verdens midtpunkt. Det er derfor vanskelig å skulle samarbeide med Eidsdal, som også bør se seg selv som verdens midtpunkt, når de går i gang med å markedsføre seg.”

«Stordriftsfordeler hadde gjort at dette samfunnet hadde kollapsa. Motivasjonen ligger ikke bare i penger. Stedet innbyr til noe annet»

Gårdbruker og kulturformidler

2.2.3 Forholdet til oppvekst i Norddal

Intervjuobjektene syntes at Norddal er en veldig fin bygd å vokse opp i. Følelsen av trygghet og stor grad av frihet, går igjen i flere intervjuer. Det arrangeres og tilrettelegges også for aktiviteter, for både barn og voksne. Det at det er så få barn, gjør at det er veldig god kontakt mellom barn på tvers av alderstrinn. Miljøet beskrives som trygt og inkluderende, og det ble lagt vekt på at barna passer på hverandre.

Gjennom intervjuet med en lokal ungdom kom det fram at bygdas ungdommer har god kontakt med ungdom fra Eidsdal og Geiranger. De tre bygdene har blant annet et felles fotballag. Det kom også fram at barna fra Norddal og Eidsdal har fått et større sosialt nettverk etter at de begynte på samme skole. At ungdommene må flytte til Stranda eller Ålesund for å gå på videregående skole, gjør at det er et lite ungdomsmiljø i bygda. Ungdommene fortsetter likevel å ha mye kontakt med hverandre, etter at de begynner på videregående.

«Jeg kjenner de som bor i Valldal, men ikke så godt. Jeg har mer kontakt med ungdommene i Eidsdal og Geiranger»

«Vi er flinke til å inkludere hverandre, her er klassene så små at vi må stå sammen om alt. I større byer er det kanskje lettere å føle at man ikke har ansvar hvis noen føler seg utenfor»

«Nå som de andre har flytta til Ålesund er vi bare 16 stykker på ungdomstrinnet. Det er litt kjedelig, men på sommeren kommer noen av de tidligere elevene tilbake hit for å jobbe, det er også gøy når feriefolk kommer. Det er de som kommer hvert år»

Jente 16 år

«Det som er veldig forskjellig fra min oppvekst (vokst opp i Asker), er at her blir man flink til å gjøre ting på tvers av alderstrinn. Det er stor forskjell, og en bra egenskap».

Innflytter og bygdeaktivist

«litt av utfordringen er at folk flytter ut fra de er 16 og bor der de går på videregående. De fleste kommer tilbake i helger, men det betyr at ungdomsmiljøet er litt vanskeligere»

Førskolelærer

En av personene vi snakket med, trivdes med en kommunal jobb, men hadde et ønske om å starte noe eget på gården sin etterhvert, som for eksempel småskala dyrking eller tilbud for vanskeligstilte barn. Hun visste om flere som også ønsket å flytte tilbake

til bygda, men mangel på arbeid og risikoen ved å starte egen bedrift, vanskeliggjør dette. Flere flytter tilbake for en periode, men ser seg nødt til å flytte ut igjen på grunn av arbeidssituasjonen.

«Her trenger det ikke være snakk om boplikt for her er det bolyst. Hvis man skal bo i denne bygda, må man ville det selv»

Gårdbruker og kulturformidler

«Tror mange kan tenke seg å flytte tilbake- men krever at de får seg en jobb. Stranda er kanskje der man kan pendle eller til Ålesund (ca.1 time)».

Førskolelærer

2.2.4 Forholdet til Naturen

Tidligere var assosiasjonen til naturen i Norddal preget av redsel, frykt og pessimisme, og dette skyldtes de mange utfordringene som finnes i landskapet. I dag blir derimot naturen og det estetisk vakre landskapet trukket fram som en av Norddals fremste ressurser. Viktige steder i landskapet, som de var stolte av, var Herdalssetra, Storvatnet, Rellingsætra og badeplassen i sentrum. Naturen er en integrert del av hverdagslivet til innbyggerne, og dette gjelder også barn og unge. Barnehagen benytter mål i rammeplanen til å ta i bruk ressursene i lokalmiljøet. De drar på turer og har aktiviteter i naturen. I samarbeid med folk i bygda får barna lære om dyrestell, gårdsbruk og birøkting. De har også egne plantekasser i barnehagen der de lærer om mat, fra frø til ferdig matrett. De er avhengige av at foreldres deltakelse i endel av aktivitetene. Ungdommene i bygda bruker

naturen både til rekreasjon og som et tilfluktssted fra moderne teknologi og sosiale medier. Herdalssetra og Storvatnet ble trekt fram som eksempler på dette. I tillegg ble NIL-hyttas viktighet trukket frem, og hvor aktivt den brukes av innbyggerne i bygda.

«Det beste jeg vet er å være på Herdalssetra på sommeren, der er det så avslappende fordi det er ikke dekning på mobilen der oppe»

Jente 16 år

2.2.5 Forholdet til turismen:

Selv om mange ser på turismen som nødvendig for nyetablering av arbeidsplasser i bygda, var det tydelig at de ikke ønsket turisme på samme nivå som som i Geiranger. Det ble trukket fram at turisme både har fordeler og ulemper, og at dersom det skulle åpnes for mer turisme, må det gjøres varsomt. Turistene som kommer til bygda i dag, har ofte en større interesse for det Norddal kan tilby, som for eksempel naturlandskap og gårdsturisme. Turismen er viktig for næringslivet i bygda. Joker-butikken har fire ganger så høy inntekt på sommeren, som på vinteren.

Enkelte påpekte dessuten at sommerturismen til tider kunne være i overkant hektisk, og at det er ønskelig å utvide sesongen. Vinterturisme ble også nevnt, men de anså potensialet for dette som mer usikkert.

3 MULIGHETER OG UTFORDRINGER

På grunnlage av Del 1 og Del 2 har vi identifisert flere områder med potensiale i Norddal bygd. Det er også identifisert muligheter som ikke kan vises i kart. Dette gjelder blant annet Norddals historie og lokalbefolkningens store engasjement for bygda. Vi har også identifisert noen utfordringer som sammen med mulighetene danner potensiale for en utvikling der barn og unge står i fokus.

STYRKER:

- Lokalt engasjement og sterk dugnadsånd
- Historien, som går lang tilbake i tid
- Gårdsbrukene
- Småskala turistvirksomhet
- Den delvis uberørte strandsonen
- Naturen
- Videreutvikling av allerede eksisterende aktiviteter i bygda

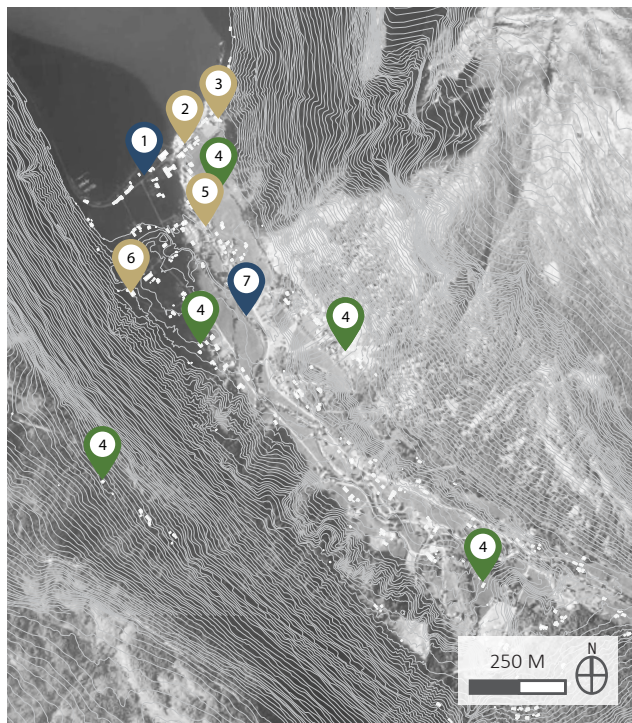
UTFORDRINGER:

- Lite læringssamarbeid mellom bygdene
- Svakt forhold til kommunesenteret Valldal
- Infrastrukturen i bygda er bilbasert og lite tilpasset fotgjengere
- Dårlig offentlig belysning
- Lekeplassen i sentrum er i dårlig stand
- Naturen, og farene knyttet til den • Turismen er sesongbasert
- Få ledige boliger, for de som ønsker å flytte til bygda
- Møteplasser for barn og unge
- Turismen er sesongbasert
- Lite tidskapasitet til mer frivillig arbeid

Figur 26: i sentrum er det store muligheter, her er noen folk i bygdas forslag. Tegningene var tilgjengelig på Joker- butikken

OMRÅDER MED POTENSIALE

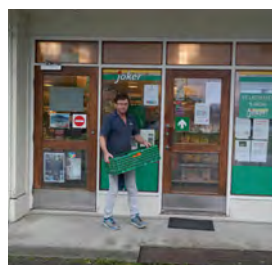

Figur 27: Kartet viser en oversikt over områder der vi ser muligheter for videreutvikling. De blå punktene er områder knyttet til natur, de grønne er gårdsbruk og de brune er knyttet til tekniske anlegg og bygninger. Herdalssetra og Dyrdalens plassering er vist på kart tidligere i oppgaven.

1 STRANDSONEN

Strandsonen i Norddal skiller seg fra de andre bygdene ved at den er åpen og lite utbygd. Likevel er den lite tilrettelagt som møteplass og førsteinntrykk til bygda. Vi ser derfor en mulighet i å utvikle denne, samtidig som man må bevare dens nåværende egenskaper.

2 NÆRBUTIKKEN

Joker-butikken er "sentrum" i bygda, og plassen hvor befolkningen møtes i dagliglivet. Her ser vi store muligheter i å styrke og videreutvikle butikkens rolle som møteplass.

3 KIRKA

Kirka i Norddal har en stor kulturhistorisk betydning med røtter helt tilbake til Norddals storhetstid. Betydningen kirka har hatt for bygdas historie kan i større grad brukes i læresammenheng. Utfordringen med utvidelsen av bruken er begrensninger knyttet til byggets religiøse betydning.

4 GÅRDSBRUKENE

Norddal har en rekke gårdsbruk som driver med tradisjonelt landbruk og håndarbeid. Det er derfor en mulighet å involvere gårdene i stedsbasert læring av barn og unge, samt småskala turisme.

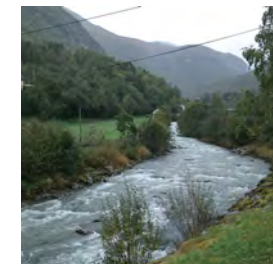
5 LEKEPLASSEN

Lekeplassen i sentrum kan oppgraderes ved hjelp av små grep. Vi ser ikke noe behov for å lage flere lekeplasser, men heller investere mer i den som eksisterer i dag.

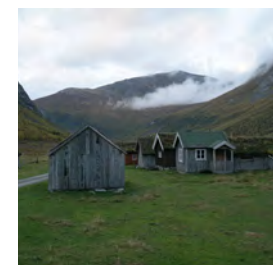
6 BARNEHAGEN

Barnehagen ligger i skolens gamle lokale, hvor det blant annet arrangeres kino og felles treninger. Det er derfor viktig å ivareta de funksjonene som er der i dag, og informere og skilte bedre om tilbudene som er her.

7 ELVA

Elven renner igjennom hele bygda og har hatt betydning for plasseringen bebyggelse og utvikling av bygda i landskapet. Den kan likevel oppleves som en barriere, grunnet få krysningsmuligheter.

8 KULTURMINNER OG KULTURMILJØER

Herdalssetra og Dyrdalen er viktige både historisk og kulturelt. Bygda har en rik kulturhistorie med mange kulturminner, også i sentrum. Dette kan skolene og foreninger for barn og unge utnytte i større grad enn i dag.

4 STRATEGIER

Med fokus på hva som er viktig for barn og unge, har vi med utgangspunkt i mulighetene og utfordringene som er kartlagt, kommet fram til to temaer som er viktig i forhold til å utarbeide strategier. Det ene tar for seg fysiske forbindelsene og møteplasser i det offentlige rom. Det andre temaet handler om kultur og naturbasert læring for barn og unge. Under hvert tema er det utarbeidet strategier med en kort beskrivelse av tiltak som kan gjennomføres, og begrunnelse for valget av strategi. Strategiene våre knyttes også til de strategiene Norddal kommune ønsker for utvikling av bygda.

1.) FYSISKE FORBINDELSER OG MØTEPLASSER I DET OFFENTLIGE ROM:

1.1) Legge til rette for barn og unges bevegelsesfrihet.

Det er viktig å legge til rette for at barn og unge skal ha gode muligheter til å komme seg rundt på egenhånd i et trygt miljø. Det skal være lett for barn og unge å oppsøke de stedene hvor sosiale sammenkomster foregår, uten å være avhengige av hjelp fra voksne. Å gjøre barna trygge og selvstendige i sine egne omgivelser, er viktig for økt mestrings- og trygghetsfølelse. Gjennom landskapsressursanalysen, kom det fram at det er et stort potensiale for å utbedre framkommeligheten i bygda, slik den er per dags dato. Vi foreslår derfor følgende tiltak for å styrke barn og unges bevegelsesfrihet:

•Bygge flere gangbruer over elven

Vi foreslår at det kan bygges flere gangbruer over elven, slik at de to delene av Norddal, som i dag deles av elven, blir tettere knyttet sammen. Utformingen av veiene i Norddal kan gjøre det utfordrende for barn å ta seg fram på egenhånd. Det kom tydelig fram at veiene er lite tilrettelagt for gående og syklende. Gangbarhet er viktig for barn og voksne ved å skape et nettverk av trygge veier og stier. Ved gjennomføre dette tiltaket, kan barn lettere dra på besøk til hverandre og være ute i naturen. Et konkret forslag kan være å bygge bru ved Petrines gjestgiveri, over mot lekeplassen.

•Sette opp mer gatebelysning

Gatebelysningen i bygda har potensiale til å utbedres. Per dags dato er det minimalt med gateopplysning, noe som fører til at bygda er så godt som mørklagt etter at mørket har falt på. Dette gjør det lite trivelig å bevege seg utendørs uten bil på kveldene. Å sette opp mer gatebelysning, vil kunne gjøre det tryggere for barn å ferdes ute på kveldene. Ikke bare kan det bli lettere for barn å komme seg fram, men de blir også mer synlige for bilister.

1.2) Skape flere møteplasser og sosiale arenaer

Norddal bygd har et lite sentrum, og få offentlige møteplasser. Det er viktig at det finnes steder hvor barn kan møtes, slik at vennskap vedlikeholdes, og nye oppstå. Dette kan være med på å styrke følelsen av tilhørighet, trivsel og fellesskap (Folkehelseinstituttet, 2015). Dette er viktig for den psykiske helsen, og kan også bidra til at barn og unge

sitter igjen med et mer positivt inntrykk av sin egen hjemmeplass. Vi foreslår følgende tiltak for å skape flere møteplasser og sosiale arenaer:

•Utvikle deler av strandsonen

Tomta ved bilverkstedet er et sentralt område, som folk i bygda har mange ideer for. Det er viktig å prioritere at dette blir en møteplass for folk i alle aldre og besøkende. Naustene kan også tas mer aktivt i bruk enn de er i dag. I sommerhalvåret ser vi for oss at de på fast basis kan brukes som utsalgssted for lokalproduserte varer, og at lokale ungdommer kan ha sommerjobb her.

•Utvide butikkens funksjon som møteplass

Butikken er den viktigste møteplassen i bygda per dags dato. Her har også noen ungdom deltidsjobb. Butikken har et stort potensiale for å videreutvikles som møteplass. En ide kan være å åpne en kafé i tilknytning til butikken eller at butikken oppgraderes med stoler og kaffesalg. Det er også ønskelig å knytte butikken bedre sammen med det foreslåtte uteområdet, beskrevet i punktet over.

•Oppgradere lekeplassen i sentrum.

Å videreutvikle sosiale arenaer utendørs er svært viktig fordi det stimulerer til barns fysiske aktivitet, samt at de får bedre kontakt med naturen. Vi ser for oss en opprustning av lekeplassen, og at man kan gjøre den til et viktig samlingssted for barn og deres foreldre. For eksempel kan man utvide lekeplassen til å ha benker.

1.3) Inngangen til bygda

Når man kommer inn i Norddal bygd, er det første man ser naustene. Deretter er det et stykke kjøring før man kommer til sentrum. Det tar derfor litt tid før man innser at man har kommet til bygda.

•Forbedring av skilting.

Slik skiltingen er i dag, er man nødt til å kjøre helt inn i bygda før man kommer over relevant informasjon. Skilting legger til rette for at barn og unge kan bevege seg fritt, samt tilegne seg kunnskap og informasjon uten assistanse fra digitale hjelpemidler eller voksne.

•Utbedring av nettsider

Nettsiden til skolen har et stort forbedringspotensiale. Den er utdatert, og det er vanskelig å finne relevant informasjon om planene og skolens aktiviteter. Det samme gjelder tilgangen på informasjon om selve bygda. De kommunale nettsidene trenger en oppgradering, slik at folk finner den informasjonen de søker.

1.4) Vise Norddalsfjorden som mulighet framfor barriere

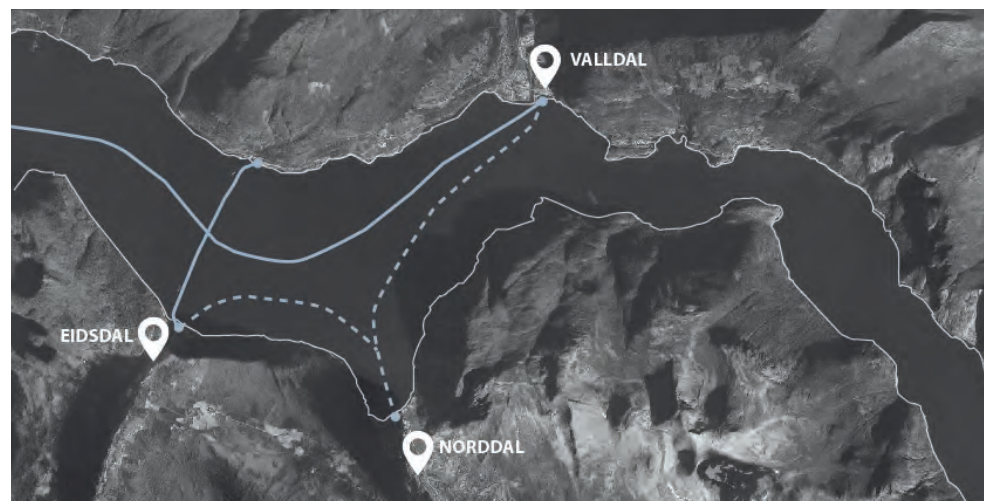
Historisk sett har Norddalsfjorden representert mange muligheter for innbyggerne. I fjorden fisket blant annet innbyggerne fra alle bygdene sammen, og den var viktig for ungdomsskoleelever fra Norddal og Eidsdal da ungdomsskolen lå i Valldal. I dag oppleves fjorden derimot på mange måter som en barriere mellom bygdene, og vi tror at gjennom å "ta" tilbake fjorden, kan man styrke forholdet dem i mellom. Samarbeid på tvers av bygdene vil være viktig med tanke på framtidig utvikling i Norddal, og ved å ta fjorden mer aktivt i bruk, kan barna i Norddal stifte bekjentskap med barn på andre siden av fjorden. Vi foreslår følgende tiltak for å vise fjorden som mulighet framfor barriere:

• Utnytte fjorden som forbindelse

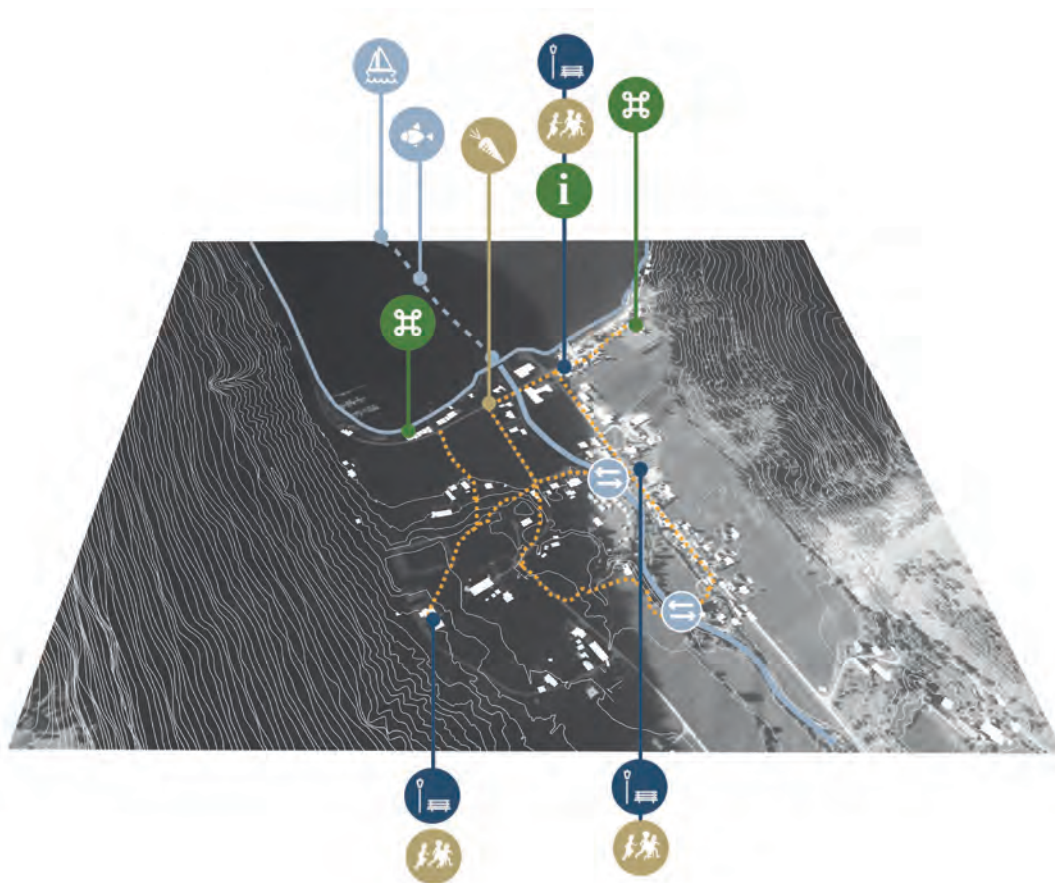
Fra Valldal går det i dag et vikingskip med turister, som brukes til ørnesafari i Norddalsfjorden. Vi ser for oss at Norddal kan involveres i denne forretningsideen. I stedet for å stoppe på fjorden og så dra tilbake til Valldal, kan vikingskipet legge til kai i Norddal. På denne måten skapes det et samarbeid mellom Norddal og Valldal om turistnæringen, som de begge kan dra nytte av.

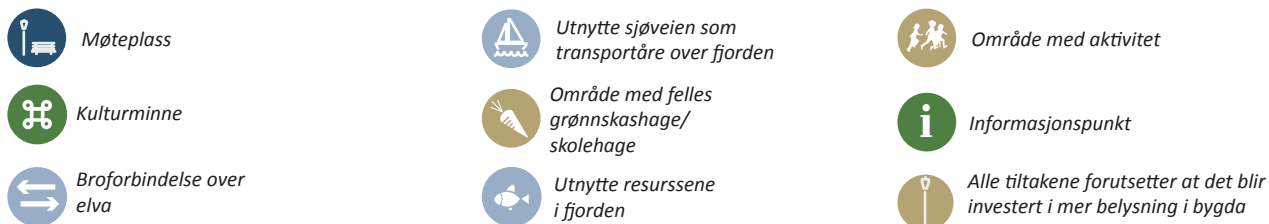
Figur 28: Vikingskip fra Valldal

Figur 29: Forbindelse

Figur 30: oppsummering av tiltak fra strategi 1

2.) KULTUR OG NATURBASERT LÆRING FOR BARN OG UNGE:

2.1) Bruke reiseliv som læringsarena for barn og unge.

Småskala reiseliv er i dag en viktig ressurs, og et viktig satsingsområde for Norddal kommune. Norddal bygd, nyter godt av turistene som kommer i buss fra Geiranger. Dette er en ressurs som kan, og bør utnyttes mer. Interaksjon med mennesker fra andre land og kulturer, kan være nyttig for barn og unge, slik at de får et åpent og tolerant sinn. Dette kan hjelpe til med å bygge barnas verktøykasse, når de skal ut i verden. Barna som formidlere, og ambassadører for bygda kan også være en viktig ressurs for bygdas videre utvikling. Tiltak man kan iverksette er:

- La barn og unge være “verter” og guider for turistene som kommer til Norddal.

Barna kan få mulighet til å i større grad få interagere med gjestene som kommer til bygda. Dette kan gjøres ved at ungdommer får sommerjobber i bygda, og at barna får anledning til å omgås de besøkenes barn.

- Involvere barn og unge i produksjon og distribusjon av lokale produkter

Lokal mat er en trend i dagens reiseliv. Dette er et allerede brukt potensial i bygda, men her er det fortsatt mye som kan gjøres. Barn og unges medvirkning i produksjonen kan være et viktig steg å ta. Videreformidling av mattradisjon og matkunst til de unge vil kunne bidra barn og unges ønske om å returnere til hjembygda etter endt utdanning. Det vil også kunne påvirke barnas valg av framtidig utdanning.

2.2) Styrke samarbeidet mellom skolene og bedriftene

For å styrke barns forhold til hjembygda, og jobbe mot at barna skal få lære tradisjonelle håndverk som har vært viktige gjennom både bygdas historie og for bygdas framtid, mener vi at samarbeidet mellom skolene og bedriftene bør styrkes.

•Skolehage for elevene/barnehagebarna.

Vi foreslår et samarbeid der bygdas mange gårder går sammen om å lage en skolehage, hvor bygdas barn og unge får anledning til å lære om alle delene i drifta. Dette gjelder hele prosessen, med produksjonen, distribusjonen og markedsføringen av produktene.

•Arrangere kurs i tradisjonelt håndverk, slik som ysting av ost eller trykkekunst.

I Norddal fins det en rekke personer som kan tradisjonelt håndverk. Dette er en del av bygdas kultur, og er viktig stedsbasert læring. Tradisjonelle håndverk er viktig å ta vare på, og videreformidle til den neste generasjonen.

•Samarbeid mellom aktører

Det kan arrangeres forum blant aktørene i bygda, der aktørene kan diskutere hvilke tiltak de selv kan gjøre for å inkludere barna mer i lokalmiljøet.

2.3) Styrke samarbeidet mellom skolene i og rundt Norddal kommune

Samarbeid, og samhold kan være nøkkelen til å løse en rekke konflikter og problemer som ligger godt festet i fortiden. Samarbeid mellom skolene, både i og rundt Norddal kommune, kan være nøkkelen til at framtidige generasjoner får nærmere forhold til hverandre og en sterkere følelse av tilhørighet med kommunen. For å styrke samarbeidet, og også

samholdet mellom skolene og elevene, foreslår vi følgende tiltak:

•Arrangere leirskoler for både skolene i kommunen og i de omkringliggende kommunene

Det arrangeres i dag leirskole for noen elever fra Ålesund, men vi foreslår felles leirskoler for flere skoler, hvor skolene og i hovedsak elevene lærer å jobbe sammen og får muligheten til å bli kjent med hverandre.

•Ekskursjoner til bygdene i kommunen og rundt.

Det vil kunne medføre at elevene får lære å kjenne sine medelevers hjemplasser, og lære verdien av de omkringliggende bygdene. Det å sette seg inn i andres historie, og forsøke å forstå hvilken bakgrunn de har, kan være nyttig for både barn og lærere.

figur 31: fra hagen til butikken og matbordet

Figur 32: praktisk læring fremmer mestringsfølelse

Figur 33: stedsbasert læring om naturen

2.4) Bruke fortellingene og historien til læring

Historie er en viktig del av undervisningen i klasserommene i dag, men historien det undervises i er generell for hele landet. Det er også viktig å lære om lokal historie, noe man kan få til gjennom møte mellom forskjellige generasjoner. Å kjenne sitt hjemsteds historie kan være en bidragende faktor til å bygge ens stedsidentitet. Tiltak man kan gjennomføre for at elevene skal få en dypere forståelse for lokal historie er:

•Møte mellom generasjoner, der historier deles og stedsidentitet bygges.

I en liten bygd som Norddal kan samhold mellom generasjoner være viktig. De eldre generasjonene sitter ofte med mye kunnskap som kan, og bør, videreformidles til de yngre generasjonene.

•Jobbe med profilering av kulturminnene i bygda.

Kulturminnene i bygda, rundt kirka, tingplassen fra vikingtiden, naustene, fangstlokalitetene ved Litlejordhornet i Herdalen, er viktige punkt som man kan knytte historien til. Disse kulturminnene bør det informeres mer om, slik at de er lett tilgjengelig for både barn og unge, samt besøkende.

2.5) Øke fokus på friluftsliv og verdensarv

Eidsdal skole regner seg selv som en verdensarvskole. Det vil dermed si at elevene allerede har et visst forhold til verdensarven. Norddal bygd, som ligger rett utenfor verdensarvområdet, har også en viktig rolle som ambassadører for verdensarven. Friluftsliv i seg selv har en lang tradisjon i Norge, og nærfriluftslivet har i følge Dervo et al. (2014)

en stadig viktigere del av nordmenns hverdag. Det er også viktig for folkehelsen, gjennom det daglige behovet for aktivitet og folkehelsen.

•Arrangere turer til fjordsenteret i Geiranger, med presentasjon av verdensarvområdet

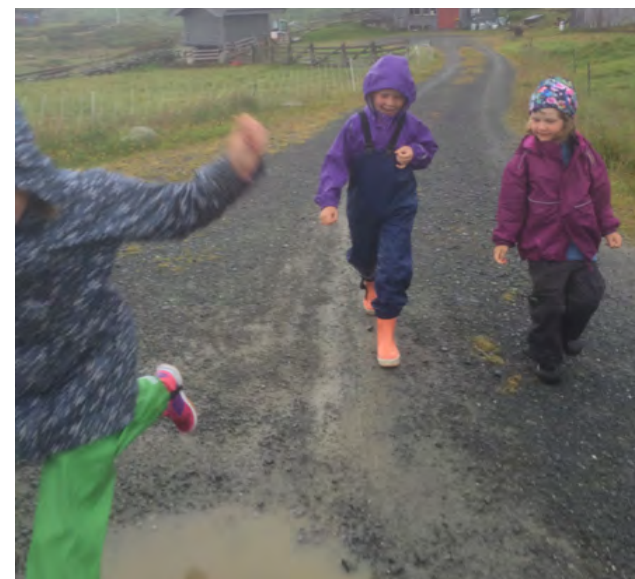
For å øke barn og unges forståelse for, og tilknytning til verdensarvområdet, kan det være nyttig å arrangere skoleturer til fjordsenteret i Geiranger. Her kan det også arrangeres workshop hvor barna får anledning til å jobbe med konkrete problemstillinger knyttet til det å bo i et verdensarvområde.

•Legge til rette for at barn og unge enkelt skal kunne ta i bruk naturen ved skilting av turstier

Naturveiledning, gjennom for eksempel skilting av turstier, kan være nyttig for barn og unges stedsbaserte læring. Sam Ham (2013) skriver om naturveiledning som verktøy for naturbasert reiseliv, og ikke minst for friluftslivet i bygda. Slik veiledning kan anvendes for barn og unges læring i hjembygda. Dette kan være informasjon om steder i bygda, spennende bergarter som fins i området, kulturminner eller andre ting som er av interesse for barn og unge.

Figur 34: Tradisjonell hesjing

Figur 35: Lek i naturen

AVSLUTTENDE ORD

For at strategiene skal blir gjennomførbare er det viktig at bygda og kommunen klarer å samarbeide bedre enn i dag. Det må være enighet om hvilke strategier som skal prioriteres og hvem som tar ansvar for gjennomføringen av hvert enkelt tiltak. Bygdemøter med samarbeid som tema er nok et godt sted å starte.

Eksisterende sektorplaner må inkludere strategiene og til disse må det følge konkrete handlingsplaner. Samarbeidsplanen mellom skolene bør gå mer inn på hvordan barn kan bruke ulike steder. Den bør også beskrive bedre hvordan barn på de to skolene og andre aktører i bygda skal samhandle.

Lokalbefolkningens dugnadsånd og engasjement vil være spesielt viktig for gjennomføring når det kommer til å engasjere barn i bygda. En langsiktig plan for hvordan barn skal delta i arbeidet, kan være nyttig. Ettersom engasjementet i bygda allerede er så høyt, kan arbeidsmengden fort bli for stor ved nye oppgaver. Med et godt samarbeid mellom bygdene, kan de hjelpe hverandre og det kan styrke felleskapet i kommunen. Det er også nyttig å være oppdatert på fond og stiftelser som tilbyr økonomisk støtte til tiltak rettet mot barn og unge. Gjennomføringen vil bli enklere med økonomiske bidrag.

Ved hjelp av teorien hentet fra Aurlandsmodellen og Horelli, om hva som skal til for at barn skal lære og trives på et sted, har vi trukket frem de strategiene vi mener skal til for at barn og unge skal få et godt fysisk miljø, som oppfordrer til læring og trivsel. Barn og unges identitetsfølelse vil også kunne styrkes av de tiltakene vi har foreslått. Dette mener vi er en viktig nøkkel for at Norddal bygd skal utvikle seg til å bli et mer attraktivt og levedyktig samfunn.

FIGURLISTE

Figur 3: Aurlandsmodellen

Gjengiving basert på modellen fra Barane, J., Hugo, A. og Clemetsen, M. (2015). Kunnskap for felles framtid. Lokal forankring av læreplanen. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.

Figur 2: Geddes' modell for stedsutvikling og læring

Hentet fra: HORELLI, L. (2007)., Constructing a theoretical frame-work for environmental child-friendliness, Children, Youth and Environments 17(4), 267–292.

Figur 10: Farstad, Aud Dalsbygda skule. 1889

Hentet fra: https://lokalhistoriewiki.no/index.php/Fastskular_i_Norddal 14.10.2016

Figur 11: idrettslaget, med den årlige NIL-festen

Hentet fra: Furseth, A. (2013). Årbok for Norddal. Valldal: Norddal mållag

Figur 12: Historisk oversiktsbilde

Hentet fra: Furseth, A. (2009). Årbok for Norddal. Valldal: Norddal mållag

Figur 13: Seterdrift i gamledager

Hentet fra: Furseth, A. (2013). Årbok for Norddal. Valldal: Norddal mållag

Figur 15: Vestlandsnatur

Hentet fra: Furseth, A. (2009). Årbok for Norddal. Valldal: Norddal mållag

Figur 23: Skiløyper

Hentet fra: <https://www.facebook.com/Norddalldrettslag/photos/gm.1673927146165331/524594744380042/?type=3&theater> 13.10.2016

KILDER

- Asheim, V. og Elgersma, A. (1998) Landskapsregioner i Norge – landskapsbeskrivelser. NIJOS rapport 2/98. Ås: Norsk institutt for jord- og skogkartlegging
- Barane, J., Hugo, A. og Clemetsen, M. (2015). Kunnskap for felles framtid. Lokal forankring av læreplanen. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.
- Clemetsen, M. (2009). Landskapsressursanalyser - verktøy for integrert stedsutvikling og forvaltning. Kurset "natur- og kulturbasert nyskaping". Fronter
- Dervo, B.K., Skår, M., Köhler, B., Øian, H., Vistad, O.I., Andersen, O., og Gundersen, V. (2014) Friluftsliv i Norge anno 2014 – status og utfordringer. NINA rapport 1073. Lillehammer: Norsk Institutt for Naturforskning
- Engeset, B. (2001). Dei gav oss ein arv. Otta:Verdsarv Vest-norsk Fjordsenter.
- Folkehelseinstituttet. (2015). Psykisk helse hos barn og unge - tilrettelegging i kommunen. Hentet 10.oktober 2016, fra <https://www.fhi.no/hn/helse/psykisk-helse-hos-barn-og-unge/>
- Furseth, A. (1982). Norddal kyrkje (Dale kyrkje) 1782-1982 Norddal: Norddal sokneråd
- Furseth, A. (2000). Norddal elverk AS 75 år. Valldal: Norddal Elverk
- Furseth, A. (2016). Samtale med lokalhistoriker Astor Furseth. Valldal 29.9.16
- Geoforskning. (2010). Norges vakreste trussel. Hentet 18.oktober 2016, fra <http://geoforskning.no/nyheter/geofarer/859-norges-vakreste-trussel>
- Ham, S. 2013. Interpretation: Making a difference on Purpose. Colorado: Fulcrum Publishing
- Hansen, E. (2016). Klimasonekart Møre og Romsdal. Hentet 18.oktober 2016, fra http://eplante.no/media/114763/Klimasonekart_MRomsdal_100px_A4.jpg
- Haugen, Ole Helge. (2009). Fylkesplan for Møre og Romsdal 2009-2012. Molde: Møre og Romsdal fylke.
- Holtan, D. og Grimstad, K.J. (1999). Kartlegging av biologisk mangfold i Norddal -biologiske undersøkingar i 1999. Valldal: Norddal Kommune
- HORELLI, L. (2007)., Constructing a theoretical framework for environmental child-friendliness, Children, Youth and Environments 17(4), 267–292.
- Klokkehaug, T. (2016). Samtale med næringssjef Toralv Klokkehaug. Valldal 27.9.16
- Kraft- og skredsenter i Tafjord. (2016). Vasskraft og energi. Tafjord: Norddal Kommune. Hentet 18.oktober 2016, fra <http://www.kraftogskred.no/vasskraft-energi/>
- Norddal kommune. (1999). Norsk skule 250 år. Hentet 12.oktober 2016, fra https://lokalhistoriewiki.no/index.php/Fastskular_i_Norddal
- Norddal Kommune. (2004). Informasjonsstrategi. Valldal: Norddal Kommune. Hentet 18.oktober 2016, fra <https://www.norddal.kommune.no/handlers/fh.ashx?FilId=1398>
- Norddal Kommune. (2013). Bustad sosial plan 2013-2016. Valldal: Norddal kommune. Hentet 10.september 2016 fra: <https://www.norddal.kommune.no/handlers/fh.ashx?FilId=2202>
- Norddal Kommune. (2015a). Samarbeid og samhandling mellom skulane i Norddal kommune. Valldal: Norddal Kommune. Hentet 10.oktober 2016, fra <https://www.norddal.kommune.no/handlers/fh.ashx?FilId=719>
- Norddal Kommune. (2015b). Årsplan for Dalsbygda barnehage 2015-2016. Hentet 13.oktober 2016 fra: <https://www.norddal.kommune.no/Handlers/fh.ashx?Mid1=10810&FilId=12971>
- Norddal Kommune. (2015c). Kulturminneplan for Norddal kommune 2015-2023. Valldal: Norddal kommune <https://www.norddal.kommune.no/handlers/fh.ashx?FilId=12750>
- Norddal Kommune. (2016a). Kulturplan 2016-2020. Valldal: Norddal Kommune. Hentet 05.10.16, fra <https://www.norddal.kommune.no/handlers/fh.ashx?FilId=12945>
- Norddal Kommune. (2016b). Strategisk næringsplan 2016-2026.Valldal: Norddal Kommune. Hentet. 20.september 2016, fra <https://www.norddal.kommune.no/Handlers/fh.ashx?Mid1=10729&FilId=13032>
- Norges geologiske undersøkelse. (2016). Løsmassekart. Hentet 18.oktober 2016, fra <http://geo.ngu.no/kart/losmasse/>
- NRK.no. (2015). 8 av 10 ungdommer slutter med idrett: Jeg mistet motivasjonen. Hentet 12.10.16, fra https://www.nrk.no/nordland/8-av-10-tenaringer-slutter-med-idrett_-_jeg-mistet-motivasjonen-1.12697063
- Nydal, A. (u.å.). Dyrdaalen i Norddal. Hentet 12.10.16, fra <http://www.a-nydal.net/dyrdalen.html>
- Prosjektdatabasen. (2013). Framtidens Bygder - Rapport Norddal. Hentet 10.10.16, fra <http://www.arkitektur.no/norddal?tid=158202>
- Store norske leksikon. (2016). Norddal. Hentet 19.september 2016, fra <https://snl.no/Norddal>
- Yttredal, E.R., Rønneberg, M. L., Rønneberg, F. og Grønningseter, K. (2015). Kommunereform: utgreiing av alternativ knytt til bygdene Norddal og Eidsdal inn i Stranda kommune. Norddal og Eidsdal.

Landbruk og reiseliv i Eidsdal

Fig. 0.1: Bilde tatt under utferd til området. Eidsdal sett fra Vardefjellet.

1

KONTEKST (s. 5-9)

1.1 Innledning.....	s. 5
1.2 Oppgavens omfang.....	s. 5
1.3 Eidsdal som del av Norddal kommune.....	s. 7
1.4 Eidsdal og forholdet til verdensarven.....	s. 7
1.5 Landskapsdemokratiet.....	s. 8
1.6 Metode.....	s. 8
1.7 Visjon og problemstilling.....	s. 9
1.8 Hovedmål.....	s. 9

2

LANDSKAPSRESSURSANALYSE (s. 10-18)

2.1 Landskapsanalyse.....	s. 10-12
2.2 Stedsopplevelsen.....	s. 13-16
2.3 Landskapsressurser.....	s. 16-18

3

OVERORDNET STRATEGI (s. 19-25)

3.1 Eidsdal som reiselivsdestinasjon.....	s. 19
3.2 Aktuelle satsningsområder.....	s. 19
3.3 Forkastede strategier.....	s. 20
3.4 Anbefalt strategi.....	s. 21
3.5 Strategien i et regionalt perspektiv.....	s. 22
3.6 Strategien i et lokalt perspektiv.....	s. 23
3.7 En etappevis strategi for Eidsdal.....	s. 25

4

KONKLUSJON (s. 26)

Ole Martin Jøraholmen, Landskapsarkitektur
Hilde Nikoline Hambro Dybsand, Naturbasert reiseliv
Ludvig Hambro, By- og regionplanlegging
Linn Bringeland, By- og regionplanlegging
Maria Helene Sæther, By- og regionplanlegging

LAA360/LAA361
Strategisk landskapsplanlegging

21. oktober 2016

**Norges miljø- og
biovitenskapelige
universitet**

Institutt for landskapsplanlegging (ILP)

SAMMENDRAG

Visjon

Eidsdal, et unikt reisemål som skaper bolyst, arbeidsplasser og økt vekst.

Problemstilling

Hvordan skape en *synergi* mellom reiseliv og landbruk som sammen kan bidra til å *videreutvikle* Eidsdal som et *attraktivt sted*?

Anbefalt strategi

Kortreist mat og natur- og kulturopplevelser ved stoppunkter på den nasjonale turistvegen

Denne oppgaven er utarbeidet i forbindelse med emnet LAA360/361, *Strategisk landskapsplanlegging*, som denne høsten har tatt for seg Geiranger verdensarvområde. Hovedmålet med oppgaven er å se på hvordan et spektakulært og vernet fjordlandskap påvirker befolkning, næringsvirksomhet og samfunnsutvikling. Vi har gjort en landskapsressursanalyse av Eidsdalen, som ligger i Norddal kommune i Møre og Romsdal fylke. Denne består av en *landskapsanalyse*, som tar for seg naturtyper og landskapsrom, en analyse av *stedsopplevelsen*, og deretter en oppsummering av *landskapsressursene*, basert på dette og våre egne inntrykk under feltarbeidet. Deretter har vi, med utgangspunkt i *landskapsressursanalysen* sett på de ulike aktuelle satsingsområdene i Eidsdal, og skissert opp tre alternative strategier, før vi har valgt vår *anbefalte strategi* for Eidsdal blant disse. Strategien belyses i et lokalt og regionalt perspektiv før den deles inn i kortsiktige og langsiktige tiltak. Vi ønsker å løfte fram kvalitetene som allerede finnes i området og strategien vi anbefaler fokuserer på landbrukets historie, nåtid og framtid samt autentiske opplevelser på en bærekraftig destinasjon. Bygdas posisjon i Norddal kommune kan forbedres gjennom en økt satsing på reiseliv som videre også kan bidra til en økt verdiskaping i kommunen og området rundt.

Fig. 0.2: Dagens bryggeområde i Eidsdal sentrum.

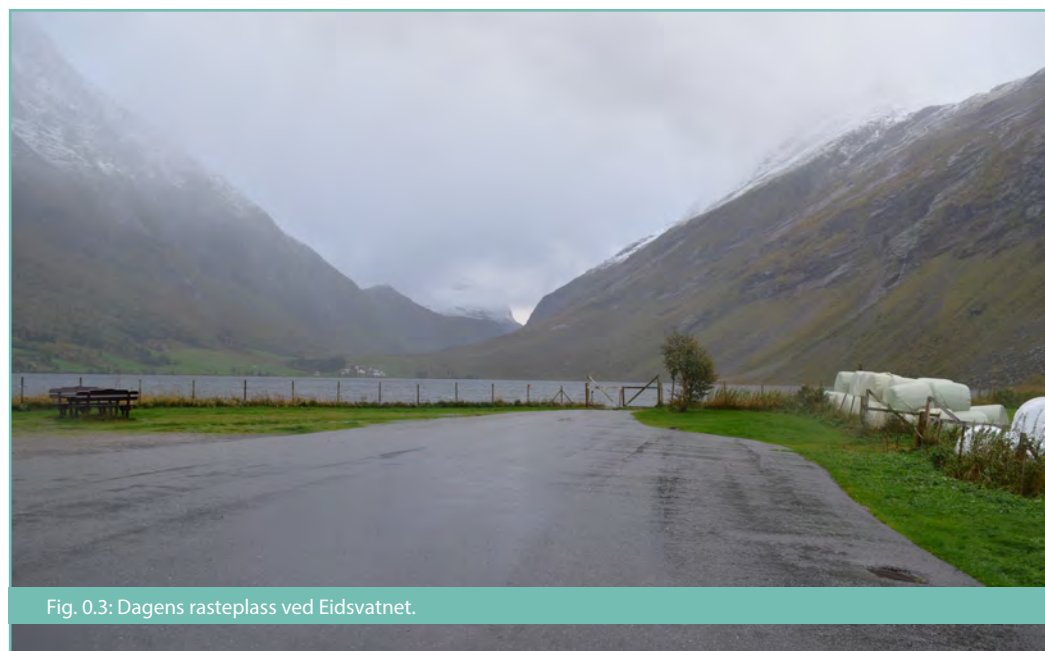

Fig. 0.3: Dagens rasteplass ved Eidsvatnet.

DEL 1: KONTEKST

Fig. 1.1: Kilstislått 1930. Hentet fra *Eidsdal før og nå*, utlånt av Jan Olav Hesthaug.

Fig. 1.2: Fergekaia i Eidsdal, trolig rundt 1960. Hentet fra *kulturminneplan for Norddal kommune 2015-2023*.

1.1 Innledning

Denne oppgaven er utarbeidet i forbindelse med emnet LAA360/361, «Strategisk landskapsplanlegging». Denne høsten har emnet tatt for seg Geiranger verdensarvområde (se rosa markering, fig. 1.3 Og fig. 1.5). Sammen med Nerøyfjorden verdensarvområde utgjør dette området verdensarven «Vestnorsk fjordlandskap» som i 2005 havnet på UNESCOs verdensarvliste. Det overordnede formålet for oppgavene i år er å se på hvordan et spektakulært og vernet fjordlandskap påvirker befolkning, næringsvirksomhet og samfunnsutvikling. Fokusområdet for vår oppgave er bygda Eidsdal og dalføret rundt, som ligger i Norddal kommune. Kommunen har behov for økte inntekter, samtidig som de ønsker å motivere ungdom fra bygdene i kommunen til å bli i boende, eller eventuelt flytte tilbake. Kommunen ønsker derfor i økt grad å satse på reiseliv og flere aktører i Eidsdalen ønsker også økt turisme i sitt område. Hovednæringen i Eidsdalen i dag er imidlertid landbruk, og det drives ikke i stor grad med reiseliv.

Eidsdal har lange tradisjoner for landbruk. Flere av gårdene har gått i arv gjennom generasjoner og familiens etternavn er i mange tilfeller det samme som stedet. Dette tyder på at bøndene i området er stolte av landbrukstradisjonene, gårdene sine og stedet de kommer fra. Eidsdal fungerer også som et knutepunkt, da det har gått ferge over Norddalsfjorden, til Linge, i land tid. Dette er fortsatt en viktig forbindelse idag, både fordi den er åpen hele året, og fordi den er en del av fylkesvei 63, en nasjonal turistveg.

1.2 Oppgavens omfang

Denne oppgaven er et *mulighetsstudie* som skal baseres på *landskapsressursanalyser*. Dette *mulighetsstudiet* skal deretter være grunnlaget for en *overordnet strategi*. De påfølgende delene av mulighetsstudiet er delt inn på bakgrunn av de tre nøkkelbegrepene som er identifisert fra oppgaveformuleringen.

Del 2, *Landskapsressursanalyse*, er todelt, og tar først for seg det fysiske landskapet gjennom en *landskapsanalyse*, med fokus på landskapsrom og naturtyper. Deretter ser man på landskapet gjennom befolkningens perspektiv. Et viktig moment under arbeidet har vært demokratiperspektivet i landskapsforståelsen. Befolkningen i Eidsdal *lever av* og *lever i* landskapet, og derfor må deres forhold til landskapet forstås, analyseres og legges til grunn for arbeidet. Her er begrepet *stadkjensle* eller *stedsopplevelse* sentralt. Sammen utgjør landskapsanalysen og forståelsen av *stedsopplevelsen* en *landskapsressursanalyse*, som identifiserer de nøkkelkvalitetene, verdiene og ressursene som finnes i området.

Del 3, *Overordnet strategi*, er utarbeidet på bakgrunn av de *mulighetsområdene* som har blitt identifisert, og her vil ulike scenarier for fremtiden drøftes, før det anbefales en overordnet strategi.

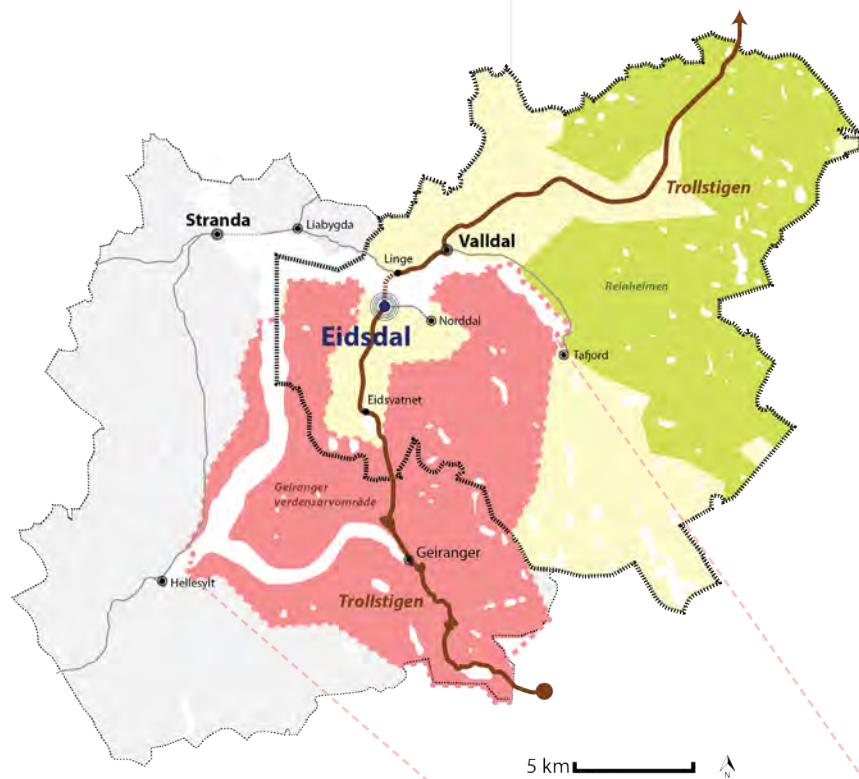

Fig. 1.3: Kommunalt oversiktskart

Tegnforklaring

- Regionalt: Viktig tettsted
Lokalt: Viktig punkt
- Regionalt: Viktig by
Lokalt: Tettsted
- ⊙ Regionalt: Storby
Lokalt: Kommunesenter
- ⚓ Viktig havn for cruise-skip
- 🚆 Viktig jernbanestasjon
- ✈ Flyplass
- Nasjonal turistveg
- Hovedveg
- Fergeforbindelse
- ⊙ Regionalt: Møre og Romsdal fylke
Lokalt: Norddal kommune
- 🌿 Nasjonalpark / Landskapsvernområde
- 🔴 Geiranger verdensarvområde

Fig. 1.5: Regionalt oversiktskart

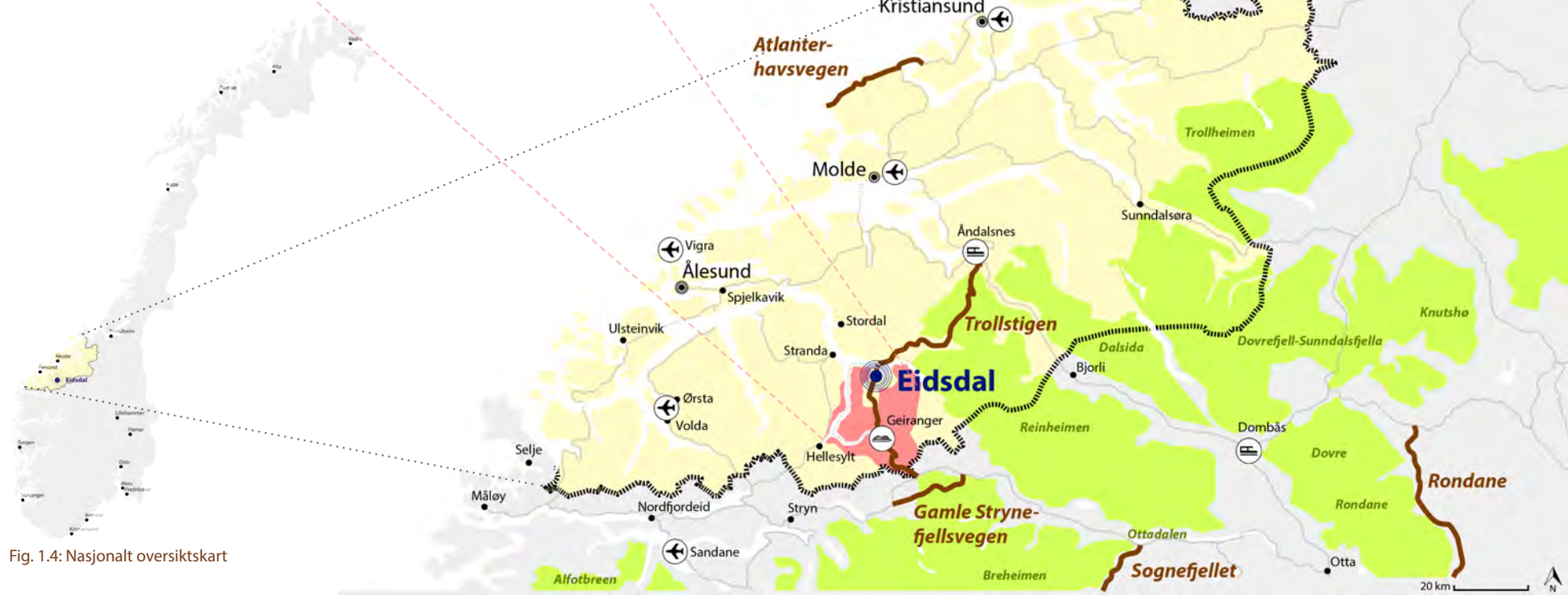

Fig. 1.4: Nasjonalt oversiktskart

1.3 Eidsdal som del av Norddal kommune

Norddal kommune består av tettstedene Eidsdal, Norddal, Tafjord, Fjørå, Linge og Valldal (se fig. 1.3) og det bor totalt 1780 mennesker i kommunen (Norddal kommune, 2016). Kommunen deles av Norddalsfjorden, med fergeforbindelse mellom Eidsdal og Linge (se fig. 1.3 og fig. 1.5). Valldal er kommunesenter og står for majoriteten av velferd- og tjenestetilbudet. Tafjord har ifølge ansatte i kommunen nærmest dødd ut, mens Eidsdal og Norddal forsøker å kjempe mot sentraliseringen. Under befaring var det en klar tendens at Eidsdals innbyggere opplevde en nedprioritering til fordel for Valldal, og flere tok til orde for at bygda, sammen med Norddal, skal bli en del av Stranda kommune. Denne diskusjonen blir imidlertid ikke drøftet videre.

Kommunen i sin helhet har utfordringer knyttet til fraflytting og et underskudd på syv millioner i budsjettet. I følge kommunen medfører dette at man må si opp rundt 14 årsverk blant kommunale ansatte. Folketallet går ned, og kommunen har nylig utviklet en næringsplan for å gi økt vekst. Kommunen ønsker at ungdommene fra bygdene i større grad skal kunne bosette seg hjemme når de har fullført utdanning andre steder.

Imidlertid er det store utfordringer knyttet til arbeidsmarkedet som tilbys personer med høyere utdanning. Det er få jobbmuligheter utenfor landbruket eller tjenesteyting i handel, service og velferd. Det er i følge kommunens ansatte også et problem for unge mennesker som ønsker å bosette seg i kommunen at det finnes få ledige boliger.

I tillegg til en videre satsing på landbruk, som er en fundamental bærebjelke i kommunen, ønsker man nå en satsing på reiseliv. På sin ferd mellom Geiranger og Trollstigen må 200 000 turister gjennom kommunen, og flere aktører ønsker at de i større grad skal legge igjen penger i Norddal kommune (Norddal kommune, 2016). Det er etablert en næringspark i Valldal med den hensikt å veilede og bistå personer som ønsker å etablere næring i kommunen. Ansatte i kommuneadministrasjonen mener at det ikke har vært en tradisjon blant befolkningen å se mulighetene i turismen. Flere innbyggere kunne tjent gode penger på å tilby turistene lokal mat, besøksgårder eller overnatting. Per i dag har de likevel stort sett valgt å holde seg til mer tradisjonelle næringer, spesielt landbruk. Imidlertid er det, ifølge kommuneansatte, i ferd med å skje en endring hvor stadig flere lokale ser mulighetene knyttet til reiseliv. De peker blant annet på at bøndene tjener mer på direkte salg av lokalprodusert mat enn ved bruk av leverandører, som normalt krever en andel av salget.

Det er et klart ønske fra kommunens side å satse på opplevelser, men samtidig er det, ifølge kommuneadministrasjonen, stor variasjon blant de ulike turistgruppene. Kommunen opplever at det hovedsakelig kommer to grupper til området; cruise-turistene, som ofte sitter i busser, og trenger et tilrettelagt tilbud, og leiebil- og sykkel-turistene, som ofte gjør mer spontane stopp, og har mindre behov for et tilrettelagt opplegg. I forhold til Eidsdal sentrum og Eidsdalen er det ifølge kommunen store muligheter for utvikling ved Eidsvatnet, der det allerede foreligger forslag til bygging av stopp-punkt, og i sentrum, der det foreligger forslag til utbedring av brygga. Overnatting i Eidsdal er også noe kommunen stiller seg positive til, spesielt på en lav skala knyttet til sykkel-turisme.

1.4 Eidsdal og forholdet til verdensarven

Ifølge Landbruksdirektoratet er de store verdiene i jordbrukets kulturlandskap en vesentlig årsak til at blant annet Vestnorsk Fjordlandskap kom på UNESCOs verdensarvliste, og siden 2008 har det årlig vært avsatt 3 millioner kroner til en egen satsing i verdensarvområdene, gjennom midler fra Landbrukets utviklingsfond (Regjeringen, 2015). I tillegg gjelder en tilskuddsordning som omfatter midler fra Landbruks- og matdepartementets- og Klima- og miljødepartementets budsjetter. Disse midlene deles inn i areal-, beite-, investerings- og kulturbidrag, og det er fylkesmannen som fordeler midlene videre til grunneiere i tråd med utarbeidede tiltaksplaner.

Den produktive delen av Eidsdal ligger ikke innenfor verdensarvområdet, men enkelte gårdsbruk får likevel tilskudd fordi de ligger i randsonen. I 2008 fikk 13 gårdsbruk innenfor verdensarvområdet generelle tilskudd, mens 47 bruk i randsonen fikk husdyrtilskudd. Noen randsonerbruk fikk arealtilskudd og investeringstilskudd i tillegg. Bønder i randsonen får likevel en lavere sats pr. dyr enn tilskuddsmottakere inne i verdensarvområdet, selv om landbruket i Eidsdal er betydelig større volummessig enn f.eks. i Geiranger. Derfor kan noen gårdbrukere i Eidsdal oppfatte grensen for verdensarvområdet som kunstig og lite rettfærdig, fordi de havner helt utenfor tilskuddsordningen som skal opprettholde både produksjon og kulturlandskap.

Det finnes imidlertid andre virkemidler i landbruket, blant annet et regionalt miljøprogram (RMP) som gir rettighetsbaserte midler, forvaltet av fylkesmannen. Disse får du om du oppfyller kravene i ordningen, og de tildeles etter regionale prioriteringer. Videre kommer spesielle miljøtiltak i landbruket (SMIL), som er prosjektbaserte midler og forvaltes på kommunalt nivå etter søknad fra bøndene. Til slutt finnes bygdeutviklingsmidlene (BU-midlene) til investeringer, og disse forvaltes av Innovasjon Norge. Midlene skal fremme et lønnsomt, robust og omstillingsdyktig landbruk med bedrifts- og samfunnsøkonomisk lønnsomhet (Regjeringen, 2015).

En utfordring som norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF) peker på, er at det finnes flere potensielle tilskuddsmottakere i randsonen som fortsatt ikke får tilskudd (Hval Nåvik & Nordskog, u.d.). Det betyr at dersom disse søker på tilskudd, uten at den totale tildelingspotten øker, vil det gå ut over hvor høye satser de ulike gårdbrukerne får. En konklusjon fra lignende tilskuddsordninger i verdensarvområdet på Vega, er at tilskuddene ikke bør bli høyere fordi de kan virke provoserende på folk rett utenfor randsonen. Etter intervjuer med lokale gårdbrukere var det generelle inntrykket at også landbruket i Eidsdal i stor grad styres av nasjonal landbrukspolitikk. Det innebærer et mål om økt konkurranse, en variert bruksstruktur og større, mer robuste enheter. Knapphet på drivverdig landbruksareal gjør at mange av de som havner utenfor støtteordningene må se seg om etter andre løsninger, og flere velger samdriftsmodellen.

1.5 Landskapsdemokratiet

Ifølge Miljødirektoratet har det norske jord- og skogbrukslandskapet helt spesielle kvaliteter knyttet til matproduksjon, veger og annen infrastruktur, kulturmark samt biologisk mangfold. Utfordringen i Eidsdal er ikke at disse arealene omdisponeres til andre formål, men heller at områdene må opprettholdes for å ivareta det levende kulturlandskapet som finnes der.

Regjeringen skriver om sted og landskap at «...steder har oppstått der landskapet har gitt grunnlag for livsnæring og bosetting. Lune havner, fruktbar jord eller kryssende ferdelsårer medvirker til at mennesker slår seg ned og steder vokser frem». De tre nevnte forutsetningene er synlige både i Eidsdals historiske og eksisterende landskap, gjennom landbrukstradisjonene, fergekaia og vegnettet (se fig. 1.3). Videre står det at «Den videre utviklingen bestemmes av landskapets forutsetninger og menneskenes aktivitet». Det er fremdeles landskapet som gir grunnlag for livsnæring og bosetting i Eidsdal, men hvilken mulighet har innbyggerne i dalen til å påvirke beslutninger og avgjørelser som angår hele kommunen og distriktet rundt?

Den europeiske landskapskonvensjonen trådte i kraft i 2004, med mål om å fremme vern, forvaltning og planlegging av landskapet på en demokratisk og helhetlig måte. Bakgrunnen for landskapskonvensjonen var at omgivelsene våre endres i et stadig raskere tempo, og at disse endringene gjerne skjer stykkevis og delt ut fra prioriteringene til hver enkelt aktør (Miljødepartementet, 2009). I mange tilfeller kan utviklingen fremmedgjøre lokalbefolkningen, ofte fordi de ikke har hatt noen reell mulighet til å påvirke utviklingen der de bor eller ferdes. Dette kan blant annet føre til dårligere livskvalitet og fraflytting.

Landskapskonvensjonen skal ivareta menneskerettigheter, demokrati og sosial samhörighet, og på et lokalt nivå innebærer det å styrke det lokale selvstyret og mulighetene for aktiv medvirkning. Videre innebærer det også bærekraftige lokalsamfunn og attraktive steder som stimulerer folks skaperevne og tiltakslust (Regjeringen, 2015). Lokalbefolkningen opplever at dette er nasjonal politikk som de i liten grad kan påvirke, selv om landskapskonvensjonen forplikter medlemslandene til å gi befolkningen, lokale og regionale myndigheter samt andre en mulighet til å medvirke i landskapspolitikken. Den forplikter også til å integrere landskap i politikk på områder som kan ha direkte eller indirekte innvirkning på landskap. Målet om landskapsdemokrati står derfor sentralt i dette mulighetsstudiet, og ligger til grunn for videre arbeid.

1.6 Metode

For å svare på problemstillingen har vi valgt å bruke kvalitativ metode. Den kvalitative metoden vektlegger innhold og betydning tyngst. Ved å bruke denne metoden kan vi bruke flere teknikker som direkte observasjon, direkte deltaking, dokumentanalyse og intervju. Vi har hovedsakelig brukt kvalitative intervjuer for å kunne samle inn data.

Det finnes ulike typer intervjuer; *Strukturerte intervjuer* hvor spørsmålene og rekkefølgen på spørsmålene er bestemt på forhånd, og dybdeintervju hvor bare temaet er bestemt på forhånd. Intervjuarbeidet har befunnet seg i skjæringspunktet mellom disse to, i intervjuformen *semistrukturert intervju*. Denne type intervju baserer seg mer som en samtale mellom intervjuer og den som blir intervjuet. Man innleder ofte med enkle spørsmål for å få i gang samtalen, for så å gå videre til generelle tema man ønsker mer informasjon om (Andersen, 2016). Fordelen ved å gjøre det på denne måten er at man får bedre tid sammen personen og kan snakke om det som er interessant for vedkommende, samtidig som intervjueren kan styre samtalen litt selv.

Fordelen med kvalitative intervjuer at man får mye informasjon ut fra et enkelt intervju, man oppnår kontakt med ulike personer som kan benyttes etter selve intervjuet, og man får en personlig innsikt til temaet. Det som kan være ulempe med intervju er at samtalen fort kan bli noe oppstykket dersom man ikke får en naturlig flyt eller oppnår en naturlig samtale om emnet. Andre momenter er at man ikke alltid klarer å få frem et fasitsvar og at man ikke alltid kan kvalitetssikre det som blir sagt. Disse utfordringene kom også frem under feltarbeidet. Kvalitativ metode har med andre ord lavere overføringsverdi enn kvantitativ metode (Søk & skriv, 2015). Ved å bruke intervjuer som metode får man synliggjort flere synspunkter fra ulike personer. Uforberedte intervjuer med aktuelle personer som dukket opp underveis viste seg å være like interessante og viktige som de planlagte (ibid). Den kvalitative metoden har vært vesentlig for å tilegne seg kjennskap til stedsopplevelsen (se kap. 2.2), et underlag for en strategi fundamentert i landskapsdemokratiet.

1.7 Visjon og problemstilling

Visjon

Eidsdal, et unikt reisemål som skaper bolyst, arbeidsplasser og økt vekst.

Problemstilling

Hvordan skape en *synergi* mellom reiseliv og landbruk som sammen kan bidra til å videreutvikle Eidsdal som et attraktivt sted?

Synergi dreier seg om hvordan man kan oppnå et velfungerende samspill mellom reiseliv og landbruk. Dette fokuset er valgt fordi landbruk er hovednæringen i Eidsdal, og reiseliv er noe flere aktører både i bygda og kommunen ønsker å satse på i fremtiden. Vi vil se på hvordan turismen aktivt kan brukes som en ressurs for Eidsdals innbyggere, samt hvordan turistene kan få et utbytte av å besøke Eidsdal.

Videreutvikling av Eidsdal innebærer at nåværende struktur skal tilpasses best mulig faktorer som operative behov, kompetanse og effektivisering innenfor eksisterende ressursforutsetninger og rammer.

Det er flere faktorer som bidrar til å skape et **attraktivt sted**. Stedet kan deles inn i følgende kategorier (Biennial of Public Space, 2015);

- *Tilgjengelige kvaliteter* - stedets visuelle og fysiske forbindelser. Stedet skal være tilgjengelig og oppleves oversiktlig og praktisk.
- *Aktive kvaliteter* – elementer på stedet som gir menneskene en grunn til å besøke stedet, oppholde seg der og komme tilbake.
- *Sosiale kvaliteter* - Å møte venner, naboer eller snakke med fremmede mennesker med ulik bakgrunn og kultur enn seg selv bidrar til å styrke tilhørighet og identitet som er knyttet til stedet.
- *Komfortable kvaliteter* - det at en person føler seg trygg, om stedet føles rent og ryddig, og om en får lyst til å oppholde seg på stedet. Identitet og historie spiller også en stor rolle i denne sammenheng da det gir folk et godt førsteinntrykk og en bedre forståelse av stedet.

For å få et godt resultat ble det viktig å konsentrere seg om å foreta et enkelt utvalg av satsningsområder som blir beskrevet i kapittel 3.2, s.19. Dersom mer tid og ressurser hadde vært tilgjengelig, kunne man med fordel foretatt en bredere utredning om flere satsningsområder. Et satsningsområde som gjerne skulle blitt viet mer oppmerksomhet, men som utelates fra oppgaven, er skolen som en entreprenøriell ressurs.

1.8 Hovedmål

For å svare på problemstillingen, er følgende hovedmål satt for strategien som skal utarbeides:

- **En strategi for både heltidsbonden og deltidsbonden**
Dagens landbruk preges av heltidsbønder. Det er viktig at en strategi for Eidsdal tar hensyn til bønder som utelukkende ønsker å drive med landbruk. Imidlertid er det, ifølge flere av referentene, også deltidsbønder som også driver annen virksomhet ved siden av landbruket for å få husholdningen til å gå rundt.
- **En strategi hvor reiselivet bidrar til økt vekst**
Turistene som ferdes gjennom kommunen gir et stort potensial for arbeidsplasser og utvikling hvis man ønsker å satse på reiseliv...
- **En strategi fundamentert i landskapsdemokrati**
...Samtidig er det viktig at dette skjer på en måte som ikke fremmedgjør befolkningen i sitt eget landskap.
- **En strategi som ivaretar verdensarven og sikrer en bærekraftig utvikling**
Reiselivsvirksomhet og landbruk må skje uten å skade landskapet i verneområdene. Til tross for at virksomhet etableres utenfor grensene til verdensarven kan, for eksempel, forurensning eller fysisk slitasje på grunn av økt aktivitet forekomme. Slik forringing må unngås i en overordnet strategi.

DEL 2: LANDSKAPS- RESSURSANALYSE

2.1 Landskapsanalyse

Landskapsanalyse er en kartlegging av det fysiske landskapet, både det som kan registreres og protokollføres, men også det som kan oppfattes, tolkes og vurderes. De fysiske og de sansbare kjennetegnene vil hver for seg gi en ulik fremstilling av landskapet, men vil i en landskapsanalyse fungere sammen, noe som gir et mer komplekst og helhetlig bilde av landskapet. Analysen omfatter blant annet landskapets karakter som helhet, områdekarakter, landformer, arealbruk og kulturhistorien i landskapet. Kort fortalt kan landskapsanalysen bidra til å sikre områder mot utbygging eller andre inngrep, samtidig som den gir en bedre tilpasset utbygging. Direktoratet for naturforvaltning og Riksantikvaren har utarbeidet en framgangsmåte for vurdering av landskapskarakter og landskapsverdi, delt inn i fem ulike faser. Det finnes en forberedende, beskrivende, tolkende og vurderende fase, før den femte fasen omhandler selve planleggingen med planprosess og konsekvensutredning (Direktoratet for naturforvaltning og Riksantikvaren, 2010). I rapporten skriver de at

«Et landskap vil alltid være i forandring, både som følge av iboende naturprosesser og som følge av menneskelig bruk og påvirkning av miljøet. (...) I uberørte høyfjellsområder skjer de naturlige forandringene sakte og umerkelig, mens et inngrep raskt kan forandre landskapets karakter på kort tid. Gjengroing som følge av opphør i beitebruk kan i andre områder ha pågått over lang tid, men forandrer landskapets funksjon og karakter dramatisk først i siste fase.»

Dette avsnittet oppsummerer hvorfor landskapsanalysen er viktig for den helhetlige forståelsen for landskapet, før et område skal beskrives, tolkes, verdisettes og til slutt planlegges.

Det er svært vanlig at man i en planleggingsfase velger å verdiklassifisere de ulike områdene på analysekartet. I denne oppgaven har imidlertid de ulike landskapsverdiene blitt identifisert gjennom intervjuer med lokale aktører (se kap. 1.6, metode). De verdifulle ressursene i området har deretter blitt fremstilt grafisk i kartet på s. 17 (fig. 2.11).

Fig. 2.1: Bilde fra arbeidet med landskapsanalysen

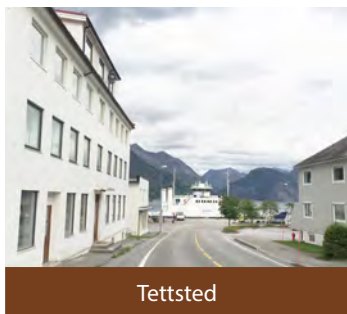
Dyrkamark

Innmarksbeite

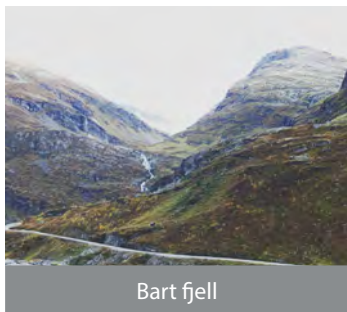
Skog

Tettsted

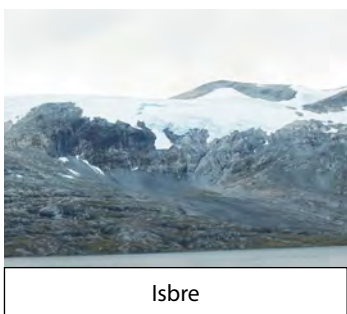
Snaumark

Bart fjell

Myr

Isbre

Fig. 2.2: Utvalgte bilder av naturtyper i Eidsdalsområdet.

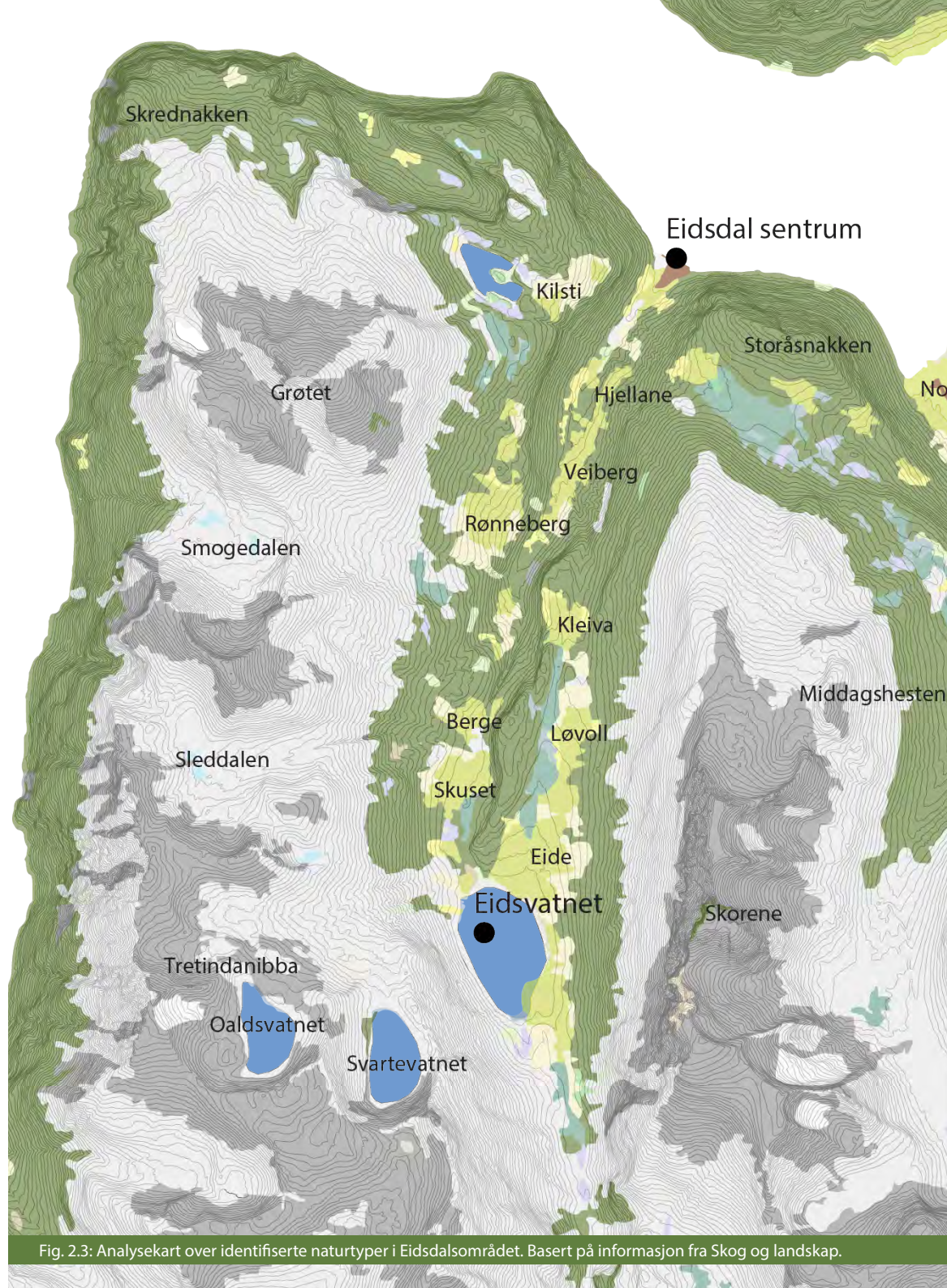

Fig. 2.3: Analysekart over identifiserte naturtyper i Eidsdalsområdet. Basert på informasjon fra Skog og landskap.

Naturtyper

Landskapet i Eidsdal kjennetegnes av høye fjell og dype daler (se fig. 2.3). To fjellmassiver former den frodige Eidsdalen som strekker seg fra Eidsvatnet i sør til Norddalsfjorden i nord. Eidsvatnet ligger på 425 m.o.h., og en knapp mil lengre nord ligger Eidsdal sentrum like nede ved fjorden. Jordbrukslandskapet langs Eidsvatnet og nedover dalen er karakteristisk for området, og store arealer med dyrka mark forteller om et aktivt landbruk. Fjellmassivene rundt Eidsdalen består stort sett av snaumark og bart fjell, men i lavereliggende områder preger vegetasjonen landskapet. Grøtet, Tretindanibba og Skorene er de høyeste tindene i området med opp mot 1800 m.o.h. Det er variasjonen i landskapet, fra tinder som nærmest reiser seg rett opp av landbruksjorda og til det slake terrenget rundt Eidsvatnet som gjør at Eidsdal skiller seg fra nabobygdene og omlandet rundt.

Landskapsrom

Eidsdalen består av et kontrastfylt landskap, fra det brede dalføret ved Eidsvatnet til tindene rundt Grøtet (se fig. 2.4). Landformene i området har blitt kartlagt, med fokus på de store og viktige trekkene. Store, tindepregede formasjoner strekker seg fra nord til sør på begge sider av Eidsdalen, med store søkk og groper mellom tindene. Formasjonen på tindene varierer og har ingen bestemt retning, men snirkler seg rundt og danner bratte vegger og små amfi. Selve Eidsdalen består av flere mindre daler og trakter som strekker seg i nordlig/sørlig retning. Skrednakken og Storåsnakken er de to mest fremtredende ryggene i området.

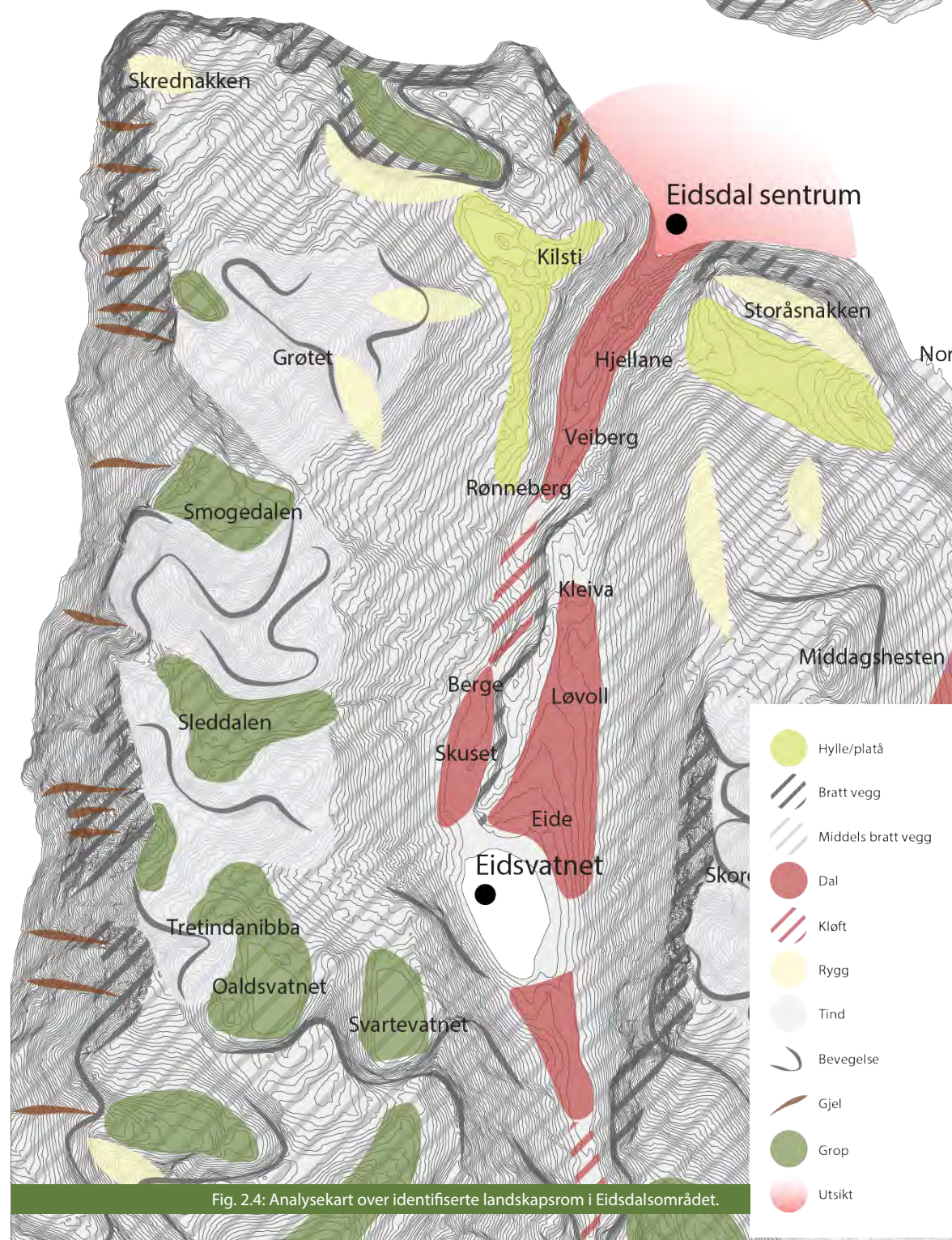

Fig. 2.4: Analysekart over identifiserte landskapsrom i Eidsdalsområdet.

2.2 Stedsopplevelsen

Stedsopplevelse, *stadkjensle* eller *sense of place*, går ut på hvordan vi opplever landskapet og naturen rundt oss. Den knyttes til sansene våre, lyder, smaker, følelsen av å gå i landskapet og det man ser rundt seg. *Stedsopplevelse* knyttes til kulturarv, og våre minner, som er med på å forme vårt forhold til nettopp det stedet hvor vi befinner oss (Johansen, u.d., p. 3). Identiteten til et sted kommer ikke bare til uttrykk i det fysiske landskapet, men også gjennom personene og opplevelsene man får på stedet og personene man møter er derfor svært viktige. Det er gjennom personene og deres historier vi finner landskapets kulturelle verdi. Hva personene sier, holdninger de har, og hvordan de forholder seg til landskapet rundt seg gir en innføring i hva landskapet har å by på, hva man må ta vare på, samt hva man bør endre på for å få en bedre *stedsopplevelse*. Personene kan være med på å knytte verdier til landskapet gjennom å være ildsjeler, tenke innovativt og skape nye arbeidsplasser, noe som er spesielt viktig for Eidsdal.

Fig. 2.5 Attraktivitetspyramiden (Vareide, 2011)

I henhold til attraktivitetspyramiden (se fig. 2.5) kan steder være attraktive på tre måter. Dette er gjennom Bosetting, bedrift og besøk. Bedrifter er med på å skape attraktive steder ved at de skaper arbeidsplasser. Det er visse steder der det er gunstig å produsere noe som man kan enten selge lokalt, eller eksportere til andre steder, noe som igjen er med på å bidra til en positiv utvikling. Gjennom besøkende blir det også tilrettelagt for flere arbeidsplasser i reiseliv og besøksnæringer. Dersom det er flere arbeidsplasser tilgjengelig, vil boligmarkedet øke, og stedet vil bli gunstig å bo på. Bosetting, bedrifter og besøk er sammen med på å skape en utvikling i området, som ellers ville stått stille (Vareide, 2011).

Videre i dette kapittelet vil de ulike gruppene i Eidsdals situasjoner, syn på området generelt og meninger om den videre utviklingen oppsummeres.

Skolen

Skolen i Eidsdal er en verdensarv-skole, noe som implementeres i undervisningen. Elevene lærer om geologi og landskapet skolen ligger i, i tillegg til at det settes fokus på å ta vare på området, miljøbevissthet og kildesortering. Det er ønskelig at holdningene på skolen skal være «*Jeg er fra Eidsdal, og er stolt av det.*». Mellomtrinnet lager kompost på skolen, og de yngste klassene drar på besøk til fellesfjøsene hvor de er med på blant annet lamming, høsting av frukt og grønnsaker, samt lærer å sylte og safte. Det er planer om å ta elevene med på jakt, hvor de kan lære å partere, og tilberede kjøttet.

Det har tidligere vært sommerjobber på turistkontoret, som nå ikke er i drift. Dette bidro til at elever ved videregående skole kom hjem i feriene for å arbeide i hjembygda. Mange av elevene har odel, men de virker realistiske når det kommer til jordbruk. De ser at det er kostbart, man får ikke mye støtte, og det er vanskelig å drive lønnsomt. Dette fører til at mange bønder i dag må ha én eller flere jobber i tillegg til gårdsdriften. Det er ikke mange som velger å komme tilbake til Eidsdal når de er ferdig å studere, dette skyldes trolig mangel på boliger og arbeidsplasser. De som kommer tilbake må være innovative, ha en ekstra jobb ved siden av, og være en ildsjel.

Næringslivet

De lokale aktørene Eidsdal Næringsutvikling og **Stoppunkt Eidsvatn** har store ambisjoner for Eidsdal, og mener at tiden nå er inne for å satse på reiseliv. De mener at Eidsdal kan avlaste Geiranger som **cruiseskip-havn** og ønsker å legge til rette for at cruiseskip kan legge til ved havnen i Eidsdal sentrum, slik de tidligere gjorde. I forbindelse med dette har de utviklet en rekke cruisepakker med ulike temaer som cruiseturistene kan kjøpe når de kommer i land med forskjellige opplevelser i området. Flere i bygda er i følge Eidsdal næringsutvikling positive til å bli med på å starte et guidingselskap. Eidsdal næringsutvikling og Stoppunkt Eidsvatn har også et sterkt ønske om å skape et stoppunkt ved Eidsvatn, det vil si et sted som er så interessant at turistene ønsker å stoppe der, og har hatt idémyldring i forhold til nøyaktig hva slags stoppunkt de ønsker å skape. Noen eksempler på idéer er overnatting, **minilandbruksland**, senter for vinterturisme og turistinformasjonssenter. Disse aktørene mener at det ligger et stort potensiale i å også satse på **vinterturisme** i Eidsdal slik at bygda kan bli en **helårsdestinasjon**. De ser mangel på investeringsmidler som den største begrensningen for reiseliv og destinasjonsutvikling i dalen.

Bøndene

I dag er landbruket hovednæringen i Eidsdal, med fokus på kyr, geiter og sauer. Et lovverk som i stadig større grad kommer storskala drift til gode har blitt en utfordring for enkelte bønder og dette har ført til at det har blitt færre, men større gårdsbruk i området. Flere har valgt å gå sammen i fellesbruk, og i dag finnes det 3 store fellesbruk i dalen, som alle driver melkeproduksjon fra kyr. Landbruket er preget av at mange bønder har en ekstra jobb ved siden av for å få økonomien til å gå rundt. Der det er familier som driver gårdene har gjerne et familiemedlem hovedansvaret for gården og er bonde på fulltid samtidig som partneren har en annen jobb.

Eidsdal ligger utenfor verdensarvområdet, og de fleste bøndene i området får derfor ikke de samme tilskuddene som bønder i nabobygda Geiranger. Dette oppleves av mange som urettferdig, fordi dyrene deres likevel er med på å holde kulturlandskapet i området åpent. Enkelte gårdsbruk ligger veldig høyt oppe i terrenget, noe som gir driftsulemper i forhold til transport av varer og forsyninger. Bøndene på disse gårdene har ofte lange arbeidsdager og få muligheter til å ta seg ferier, men de motiveres ved å ha en følelse av tilhørighet til sin egen familiegård, kjærlighet for dyrene som lever der, samt muligheten til å styre sin egen arbeidsdag.

Bøndene i området velger stort sett å levere til Tine og Nortura, fordi dette oppleves som den tryggeste løsningen. Dersom forholdene var bedre tilrettelagt for dette, stiller flere bønder seg imidlertid positive til **kortreist mat**. Det finnes bønder som velger å selge enkelte av produktene sine lokalt i dag, ved siden av produktene de selger til de store aktørene. Ved direkte salg fra bonden til forbruker kan bonden få en større andel av fortjenesten, da denne ikke deles med disse.

I dag drives det ikke besøksgård eller annen gårdsturisme i Eidsdal, selv om man i følge Visit Geiranger har alle forutsetninger for dette. Det ser ut til å være flere grunner til at bønder ikke har valgt å gå denne veien. Ingen av bøndene som ble intervjuet stilte seg negativt til reiselivet, men veldig få hadde et ønske om å drive med gårdsturisme selv. Enkelte har forsøkt seg på **småskala reiseliv** og har opplevd at det kommer i konflikt med gårdsdriften. Det tar mye tid å forberede besøk fra turister, selv hvis man samarbeider med andre aktører, og turistene respekterer ikke alltid grensene bøndene setter for dem. En annen utfordring ligger i smitte som turistene kan ta med seg fra andre land de har besøkt; bøndene selv har en såkalt karanteneperiode på 48 timer etter at de har vært ute og reist hvor de ikke er i kontakt med dyrene sine. Det finnes måter å tilpasse seg disse begrensningene, men i mange tilfeller vil man måtte gjøre så store endringer i driften at man ikke er villig til å gjøre dette. Reiselivssesongen i området er i en periode som også er hektisk i forhold til landbruk, noe som gjør at også tid er en begrensning for flere av bøndene. Enkelte bønder kunne tenke seg å drive småskala reiseliv i utmarka som ligger rundt gårdene deres, men de ønsker ikke å ha turister inne på gårdstunet sitt.

Fig. 2.6: Bjørn Johan Storås driver Storås gård, som har vært i familien i mange generasjoner.

Fig. 2.7: Jannicke Tafjord driver gården Ytste Kilsti, og har nylig investert stort i driften.

Fig. 2.8: Georgis Polonyfis har sammen med partneren sin gjenåpnet caféen ved brygga i Eidsdal sentrum.

Innflytteren

Våren 2016 ble **restauranten i Eidsdal sentrum gjenåpnet** etter å ha vært stengt i flere år. Den ble ikke åpnet av lokale, men av innflyttere fra Hellas, og har fått navnet **Sail Inn Café**. Den nye eieren, George Polonyfis, så potensialet i Eidsdal med en gang han kom til stedet. Han har store planer for restauranten og vil utvide med salg av enkel **mat til å ta med seg på ferga**, både i Eidsdal og på den andre siden av fjorden i Linge. Han vil også videreutvikle restauranten i Eidsdal slik at den trekker flere turister, blant annet gjennom balkong og glassrom med utsikt over fjorden. Polonyfis mener man kan tilby alle de samme aktivitetene som tilbys i Geiranger også i Eidsdal, men at sentrumsområdet først må rustes opp og at man sårt trenger et hotell i bygda. Han opplever at innbyggerne i Eidsdal ikke utnytter potensialet som finnes i området, og at de er redde for å satse på reiselivet som er en ny næring i bygda.

Reiselivet

Eidsdal har ikke sitt eget destinasjonsselskap, men er i dag en av destinasjonene som dekkes av Visit Geiranger. Norsk Fjordsenter i Geiranger formidler også informasjon om dalen. Man satser ikke stort på reiseliv i Eidsdal per dags dato, men i følge Visit Geiranger har dalen **gode forutsetninger** for å drive med blant annet **fisketurisme** og **gårdsturisme**. Husmannsplassen **Severinbrauta** er vernet av riksantikvaren, og identifiseres av flere som en viktig ressurs for Eidsdals identitet og historie.

Platået ved **Eidsvatn** og **Indre Eidsdal** er kartlagt som de mest verdifulle områdene for reiseliv, og **Kilsti** som ligger rett over sentrum har et flott turterreng. På den andre siden av fjorden i Valldal ligger bedriften Valldal naturopplevelser som fokuserer på naturbasert reiseliv blant annet i **Tafjorden**, som i likhet med Geirangerfjord har verdensarvstatus, men er mer uberørt av masseturismen. Den daglige lederen i dette selskapet mener det at bedriften ikke ligger i Geiranger er en kjempefordel, fordi han kan tilby kundene sine mer **autentiske opplevelser**. Turistene i Valldal kommer i stor grad fra regionen og det er færre internasjonale kunder. Det finnes per i dag ingen lignende bedrifter i Eidsdal, men bygda har mange av de samme forutsetningene som Valldal.

Felles oppfatninger

Innbyggerne gir uttrykk for at de trives i Eidsdal. De ser at området har stort potensial når det gjelder å utvikle turismen, for eksempel ved å selge lokale produkter og kortreist mat. Ved å utvikle kai-området kan det også skapes flere arbeidsplasser, noe som kan bidra til utviklingen av Eidsdal. De fleste bøndene ga uttrykk for at de stilte seg mer kritisk til besøksgårder enn til å selge lokal mat. Dette var på grunn av smittevern, samt at det kan bli slitsomt å skulle forholde seg til folk som kommer inn i fjøsene deres. Folk i Eidsdal virker trygge og trives med arbeidsoppgavene de allerede har.

Fig. 2.9: Merete Rønneberg på Norsk Fjordsenter er fra Eidsdal og har god kjennskap til området.

Eidsdal har lange tradisjoner som landbruksbygd, og ikke alle er villige til å ta sjansen på å involvere seg i reiselivet. Flere i Eidsdal mener likevel at ting er i ferd med å endre seg. Innbyggerne ønsker å ha flere ben å stå på, samtidig som de ønsker å holde bygda i live. Derfor har mange allerede flere roller, eller *mangesyslerier*, som de selv kaller det. Aktører, som for eksempel Eidsdal næringsutvikling, mener at reiselivet står sentralt i å sørge for at innbyggerne fortsatt skal ha denne muligheten i fremtiden.

Ulike oppfatninger

Aktører som Norsk Fjordsenter og Visit Geiranger mente at Eidsdal har alle forutsetninger for å satse på gårdsturisme med besøkgårder og lignende. Samtidig kom det fram i intervjuer med bønder i området at ikke alle kan eller vil ha turister inn på gården sin. Næringslivet har høye ambisjoner for å utvikle Eidsdal som destinasjon. Bøndene ambisjoner knyttes mer til egen gård og områdene i umiddelbar nærhet, mens næringslivets ambisjoner er mer overordnede. Det var også uenighet mellom personene som ble intervjuet, i forhold til hvor mye de ønsket å involvere seg selv og Eidsdal generelt i reiselivet og turismen som allerede er på stedet. I tillegg var ikke alle like enige i om de ønsket mer turisme i Eidsdal i forhold til det de har nå. Noen synes det er en god idé å for eksempel legge til rette for cruiseskip ved kaien i Eidsdal, mens andre synes dette vil føre til at det blir for mange turister og at det blir for kostbart.

Fig. 2.10: Husmannsplassen Severinbrauta er vernet av Riksantikvaren.

2.3 LANDSKAPS-RESSURSER

På bakgrunn av landskapanalysen og innbyggernes stedsopplevelse er det identifisert en rekke ressurser, både på lokalt og regionalt nivå. Videre har disse blitt undersøkt under feltarbeidet, og nye ressurser har også dukket opp gjennom vår egen stedsopplevelse.

Lokale ressurser

Eidsdal sentrum

For besøkende som kommer inn i Eidsdalen fra Trollstigen, vil Eidsdal sentrum være det første de møter. Sentrum fungerer også som et knutepunkt for lokalbefolkningen, med fergekai som har forbindelse til Valldal. Tilbudet i sentrum per i dag består av denne kaia, noen butikker og spisestedet Sail Inn café. Ved siden av fergekaia ligger det gamle fiskenaust som kan løftes fram, men som i dag overskygges av kaia. Samtlige aktører ga under intervjuer uttrykk for at sentrum trenger en opprustning.

Overnatting og spisesteder

Det er i dag 5 overnattingssteder som markedsføres på internett, men det er uvisst hvor mange av disse som faktisk er i drift. Overnattingen finnes stort sett i form av campingplasser og hytteutleie. Sail inn café i sentrum er det eneste spisestedet per i dag.

Severinbrauta

På Severinbrauta har kvinnene gjennom tidene tatt vare på alt, så historien fra etableringen på 1870-tallet og fram til i dag er dokumentert gjennom bilder, gamle gjenstander, redskaper og brev (Stiftinga Severinbrauta, 2011). Husmannsplassen har sin egen stiftelse, som forrige sesong ønsket små grupper velkommen til husmannsplassen og gjennomførte arrangementer som for eksempel slåttedag.

Eidsvatnet

For besøkende som kommer inn i Eidsdalen fra Geiranger-siden vil Eidsvatnet være det første møtet med området. I dag finnes det en enkel rasteplass ved siden av vannet med bord og toaletter som eies av Statens vegvesen. Eidsvatnet er i følge Visit Geiranger kartlagt som et av de mest verdifulle områdene for turisme i Eidsdalen.

Vannet og landskapet rundt har blitt brukt i forbindelse med filminnspilinger og fotografier brukt i markedsføring. Vannet er også, i følge Eidsdal næringsutvikling, et av de mest fiskerike ørettvannene i Norge og det finnes flere gode turmuligheter med utgangspunkt i Eidsvatnet, blant annet til Oaldsvatnet og Svartevatnet hvor det også er gode muligheter for fiske.

Turmuligheter i området

Det finnes flere gode turmuligheter i Eidsdalen, blant annet med utgangspunkt i Eidsvatnet og Kilsti (se fig. 2.11). Toppen Grøtet er et populært turmål om sommeren og enkelte har også vist interesse for topptur hit om vinteren. Andre flotte turmål inkluderer Skrednakken, Nonshornet og Blåhornet. Stiene merkes og vedlikeholdes av lag og foreninger.

Fjellgårder

Det ligger flere setre og fjellgårder i fjellene rundt Eidsdalen. Flere av disse er nedlagt, grunnet vanskelige driftsforhold i et krevende landskap (se fig. 2.3 og fig. 2.4). Skrednakken har spektakulær beliggenhet 420 m.o.h., ved siden av et stup som av innbyggerne kalles Eidsdals egen trolltunge. Imidlertid er enkelte fremdeles i drift (se fig. 2.11), som for eksempel Kilstisæter (se neste avsnitt).

Kilsti

Kilsti er i følge Visit Geiranger kartlagt som et av de mest verdifulle områdene for turisme i Eidsdal, og ligger på en hylle over dalen. Flere flotte turstier har utgangspunkt i Kilsti, og det er også fantastisk utsikt fra området. Kilstivatnet har gode fiksemuligheter, og Kilstisæter beskrives av flere intervjuobjekter i Eidsdal som den vakreste seteren i Norge. Jannicke Tafjord som eier denne gården i dag er åpen for turisme i utmarka rundt den.

Storås og Litleås

På høyden mellom Eidsdal og nabobygda Norddal ligger gårdene Storås og Litleås. Med utgangspunkt i Litleås kan man gå til Litleåsskagen som har utsikt over Norddal og Storåsnakken som har utsikt mot Nordalsfjorden og Storfjorden. Fra Storås gård kan man gå til Brendeskagen, som har flott utsikt over Eidsdal. Dette området har, ifølge flere innbyggere, stort potensiale hvis Eidsdal og Norddal samarbeider.

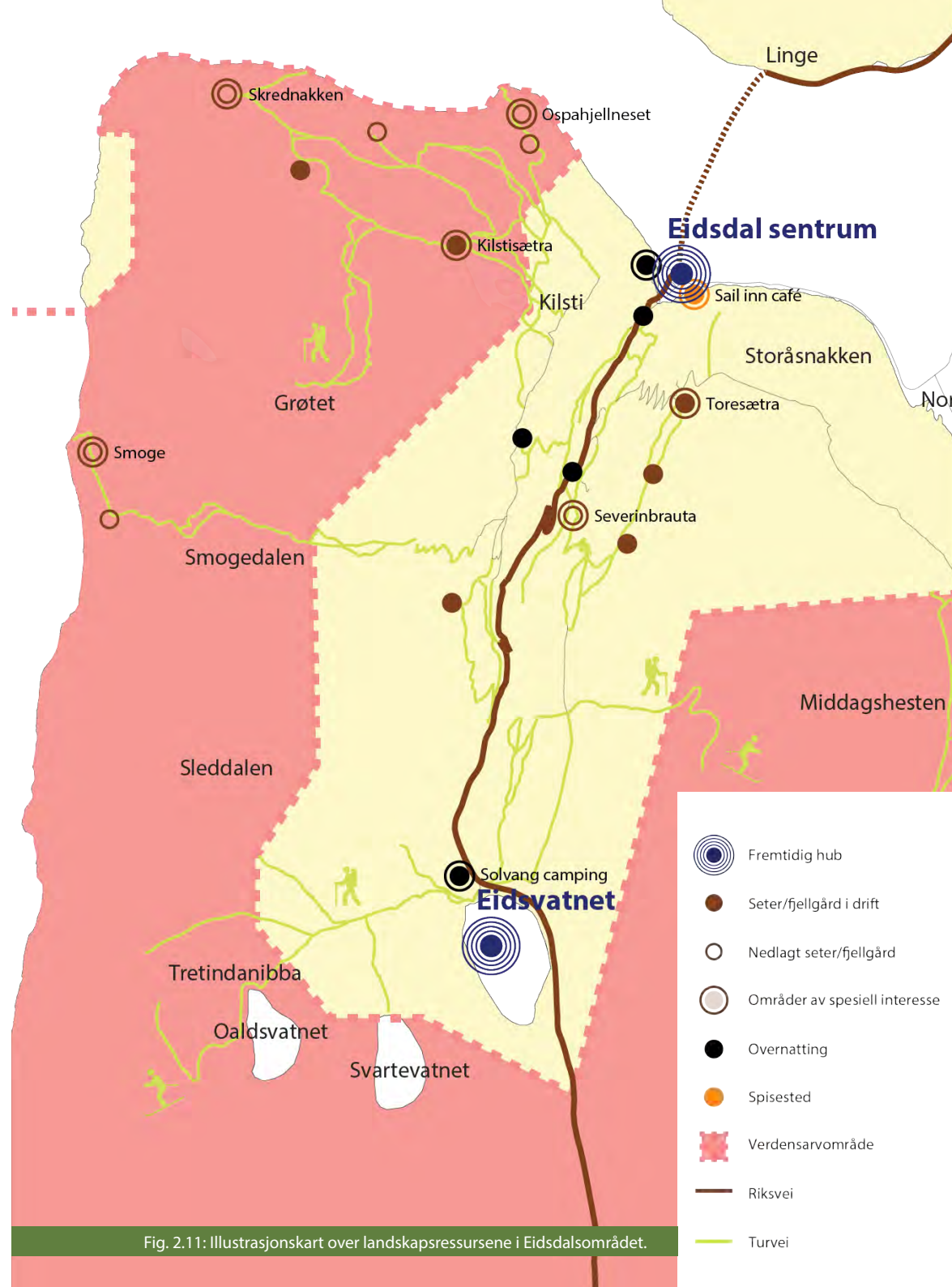

Fig. 2.11: Illustrasjonskart over landskapsressursene i Eidsdalsområdet.

Regionale ressurser (se fig. 1.3 og fig. 1.5)

Transport og knutepunkter

Ålesund fungerer som regionssenter i området, men Molde er også sentral i utviklingen blant annet gjennom at kontoret til fylkesmannen ligger der. Det ligger 4 flyplasser i Møre og Romsdal ved byene Ålesund, Molde, Kristiansund og Volda. Det går flere internasjonale flyvninger til Vigra ved Ålesund, blant annet fra Nederland, England og Polen. Ålesund blir derfor et naturlig startpunkt for turister som velger å ta fly. Det ligger en togstasjon i regionen, Åndalsnes; endestasjonen på Raumabanen. Strekningen beskrives av NSB som en av Norges vakreste og er en del av togturisme-satsingen "Norway in a Nutshell" (nsb.no). Geiranger, Åndalsnes og Ålesund har cruisebåthavner, og regionen preges av cruiseturisme.

Geiranger

Utenfor nabobygda til Eidsdal, Geiranger, ligger Geirangerfjorden som er et verdenskjent reisemål og en del av verdensarven Vestnorsk fjordlandskap. I høysesongen besøker 150-200 cruiseskip derfor Geiranger. Flere aktører i Eidsdal mener at Eidsdal kan avlaste Geiranger, som idag kan oppfattes som overbelastet.

Geiranger-Trollstigen, en nasjonal turistveg (se fig. 1.4)

Den nasjonale turistvegen Geiranger-Trollstigen, eller fylkesveg 63, er 104 km lang og går mellom Langevatn på Strynefjellet og Sogge bru i Romsdalen (Nasjonale Turistveger, 2016). Det ligger flere store attraksjoner langs turistvegen, som går rett gjennom Eidsdalen og derfor kan den regnes som en betydelig ressurs i forhold til næringsutvikling og turisme i området. Flydalsjuvet som ligger innerst i Geirangerfjorden har storslått utsikt over fjorden og nasjonale turistveger har bygget fasilitetene på rasteplassen av flere hundre år gammelt tømmer (Nasjonale Turistveger, 2016). På den andre siden av Geiranger går den bratteste delen av turistveien, Ørnevegen, videre mot Eidsdalen som på denne siden av dalen er 620 m.o.h. (Visit Norway, 2016). Ørnevegen består av 11 hårnålsvinger, og på toppen har nasjonale turistveger bygget utsiktspunktet Ørnesvingen (Nasjonale turistveger, 2016). Her har besøkende storslått utsikt over Geiranger, Geirangerfjord og de bratte fjellsidene rundt. Videre går veien gjennom Eidsdalen, og det har som nevnt tidligere blitt bygget en enkel rasteplass med toalett ved Eidsvatnet. Et opprustet tilbud ved Eidsvatnet kan skape synergi med de andre stoppene langs turistveien, og dette er en av grunnene til at aktører i Eidsdal ønsker å skape et tydeligere stoppunkt.

I bunnen av Eidsdalen, i Eidsdal sentrum må reisende langs turistvegen stoppe for å ta ferge over Norddalsfjorden til Linge. I dag blir de fleste turistene værende i bilene sine mens de venter på ferga, og kjører videre når de kommer ut av ferga. Et synligere tilbud i sentrum kan bidra til at de ønsker å stoppe for å utforske Eidsdalen videre og også her kan man få en synergieffekt med de andre stoppene langs veien.

På fergeterminalen i Linge på den andre siden av fjorden har det blitt bygget et moderne venterom med karnapp, egen frukthage og store vinduer mot fjorden. Videre går turistvegen gjennom Linge, som fokuserer på produksjon av frukt. Deretter fortsetter veien gjennom Valldal, kommunesenteret i Nordal kommune. Dette området beskrives av kommunen selv som Norges jordbærelsdorado, med en produksjonsandel på over halvparten av alle fabrikkjordbær i landet. Her skjer det salg av produkter knyttet til jordbærproduksjon langs veien. I Valldal finnes det også flere overnattingsmuligheter, og på tunet til Burtigarden ligger det kjente landskapshotellet Juvet. Hotellet består av ni små frittliggende rom, alle forskjellige og tilpasset landskapet (Nasjonale Turistveger, 2016). Valldal naturopplevelser tilbyr aktive naturopplevelser i Valldalen og Tafjord, og klatreparken i Valldal er også et flott alternativ for besøkende som ønsker en aktiv opplevelse. Helt øverst i Valldalen ligger utsiktspunktet Gubrandsjuvet. Her har det blitt bygget café og utsiktsplasser, og elven Valldøla har over tid skapt dype jettegryter og flotte formasjoner i fjellet (Nasjonale Turistveger, 2016).

Veien mellom Valldal og Åndalsnes, Trollstigveien, er en av Norges best besøkte veistrekninger, med 11 hårnålssløyfer langs bratte fjellsider (Fjord Norway, 2016). Også her har nasjonale turistveger bygget flere flotte utsiktspunkter, bundet sammen av veier og trapper som innbyr til vandring. Den største utsiktsplassen stikker ut fra fjellkanten og svever 200 meter over Trollstigveien (Nasjonale Turistveger, 2016).

Norddal

Øst for Eidsdal ligger bygda Norddal, som Eidsdal i dag samarbeider med om skole, barnehage og flere lag og foreninger. I Norddal finnes det overnatting på Petrines Gjestgiveri, matbutikk og flere gårder. I Norddal ligger også Herdalssetra, som er en besøksgård og flere bønder satser på kortreist mat, som selges blant annet på Petrines Gjestgiveri. Bedriftene i Norddal driver sammen næringsutvikling gjennom organisasjonen "A Happy End". Et samarbeid med Norddal kan hjelpe Eidsdal å starte opp med for eksempel kortreist mat eller gårdsturisme, og det ligger også et stort potensiale i et samarbeid om tur mellom bygdene over Litleås og Storås.

Tafjord

Øst for Norddal ligger Tafjorden, som sammen med blant annet Geirangerfjorden inngår i verdensarvområdet Vestnorsk fjordlandskap. Tafjorden er mindre berørt av masseturismen enn Geirangerfjorden, og aktører i Valldal driver i dag småskala naturbaserte aktiviteter som kajakkpadling her. I framtiden kan Tafjorden være en stor ressurs for reiselivet i Eidsdal, spesielt hvis man klarer å ivareta fjordens autentiske og uberørte preg. Innerst i fjorden ligger bygda Tafjord, som er et av de mest brukte startpunktene for turer i Tafjordfjellene hvor Ålesund og omland turistforening har flere både bemannede og ubemannede turisthytter (Norddal kommune, 2016).

DEL 3: OVERORDNET STRATEGI

3.1 Eidsdal som reiselivsdestinasjon

For å vise hvor langt Eidsdal har kommet som en reiselivsdestinasjon, kan vi ta utgangspunkt i Butlers sekvens for destinasjoners livssyklus:

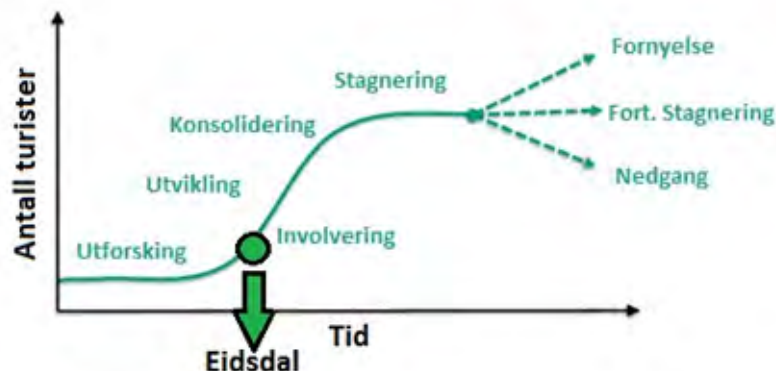

Fig. 3.1: Butlersekvensen (Butler, R. 1980), oversatt til norsk med Eidsdal plassert.

I følge Butler utvikler så å si alle destinasjoner seg over tid i forskjellige faser, som vist i modellen over. I den tidligste fasen; *utforsking*, oppdager de første turistene destinasjonen og ideelt sett har de gode opplevelser som de forteller andre turister om. I den andre fasen; *involvering*, kommer det etter hvert litt flere turister og lokalbefolkningen begynner på liten skala å involvere seg i å utvikle destinasjonen på ulike måter, som for eksempel gjennom å bygge et hotell. Vi har valgt å plassere Eidsdal i skjæringspunktet mellom disse to tidlige fasene. Enkelte aktører slik som Eidsdal næringsutvikling og Stoppunkt Eidsvatn har store ambisjoner om å videreutvikle Eidsdal som destinasjon gjennom blant annet videreutvikling av rasteplassen ved Eidsvatn og opprusting av Eidsdal sentrum. Imidlertid har disse planene dessverre ikke blitt satt ut i livet enda. Eidsdal er derfor helt på slutten av den utforskende fasen, og på vei inn i den involverende fasen hvis lokale aktører får satt planene sine ut i livet. Etter å ha klart å komme over i involveringsfasen, kan Eidsdal jobbe for å gå inn i fasen; *utvikling*, hvor en større andel av lokalbefolkningen er involverte i reiseliv og man kan utvikle seg videre med flere attraksjoner og overnattingstilbud. Når Eidsdal har funnet sitt marked og begynner å modne som destinasjon, vil bygda ha kommet inn i fasen; *konsolidering*. Deretter vil veksten til slutt stagnere, og destinasjonen kan oppleve en nedgang, fortsatt stagnering, eller fornye seg for å oppnå videre vekst (fornyelse). Nabobygda, Geiranger, befinner seg ved dette veiskillet i dag. Selv om Eidsdal fortsatt er i startfasen som destinasjon, kan besøkende til dalen allerede i dag finne flere natur- og kulturopplevelser. Utfordringen i dag ligger på mange måter i å formidle det tilbudet som allerede er der.

3.2 Aktuelle satsningsområder

Fiskestrategi (Videreføres)

Gjennom å forenkle kjøp av fiskekort til blant annet Eidsvatn, Svartevatn, Kilstivatn og Oaldsvatn samt å forbedre informasjon om fiskemulighetene i Eidsdalen kan man synliggjøre de flotte fiskemulighetene i området og rette seg mot den stadig økende nisjen fisketurister.

Kortreist mat (Videreføres)

Eidsdal har et stort potensial for kortreist mat i fremtiden. Gårdene med småskaladrift er avhengig av andre inntektskilder enn bare gården, og å selge mat lokalt i området (for eks. på stopp-punkt Eidsvatn eller brygga) er en naturlig utvidelse som ikke går ut over den nåværende driften.

Som ledd i den nasjonale turistvegen (Videreføres)

Det er allerede flere attraksjoner langs den nasjonale turistveien Geiranger-Trollstigen. Disse ble utdypet nærmere i kap. 2.3. Den nasjonale turistvegen kan derfor stå sentralt i en videre strategi.

Turstisatsning (Videreføres)

Gjennom å gi mer informasjon om det omfattende turstinettet som allerede finnes i området og å tilrettelegge for enkle aktiviteter som guidede fotturer, samt besøk på fjellgårdene og Severinbrauta vil man kunne starte med reiseliv uten for store investeringer og uten å skade miljøet.

El-bil- og el-sykkelsatsning (Videreføres)

Gründere har nylig etablert selskapet eMobility, som leier ut 11 el-biler av typen Twizy til turister. Ifølge leverandøren av bilene reiser de fleste turistene i par og derfor er el-bilene, med plass til to, velegnet for området. Flere aktører har også etablert uteleie av el-sykler. En el-bil- og el-sykkelsatsning kan bidra til å fordele turister jevnere i området enn forurensende turistbusser. Videre åpner en slik satsning opp for at turister selv kan velge hvilke attraksjoner de ønsker å oppleve. I forbindelse med en slik satsning kan ladestasjoner og parkering etableres ved bestemte punkter langs forskjellige markedsførte ruter slik at el-bilene og el-syklene blir del av en større satsning.

Cruisesatsning (Forkastes)

Gjennom en satsning på cruiseturisme, med blant annet tenderkai i Eidsdal, vil man kunne avlaste Geiranger og skape nye muligheter for storskala reiseliv. Dette krever imidlertid en betydelig investering i infrastrukturen på og rundt brygga, men vil også være vitaliserende for næringslivet i Eidsdal sentrum.

Vinterturisme (Videreføres delvis)

Området ved Eidsvatn har gode muligheter for vinterturisme, grunnet høyden over havet. Vannet dekkes ofte med is om vinteren, og det er gode muligheter for skøyteaktiviteter. Fjellene er godt egnet for både langrenn og toppturer. Enkelte aktører ønsker også en stor-satsning på alpinanlegg for å etablere seg som helårsdestinasjon.

3.3 Forkastede strategier

Stor-satsning på alpinturisme og terrengsykling

Flere aktører i Eidsdal ønsker en storsatsing på vinterturisme i området i form av blant annet et skitrekk ved Eidsvatnet. Det finnes definitivt muligheter for vinterturisme i turområdet ved Eidsvatnet og besøkende har allerede meldt sin interesse for topptur på langrenn til toppen Grøtet vinterstid. Gjennom en satsing på alpinturisme vil man også kunne drive med reiseliv i en periode hvor bøndene har mindre å gjøre enn i høysesongen for landbruket, som i dag er samtidig som høysesongen for reiselivet i området. Norddal kommune er også positive til å satse på terrengsykling, både i Eidsdal og i kommunen generelt. Dette er en aktivitet som blir stadig større i Norge, og som flere vinterdestinasjoner som Hemsedal og Trysil satser stort på.

Storsatsinger på alpinturisme og terrengsykling krever imidlertid store investeringer, og vinterturisme blir stadig med risikabelt fordi snøen kommer senere og senere som et resultat av klimaendringer. En annen utfordring ligger i at det per dags dato ikke går noen helårsvei til Geiranger, dermed er det vanskeligere for besøkende å komme til Eidsdal om vinteren. Både alpinturisme og terrengsykling er også typisk preget av store inngrep i naturen og går ofte på bekostning av naturen i områdene som satser på dette. På bakgrunn av disse utfordringene har vi valgt bort denne strategien i vår anbefaling.

Etablering av havn for cruiseskip i Eidsdal sentrum

En annen strategi flere i Eidsdal ønsker å satse på er å opprette egen tender-brygge for cruiseskip med tilhørende cruiseskip-pakker ved Eidsdal sentrum. Denne strategien vil kunne bidra til å avlaste Geiranger, som tar i mot 150-200 cruiseskip i året. Dette er i følge informantene våre for mye for Geiranger som blir overbelastet i høysesongen. Eidsdal næringsutvikling ønsker en mer bærekraftig måte å ta i mot cruiseskipene på og vil samarbeide med Grønn fjord 2020 i etableringen av tender-bryggen. Videre ønsker de å skape egne cruisepakker for turistene som kan bidra til en opprusting av Eidsdal og nabobygdene Valldal og Norddal som destinasjoner. Man ønsker også å lage pakker med turer til Tafjorden, som i likhet med Geirangerfjorden er en del av verdensarven Vestnorsk fjordlandskap (Berge, 2014). Denne strategien vil kunne skape en synergieffekt med nabobygda Geiranger, som er en verdenskjent cruisedestinasjon allerede.

Selv om denne strategien kan bidra til økt verdiskapning og en oppbygging av både Eidsdal og områdene rundt krever cruiseturisme enorme satsinger for å lykkes. Et annet viktig spørsmål er om Eidsdal ønsker masseturismen en slik strategi kan medføre. Flere innbyggere i dalen er positive til reiseliv på småskala, men samtidig ønsker de ikke like mange besøkende som Geiranger. En satsing på cruiseturisme krever også en betydelig opprusting av Eidsdal sentrum, som i dag ikke kan ta i mot det volumet besøkende som cruiseskip innebærer i Geiranger og Ålesund. Sammenligner vi Eidsdal sentrum og Geiranger sentrum, ser vi at det er betydelig flere tilbud i Geiranger, og at Eidsdal som bygd framstår mer autentisk og ekte. Tafjorden er også i dag relativt beskyttet fra masseturismen, og er derfor en mer autentisk og urørt naturattraksjon enn Geirangerfjorden. En cruisesatsing kan i verste fall ødelegge autensiteten til både Tafjorden og Eidsdal. På bakgrunn av disse utfordringene og spørsmålene, har vi valgt bort denne strategien i vår anbefaling.

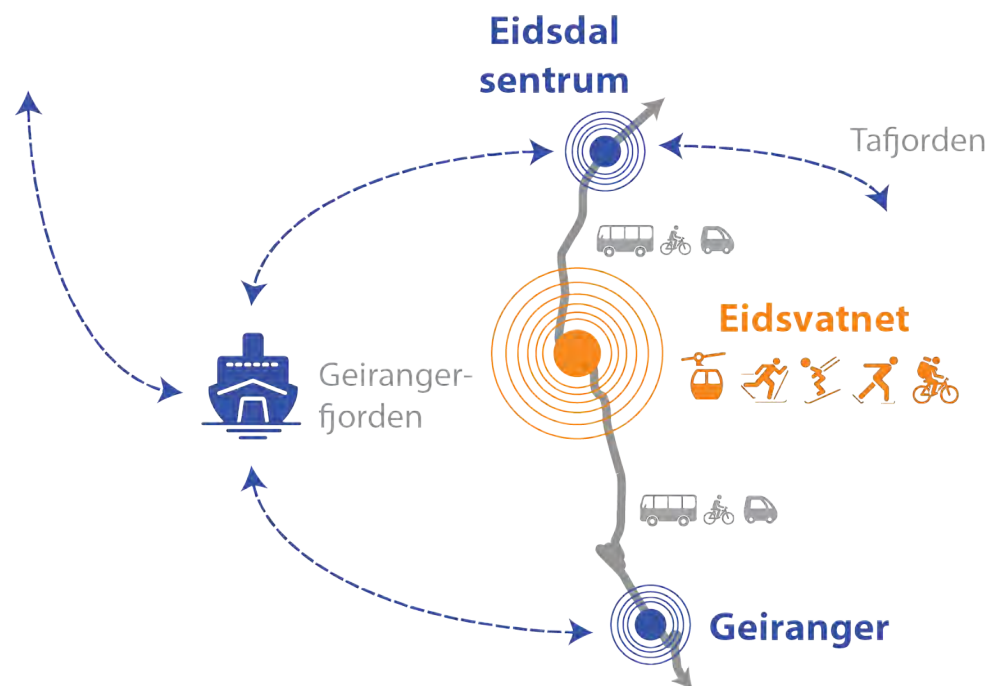

Fig. 3.2: Illustrasjon av forkastede strategier. Cruisesatsing i blått, og aplin-satsing i orange.

3.4 Anbefalt strategi:

Kortreist mat og natur- og kulturopplevelser ved stoppunkter på den nasjonale turistvegen

Under landskapsanalysen kom det frem at Eidsdal har et unikt og spektakulært landskap. Dette landskapet kan oppleves i sekvenser fra Geiranger og Ørnesvingen i sør til Eidsdal sentrum i nord langs den nasjonale turistvegen. Det har vært naturlig å inkludere den nasjonale turistvegen i strategien da denne fungerer som en pulsåre både for lokale og tilreisende.

Den anbefalte strategien er fundamentert på hovedmålene nevnt i del 1:

En strategi hvor reiselivet bidrar til økt vekst

Eidsdal har et stort potensial for reiseliv, og dette kan gi store inntekter og mange arbeidsplasser. Eksempler på konkrete tiltak som kan skape både arbeidsplasser og økt bevissthet om Eidsdal som destinasjon inkluderer overnatting, spisesteder og turistinformasjon. Landbruket i bygda kan også brukes som en ressurs i forhold til reiselivet, gjennom økt satsing på kortreist mat og gårdsturisme. Imidlertid er det også viktig at reiselivet utvikles i tråd med befolkningens ønsker og at folk ikke føler seg fremmedgjort i sitt eget landskap.

En strategi fundamentert i landskapsdemokrati

Befolkningen i Eidsdal stiller seg positive til reiselivet, men ønsker også at landskapet de lever av til daglig og deres levebrød respekteres. Reiselivet kan være en motor for vekst i kommunen. Imidlertid er det viktig at dette skjer på befolkningens premisser og baseres på frivillighet. Gjennom tiltak som utsalgsboder, turistinformasjon og en opprustet rasteplass ved Eidsvatnet, samt en opprustning av tilbudet i Eidsdal sentrum, kan bøndene delta i reiselivet på sine egne premisser, gjennom salg av kortreist mat eller lokale produkter. Dette vil skape flere arbeidsplasser for innbyggerne i dalen generelt. Samtidig oppnår man, gjennom å konsentrere strømmen av turisme til to konkrete punkter, en skjerming av boligområder og gårder som ønsker dette.

En strategi både for heltidsbonden og deltidsbonden

Da stedsopplevelsen ble undersøkt fremgikk det at bøndene stiller seg positive til en utvikling av reiselivet i dalen. Imidlertid var det viktig for dem å understreke at reiselivet ikke må gå på bekostning av dyrene. Dersom besøksgårder skal etableres må dette skje i tett dialog og på initiativ fra bøndene selv, da det trolig må etableres adskilte fjøs for dyr som utsettes for smitte fra turistene. Stoppunkt Eidsvatnet foreslår et *minilandbruksland* ved Eidsvatnet, hvor man kan visualisere landbrukets historie, nåtid og framtid (Stoppunkt Eidsvatnet, 2014). Her kan man også legge til rette for salg av kortreist mat og på sikt kan man bygge både et ute- og inneområde for husdyr. Gjennom denne satsingen kan man unngå smittefare på gårdene som er i drift, samtidig som man viser fram landbrukstradisjonene i dalen.

Det er viktig å understreke at ikke alle bønder ønsker reiselivet tett inn på hverdagen. Det er derfor viktig å ikke etablere turstier, utsiktspunkt eller liknende i deres nærhet uten samtykke. Enkelte av bøndene i Eidsdal driver landbruk på heltid med godt overskudd, og ønsker minimal involvering i reiselivet. Imidlertid kan også disse, gjennom etablering av konsentrerte stopp-punkter langs en allerede trafikkert åre, involvere seg i den grad de ønsker gjennom leing av utsalgsboder og liknende.

En strategi som ivaretar verdensarven og sikrer en bærekraftig utvikling

Både i forhold til bærekraftige mål om grønn fjord innen 2020 og vern av verdensarven ønskes det ikke at strategien legger til rette for økt forurensning eller annen skade på omgivelsene. Stor-skala turisme kan både ødelegge omgivelsene og opplevelsen av landskapet hos tilreisende og innbyggere. Verdensarvområdet opplever allerede store utfordringer knyttet til dette, og derfor anbefales det en strategi som ikke legger opp til økt trafikk av cruiseskip eller turistbusser. Turisme knyttet til friluftsliv kan også til en viss grad skade omgivelsene, og derfor ønskes dette i størst mulig grad fordelt, slik at ingen områder når en tålegrense for forringing. Gjennom å lede turister til en mengde turløyper i hele Eidsdal med Eidsvatnet som et organisert utgangspunkt for parkering og liknende skjermes andre områder for dette.

En viktig satsing for bærekraftig reiseliv kan også være ytterligere tilrettelegging og insentiver til el-sykler og -biler for turister. Som nevnt tidligere i mulighetsstudiet er det allerede etablert utleie av 11 el-biler i Geiranger, og det er flere utleiesteder for el-sykler. Etablering av ladestasjoner ved rasteplassene langs den nasjonale turistvegen kan bidra til at flere benytter seg av leide eller egne el-sykler og -biler og styrke strekningen miljøprofil. Videre kan stoppunktene mellom Geiranger og Åndalsnes, deriblant Eidsvatnet og Eidsdal sentrum, med deres opplevelser og utsalg, være markedsført i de leide el-bilene og syklene på et kart. Et slikt samarbeid kan bidra til å få flere tilreisende til området på en bærekraftig måte.

3.5 Strategien i et regionalt perspektiv

Den nasjonale turistvegen Geiranger-Trollstigen

Det er viktig å ikke se strategien i et rent Eidsdals-perspektiv. Den anbefalte strategien er at Eidsdal og de andre bygdene langs fylkesveg 63 sammen utvikler vekst, og at dette skjer på en bærekraftig og inkluderende måte. Strategien som foreslås er en regional strategi som vil bidra til et løft for hele Norddal kommune gjennom at tilreisende vil stoppe langs stopp-punkter på hele fylkesveg 63.

Ifølge Norddal kommune er det flere bønder, både i Valldal, Eidsdal og Norddal, som ønsker direkte salg av produkter, da de kan få større inntekter enn ved bruk av leverandører. Kortreist mat har blitt en viktig del av turismen, og det er et stort potensial for å utvikle dette videre. En viktig faktor som må nevnes er at de ulike bygdene og dalene til en viss grad ikke konkurrerer med hverandre, ettersom de produserer ulike produkter.

Som nevnt bør el-sykler og -biler inngå i et grønt konsept, eller en grønn pakke, med ladestasjoner ved stoppunktene langs turistvegen. Foreløpig er el-biler avhengig av å kunne lade regelmessig grunnet begrenset rekkevidde. Stoppunkter med natur- og kulturopplevelser og kortreist mat kan derfor sikres et større markedsgrunnlag på en mer bærekraftig måte.

Forbindelsen mellom Eidsdal og Norddal

I tillegg til bærekraftige transportmidler og stoppunkter langs fylkesveg 63 bør også andre tilbud vies oppmerksomhet. En viktig forbindelse er aksene mellom Eidsdal sentrum og Norddal. Eidsdal i seg selv kan fungere som en nedtrapping fra Geiranger, der tilreisende til Eidsdal i større grad vil være fotturister og bil- og sykkelsturister. Imidlertid er Norddal i enda større grad en skjermet og idyllisk dal med et unikt tilbud for tilreisende som ønsker en rolig og mindre kommersiell opplevelse enn det enkelte vil kalle en turistmaskin i Geiranger.

- Vegene mellom Eidsdal og Norddal bør utbedres, både slik at innbyggerne sikres en trygg hovedveg mellom bygdene, men også slik at el-sykler og -biler sikres god fremkommelighet og det kan etableres stoppunkter for disse også i Norddal.
- I tillegg bør det også legges til rette for at fotturister kan vandre mellom dalene over Storåsnakken, en spektakulær hylle i landskapet (se fig. 2.4) med god utsikt over Norddalsfjorden og kulturlandskapet.

Forbindelsen mellom Eidsdal og Tafjorden

Tafjorden er en betydelig ressurs som allerede brukes til småskala reiseliv av aktører i Valldal. Også Eidsdal kan benytte seg av Tafjorden i framtiden og eksempelvis tilby guidede båtturer fra havna i Eidsdal til bygda Tafjord, som ligger innerst i fjorden. Dette må eventuelt gjøres i samarbeid med Tafjord. Samtidig er det viktig at båtene er miljøvennlige og at turene ikke går utover Tafjordens urørte og autentiske preg.

Kortreist mat og natur- og kulturopplevelser ved stoppunkter på den nasjonale turistvegen

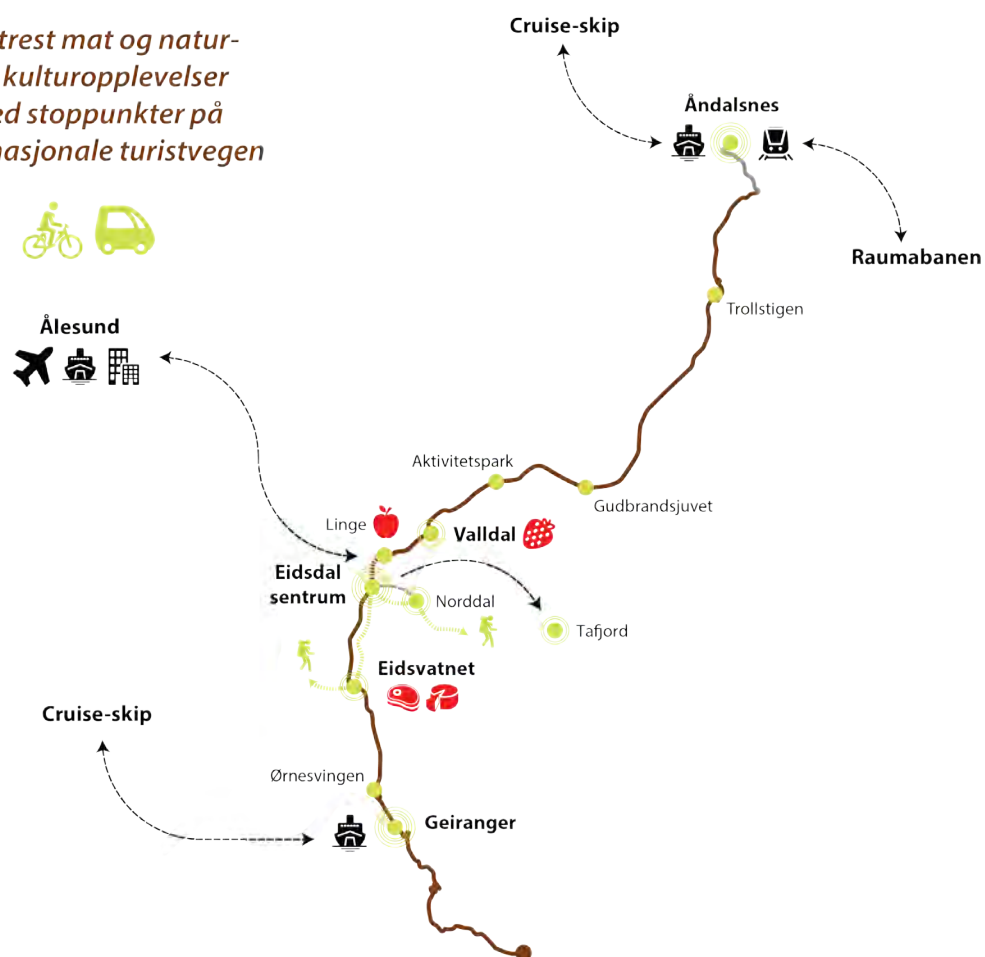

Fig. 3.3 Illustrasjonskart over anbefalt strategi i et regionalt perspektiv.

3.6 Strategien i et lokalt perspektiv

Den anbefalte strategien for Eidsdal er utvikling av to sentrale punkter langs den nasjonale turistvegen; Eidsvatnet og brygga i Eidsdal sentrum. Disse to sentralitetene kan ha ulike funksjoner for området.

Turløyper, enkle vinteraktiviteter og utsalg av kortreist mat ved Eidsvatnet

Eidsvatnet er allerede benyttet i markedsføring grunnet sin ikoniske natur. I tråd med rikspolitiske føringer om samordnet areal- og transportutvikling anbefales det ikke å etablere vesentlig varehandel eller andre tiltak som kan bidra til byspredning ved Eidsvatnet. Det anbefales at Stoppunkt Eidsvatnet utvikles slik at det blir et naturlig stopp for personer som ønsker å benytte seg av mulighetene for friluftsliv.

- **Fiskemulighetene** i Eidsvatnet og andre vann i nærheten er betydelige. Disse kan eventuelt kombineres med fotturer mellom vannene.
- Videre kan også stoppunktet rettes mot **turløyper** til attraksjoner som **Severinbrauta**, andre setre og fjelltopper i nærheten.
- **Vinterturisme**. Selv om det ikke anbefales en storsatsing på alpinturisme ved Eidsvatnet er det potensial for noe vinterturisme her, grunnet høyden over havet. Når vannet blir islagt er det muligheter for skøyter, og når snøen har lagt seg kan det etableres skiløyper.
- **Utsalg av lokalprodusert** mat langs den nasjonale turistvegen bør etableres ved Eidsvatnet gjennom bygging av boder som lokale bønder kan låne eller leie. Dette kan på sikt utvikles til et *minilandbruksland*. Det er et stort potensial for dette da det produseres flere varer i området, spesielt knyttet til sau, geit og storfe. Bønder som ønsker det kan eksempelvis selge lokalproduserte matretter eller råvarer.
- **Ladestasjon** for el-sykler og -biler bør bygges ved stoppunktet, slik at det kan inngå i en lengre tur for turister som leier disse i Geiranger eller andre steder. Videre kan også en ladestasjon gjøre at andre el-bilister som er avhengig av lading velger å lade ved Eidsvatnet samtidig som de kan oppleve det området har å by på.

Utvikling av- og et løft for bryggeområdet i Eidsdal sentrum

For å hindre byspredning ønskes det at sentrumsfunksjoner for både innbyggere og tilreisende konsentreres ved brygga i Eidsdal sentrum. Brygga i Eidsdal sentrum er en gylden mulighet for næringslivet i bygda. Per i dag sitter de fleste fergepassasjerene i bilene og bussene sine i påvente av neste ferge. Utfordringen for Eidsdal ligger ikke i å få folk til bygda men i å få folk til å bli der.

Utfordringen for Eidsdal ligger ikke i å få folk til bygda, men i å få folk til å bli der

- **Områdeløft** i bryggeområdet er fundamentalt for å gjøre det attraktivt for næringslivet å etablere seg der. En innbydende arkitektur og landskapsarkitektur som ivaretar kulturarven og samtidig legger til rette for ny virksomhet er nøkkelen til vekst ved bryggeområdet. Dagens arealer er i all hovedsak okkupert av parkeringsareal. Dette anbefales erstattet av et rasteplass- og turistinformasjonsområde som utformes i samme stil som andre attraksjoner langs den nasjonale turistvegen, eventuelt også i samarbeid med Statens vegvesen. Eksisterende naust ved vannet anbefales også tilgjengelig og synliggjort, sammen med andre historiske bygninger i sentrum.
- **Overnatting**. Per i dag er det flere campingplasser i Eidsdal. Disse ønskes bevart, da mange turister både fra Norge og utlandet har en rimeligere mulighet enn kostbare hoteller for å oppleve naturen. Imidlertid er det også anbefalt at det etableres overnatting i Eidsdal både for turister som reiser mellom Geiranger, Trollstigen og Åndalsnes, og for turister som ønsker å benytte seg av Eidsdal som en base for tilbudet i dalen, samt verdensarvområdet som helhet. Etablering av hoteller og gjestehus er en oppgave for næringslivet. Imidlertid bør kommunen oppmuntre og legge til rette for dette gjennom tilskuddsordninger og andre insentiver. Deler av dagens parkeringsareal bør omreguleres til dette formålet.
- **Spisesteder**. Det er betydelig potensial for etablering av spisesteder i Eidsdal. Imidlertid er næringsaktører avhengig av et stabilt marked. I likhet med overnattingssteder bør kommunen legge til rette for og oppmuntre til etablering av spisesteder, og dette er til dels påbegynt med gjenåpningen av Sail Inn café. Gjennom styrking av Eidsdal sentrum og fremfor alt bryggeområdet kan det dannes marked for etablering av flere spisesteder. Eksisterende bygninger eller omregulering av parkeringsareal kan eventuelt benyttes til dette formålet.
- **Kortere turløyper** for turistgrupper som ikke ønsker lengre turer ved Eidsvatnet kan etableres, eksempelvis gjennom bygda og opp til Severinbrauta.
- **Forbindelsen** til Norddal og Tafjord bør også styrkes, gjennom startpunkt for en lengre turløype over Storåsnakken, mellom Norddal og Eidsdal og småskala båtturer til Tafjord, se kap 3.3
- **Ladestasjoner** for el-sykler og -biler bør etableres i bryggeområdet, slik at det også praktisk legges til rette for at Eidsdal sentrum blir et naturlig stopp på en regional ferd mellom Geiranger og Åndalsnes, se eget regionalt avsnitt.

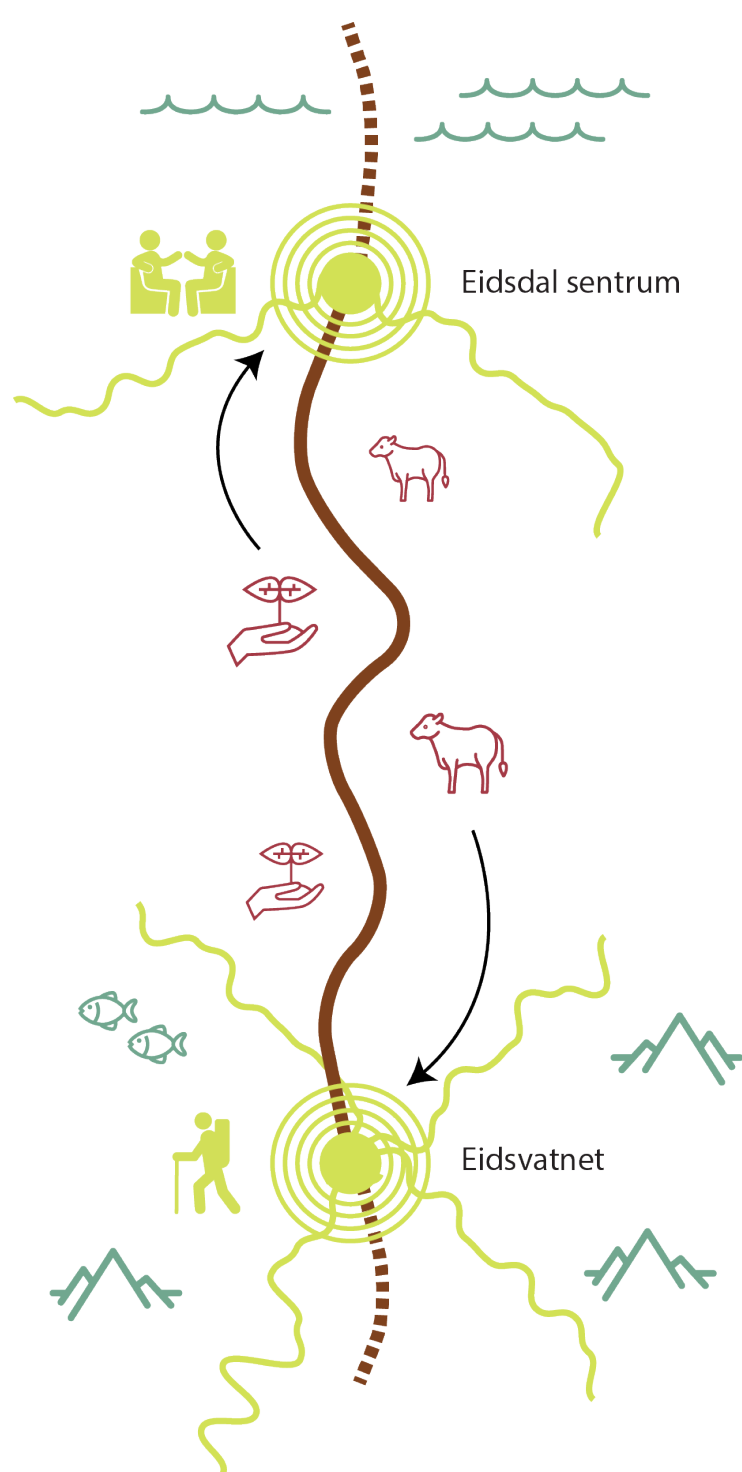

Fig. 3.4: Forenklet illustrasjon av anbefalt strategi i et lokalt perspektiv.

Fig. 3.5: Skisse over foreslått stopp-punkt ved bryggeområdet i Eidsdal sentrum.

Fig. 3.6: Skisse over foreslått stopp-punkt ved Eidsvatnet.

Andre viktige satsingsområder

- Severinbrauta bør markedsføres ved de utviklede stoppunktene ved Eidsvatnet og Eidsdal sentrum. Imidlertid bør ikke stedet kommersialiseres gjennom parkeringsplasser og andre tiltak som kan ødelegge stedets karakter. Sætren bør derfor være en destinasjon for fotturer. Stedet kan imidlertid styrkes gjennom en kultursatsing og guiding.
- Fjellgårdene og setrene i området kan også med fordel markedsføres ved stoppunktene og der det er mulig videreutvikles med for eksempel salg av mat eller overnatting.

3.7 En etappevis strategi for Eidsdal

Det anbefales at Eidsdal utvikles i etapper, da enkelte tiltak kan være kortsiktige, rimlige tiltak som dreier seg om synliggjøring eller tilgjengeliggjøring av eksisterende tilbud. Andre tiltak kan være mer kostbare og krever en større investering. Imidlertid kan disse tiltakene bidra til stor vekst og et løft for området.

Anbefalte tiltak på kort sikt:

- **Dialog med ulike aktører**
 - Etablere en dialog med nasjonale turistveger om samarbeid og eventuelt tilskudd til permanente installasjoner ved Eidsvatnet og brygga i Eidsdal sentrum.
 - Etablere en dialog med medlemmene i bondelaget og inkludere bøndene i området i prosessen. Er det noen som kunne tenke seg besøksgårder? Hvordan skal utsalgsbodene best organiseres slik at alle som ønsker det har mulighet til å selge produkter?
 - Etablere en dialog med eieren av *Sail Inn Café*, for å finne ut om det er aktuelt med salg av kortreist mat her.
 - Folkemøte i Eidsdal for å undersøke om det er innbyggere som kunne tenke seg å involvere seg i næringsetablering ved brygga. Er det noen ildsjeler som ønsker å starte utsalgsboder, turistinformasjon, butikker, overnattingssteder eller spisesteder dersom forholdene ligger til rette for det?
- **Midlertidig opparbeidelse av stoppunktene**
 - Etablere en midlertidig løsning ved stoppunkt Eidsvatnet i form av enkle utsalgsboder som fortrinnsvis selger lokale produkter som kortreist mat, samt installasjon av sitteplasser, bord, tak og informasjonsplakater der landbrukets historie, kulturtilbudet, fiskemulighetene og fotturtilbudet synliggjøres.

- Påbegynne områdeløftet ved brygga i Eidsdal sentrum gjennom å ruste opp eksisterende grøntområder, og etablere midlertidige installasjoner i påvente av en større satsing. Eksempelvis et rom/venteværelse med varme til turister der det kan være toalett og markedsføring av opplevelser i Eidsdal.
- Gjenåpning av turistinformasjonen i Eidsdal sentrum.
- Påbegynne reguleringsarbeid ved brygga i Eidsdal sentrum og en dialog med aktører i næringslivet slik at det legges til rette for økt aktivitet.
- Ladestasjoner for el-sykler og -biler ved stoppunktene Eidsvatnet og brygga i Eidsdal sentrum.
- **Styrke Severinbrauta og andre historiske steder (se fig. 2.11), gjennom økt satsing på arrangementer, kulturtilbud og markedsføring for fotturister.**

Anbefalte tiltak på lengre sikt

- Bygging av permanente installasjoner ved stoppunktene Eidsvatnet og brygga i Eidsdal sentrum i form av innbydende arkitektur og landskapsarkitektur, inspirert av andre installasjoner langs den nasjonale turistvegen. Dette kan for eksempel gjennomføres gjennom et spleiselag mellom kommunen, næringsaktører og Statens vegvesen.
- Etablering av hotell i Eidsdal sentrum.
- Opprettelsen av et *minilandbruksland* ved Stoppunkt Eidsvatnet, som en videreføring av satsningen på lokale produkter og kortreist mat, med installasjoner som viser landbrukets historie, nåtid og framtid samt et ute- og inneområde for husdyr.
- Styrke Severinbrautas posisjon yttligere gjennom faste guidede turer i høysesongen, i regi av minilandbrukslandet. Er disse turene en suksess kan man videreutvikle videre med turer til fjellgårdene og setrene i området.
- Utbedring av vegen mellom Eidsdal sentrum og Norddal.
- Etablering av miljøvennlig, guidet båttur mellom Eidsdal og Tafjord for å løfte frem verdensarvområdet, samt skape en forbindelse til turområdet Tafjordfjellene (se fig. 3.3).
- Bygging av utsiktspunkter for el-sykler og -biler i Eidsdal der dette ikke strider mot berørte grunneieres ønsker.

4: KONKLUSJON

Visjon

Eidsdal, et unikt reisemål som skaper bolyst, arbeidsplasser og økt vekst.

Problemstilling

Hvordan skape en *synergi* mellom reiseliv og landbruk som sammen kan bidra til å *videreutvikle* Eidsdal som et *attraktivt sted*?

Anbefalt strategi

Kortreist mat og natur- og kulturopplevelser ved stoppuner på den nasjonale turistvegen

Som nevnt innledningsvis i oppgaven, ønsker både Norddal kommune og flere aktører i Eidsdal en økt satsing på reiseliv, for å skape flere arbeidsplasser og forbedre økonomien i området. Vi har fokusert på de to stoppunktene Eidsvatnet og Eidsdal sentrum, fordi de er naturlige innfallsporter til området på den nasjonale turistvegen, Geiranger – Trollstigen. I dag er landbruk hovednæringen i Eidsdal. Derfor har vi sett på strategier som kan skape en *synergi* mellom landbruk og reiseliv, uten at det går på bekostning av lokalbefolkningens ønsker og behov. Vår anbefalte strategi er delt i kortsiktige og langsiktige tiltak, presentert i del 3. Dette gir Eidsdal en sjanse til først å begynne med reiseliv i liten skala, for så å satse videre på langsiktige tiltak som krever flere ressurser. Strategien vår skaper en *videreutvikling* av Eidsdal, som er basert på å ivareta bygdas identitet og en økt verdiskaping. De tilgjengelige, aktive, sosiale og komfortable kvalitetene utgjør til sammen et *attraktivt sted*. Et styrket tilbud vil forbedre disse kvalitetene og vil komme både besøkende og lokale innbyggere til gode. I tillegg vil den økte satsingen på reiseliv skape flere arbeidsplasser. Gjennom å bygge opp Eidsdal som et unikt reisemål, vil også bygdas posisjon i kommunen styrkes. Dermed vil Eidsdal i større grad bidra til en økt verdiskaping samt et forbedret samarbeid innad i Norddal kommune.

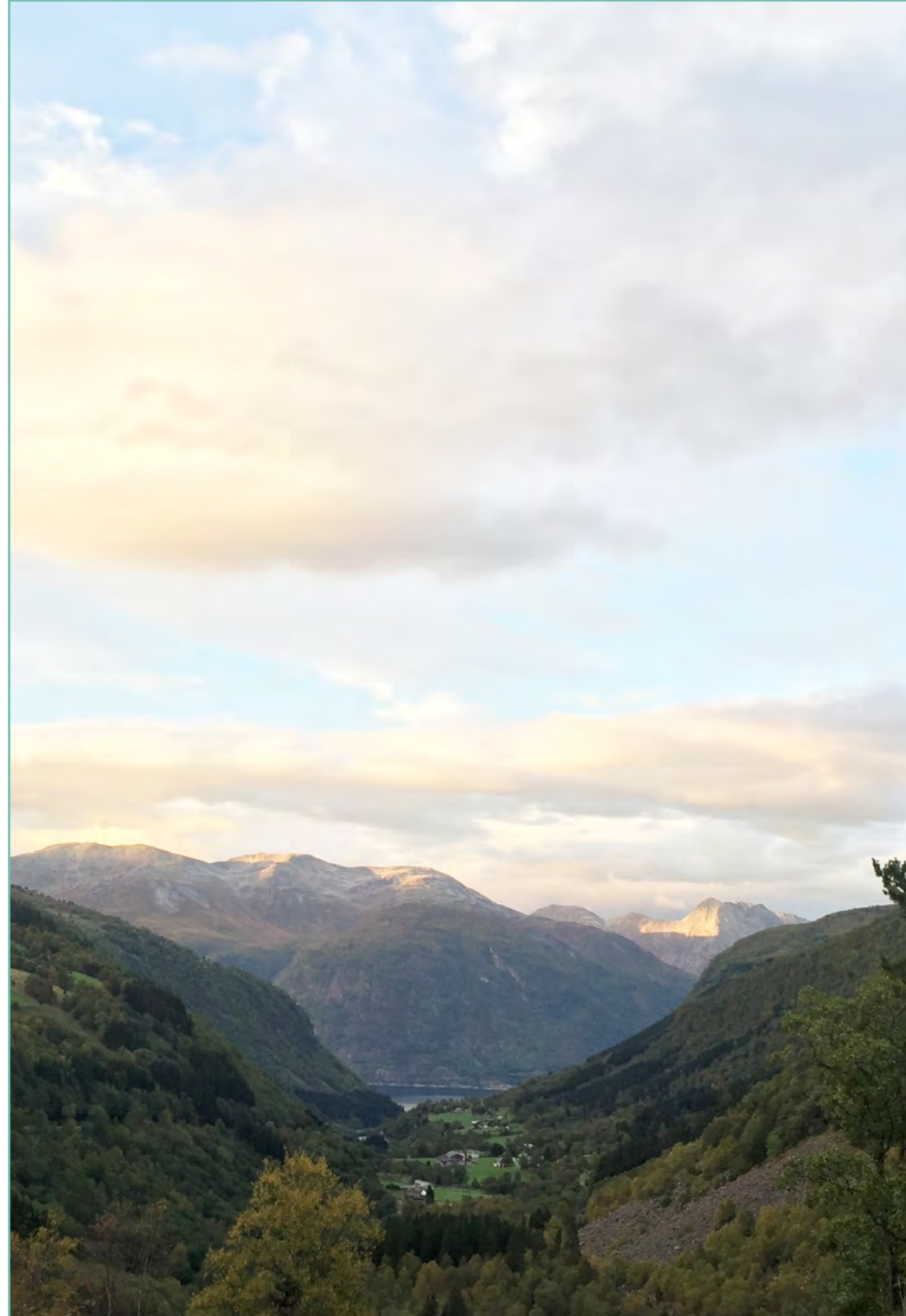

Fig. 4.1: Utsikt over Eidsdal fra sørlig retning med Vardefjellet i bakgrunnen.

INFORMANTER

- Egil Berge, *leder i Eidsdal Næringsutvikling AS*
- Stein Ove Bjørge, *prosjektleder for Stoppunkt Eidsvatnet*
- Tone Løvoll Kleiva, *lærer i Eidsdal*
- Toralv Klokkehaug, *næringssjef i Norddal kommune*
- Erlend Kløvjan Ringstad, *daglig leder for Valldal Naturopplevingar*
- Karl Inge Lilleås, *leder i Eidsdal/Norddal Bondelag*
- Terese Jemtegard Moen, *daglig leder Fjordhagen AS*
- Georgios Polonyfis, *styreleder SAIL INN Café*
- Merete Løvoll Rønneberg, *formidlingsleder Stiftelsen Geiranger Verdensarv*
- Bjørn Johan Storås, *gårdbruker på Storås gård*
- Jannicke Tafjord, *geitebonde på Ytste Kilsti gård*

KILDER

Andersen, G., 2016. *Kvalitative intervjuundersøkelser*. [Internett] Available at: <http://ndla.no/nb/node/57095?-fag=27> [Funnet 16 Oktober 2016].

Berge, E., 2014. *Eidsdal Tender-Bryggje og Cruisepakker*, Eidsdal: Eidsdal Næringsutvikling.

Biennial of Public Space, 2015. *Charter of Public Space*. [Internett] Available at: <https://drive.google.com/file/d/0B5-VDOO42qGmQ1lXRFhkaFRLTDA/view?pref=2&pli=1> [Funnet 14 Oktober 2016].

Clemetsen, M. et al., 2010. *Miljødirektoratet*. [Internett] Available at: [http://www.miljodirektoratet.no/old/dirnat/attachment/882/Framgangsm%C3%A5te%20for%20vurdering%20av%20landskapskarakter%20og%20landskaps-verdi_24%202%202010%20\(3\).pdf](http://www.miljodirektoratet.no/old/dirnat/attachment/882/Framgangsm%C3%A5te%20for%20vurdering%20av%20landskapskarakter%20og%20landskaps-verdi_24%202%202010%20(3).pdf)

Fjord Norway, 2016. *Trollstigen - Opplev Norges mest besøkte turistveg, Trollstigen!*. [Internett] Available at: <http://no.fjordnorway.com/topp-attraksjoner/trollstigen> [Funnet 15 Oktober 2016].

Hval Nævik, J. & Nordskog, K., u.d. *Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning*. [Internett] Available at: <http://evalueringsportalen.no/evaluering/evalueringen-av-verdensarvsatsingen-over-luf/Verdensarvsatsningen-Presentasjon.pdf/@inline>

Johansen, G., u.d. *Aurland Naturverkstad*. [Internett] Available at: http://www.norskeparker.no/wp-content/uploads/2014/06/G%C3%B8ran-Johansen_-_Stadkjensle.pdf [Funnet 17 Oktober 2016].

Miljøverndepartementet, 2009. *Den Europeiske Landskapskonvensjonen*. [Internett] Available at: <http://www.miljodirektoratet.no/old/dirnat/multimedia/731/DenEuropeiskeLandskapskonvensjonen.pdf>

Nasjonale Turistveger, 2016. *Flydalsjuvet - Nasjonale turistveger*. [Internett] Available at: <http://www.nasjonale-turistveger.no/no/turistvegene/geiranger-trollstigen?attraksjon=Flydalsjuvet> [Funnet 14 oktober 2016].

Nasjonale Turistveger, 2016. *Geiranger - Trollstigen - Nasjonale turistveger*. [Internett] Available at: <http://www.nasjonale-turistveger.no/no/turistvegene/geiranger-trollstigen> [Funnet 14 oktober 2016].

Nasjonale Turistveger, 2016. *Gudbrandsjuvet - Nasjonale turistveger*. [Internett] Available at: <http://www.nasjonale-turistveger.no/no/turistvegene/geiranger-trollstigen?attraksjon=Gudbrandsjuvet> [Funnet 14 oktober 2016].

Nasjonale Turistveger, 2016. *Juvet - Nasjonale turistveger*. [Internett] Available at: <http://www.nasjonale-turistveger.no/no/turistvegene/geiranger-trollstigen?attraksjon=Juvet> [Funnet 14 Oktober 2016].

Nasjonale Turistveger, 2016. *Trollstigen - Nasjonale turistveger*. [Internett] Available at: <http://www.nasjonale-turistveger.no/no/turistvegene/geiranger-trollstigen?attraksjon=Trollstigen> [Funnet 15 Oktober 2016].

Nasjonale turistveger, 2016. *Ørnesvingen - Nasjonale turistveger*. [Internett] Available at: <http://www.nasjonale-turistveger.no/no/turistvegene/geiranger-trollstigen?attraksjon=%C3%98rnesvingen> [Funnet 16 oktober 2016].

Norddal Kommune, 2007. *Landbruksplan for Norddal Kommune 2006-2009*. [Internett] Available at: <https://www.norddal.kommune.no/handlers/fh.ashx?FilId=400>

Norddal kommune, 2016. *Strategisk næringsplan 2016-2026*, Valldal: Norddal kommune.

Norddal kommune, 2016. *Velkommen på besøk - Norddal kommune*. [Internett] Available at: <https://www.norddal.kommune.no/om-norddal/om-norddal/reiseliv/> [Funnet 17 Oktober 2016].

NSB, 2016. *Raumabanen*. [Internett] Available at: <https://www.nsb.no/reisemal/regionstrekninger/raumabanen> [Funnet 14 oktober 2016].

Regjeringen, 2015. *Landskap*. [Internett] Available at: <https://www.regjeringen.no/no/sub/stedsutvikling/ny-emner-og-eksempler/landskapskonvensjonen/id535766/>

Regjeringen, 2016. *Forskrift om tilskudd til tiltak i Utvalgte kulturlandskap i jordbruket og verdensarvområdene Vagaøyan og Vestnorsk fjordlandskap*. [Internett] Available at: <https://www.regjeringen.no/contentassets/9cd6e03a8777483692cc9c7b10839216/horingsnotat---forskrift-om-tilskudd-til-tiltak-i-utvalgte-kulturlandskap-i-jordbruket-og-verdensarvomradene-vegaoyan-og-vestnorsk-fjordlandskap.pdf>

Stiftinga Severinbrauta, 2011. *Severinbrauta - Freda kulturminne i Eidsdal, Norddal kommune*. [Internett] Available at: <http://severinbrauta.no/> [Funnet 09 Oktober 2016].

Stoppunkt Eidsvatnet, 2014. *Stoppunkt Eidsvatnet*, Eidsdal : Stoppunkt Eidsvatnet.

Søk & skriv, 2015. *Søk & skriv*. [Internett] Available at: <http://sokogskriv.no/skriving/struktur/oppbygning-av-en-oppgave/> [Funnet 26 September 2016].

Vareide, K., 2011. *Attraktivitetspyramiden, hvilke steder er attraktive og hvorfor*, Bø: Telemarksforskning.

Visit Norway, 2016. *Trollstigen*. [Internett] Available at: <https://www.visitnorway.no/reisemal/vestlandet/nord-vest/aktiviteter-og-attraksjoner/trollstigen/> [Funnet 14 oktober 2016].

Weaver, D. & L. L., 1980. The Butler Sequence. I: *Tourism Management, 5th edition*. Milton, Qld: Wiley, p. 287.

FIGURLISTE

Innledning

Fig. 0.1: Bilde tatt under utferd til området. Eidsdal sett fra Vardefjellet.

Fig. 0.2: Dagens bryggeområde i Eidsdal sentrum.

Fig. 0.3: Dagens rasteplass ved Eidsvatnet.

Del 1

Fig. 1.1: Foto: Kilstislått 1930. Hentet fra Eidsdal før og nå, utlånt av Jan Olav Hesthaug.

Fig. 1.2: Fergekaia i Eidsdal, trolig rundt 1960. Hentet fra kulturminneplan for Norddal kommune 2015-2023.

Fig. 1.3: Kommunalt oversiktskart

Fig. 1.4: Nasjonalt oversiktskart

Fig. 1.5: Regionalt oversiktskart

Del 2

Fig. 2.1: Bilde fra arbeidet med landskapsanalysen

Fig. 2.2: Utvalgte bilder av naturtyper i Eidsdalsområdet.

Fig. 2.3: Analysekart over identifiserte naturtyper i Eidsdalsområdet.

Fig. 2.4: Analysekart over identifiserte landskapsrom i Eidsdal.

Fig. 2.5 Attraktivitetspyramiden (Vareide, 2011)

Fig. 2.6: Bjørn Johan Storås driver Storås gård, som har vært i familien i mange generasjoner.

Fig. 2.7: Jannicke Tafjord driver gården Yste Kilsti, og har nylig investert stort i driften.

Fig. 2.8: Georgis Polonyfis har sammen med partneren sin gjenåpnet caféen ved brygga i Eidsdal sentrum.

Fig. 2.9: Merete Rønneberg på Norsk Fjordsenter er fra Eidsdal og har god kjennskap til området.

Fig. 2.10: Husmannsplassen Severinbrauta er vernet av Riksantikvaren.

Fig. 2.11: Illustrasjonskart over landskapsressursene i Eidsdalsområdet.

Del 3

Fig. 3.1: Butlersekvensen (Butler, R. 1980), oversatt til norsk med Eidsdal plassert.

Fig. 3.2: Illustrasjon av forkastede strategier. Cruise-satsing i blått, og aplin-satsing i orange.

Fig. 3.3 Illustrasjonskart over anbefalt strategi i et regionalt perspektiv.

Fig. 3.4: Forenklet illustrasjon av anbefalt strategi i et lokalt perspektiv.

Fig. 3.5: Skisse over foreslått stopp-punkt ved bryggeområdet i Eidsdal sentrum.

Fig. 3.6: Skisse over foreslått stopp-punkt ved Eidsvatnet.

Del 4

Fig. 4.1: Utsikt over Eidsdal fra sørlig retning med Vardefjellet i bakgrunnen.

Geirangerregionen

- i et samferdsels- og reiselivsperspektiv

Strategisk Landskapsplanlegging (LAA360/361)- ILP - NMBU - Høst2016
Gruppe 5: Gørill Jeanette Danielsen, Sigrid Elise Fossan, Peter Hovda, Åste Sætre Liberg og Helene Hoel Oppegaard

FORORD

Denne prosjektoppgaven er utarbeidet i emnet «Strategisk landskapsplanlegging», som i år hadde Geirangerfjordområdet som utgangspunkt. På en utflukt til området i høst fikk vi besøke og oppleve bygdene, menneskene og det unike landskapet. Vår gruppe består av fem studenter fordelt på studieretningene landskapsarkitektur, by- og regionalplanlegging og naturbasert reiseliv ved NMBU.

Vi ønsker å takke lokalbefolkning, turister, næringsdrivende og andre aktører som stilte opp på intervjuer og til prat, og som attpåtil til og med bød oss hjem og inn! Vi vil rette en ekstra takk til Petrines gjestigveri for ypperlige forhold for prosjektarbeid og sosialt samvær. En stor takk går til våre veiledere i emnet, Knut Bjørn Stokke, Morten Clemetsen og Kristin Marie Berg for å være svært tilgjengelige, imøtekommende og bidra med verdifull veiledning.

INNHOLDSFORTEGNELSE

1. Innledning	3
1.1 Bakgrunn	3
1.2 Problemstilling	3
2. Metode	4
2.1 Avgrensning av område	4
2.2 Fremgangsmåte	4
2.3 Landskapsressursanalyse	4
2.4 Mulighetsstudie	5
2.5 SWOT-analyse	5
3. Området	5
3.1 Verdensarvområdet Vestnorsk fjordlandskap	5
3.2 Landskapsvernområde	5
3.3 Stranda kommune	6
3.4 Norddal kommune	6
3.5 Historisk perspektiv	6
4. Organisering	7
4.1 Landskapsvernområde	7
4.2 Aktører	8
4.3 Eksisterende planer	8
4.4 Lowerk	8
5. Landskapsressursanalyse	9
5.1 Overordnet landskapsanalyse	9
5.2 Stadkjensleundersøkelse	14
6. Mulighetsstudie	16
6.1 Teorigrunnlag	16
6.2 SWOT-analyse	18
6.3 Mulighetskart	19
7. Strategier og tiltak	20
7.1 Innledning	20
7.2 Strategier	21
7.3 Veien videre	24
8. Refleksjon	24
9. Referanseliste	25

1. INNLEDNING

1.1 BAKGRUNN

Emnet Strategisk landskapsplanlegging (LAA360/361) ved Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (NMBU), tar høsten 2016 for seg Geirangerfjordområdet i Stranda og Norddal kommune i Møre og Romsdal. Området er valgt på bakgrunn av sin status som verdensarv, tildelt av UNESCO i 2005. Verdensarvområdet omfatter også Nærøyfjordområdet i Sogn og Fjordane som var utgangspunkt for prosjektoppgaven i emnet 2014. Vi besøkte og gjorde feltarbeid i Geirangerfjordområdet den 26.–30. september 2016. Målet med denne prosjektoppgaven er å legge frem strategier for den videre utviklingen av området.

1.1 PROBLEMSTILLING

Geirangerfjordområdet har et unikt landskap der bratte fjell stuper ned i trange fjorder, samtidig som landet rundt byr på flere hundre år med kulturhistorie, blant annet i form av de omkringliggende fjordgårdene. Dette er noe av grunnen til at de fikk verdensarvstatusen i 2005, og til at turister i over 150 år har valgt å besøke området.

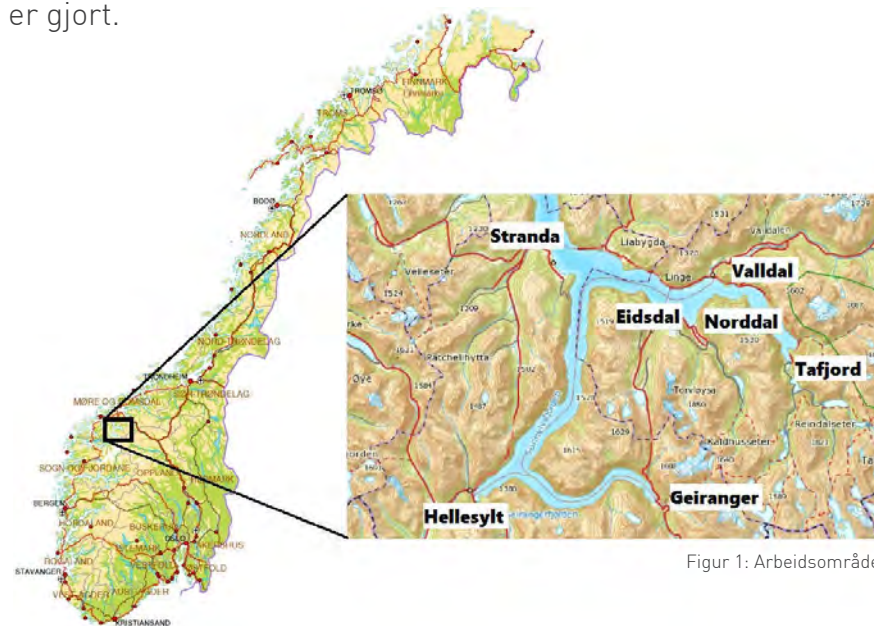
Med flere tusen turister som besøker området årlig - i hovedsak i sommerhalvåret - følger store utfordringer knyttet til transport, miljø og sesongvariasjoner. Vår prosjektoppgave har hovedfokus på hvordan turisme og ferdsel i Geirangerfjordområdet kan skje på en måte som tar vare på kvalitetene i verdensarvområdet, samtidig som det gir grunnlag for verdiskapning.

Viktige stikkord i arbeidet har vært: storskala cruiseturisme, busstrafikk, «Grøn fjord», natur og miljø, «turistopphopning» og sesongvariasjoner. Vi har i denne oppgaven valgt å bruke betegnelsen «Geirangerregionen» om området vi har jobbet med. Vårt arbeids- og analyseområde definerer vi som; Stranda og Storfjorden, Valldal og Norddalsfjorden, Hellesylt og Sunnylvsfjorden og Geiranger og Geirangerfjorden.

Vi har foretatt en landskapsressursanalyse og en SWOT-analyse av området. Med disse som bakgrunn har vi utarbeidet en mulighetsstudie, samt tre overordnede strategier for utviklingen av området. Vårt hovedmål for Geirangerregionen er at de i fremtiden skal kunne markedsføre seg som – og være – et miljøvennlig destinasjonsområde og lokalområde. Samt at verdiskapningen skal være jevnere fordelt både i tid og rom. Vi har derfor jobbet med følgende problemstilling:

Hva er kvalitetene i Geirangerregionen, og hvordan forvalte og styrke disse kvalitetene i et samferdsels- og reiselivsperspektiv?

Oppgavens videre gang starter med en metodedel der vi beskriver hele prosessen frem til ferdigstillelse. Videre følger en beskrivelse av området og dets organisering med en oversikt over ulike aktører. En landskapsressursanalyse sammen med en mulighetsstudie danner grunnlaget for strategier og tiltak. Vi avslutter oppgaven med å komme med noen kommentarer for veien videre og en refleksjon over arbeidet som er gjort.

Figur 1: Arbeidsområdet

2. METODE

2.1 AVGRENSNING AV OMRÅDE

Grunnen til at vi har valgt å avgrense vårt område til det vi har kalt Geirangerregionen, er fordi området har et stort potensiale, og fordi mye av turismen og cruisetrafikken foregår her. Derfor har vi valgt å rette våre strategier mot dette området. Andre viktige steder som Norddal og Eidsdal utredes i andre prosjektoppgaver.

Figur 2: Helene, Åste, Peter og Sigrid Elise prøver el-sykler opp kneikene i Geiranger

2.2 FREMGANGSMÅTE

Utarbeidelsen av denne prosjektoppgaven kan deles inn i tre stadier; før, under og etter feltarbeidsuka i Geirangerfjordområdet.

Før: Vi gjorde oss kjent med området på et overordnet nivå, blant annet ved å studere kart. Vi samlet informasjon om, og leste oss opp på hvordan destinasjoner andre steder i Norge og ellers i verden, har lyktes med å markedsføre seg som miljøvennlige og bærekraftige. Vi planla det kommende besøket til området og gjorde avtaler med aktører vi ønsket å snakke med.

Under: Vi snakket med aktuelle aktører i området, turister og lokalbefolkning. Vi gjorde også typiske turistaktiviteter som å nyte utsikten fra Dalsnibba og Ørnesvingen, prøve ut el-sykkel i motbakke, delta på fjordsafari med RIB-båt, gårdsbesøk, kafébesøk og lignende.

Etter: Vi har samlet sammen all informasjonen og utarbeidet en landskapsressursanalyse og en SWOT-analyse. På bakgrunn av disse har vi lagt frem tre overordnede strategier for den videre utviklingen av området.

2.3 LANDSKAPSRESSURSANALYSE

Strategiene vi har lagt frem i slutten av oppgaven, bygger på en landskapsressursanalyse og en SWOT-analyse, som er utarbeidet på bakgrunn av informasjon og kunnskap vi har om området. En landskapsressursanalyse kan defineres som en analyse av et område med formål om å identifisere «*landskapskarakterer, ressurser for verdiskapning og stedsutvikling, utfordringer for forvaltning av landskap og kulturmiljø, og mulighetssområder for steds- og næringsutvikling*» (Clemetsen & Stokke, 2014). En landskapsressursanalyse er med andre ord en måte å kartlegge et område på, og finne muligheter for den videre utviklingen. Landskapsressursanalysen består av en landskapsanalyse og en stadkjensleundersøkelse.

2.3.1 Landskapsanalyse

En landskapsanalyse kan kort beskrives som en måte å vurdere landskapskarakterer og landskapsverdier på (DN & RA, 2010). Landskapskarakterer er det som kjennetegner et område, gjør det særegent og skiller dette området fra det omkringliggende. Dette innebærer både det «fysiske» landskapet – som fjell og fjorder, samt kultur og historie knyttet til området, i tillegg til andre forhold som utgjør området (DN & RA, 2010). Landskapsverdi handler nettopp om å verdisette disse karakterene og dette landskapet.

2.3.2 Stadkjensleundersøkelse

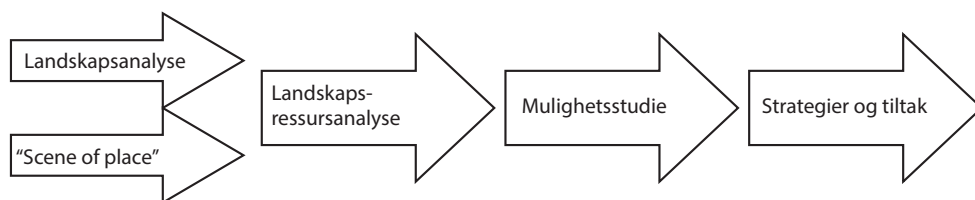
Den andre «komponenten» i landskapsressursanalysen er stadkjensleundersøkelsen («sense of place»). En stadkjensleundersøkelse er en måte å kartlegge opplevelsen, og menneskers følelser og relasjoner til området (Clemetsen, 2009). For å innhente denne informasjon, gjennomførte vi intervjuer med lokalbefolkning, næringsdrivende og turister i området, i tillegg til et nyttig besøk hos ungdomsskolen i Geiranger.

2.4 MULIGHETSSTUDIE

På bakgrunn av landskapsressursanalysen har vi utarbeidet en mulighetsstudie. Mulighetsstudien tar for seg ideer, potensialer og muligheter for området. Denne mulighetsstudien munner så ut i de konkrete overordnede strategiene.

2.5 SWOT-ANALYSE

For å supplere landskapsanalysen har vi foretatt en SWOT-analyse. En SWOT-analyse er en analyse for å identifisere styrker, svakheter, muligheter og trusler – i vårt tilfelle: innenfor Geirangerregionen. Vi har presentert SWOT-analysen vår i stikkordsform, da disse stikkordene i all hovedsak er selvforklarende.

Figur 3: Oppbygging av oppgaven

3. OMRÅDET

3.1 VERDENSARVOMRÅDET VESTNORSK FJORDLANDSKAP

Verdensarvområdet «Vestnorsk fjordlandskap» er et landskap bestående av både Geirangerfjordområdet, Nærøyfjordområdet, som består av Aurland, Vik og Lærdal kommune i Sogn og Fjordane, og til slutt Voss kommune i Hordaland. Verdensarvområdet består av totalt 1227 km² - inkludert 107 km² sjøareal. Geirangerfjordområdet innehar 518 km² av dette, mens Nærøyfjordområdet er 709 km² stort. (Fylkesmannen i Sogn og Fjordane, 2008).

Verdensarvområdene blir utnevnt av United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO). Dette følger av en lang prosess og det stilles en rekke krav for å oppnå verdensarvstatus. Et samarbeid mellom lokale aktører i form av representanter fra både politisk og administrativt nivå, grunneiere, næringslivet og frivillige organisasjoner måtte til for å dra i land den 10 år lange prosessen. Sammen oppfyller Geiranger- og Nærøyfjordområdet kriteriene for å havne på UNESCOs liste over verdens naturarv. (Fylkesmannen i Sogn og Fjordane, 2008).

Figur 4: Forskjellen på Verdensarvområdet og landskapsvernområdet

3.2 LANDSKAPSVERNOMRÅDET

Landskapsvernområdet tilhørende Geirangerfjorden kalt «Geiranger – Herdalen landskapsvernområde» ble vernet i 2004 ved kongelig resolusjon, og strekker seg over et areal på 498 km². Området befinner seg i Stranda og Norddal kommune.

Formålet med vernet baserer seg på tre hovedpunkter:

- Ta vare på et særpreget og vakkert fjord- og fjellandskap med et rikt og variert plante- og dyreliv.
 - Ta vare på viktig kulturlandskap der fjordgårer, setermiljø og kulturminner utgjør en vesentlig del av landskapet sin egenart.
 - Ta vare på geologiske forekomster og landskapsformer.
- (Geiranger-Herdalen landskapsvernområde, 2013)

3.3 STRANDA KOMMUNE

Stranda kommune ligger i Møre og Romsdal fylke. Kommunen har et innbyggertall på rundt 4600 (SSB, 2016). I kommunen ligger tettstedene Geiranger, Hellesylt, Liabygda og Stranda. I likhet med fylkesgjennomsnittet i Møre og Romsdal bor om lag 65 % av innbyggerne i tettbebygde strøk. Kommunen har et variert og sterkt næringsliv med blant annet jordbruk, kjøttvare- og spekematproduksjon, møbel- og tekstilproduksjon, fiskeforedlingsbedrifter og mekaniske bedrifter. Reiselivsnæringen er en stor del av kommunen, da i hovedsak reiseliv tilknyttet Geiranger. Av kommunenes samlede areal på cirka 870 km² er 16 km² jordbruksareal i drift. (Fylkesmannen i Møre og Romsdal, 2008).

Figur 5: Stranda kommune

3.4 NORDDAL KOMMUNE

Norddal kommune ligger i Møre og Romsdal fylke. Kommunen har et innbyggertall på rundt 1650 (SSB, 2016). I kommunen ligger tettstedene Eidsdal, Fjørå, Norddal, Tafjord og Valldal. I motsetning til i Stranda bor kun 18 % av innbyggerne i Norddal kommune i tettbebygde strøk. Kommunen driver allsidig landbruk som for eksempel husdyrproduksjon, sesongpreget dyrking av frukt og bær, og ulike former for drivhusproduksjon. I tillegg til offentlig tjenesteyting og kraftproduksjon har kommunen et småskala næringsliv med arbeidsplasser tilknyttet mindre og allsidige verksteder. Reiselivsbedrifter er spredt i hele kommunen, og ønsket er å bygge en profil basert på natur, kultur og helse. Kommunen har et samlet areal på cirka 945 km². (Fylkesmannen i Møre og Romsdal, 2008).

Figur 6: Norddal kommune

3.5 HISTORISK PERSPEKTIV

Terrenget har til alle tider vært en barriere som gjorde det vanskelig å komme seg frem i landskapet, av den grunn har fjorden alltid vært en viktig transportåre. Livet på bygdene og på de isolerte fjordgårdene kunne til tider være et slit, men menneskene lærte seg å leve med og av det spektakulære landskapet. Først i 1858 kom det første dampskipet «Søndmør» til Geiranger. «Søndmør» var en rutebåt som betjente regionen, og bant nabobygdene sammen. (Flydal, 2009)

I 1869 kom den første turistbåten til Geiranger, noe som la grunnlaget for ny infrastruktur og næring. Destinasjonen ble fort populær, og på slutten av 1800-tallet var det hele fire hoteller i Geiranger. Allerede i 1906 besøkte 110 skip Geiranger. Bøndene skyttet turistene rundt med hest og kjerre, noe som ga bøndene en god tilleggsinntekt ved siden av gårdsdriften. Bilen ble introdusert tidlig på 1900-tallet, og frem til 1930 kjørte biler og hestekjerror om hverandre. 1938 sto Nibbevegen klar, og 1956 sto Ørneveien klar som koblet Geiranger med Eidsdal. Cruisetrafikken har frem til i dag vokst kraftig og kjente båter som Hurtigruta kommer daglig på sommerhalvåret, og fergedriften mellom Geiranger og Hellesylt fylles opp daglig. Det er i dag en meget profesjonell form for turistnæring med sightseeingturer, overnattingstilbud, campingplasser m.m. (Flydal, 2009)

Figur 7: Gammelt bilde fra Geiranger

4. ORGANISERING

4.1 LANDSKAPSVERNOMRÅDE

Viktige grunner for bevaring av et landskapsvernområde er å ta vare på kulturlandskap, fjord- og fjellandskap, samt geologiske forekomster og landskapsformer. Store deler av området dekker verdensarvområdet Vestnorsk Fjordlandskap. Områder som også blir omfattet i verdensarvområdet er naturreservatene Kallskaret og Hyskjet, bygden Geiranger og de tre fjordene Geriangerfjorden, Sunnlyvsfjorden og Tafjorden. (Vår felles fjordarv – vår grønne framtid, u.å.) Forvaltningen i verneområdet Geiranger-Herdalen beror på flere aktørers medvirkning:

4.1.1 Verneområdestyret

Verneområdestyret har ansvaret for lokal forvaltning av Geiranger-Herdalen og Kallskaret naturreservat. I styret sitter det én politiker fra hver kommune og én fylkestingspolitiker. Styret fattet alle vedtak vedrørende tiltak innenfor verneområdet. Utgangspunktet for forvaltningen er en forvaltningsplan for verneområdet, verneforskriftene og naturmangfoldloven. Hvert år blir det søkt midler til å gjøre tiltak i verneområdet. Stillingen som verneområdeforvalter blir ansatt av fylkesmannen i Møre og Romsdal og fungerer som en sekretær for styret. Forvalteren er en viktig informasjonskanal og har nær kontakt med styret samt Statens naturoppsyn. I tillegg vil alt av søknader om motorferdsel, byggesak etc. gå direkte til denne personen. Styret gjør de endelige vedtakene (Forvaltning, 2014).

4.1.2 Statens naturoppsyn (SNO)

SNO har ikke selv mulighet til å gjøre vedtak for området, men har etter lov om statlig naturoppsyn ansvar for å ha oversikt over miljøloverket. Deriblant om tiltak er gjort i strid med verneforskriften. De utfører også skjøtsel samt informasjonsarbeid. Lover som faller inn under deres ansvar er friluftsløven, motorferdselloven, kulturminneloven, viltloven, laks- og innlandsfiskeloven, markaloven, småbåtloven og delvis forurensningsloven.

Det er én ansatt i SNO som har hovedansvar for Geiranger-Herdalen landskapsvernområde. Denne har kontor på Fjordsenteret i Geiranger sammen med verneområdeforvalteren. (Forvaltning, 2014)

4.1.3 Kulturavdelingen i Møre og Romsdal fylkeskommune

Oppgaven til denne avdelingen går i hovedsak ut på verning og formidling av faste kulturminner, som for eks. bygninger, kulturlandskap osv. Deres myndighet til forvaltning ligger i kulturminneloven. Tiltak man ønsker å gjennomføre som kan ha innvirkning på kulturminner er søknadspliktig. Avdelingen kan være med å påvirke utforming av bygninger ol. (Forvaltning, 2014)

4.1.4 Fylkesmannen i Møre og Romsdal

Innenfor Hyskjet og Kallskaret naturreservat er fylkesmannen forvaltningsmyndighet. Alle planlagte tiltak må søkes. Fylkesmannen kan også klage på vedtak fra verneområdestyret. (Forvaltning, 2014)

4.1.5 Kommunene

Søknader om større byggetiltak og om motorferdsel skal godkjennes av både verneområdestyret og den kommunen det gjelder. Kommunene har ansvar for mange sektorlover. De forvalter blant annet plan- og bygningsloven og motorferdselloven. (Forvaltning, 2014)

4.1.6 Grunneierne

Verneområdet ligger på privat grunn. Man må få godkjenning fra eieren om man vil gjøre tiltak på annen persons grunn. I utmark gjelder allemannsretten, men den er ikke ubegrenset, blant annet ikke nært hus og på innmark. (Forvaltning, 2014)

Figur 8: Oversikt over forvaltningssystemet i landskapsvernområdet

4.2 AKTØRER

4.2.1 Stiftinga Geirangerfjorden Verdsarv

Verdensarvstiftelsen er Geirangerfjordområdets egen verdensarvorganisasjon og ble stiftet i 2009 av Stranda og Norddal kommune og Møre og Romsdal fylkeskommune. Verdensarvstiftelsen arbeider med kompetansebygging omkring verdensarvverdiene, og har siden 2009 drevet Norsk Fjordsenter (Rønneberg, 2016).

4.2.2 Grøn fjord 2020

Målet til Grøn fjord 2020 er et klimavennlig fjordlandskap innen år 2020. De fokuserer på å bli kvitt «blårøyk», eksos og miljøskadelige trafikforhold for å erstatte det med verdiskapning og et bærekraftig bygdesamfunn. De er en viktig aktør og informasjonskanal, og deres visjoner og verdier kan oppleves i en utstilling på Norsk Fjordsenter i Geiranger.

4.2.3 Norsk Fjordsenter

Senteret er et autorisert formidlings- og besøkssenter for verdensarven. Det er oppe hele året og målet er å være en faglig informasjonskanal, samt en hyggelig møteplass for lokalbefolkningen og turister. De har blant annet en historisk utstilling om fjordfolket, informasjon om plante- og dyreliv, geologi og landskapsformer. (Vår felles fjordarv – vår grønne framtid, u.å.)

Figur 9: El-biler i Geiranger sentrum

4.3 EKSISTERENDE PLANER

Områdene i verdensarvområdet Vestnorsk Fjordlandskap som ikke er vernet etter naturvernloven, er regulert gjennom forvaltnings- og kommunedelplaner. Det finnes også eksisterende planer for verdensarvområdet og landskapsvernområdet i seg selv, samt spesifikt for de to områdene. (Kommunedelplan område, u.å.). Hellesylt og Stranda ligger utenfor verdensarvområdet og landskapsvernområdet, og vil derfor ikke bli underlagt strengere regler og retningslinjer, og reguleres av planer styrt av plan- og bygningsloven. Deler av Geirangerfjorden og hele Geiranger sentrum er ikke en del av landskapsvernområdet, men inngår i verdensarvområdet. Reguleringsplaner som ligger innenfor både verdensarvområdet og landskapsvernområdet er det få av. Uttikspunktet på Dalsnibba og et område nord for Ørnesvingen har vedtatte reguleringsplaner. (Stranda kommune, u.å.b)

Stranda kommune har vedtatt en kommunal forvaltningsplan for verdensarvområdet, samt en biologisk mangfold-plan for Geiranger-Herdalen landskapsvernområde. (Stranda kommune, u.å.b)

4.4 LOWERK

Landskapsvernområder blir i dag vedtatt etter naturmangfoldloven (2009), men vern av eldre dato ble vedtatt etter naturvernloven (1970). Landskapsvernet skal bevare natur- eller kulturlandskap med stor økologisk, kulturell eller opplevelsesmessig verdi. Vernet brukes ofte for å ta vare på et levende og driftig kulturlandskap, samt bevaring av landskapsbildet og opplevelsen. Landskapsvernområde er en av de mildere formene for vern. (Miljødirektoratet, 2013b)

Det er viktig at forvaltningen ser kravene i naturmangfoldloven i sammenheng med plan- og bygningsloven når det gjelder saksbehandling, dokumentasjon og vurdering av planer og tiltak. Plan- og bygningsloven setter mer generelle krav til miljø og samfunn, mens naturmangfoldlovens krav gjelder naturmangfoldet spesielt. Blant annet spiller prinsippene §§ 8 - 12 i naturmangfoldloven en sentral rolle. (Klima- og miljødepartementet, 2011)

5. LANDSKAPSRESSURSANALYSE

Figur 10: Forståelsen av landskap

Det norske landskapet er en viktig del av vår felles identitet – både som ressurs for matproduksjon, verdiskapning og opplevelse. Den europeiske landskapskonvensjonen definerer landskapet som et samspill mellom natur og kultur (Europarådet, 2000). For å sikre en helhetlig utvikling som ivaretar kvalitetene i landskapet er det viktig med bevissthet rundt verdiene i omgivelsene.

Landskapsressursanalysen består av en landskapsanalyse som redegjør for de fysiske forholdene i landskapet. I den overordnede landskapsanalysen analyseres hovedformene i landskapet. Videre er ferdsel- og fremkommelighet kartlagt i en større skala. Deretter følger en mer detaljert beskrivelse av tettstedene og fjordarmene Stranda og Storfjorden, Valldal og Norddalsfjorden, Hellesylt og Sunnylvsfjorden, og Geiranger og Geirangerfjorden. Kapitlet avsluttes med en stadkjensleundersøkelse som utforsker det ikke-fysiske aspektet i landskapet.

Figur 11: De syv søstre sett fra fjorden

5.1 OVERORDNA LANDSKAPSANALYSE

«Området viser eksepsjonelle dømme på landformar laga av is og vatn. Eit unikt landskap med betydelege geomorfologiske formar. I forhold til jordhistoria er dette eit ungt landskap som vedvarande vert forma av aktive erosjonsprosessar.» (Møre og Romsdal fylke, 2008:9)

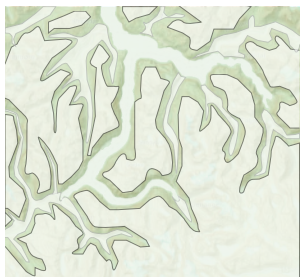

Figur 12: Overordnet landskapsanalyse

Fjell

Dette er høyereliggende landområder som preges av åser, rygger, botner og tinder. Fjellområdene befinner seg over tregrensen, og er fri for trær og skog. Berggrunnen i Geirangerregionen domineres av næringsfattig granittisk gneis, og vegetasjonen i fjellene består hovedsakelig av stein og lav. I lavereliggende soleksponerte områder er fjellvann lokalisert, mens nordvendte forsengkninger og ller domineres av isbreer. Fjellene i Geiranger er preget av botnbreer som har skåret seg dypt ned i landskapet, og etterlatt seg egger og tinder. I fjellene finner man spredte jakthytter. (Fylkesmannen i Møre og Romsdal, 2010)

Fjord- og dalside

Karakteriseres av bratte fjellsider som strekker seg over tusen meter over havet. De bratte fjord- og dalsidene står igjen etter isbreenes herjinger av forsengkninger og svakheter i landskapet. Rasmateriale fra den eroderte og forvitra berggrunnen, og landhevingen etter siste istid gjør at disse fjord- og dalsidene er i konstant endring. Vannfallene som stuper nedover fjord- og dalsidene, og bebyggelsen rundt er viktige severdigheter og kulturminner. (Visit Norway, 2016)

Dalbunn

Dalene er skapt av bre- og vannerosjon. De lavereliggende og flatere områdene er ofte dominert av bebyggelse og jordbruk. I møtet mellom fjord og dal er ofte små tettsteder og handelssentrum lokalisert. Lenger inn i landet domineres dalbunnen av gårder og jordbruk, samtidig som den i ulik grad og styrke stiger fra havoverflaten. Høyt oppe i dalene finnes lite areal til dyrkning, og bebyggelse og næring endres til støls- og seterdrift. Sidedalene graves ut av breer, bekker og vannfall - noe som er med på å forme de karakteristiske U- og V-dalene. Innerst i fjordarmene hvor fjell møter fjord, og vestlandsklimaet overlapper østlandsklimaet oppstår et stort arts mangfold. Flere av artene er oppført på Artdatabankens rødliste. I de sørvendte fjordliene finnes i hovedsak edelløvskog og furuskog, mens bjørk- og oreskog dominerer de mer skyggefulle partiene.

Fjord

Dyp og smal havbukt med bratte avgrensninger skapt av breerosjon. Fjorden kan karakteriseres som en oversvømt U-dal. I endeløpet av fjordarmene ble det ved siste istid avsatt endemorener, som gjør fjorden grunnere ved utløp og dypere innover i fjordarmen. Fjordarmene i Geirangerregionen varierer i bredde fra noen hundre meter til flere kilometer. Morenen fungerer som en terskel på bølgene, og fjordene er av den grunn roligere enn det utenforliggende havet. I fjorden møtes ferskvann fra fjellene og saltvann fra havet. Den opptil flere hundre meter dype fjordbunnen i Geirangerregionen domineres av rasmateriale. (Store norske leksikon, 2016)

5.1.1 FERDSEL OG FREMKOMMELIGHET

Figur 13: Ferdsel og fremkommelighet

Norge er Europas fjerde største cruisedestinasjon, og Vestlandet er den største og mest populære regionen for cruiseturistene.

Turistundersøkelsen «Cruise» viser at cruiseturistene først og fremst ønsker å oppleve fjordene, noe tallene over dagsbesøkende i norske havner fra 2015 underbygger. Bergen er i denne målestokken Norges største havn, deretter følger Geiranger. (Innovasjon Norge, 2016)

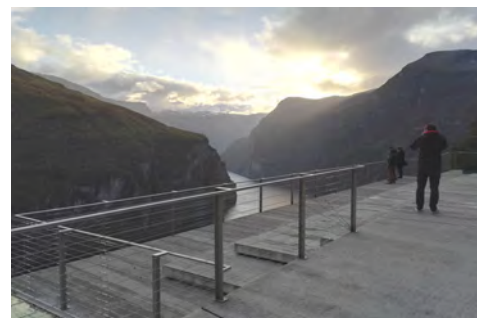
Geiranger hadde 179 cruiseanløp i 2015, mens Hellesylt og Ålesund følger med henholdsvis 105 og 114 anløp i 2015. Både Ålesund og Hellesylt har dypvannskai, mens Geiranger bruker tenderbåter og en rampe som leder ut til cruisebåten – kalt «SeaWalk». I tillegg til cruisebåtene har Hurtigruta daglige anløp i Geiranger i sommerhalvåret. (Møre og Romsdal fylke, 2008) (Geirangerfjord cruise port, u.å.) (Ålesundregionens havnevesen, u.å.)

I tillegg til cruisetrafikken trafikkeres fjordene av sightseeingbåter og rutebåter. Tettstedet Stranda har fergeforbindelse til Liabygda, fra Liabygda via fylkesvei 650 kan man koble seg på Europavei (E) 136 fra Ålesund til Dombås. Fylkesvei (Fv.) 60 leder fra Ålesund gjennom Stranda, videre til Hellesylt og Stryn.

Fra Hellesylt til Røyr (retning Stranda) bygges det ny tunnel, som vil minske reisetiden mellom Hellesylt og Stranda, og på strekningen Geiranger – Hellesylt er det fergeforbindelse. Fra Geiranger kurver fv. 63 seg opp de stupbratte dalsider over fjellet til Grotli i Skjåk kommune i Oppland. Fra Djupvasshytta kan man kjøre betalingsvei til toppen av Dalsnibba (1476 moh), hvor en spektakulær rasteplass med utsiktspunkt er anlagt. Fra fv. 63 kan man kjøre Gamle Strynefjellsvei tilbake til Hellesylt. (Statens vegvesen, u.å)

I andre retningen fra Geiranger slynger fv. 63 opp Ørneveien, hvor Statens Vegvesen har anlagt et spektakulært utsiktspunkt med blikk utover bygda og fjorden. Veien leder videre forbi Eidsdalsvatnet og til Eidsdal hvor det finnes fergeforbindelse til Linge (Valldal). Fra Valldal leder fv. 63 til Trollstigen og videre retning E136 og Åndalsnes. Fra Valldal leder fv. 650 til Ålesund. Det er den eneste veien ut av bygda på vinteren. Fv. 63 fra Geiranger til Langvatn, og Trollstigen er vinterstengt, samme gjelder fv. 258 over Strynefjellet. Fv. 258 Gamle Strynefjellsvei er Nasjonal Turistveg, det samme gjelder fv. 63 fra Grotli via Geiranger, Ørnesvingen og videre til Trollstigen.

Nærmeste flyplass er Ålesund lufthavn Vigra med daglige avganger til inn- og utland. I tillegg finnes det ekspressbusser til Oslo, Trondheim og Bergen. Nærmeste togstasjon er lokalisert i Åndalsnes. Herfra går det ekspressbusser til Ålesund, og i sommermånedene kjører busser strekket Trollstigen – Valldal – Geiranger.

Figur 14: Geirangerfjorden sett fra utsiktspunktet på Ørnevingen

Figur 15: Cruiseskip som benytter seg av seawalk

5.1.2 Tettstedene og fjordene

Stranda og Storfjorden

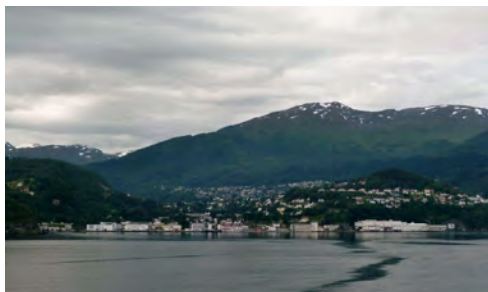

Storfjorden har innløp i Ålesundområdet mellom Hareidlandet og øya Sula. Fjorden møter Vartdalsfjorden fra sørvest og slynger seg innover i landet. Ved kommunesenteret Stranda deler Storfjorden seg i Norddalsfjorden og Sunnlyvsfjorden. Administrasjonssenteret i Stranda kommune ligger i en U-dal, og sentrumet

Stranda er lokalisert på en flate der land møter vann. Elva Storelva renner gjennom Strandadalen og munner ut i fjorden. Strandadalen er et særlig fruktbart område preget av jordbruk. I tillegg finner man her butikker, næring, skisenter og to videregående skoler. (Stranda kommune, u.å.a)

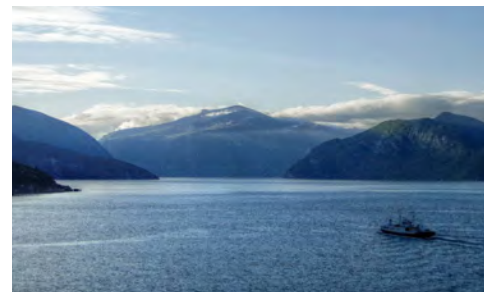
Figur 16: Stranda sentrum

Figur 18: Stranda sett fra fjorden

Figur 17: Skisse over Storfjorden/Norddalsfjorden

Figur 19: Storfjorden

Valldal og Norddalsfjorden

Norddalsfjorden er en bred fjordarm som omgir bygdene Norddal, Eidsdal og Valldal. Mellom de to sistnevnte finnes en fergeforbindelse. Valldal befinner seg i et dalføre som stiger jevnt til det ender i det kjente veistrekket Trollstigen. Dalen er trang, men lyses opp av tilgrensede hengedaler og botner. Gjennom den frodige dalen renner elva Valldøla, og dalbunnen er i hovedsak preget av jordbruk. I Valldal dyrkes store mengder jordbær, og jordbæråkrene ligger tett i dalen. Bebyggelsen er konsentrert i det nederste partiet av dalen. Sentrum av Valldal fungerer som Norddal kommunes administrasjonssenter og er lokalisert på en flate nederst ved fjorden. Valldal har eget sandtak, butikker, næringspark, camping og hotellvirksomhet, samt muligheter for rafting, juving og fjellklatring. Olavstøtta som markerer Olav den Helliges ferd gjennom dalen, samt Gudbrandsjuvet, Holsfossen og Skjærdsura er viktige stoppesteder i Valldal.

Figur 20: Valldal

Figur 21: Skisse over Storfjorden

Figur 22: Valldalen

Hellesylt og Sunnylvsfjorden

Sunnylvsfjorden deler seg fra Storfjorden og ender i bygda Hellesylt også kalt Sunnylvn. Sunnylvsfjorden har et langstrakt og tidvis trangt fjordløp, med elvegjel, fjordvifter og fjordgårder. Sunnylvsfjorden er en del av verdensarvområdet. Det ustabile fjellpartiet Åkneset som truer bygdene regionen er lokalisert på vestsiden av

Sunnylvsfjorden. Dalsidene langs fjorden er bratte, der fjorden møter bygda Hellesylt finnes en strandflate som gir rom for tettstedet. Hellesylt er knutepunktet mellom to dalfører og fjorden. Hellesyltfossen definerer et høydedrag i bygda, deretter følger det karakteristiske U-dal tverrsnittet. Bygda har eldre trehusbebyggelse, bygdetun, skole, kirke og dypvannskai. I tillegg til fergeforbindelse til Geiranger, og helårsvei til Stryn, Stranda og Ålesund. Hellesylt fungerer som en inngangsport til verdensarvområdet, og bygda mottar årlig et tresifret antall cruisebåter.

Figur 23: Hellesylt

Figur 25: Hellesyltfossen

Figur 24: Skisse av Sunnylvsfjorden

Figur 26: Sunnylvsfjorden

Geiranger og Geirangerfjorden

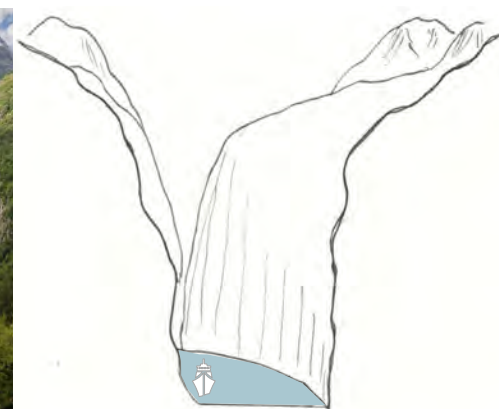

Geirangerfjorden bryter ut av Sunnylvsfjorden, og slynger seg mellom bratte fjordsider før den ender i bygda Geiranger. Geirangerfjorden er oppført som verdensarv, og i fjordsidene vitner fjordgårdene om livet langs fjorden. Vassdragene som dreneres ned fjordsidene er med på å skape et stor slått bilde.

«Brudesløret», «Friaren» og «De syv søstre» er kjente og hyppig avbildete fossefall i fjordområdet. Dalføret som starter i tettstedet Geiranger er bratt og raskt stigende. Gjennom dalen renner Geirangerelva, som er en turistattraksjon der den tar seg nedover høydekurvene mot fjorden. Storfossen er tilgjengelig for turister og fastboende med ramper, trapper og utkikkspunkt. Geiranger sentrum er en miks av trehusbebyggelse, naust og nyere bebyggelse. Geiranger har egen skole, butikk, spisesteder, Norsk Fjordsenter og kirke. Turismen har i over hundre år stått sterkt i bygda, men mye av næringen og fasilitetene er kun i drift i sommermånedene. Hjørnesteinsbedriften Hotell Union holder derimot åpent hele året. Geiranger har hele tiden vært avhengig av fjorden som næring og ferdselsåre. Veien gjennom dalen til Grotli er vinterstengt og på vinteren er eneste vei ut av Geiranger via Ørneveien og over til Eidsdal, eller fergeforbindelsen til Hellesylt. Veiene er smale, slyngete og bratte.

Figur 27: Geiranger

Figur 28: Skisse Geirangerfjorden

5.2 STADKJENSLEUNDERSØKELSE

Stadkjensle er en videreutvikling av begrepet «Sense of place», og knytter seg til forståelsen av landskapet utover det romlige.

Stadkjensle tar for seg hvordan menneskene oppfatter og bruker landskapet, i tillegg til de kulturelle, historiske og sanselige faktorene i landskapet (Clemetsen, 2009). Å kartlegge lokalbefolkningens og turistenes meninger og kunnskap, har vært en viktig nøkkel for å forstå seg på landskapet. Vi valgte å intervjuer lokalbefolkning, turister, næringsdrivende og offentlig ansatte for å få et bilde av Geirangers styrker og svakheter. I stadkjensleundersøkelsen vår har vi valgt ut tre fokusområder: landskap, fremtid og turisme.

5.2.1 Landskapet

Vi fikk inntrykk av at lokalbefolkningen i bunn og grunn er stolte over og veldig klare over det spektakulære landskapet de lever i. Likevel går hverdagen sin vante gang i Geirangerregionen, som andre steder ellers, og landskapet er ikke noe de tenker noe mer over til daglig. Det ble nevnt at når turister og folk utenfra kommer til området og påpeker det unike landskapet, så løfter en også som lokal blikket, og ser at *«ja, det er flott»*.

Opplevelsen vi sitter igjen med etter å ha intervjuet turister, er at det er landskapet som er den viktigste grunnen til at de besøker området. Det ble av turistene brukt superlativer for å beskrive hva de syntes om landskapet. Slike bratte fjell og fjorder er ikke hverdagskost for enhver, og for mange er besøket til området første møtet med et fjord- og fjellandskap. Vi intervjuet flere næringsdrivende og her virker viss-heten om landskapet å være godt tilstede. Mye av næringen bygger på turismen, som igjen bygger på landskapet. Om vernet i området ble det påpekt, at det ikke måtte hindre næringsutvikling og grunnlaget for bo og drift.

«Det bør brukes sunn fornuft!».

5.2.2 Fremtiden

Det er et stort engasjement for å holde området levendet. Det er også bevissthet rundt at tettstedene ikke har altfor mange fastboende. En person fra lokalbefolkningen som vi snakket med uttalte:

«Vi ønsker jo å bo her, hvis ikke hadde vi jo ikke gjort det.» Det blir påpekt at konsekvensene når noen flytter ofte blir større i små tettsteder:

«Flytter én familie, kan det få store ringvirkninger». Det ble etter et besøk på skolen klart at flertallet av barna som vokser opp i området ønsket seg at det var flere jevnaldrende. Likevel var det også hos elevene delte meninger om å være såpass få. Noen gledet seg veldig til å begynne på videregående i Stranda eller Ålesund der det var flere elever. Flere kunne tenke seg å bo et annet sted når de ble voksne. Andre så for seg å komme tilbake og bosette seg i området etter hvert, men gjerne etter å ha tatt «turen ut» for å få seg utdanning først.

Inntrykket vi sitter igjen med etter å ha intervjuet næringsdrivende er at de har god tro på fremtiden i området med tanke på å kunne drive næring og tjene penger. Flere kom med «ønsker» for fremtiden, og det viktigste var å kunne ha et næringsgrunnlag også om vinteren.

Figur 29: Naust i Geiranger

Figur 30: Geiranger sjokolade

5.2.3 Turisme

Det generelle inntrykket var at lokalbefolkningen i utgangspunktet ønsker turismen velkommen, da dette legger grunnlaget for mye av næringen i området, og mye av lokalbefolkning jobber med noe som er relatert til turismen. Samtidig ble det påpekt av flere at det er et veldig stort trykk når det «står på som verst» i høysesongen. Det ble også nevnt at det var godt når turistsesongen var over og det roet seg. Først da følte de at de fikk bygda tilbake. Mange pekte på en større spredning av turismen i tid som noe de ønsket velkommen. En utjevning av de voldsomme turismetoppene om sommeren var noe flere så på som positivt. Også de yngre vi intervjuet hadde et nyansert syn på turismen. Følgende ble uttalt:

«*Turistene er det beste og verste med Geiranger.*» I dette lå det blant annet at det var fint å ha flere å for eksempel spille fotball med om sommeren, da det ellers i året var relativt få andre ungdommer i bygda. Samtidig ble det uttalt: «*Det er fullt av turister overalt*» og dette ble ikke sett på som bare positivt.

Både hos de yngre og resten av lokalbefolkningen var det oppmerksomhet rundt forurensningen som kommer av turismetrafikken. «Blårøyken» som ligger over fjorden ble tatt opp flere ganger. Det ble også nevnt fra flere hold at det er satt i gang undersøkelser for å finne ut av hva som var i denne «skyen», og at det skulle bli godt å endelig få et ordentlig svar på det. Følgende ble uttalt: «*Nå skal vi endelig få svar på hva som er i skyen!*». Tenderbåtene ble opplevd som svært forurensende av både elever på skolen, og andre aktører i området. De fleste vi snakket med tok opp trafikkaoset som oppstår om sommeren som et problem, og noe som skaper store utfordringer. Det ble påpekt at fremkommeligheten på veiene blir betydelig lavere som følge av kødannelser.

Figur 31. Petrine's Gjestgiveri i Norddal

«*Noen ganger bare står trafikken*». Særlig ble Ørnesvingen nevnt som problempunkt.

Landstrøm ble også tatt opp som et alternativ for å løse problemene med forurensning på fjorden. Både utfordringer med tanke på tilretteleggingen av landstrøm og mulighetene med det, ble diskutert av flere aktører. Grøn fjord kunne opplyse om at strømmtilgangen i Geiranger i dag er for liten til å forsyne cruiseskip med strøm. For det må strømmnett utbygges. Per dags dato kan ingen havner i Norge tilby landstrøm, men Valldal har strømkapasiteten som må til. I Grøn fjord-prosjektet er de teknologientusiaster, og det forespeiles en mulig Hydrogen Hub i Hellesylt som kan forsyne ferger og cruiseskip.

Inntrykket fra de vi snakket med som driver næring er at turismen er veldig viktig, og ikke minst legger mye av grunnlaget for deres virksomhet. En lokal aktør uttalte følgende om en sesongutvidelse: «*Sesongutvidelse ville vært fantastisk!*», og flere påpekte at verdiskapningen i forhold til turisme i all hovedsak skjer om sommeren, og at det var veldig ønskelig at denne verdiskapningen kunne være jevnere hele året.

6. MULIGHETSTUDIE

6.1 TEORIGRUNNLAG

6.1.1 Bærekraftig reiseliv

Geirangerregionen har som en del av verdensarven et ansvar for å ta vare på området for fremtidige generasjoner. En mulig strategi for å jobbe mot UNESCO sine mål er å utvikle seg til et bærekraftig reisemål.

Bærekraftig reiseliv bygger på Brundtland-kommisjonens definisjon av bærekraftig utvikling som var definert i FNs rapport om miljø og utvikling, «Vår felles framtid» (1987): «Utvikling som imøtekommer dagens behov uten å ødelegge mulighetene for at kommende generasjoner skal få dekket sine behov» (FN- sambandet, 2016).

I Norge danner natur- og kulturarven grunnlaget for selve reiselivet. I regjeringens reiselivsstrategi - «Destinasjon Norge» - fra 2012, legger regjeringen frem at bærekraft fortsatt skal være en overordnet premiss for utviklingen av reiselivet. (Den Norske regjering, 2012). Prosjektet Bærekraftig Reiseliv 2015 av Innovasjon Norge bygger videre på denne strategien. Ved hjelp av kvalitetsmerket Bærekraftig Destinasjon ønsker de å legge til rette for at flere destinasjoner velger å bli fokusere på en bærekraftig utvikling. Merket gir også fordeler ved å være et kvalitetsstempel på en grønn destinasjon og kan være et konkurransestrinn for å vinne miljøbevisste turister. Dette styrker både profilering og omdømme av destinasjonen.

De ti prinsipper som ligger til grunn for et bærekraftig reisemål av innovasjon Norge, bygger på hovedformålene til Verdens turismeorganisasjon, (UNWTO), (Innovasjon Norge, u.å).

- Bevaring av natur, kultur og miljø
- Styrking av sosiale verdier
- Økonomisk levedyktighet

Geiranger har ikke før nå ønsket å profilere seg med bærekraftigmerket, men arbeidet har bestått av å utvikle grønne løsninger under prosjektet Grøn fjord. I følge Grøn fjord har regionen utfordringer de bør få en strategisk plan for, før man profilerer seg som en bærekraftig destinasjon. Dette gjelder implisitt cruiseturismen, dens utslipp og utfordringer knyttet opp mot transport.

6.1.2 Referansepunkter

En destinasjoner innenfor bærekraftig reiseliv som nylig har kommet med på listen er Svalbard. Svalbard kan på mange måter sammenliknes med Geiranger med tanke på storskala cruisetrafikk i en mindre bygd som påvirkes sterkt av verneregler. På Svalbard setter Svalbardmiljøloven begrensninger for hvordan aktiviteter som turisme, næringsliv, bosetting og forskning skal drives (Svalbardmiljøloven 2001). Mange av de samme utfordringene finner vi i Geiranger. Utfordringer trenger ikke være begrensende, men kan heller oppfordre til å se andre muligheter. Eksempelvis har reiselivets profilkjøretøy på Svalbard fått forbud om tomgangskjøring i den nye handlingsplanen for bærekraftig reiseliv jf. Forskrift om kjørende og gående trafikk § 16. Dette er både et lokalt og symbolsk tiltak.

Figur 32: Cruisehavnen i Longyearbyen

Når det kommer til cruiseturisme, har Geiranger hatt et samarbeid med Glacier Bay i Alaska for å sammen se på hvilke utfordringer og muligheter man deler og hva man kan lære av hverandre. Vi vet fra før at cruiseturisme slipper ut store mengder av karbondioksid, dette er blant annet dokumentert i en todelt rapport angående klimautslipp i Geiranger, skrevet av Møreforskning og Høgskolen i Molde med tittelen Grøn fjord, (Shlopak et al. 2014). I nasjonalparken Glacier Bay må alle skip ha tillatelse for å seile inn. Tillatelsen kontrollerer hvilke skip som får ferdes i området, lengden på opplegget og aktivitetene de utfører. I tillegg utføres det en svært innovativ budrunde på tillatelsene, slik at kun de mest miljøvennlige cruiseskipene får ferdes i området. Midlene fra budrunden brukes til forvaltning av parken.

Figur 33: Cruiseskip i Glacier Bay

6.1.3 Ulike former for turisme

I Geirangerregionen kan man grovt skille mellom to typer turisme: storskala- og småskalturisme. Vi ser et klart skille der storskala reiseliv påvirker mye av Stranda kommune med havnene Geiranger og Hellesylt, mens Norddal har en mer småskala turismeform.

Med tanke på hva turistene bruker sin tid på og deres bevegelsesmønster har vi for ordens skyld valgt å definere typer turisme slik:

- Storskala turisme er den type turisme der de reisende reiser sammen, med et planlagt opplegg som gjerne omfatter besøk av kjente attraksjoner eller organiserte opplevelser. Her kan vi plassere cruiseturister og bussturister.
- Småskala turisme omfatter de turister som reiser på egenhånd eller i små grupper, gjerne med egen bil. De velger selv aktiviteter og attraksjoner de ønsker å oppleve. Mange av disse velger å besøke de samme attraksjoner som cruise- og bussturister, men siden de er frittstående velger de selv når og hva de skal oppleve i området.

6.1.4 Bærekraftig turisme i dag

Som ett av Norges største reisemål og en av Norges største cruisehavner ser man behov for en egen kunnskapsbasert besøksstrategi med tanke på reiseliv for Geirangerregionen. Som verneområde er det på den politiske agendaen og legge til rette for økt bruk av verneområdene til reiseliv, da dette gir grunnlag for verdiskapning og sysselsetting i distriktene. (Miljødirektoratet, 2013). Sogn og Fjordane fylkeskommune ønsker å sette i gang et omfattende FoU prosjekt for en helhetlig besøksforvaltning for Verdensarvområdet Vestnorsk fjordlandskap. I følge Hanne Lykkja i Naturverkstaden Valdres AS, startes det et prosjekt for å utvikle Geiranger som et bærekraftig reisemål.

For utfordringer som ligger i cruisetrafikk har Vestlandsregionen en felles cruisestrategi, som har som mål og belyse relevante utfordringer for en forventet vekst av cruisetrafikk i regionen. Her presenteres tiltak for cruisetrafikk som er nødvendige for en bærekraftig utvikling. Hensikten med cruisestrategien er å støtte opp om en videre utvikling av cruise som en del av reiselivsnæringa i landsdelen for å støtte opp omkring visjonen i reiselivsstrategien for Vestlandet. (Cruisestrategi for Vestlandet).

6.2 SWOT- ANALYSE

SWOT- analyse er en metode for å analysere, strukturere og identifisere styrker og svakheter, muligheter og trusler (Strengths, Weakness, Opportunities, Threats- «SWOT») i et område eller en organisasjon.

Styrker

- Fjordene som ett av de mest ettertrakta reisemåla i Norge
- Regionen har to cruisehavner i Hellesylt og Geiranger, samt flere fergekaier
- Geiranger har blitt en internasjonal merkevare
- Området er oppført på Verdensarvlista
- Spektakulær vernet natur
- Autentisk
- Bedret veistrekning mellom Hellesylt og Stranda
- Befolkningen er forvaltere av kunnskap, kultur og landskapet
- Turisme

Svakheter

- Ujevn fordeling av trafikk og turismestrømmer. Stor sesongvariasjon
- Perioder med plassproblemer i små tettsteder i sommermånedene. Problemer med køer, saktegående trafikk og plassbegrensning.
- For dårlig samarbeid mellom aktørene i regionen.
- Transportkaos
- Infrastruktur
- Få helårstilbud
- Snørasfare

Muligheter

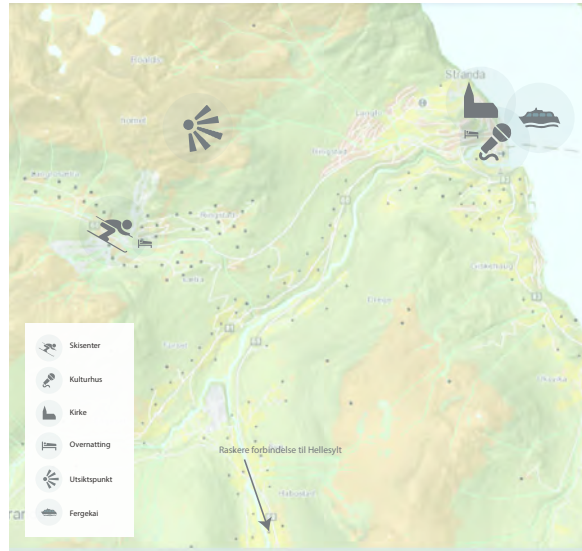
- Fokus på kvalitet foran kvantitet, et eksklusivt og autentisk reisemål
- Helårsturisme for å skape en jevnere turiststrøm, verdiskapning og sysselsetting
- Spredning og begrensning av cruisetrafikken i overbelasta havner
- Bedre infrastruktur som legger grunnlag for bedre trafikkflyt hele året.
- Bruke fjorden som hovedferdselsåre.
- Hyppige og miljøvennlige fergeforbindelser
- Turistskatt
- Vintersesong
- Markedsføring av ulike sesonger
- Miljøvennlig reisemål, bærekraftig destinasjon som merkevare

Trusler

- For mye cruisetrafikk kan gi store ulemper for lokalbefolkningen
- Geirangerregionens omdømme kan bli svekka ved rykter om busskøer, blåøyk, forsøpling og overfylte havner.
- Utslipp og ringvirkninger fra fremkomstmidler kan være med på å forringe regionen, og verdien av reiselivsproduktet.
- Profit tenkning blant reiselivsaktørene kan være med på å true profil og omdømme.

6.3 Mulighetskart

Stranda

Stranda skisenter med Fjord panorama restaurant

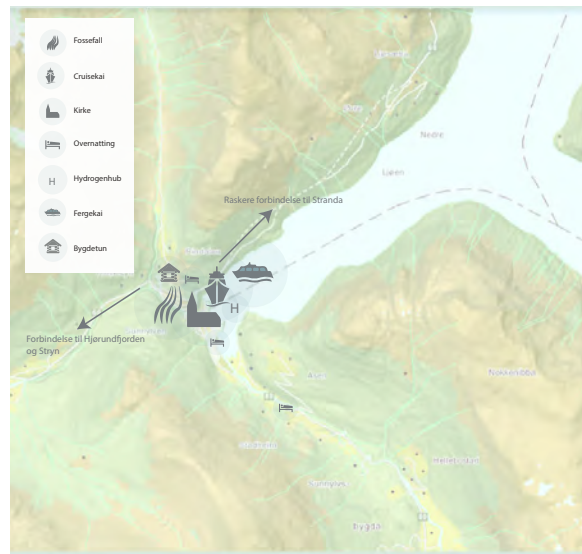
Storfjord kulturhus

Sykkelløyper nedover fjellsidene

Figur 34: Muligheter i Stranda

Hellesylt

Grand Hotel Hellesylt

Hellesylt bygdetun

Hellesylt sentrum med Hellesyltfossen

Figur 36: Muligheter i Hellesylt

Valldal

Juvet landskapshotell

Valldal Naturopplevingar

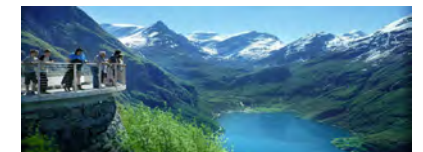

Gudbrandsjuvet

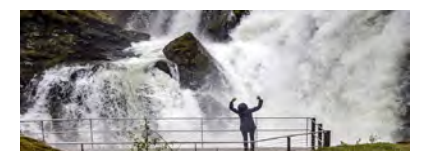

Figur 35: Muligheter i Valldal

Geiranger

Utsikt fra Ørnesvingen

Storfossen som renner gjennom Geiranger

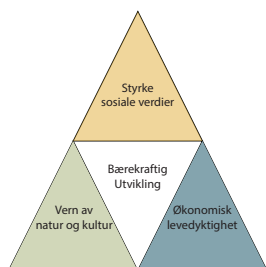

Fjordsenteret

Figur 37: Muligheter i Geiranger

7. STRATEGIER OG TILTAK

7.1 INNLEDNING

Figur 38: Attraktivitetspyramide

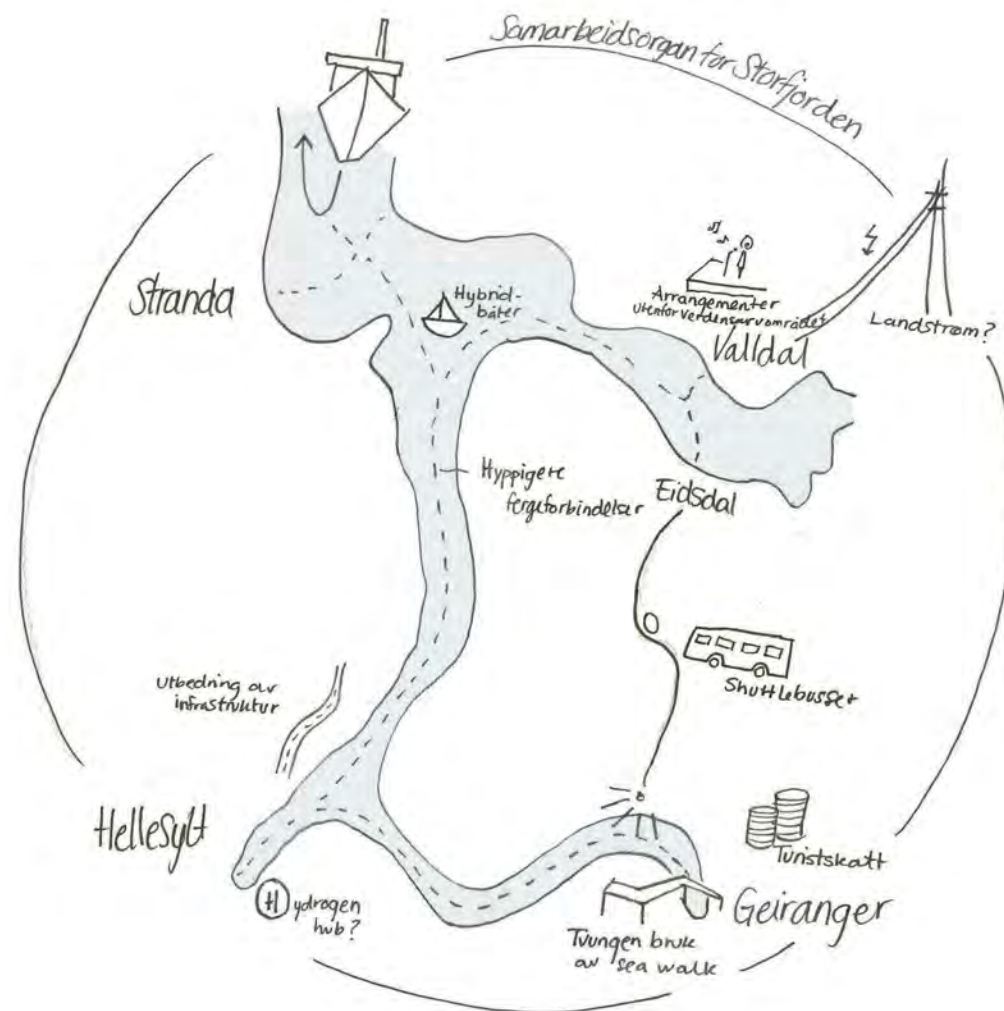
Vi har utarbeidet tre overordnede strategier vi ser som de viktigste for den videre utviklingen av Geirangerregionen; helårsturisme, geografisk spredning av turister og miljøvennlig ferdsel. Strategiene tar Geirangerregionen nærmere å kunne markedsføre seg som – og være – et miljøvennlig destinasjonsområde. Samt å fordele verdiskapningen jevnere i tid og rom.

Telemarksforskning har utviklet en attraktivitetspyramide som forklarer steders utvikling, og som kan brukes som et redskap i utviklingsstrategier. Her er bosetting, besøk, og bedriftene grunnlaget for attraktivitetsutvikling av et sted. (Telemarksforskning. u.å)

Vi har tatt utgangspunkt i attraktivitetspyramiden, sett i et bærekraftig perspektiv. Våre strategier skal styrke opp om verdiene i denne pyramiden.

Figur 39: Geirangerfjorden

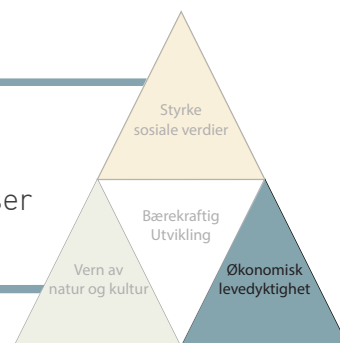

Figur 40: Strategiskisse

7.2 STRATEGIER OG TILTAK

7.2.1 HELÅRSTURISME

Gjennom satsing på lavsesong og infrastruktur vil det legges til rette for helårsturisme som skaper helårsarbeidsplasser og gjør næringen mer økonomisk levedyktig.

Tiltak 1: Markedsføring av vintersesongen
Vintersesongen bør tas tak i og utnyttes. Lokale aktører bør stimuleres til å satse på nye aktiviteter og tilbud som trekker turister i vinterhalvåret. Dette kan føre til ringvirkninger i resten av regionen, og bidra til at flere næringer og aktører kan holde helårsåpent og skape en økonomisk stabilitet om vinteren.

Begrunnelse

Det ligger et enormt potensiale i vintersesongen i Geirangerregionen. Herunder regner vi også vår- og høstmånedene – før og etter den «tra-disjonelle» turistsesongen. En stor del av verdiskapningen for de mange som jobber med noe relatert til turisme i området skjer om sommeren. Samtidig vet vi at mange av turistene som kommer til Norge er ute etter det «kalde, ville, vakre nord», og en Geirangerregion kledd i hvitt tror vi kan – med de riktige tilbudene og den riktige markedsføringen – oppfylle disse ønskene. Økte muligheter for verdiskapning om vinteren vil være viktig med tanke på bosetting, og attraktiviteten for tilflytting til området. Fjellene har ved første øyekast kanskje det største potensialet vinterstid, men fjordene kan også være en arena for ubrukte muligheter. Vinterhalvårets manglende veifremkommelighet, vanskelige tilgjengelighet til området, ras og snøras bør ses på som en mulighet, snarere enn et problem. Den som tør å satse, treffer med et godt tilbud og god markedsføring, har gode sjanser til å lykkes.

Tiltak 2: Utbedring av infrastruktur - vintersesongen

Utbedring av infrastrukturen som i større grad muliggjør turisme langs fjordene – samt veiene om vinteren. Dette vil kunne øke antall turister i området i vinterhalvåret og dermed skape grunnlag for økt verdiskapning.

Begrunnelse

Skal det oppnås en jevnere verdiskapning året rundt, bør vinterhalvårets turistsituasjon styrkes. I tillegg til de potensialene som ligger i vinteren – sammen med forrige tiltak – bør det ses på hvordan turistene kan komme trygt inn i området på vinteren langs fjorder og veier. Økt aktivitet på vinteren, kan bidra til hyppigere fergeavganger, og være en del av løsningen for å frakte turister og lokalbefolkning inn og ut av området.

Tiltak 3: «Turistskatt»

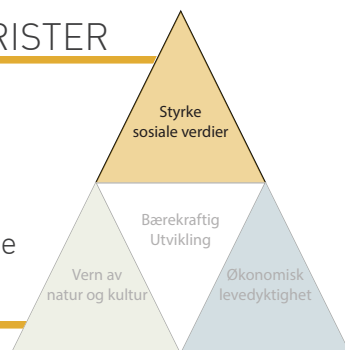
Øke havneavgift på å komme inn i området i sommersesongen. Gjøre det rimeligere å besøke Geirangerregionen utenfor høysesong. Dette vil kunne være med på å utvide turistsesongen.

Begrunnelse

Det gjøres dyrere å komme inn i området i de periodene turisttrykket er størst. Dette kan gjøre at flere cruiseselskaper styrer unna de dyreste periodene og heller velger å komme til området tidligere eller senere enn hva de ville valgt uten en «skattelegging». Dette kan bidra til å redusere trykket på området i høysesongen, og er med på å utvide sesongen.

7.2.2 GEOGRAFISK SPREDNING AV TURISTER

Ved å spre trafikken i Geiranger til omkringliggende områder, styrker man de sosiale verdiene ved å legge til rette for et bredere aktivitetstilbud. Dette vil styrke sysselsetting, læring og befolkningsvekst i hele Geirangerregionen.

Tiltak 1: Overordnet samarbeidsorgan for Storfjorden

Vi mener det bør settes ned et overordnet samarbeidsorgan for hele Storfjorden (med fjordarmene innover). Én eller to representanter fra hvert område bør sitte i samarbeidsorganet.

Begrunnelse

Et overordnet samarbeidsorgan for hele Storfjorden vil mest sannsynlig føre til et større overblikk, og gi et regionalt perspektiv. Dette kan føre til en bedre og jevnere fordeling av turistene i området. Det bør legges vekt på kvalitetene til hvert enkelt sted. Et slikt samarbeidsorgan vil dessuten være en verdifull arena for å dele kunnskap og skape en åpen og løpende dialog.

Tiltak 2: Legge til rette for arrangementer utenfor verdensarvområdet

Det bør være fokus på å løfte fram de områdene som ligger utenfor verdensarvområdet. En festival eller et annet arrangement kan være nok til å sette forholdsvis ukjente områder på kartet.

Begrunnelse

Å profilere områder gjennom arrangementer og lignende, vil kunne bidra til å spre turistene geografisk, og ikke minst øke verdiskapningen for «nye» steder. Det bør være fokus på å utvikle gode konsepter som turistene vil ønske å oppleve, og som igjen fører til økt verdiskapning.

Musikkfestivaler er allerede kjent, men andre muligheter er eksempelvis «fjordfestival» eller «bakkeløpfestival».

Tiltak 3: Styrke forbindelsen til omkringliggende områder

Det bør tilrettelegges for hyppige og effektive fergeavganger. Vi mener det vil være lurt at Eidsdal tar en del av turistene, og at turen til Ørnesvingen har sitt utgangspunkt i Eidsdal. Turismen bør spres mellom tettstedene.

Begrunnelse

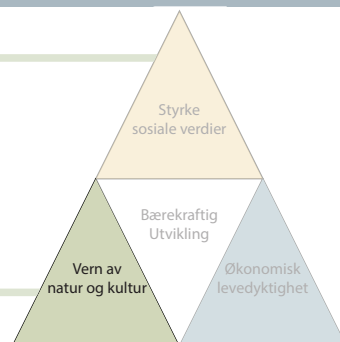
Styrking av forbindelsene i Geirangerregionen ser vi som viktig for å spre turismen - særlig cruise- og busstrafikken. Enkelte havneområder blir overbelastet i henhold til fremkommelighet og miljø. Vi tror ikke det vil påvirke antall cruiseturer negativt om man velger å spre trafikken. Vi mener at omkringliggende cruisehavner kan betjenes av skyttelferger til ulike fjordarmer. Dette kan være med på å styre turistene til ulike områder, og man unngår opphoping av turister. Ulike fjordløp og tettsteder har ulike kvaliteter, og disse bør dyrkes tydeligere i fremtiden.

Figur 41: Turister i Geiranger

7.2.3 MILJØVENNLIG FERDSEL

Natur og kultur er grunnlaget for reiseliv i Geirangerregionen. Gjennom vern av natur- og kultur vil vi opprettholde grunnlaget for turisme.

Tiltak 1: Regulering av tendertrafikk, påbudt bruk av SeaWalk
Legge inn påbud for bruk av SeaWalk i Geiranger til båter som ikke har miljøvennlige skytteltransport til og fra cruisebåt. Forbud mot tenderbåter med høyt utslipp og maksimal utslippsgrense er et alternativ.

Tiltak 2: Regulering av cruiseskip i Geirangerfjorden
Begrensinger på cruiseskip som skal ankre opp i Geirangerfjorden. Kreve utslippsrapportering fra cruiseskip og sette maxsgrense på dagsutslipp i fjorden, og regulere inn trafikk etter utslipp.

Begrunnelse

Ved å regulere utslipp ved hjelp av forbud mot miljøverstinger som tenderbåter, og gi påbud for bruk av SeaWalk oppfordrer man cruisenæringen til å tenke innovativt rundt sine skyttelalternativer. Det vil da være mer attraktivt for dem å gå for miljøvennlige skyttelbåter. Dette er et tiltak som rammer bredere enn selve Geirangerfjorden, med å oppfordre til innovasjon hos cruisenæringen. Hyppigere bruk av SeaWalk stabiliserer trafikken inn mot land og bygda Geiranger, slik at det blir en jevn strøm av turister inn mot sentrum.

Ved å sette maxsgrense på utslipp per dag får man regulert hvilke skip som får legge til kai i Geiranger og derav minske opphoping av «blårøyk» i området. Et godt eksempel på regulering av cruisetrafikk i vernaede områder finner vi i Glacier Bay. I et internasjonalt perspektiv som en del av verdensarven, er det helt naturlig at cruisetrafikk reguleres. Det vil være positivt for Geirangerregionen å profilere seg som en «grønn fjord». Et grønt omdømme vil øke attraktiviteten til destinasjonen.

Tiltak 3: Miljøvennlige ferger og skyttelbåter med batteri- og hybridteknologi mellom tettstedene
Innføre batteri- og hybridferger, samt skyttelbåter for turisttransport mellom havnene Geiranger, Eidsdal, Hellesylt, Stranda og Valldal.

Tiltak 4: Bruk av flere havneanløp
Legge til rette for å spre cruisetrafikk til flere havner nær Geiranger, som betjenes av miljøvennlige skyttelbåter. Se på muligheter for å legge opp miljøvennlige løsninger som landstrøm i Valldal og hydrogen hub i Hellesylt.

Begrunnelse

Innføring av miljøvennlige ferger gir en direkte reduksjon av lokale utslipp og er med på å avspeile fjordens grønne forankring på en positiv måte. Fra gammelt av har fjorden hatt en viktig rolle som transportvei, og dette vil være med på å styrke dens historie. Ved å legge til rette for miljøvennlige skyttelbåter mellom havnene får man transport av turister vekk fra veiene. Turistene får i tillegg oppleve de ulike fjordløpene nært på kroppen.

Figur 42: Busser i Geiranger

Tiltak 5: Skyttelbusser
Begrensning av busser ved innføring av maks antall busser pr. dag i høysesong. Prisregulering for å opprettholde økonomisk levedyktighet.

Begrunnelse

Ved å begrense antall skyttelbusser som brukes for transport av cruise-turister til og fra kjente attraksjoner - som Dalsnibba - reduserer man kødannelser. Dette er også med på å redusere slitasje på veiene som er en del av verdensarvområdets

kulturminner. Turer til Dalsnibba og Ørnesvingen må bestilles i god tid i forveien om turistene ønsker å oppleve dette. En reduksjon i antall turister som gjester kjente attraksjoner samtidig, vil øke opplevelsen for den enkelte turist, dessuten vil det gi større plass til syklister på veiene. Geiranger må satse på kvalitet fremfor kvantitet.

7.3 VEIEN VIDERE

For at planer og strategier skal bli gjennomført er det viktig å forankre de i lovverket. Vi forslår at det utarbeides en juridisk bindende interkommunal plan - jf. kapittel 9 i plan- og bygningsloven - for å sikre en bærekraftig utvikling styrket av regional planlegging. Interesser, ressurser, verdifulle områder osv. vil krysse kommunegrenser. Derfor vil en interkommunal plan fungere godt. Vi mener at denne planen skal være en overordnet besøksstrategi for all turisme i Storfjorden og tilhørende fjordarmer, samt områdene rundt. Dette vil gi et bedre overblikk og man kan i større grad styre turismen. (Kommunal- og moderniseringsdepartementet, 2009)

8. REFLEKSJON

Oppgaven vi fikk utdelt hadde i utgangspunktet ikke noen geografisk avgrensning annet enn «Geirangerfjordområdet». Oppgaven var ganske vid, og vi valgte derfor å sette noen begrensninger. Blant annet ved å avgrense området geografisk, ble oppgaven mer overkommelig, og strategiene og tiltakene mer gjennomarbeidet.

Vi rakk ikke å besøke alle områdene/tettstedene vi har tatt for oss i oppgaven. Det ville selvfølgelig vært formålstjenlig å besøke flere av disse områdene for å få et bedre innblikk med tanke på landskapsressursanalysen. Feltarbeidstiden var begrenset og flere av disse områdene er dessuten hovedfokus i andre prosjektoppgaver i samme emne.

Vi håper at strategiene og tiltakene kan være til hjelp og legges til grunn i videre planer for utviklingen av Geirangerregionen. Et av inntrykkene vi sitter igjen med etter å ha besøkt området, er at de lokale har stor gjennomføringskraft og er engasjerte. Derfor har vi stor tro på at hvis alle drar i samme retning kan man snart besøke en miljøvennlig og bærekraftig destinasjon. Det blir uansett veldig spennende å følge den videre utviklingen i "Geirangerregionen".

9. REFERANSELISTE

- Brudvik, M. (u.å.) Strategisk analyse (SWOT-analyse). Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/krd/kampanjer/rw/swot-analyse.pdf> (Hentet: 20.10.16).
- Clemetsen, M. (2009) Landskapsressursanalyser. Verktøy for integrert stedsutvikling og forvaltning.
- Clemetsen, M. & Stokke, K. B. (2014) Landskapsressursanalyse: Regionalt utviklingsverktøy for landskap og lokalsamfunn.
- Den Norske regjering (2012) Destinasjon Norge. Nasjonal strategi for reiselivsnæringen. Tilgjengelig fra: https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/nhd/vedlegg/rapporter_2012/reiselivsstrategien_april2012.pdf (Hentet: 16.10.2016).
- Direktoratet for naturforvaltning & Riksantikvaren (2010) Landskapsanalyse. Fremgangsmåte for vurdering av landskaps karakterer og landskapsverdi. (Versjon februar 2010).
- Europarådet (2000) Europeisk landskapskonvensjon. Tilgjengelig fra: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/kmd/tema/plan--og-bygningsloven/plan/landskapskonvensjonen/om-konvensjonen/europeisk-landskapskonvensjon-norsk-teks.html?id=426184#>. (Hentet: 12.10.16).
- Flydal, A. (2009) Geiranger. Tilgjengelig fra: <http://www.geiranger.no/index.php/no/66-kultur-a-historie/kultur-a-historie/196-geiranger-historie> (Hentet: 12.10.16).
- FN-sambandet (2016). FNs verdenskomisjon for miljø og utviklingsrapport: Vår felles framtid(1987). Tilgjengelig fra: <http://www.fn.no/Tema/Baerekraftig-utvikling/Hva-er-baerekraftig-utvikling> (Hentet: 16.10.2016).
- Forvaltning (2014) Tilgjengelig fra: <http://www.nasjonalparkstyre.no/Geiranger-Herdalen/Forvaltning/> (Hentet: 16.10.16).
- Fylkesmannen i Møre og Romsdal (2010) Supplerande kartlegging av naturtyper i Stranda 2010. Tilgjengelig fra: <https://www.fylkesmannen.no/Documents/Dokument%20FMMR/Milj%C3%B8%20og%20klima/Naturmangfold/Kartleggingsrapportar/Kommunale/Stranda%202011.pdf> (Hentet: 04.10.16).
- Gade, H. (2009) Fjorder. Tilgjengelig fra: <http://www.uib.no/gfi/57926/fjorder> (Hentet: 05.10.16).
- Geiranger-Herdalen landskapsvernområde (2011) Tilgjengelig fra: <https://www.stranda.kommune.no/tenester/natur-og-miljo/naturforvaltning/naturvern/geiranger-herdalen-landskapsvernomrade.aspx> (Hentet: 18.10.16).
- Geiranger-Herdalen landskapsvernområde (2013) Tilgjengelig fra: <http://www.nasjonalparkstyre.no/Geiranger-Herdalen/Verneomrade/Geiranger-Herdalen-landskapsvernomrade/> (Hentet: 16.10.16).
- Geirangerfjord cruise port (u.å) Tilgjengelig fra: <http://www.stranda-hamnevesen.no/info> (Hentet: 13.10.16).
- Innovasjon Norge (2016) Norske destinasjoner cruiser videre i 2016. Tilgjengelig fra: <http://www.innovasjonnorge.no/no/reiseliv/Nyheter/norske-destinasjoner-cruiser-videre-i-2016> (Hentet: 12.10.16).
- Innovasjon Norge (u.å). Ti prinsipper for ett bærekraftig reisemål. Tilgjengelig fra: <http://www.innovasjonnorge.no/no/reiseliv/Baerekraftig-reiseliv/Prinsipper-for-et-baerekraftig-reiseliv/> (Hentet: 16.10.2016).
- Klima- og miljødepartementet (2011) Naturmangfoldloven og plan- og bygningsloven. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/naturmangfoldloven-og-plan--og-bygningsloven/id660338/> (Hentet: 17.10.16).
- Kommunedelplan område (u.å.) Tilgjengelig fra: <http://www.vestnorskfjordlandskap.no/forvaltning/27-kommunedelplan-omrade> (Hentet: 18.10.16).
- Kommunal- og moderniseringseringsdepartementet (2009) Kapittel 9. Interkommunalt plansamarbeid. Tilgjengelig fra: https://www.regjeringen.no/no/dokument/dep/kmd/veiledninger_brosjyrer/2009/lovkommentar-til-plandelen-i-kapittel-9-interkommunalt-plansamarbeid/id556720/ (Hentet: 20.10.16).
- Miljødirektoratet (2013a). Verdiskaping og naturbasert reiseliv. Tilgjengelig fra: <http://www.miljodirektoratet.no/no/Tema/Verneomrader/Verdiskaping-og-naturbasert-reiseliv/> (Hentet: 17.10.2016).
- Miljødirektoratet (2013b) Verneformer. Tilgjengelig fra: <http://www.miljodirektoratet.no/no/Tema/Verneomrader/Verneformer/> (Hentet: 17.10.16).
- Møre og Romsdal fylke (2008) Forvaltningsplan: Vestnorsk Fjordlandskap Delområde Geirangerfjorden. Tilgjengelig fra: <https://www.stranda.kommune.no/Handlers/fh.ashx?MId1=14&FilId=1060> (Hentet: 11.10.16).
- Norges geologiske undersøkelse (2016) Kart, berggrunn. Tilgjengelig fra: <http://geo.ngu.no/kart/berggrunn/?lang=Norsk&Box=-214586:6452754:1270610:7939800&map=Berggrunn%2EN250%2Emed%2Elineamenter> (Hentet: 05.10.16).
- Norsk fjordsenter (u.å.) Tilgjengelig fra: <http://www.fjordsenter.com/> (Hentet: 17.10.16).
- Nystad, I. H. (2016) PowerPoint-presentasjon om Stranda og Norddal kommune.
- Rønneberg, M. (2016) Geirangerfjordområdet. Små bygder i viktig verdslandskap. Presentasjon 26.09.16, Norsk Fjordsenter
- Shlopak et al. (2014) Grøn fjord bind II. Beregning av klimagassutslipp i Geiranger. Møreforskning Molde AS. Raport:1413.
- Sogn og Fjordane fylke (2008) Forvaltningsplan: Vestnorsk Fjordlandskap Delområde Nærøyfjorden. Tilgjengelig fra: <https://www.fylkesmannen.no/PageFiles/471374/1-2008%20Forvaltningsplan%20Vestnorsk%20fjordlandskap,%20delomr%C3%A5de%20N%C3%A6r%C3%B8yfjorden.pdf> (Hentet: 15.10.16)
- Statens vegvesen (u.å.) Røyr-Hellesylt. Tilgjengelig fra: <http://www.vegvesen.no/Fylkesveg/fv60royrhellesylt> (Hentet: 10.10.16).
- Statistisk sentralbyrå (2016) Folkemengd 1. januar. Heile landet, fylke og kommunar. Tilgjengelig fra: <https://ssb.no/befolkning/statistikker/folkemengde/aar-per-1-januar/2016-02-19?fane=tabel&sort=nummer&tabel=256001> (Hentet: 19.10.16).
- Store norske leksikon (2016) Fjord. Tilgjengelig fra: <https://snl.no/fjord> (Hentet: 05.10.16).
- Stranda kommune (u.å.a) Stranda. Tilgjengelig fra: <https://www.stranda.kommune.no/stranda/> (Hentet: 18.10.16).
- Stranda kommune (u.å.b) Planinnsyn - kart på nett. Tilgjengelig fra: <http://tema.webatlas.no/stranda/Planinnsyn> (Hentet: 10.10.16).
- Stranda kommune (2006) Forvaltningsplan vestnorsk fjordlandskap, delområde Geirangerfjorden (Rapport nr. 2008:04)
- Svalbardmiljøloven (2001) Lov om miljøvern på Svalbard. Lovdata. Tilgjengelig fra: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2001-06-15-79> (Hentet: 17.10.2016).
- Telemarksforskning. (u.å) Programteori for attraktivitet. Tilgjengelig fra: https://www.telemarksforskning.no/publikasjoner/detalj.asp?merket=5&r_ID=2301 (Hentet: 19.10.16).
- Trafikkreglene (1986) Forskrift om kjørende og gående trafikk. Lovdata. Tilgjengelig fra: <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/1986-03-21-747?q=trafikkregler> (Hentet: 16.10.2016).
- Verdsarv (2011) Tilgjengelig fra: <https://www.stranda.kommune.no/tenester/natur-og-miljo/naturforvaltning/naturvern/verdsarv.aspx> (Hentet: 17.10.16).
- Visit Norway (2016) Geirangerfjorden. Tilgjengelig fra: <https://www.visitnorway.no/listings/geirangerfjorden/18826/> (Hentet: 05.10.16).
- Vår felles fjordarv – vår grønne framtid (u.å.) Tilgjengelig fra: http://www.geiranger.no/images/stories/brosjyrer/stiftninga2012_no.pdf (Hentet: 12.10.16).
- Ålesundregionens havnevesen (u.å.) Tilgjengelig fra: <http://www.alesund.havn.no/no/Havna/Cruisehavn/2015> (Hentet: 12.10.16).

Figurer:

- Alle figurer som ikke er private foto eller selvlagde illustrasjoner
- Figur 4: Rønneberg, M. (2016) Geirangerfjordområdet. Små bygder i viktig verdslandskap. Historisk Blikk
- Figur 7: Tilgjengelig fra: <http://dms09.dimu.org/image/022wX1xqXAYS?dimension=800x800> (Hentet: 20.10.16)
- Figur 15: Tilgjengelig fra: https://i.ytimg.com/vi/CjEOWH_LE-/maxresdefault.jpg (Hentet: 20.10.16)
- Figur 16: Tilgjengelig fra: <http://radiosunnmore.no/wp-content/uploads/2015/11/stranda.jpg> (Hentet: 20.10.16)
- Figur 18: Foto: Jelstad, H. Tilgjengelig fra: <http://static.panoramio.com/photos/large/84481371.jpg> (Hentet: 20.10.16)
- Figur 19: Foto: Rügenar, E. Tilgjengelig fra: <http://static.panoramio.com/photos/large/110517137.jpg> (Hentet: 20.10.16)
- Figur 20: Tilgjengelig fra: http://www.grandegarden.no/wp-content/uploads/2014/09/IMG_3262.jpg (Hentet: 20.10.16)
- Figur 22: Tilgjengelig fra: <http://www.photosight.org/up/2009/10/14/108288.jpg> (Hentet: 20.10.16)
- Figur 23: Tilgjengelig fra: http://www.hellesylt.info/wp-content/uploads/2014/11/doc_2053_2-298x245.jpg (Hentet: 20.10.16)
- Figur 25: Tilgjengelig fra: <http://www.slunde.com/Helles01.jpg> (Hentet: 20.10.16)
- Figur 26: Tilgjengelig fra: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/c3/Sunnlyvsfjorden_fraa_Tretindanibba.JPG (Hentet: 20.10.16)
- Figur 27: Tilgjengelig fra: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/c3/Sunnlyvsfjorden_fraa_Tretindanibba.JPG (Hentet: 20.10.16)
- Figur 32: Tilgjengelig fra: <http://www.portlongyear.no/sites/portlongyear.no/files/38ff8aa4a28e43fb53e14db62b19e4a6.jpg?explode=410x285&crop=410x285&gravity=center> (Hentet: 20.10.16)
- Figur 33: Tilgjengelig fra: <https://www.nps.gov/gba/planyourvisit/images/Diamond-Princess-6-6.jpg> (Hentet: 20.10.16)
- Figur 34: Tilgjengelig fra: http://www.dagensperspektiv.no/sites/default/files/styles/article_main_image_view/public/ski.jpg?itok=2YexmEMZ (Hentet: 20.10.16)
- <http://storfjord.kulturhus.no/media/2532/1.jpg?width=332&height=234> (Hentet: 20.10.16)
- http://www.triflyt.no/var/triflyt/storage/images/triflyt.no/sykkel/sykkelsatsing-paa-stranda/2887756-1-nor-NO/Sykkelsatsing-paa-Stranda_fancybox.jpg (Hentet: 20.10.16)
- Figur 35: Tilgjengelig fra: <http://s1.dn.no/incoming/image101192.ece/ALTERNATES/fullwidth/LB-D2-juvet.jpg> (Hentet: 20.10.16)
- http://www.valldal.no/wp-content/uploads/bfi_thumb/juving-button-mlz924rj721a4fj4tmi5lqx54jfytyuqut2rmt4.jpg (Hentet: 20.10.16)
- <http://www.trollstigen.no/Userfiles/Sites/images/binary-117166-215295.png> (Hentet: 20.10.16)
- Figur 36: Tilgjengelig fra: https://res-4.cloudinary.com/simpleview/image/fetch/c_limit,f_jpg,q_64,w_800/http://media.tellus.no/images/%3F3D65%26p%3D2317%26t%3D4&.jpg (Hentet: 20.10.16)
- https://c1.staticflickr.com/1/61/199768290_9fca55a03_b.jpg (Hentet: 20.10.16)
- <http://www.norwaygreentours.com/images/doandsee-hellesylt1.jpg> (Hentet: 20.10.16)
- Figur 37: Tilgjengelig fra: <http://earthnworld.com/wp-content/uploads/2015/12/happiest-country-in-the-world-2.jpg> (Hentet: 20.10.16)
- http://www.visitmr.com/site/img/preview/992/Fossevandring-i-Geiranger-800_400-cropped.jpg (Hentet: 20.10.16)
- https://res-3.cloudinary.com/simpleview/image/fetch/c_limit,f_jpg,q_64,w_800/http://media.tellus.no/images/%3F3D65%26p%3D3962%26t%3D4&.jpg (Hentet: 20.10.16)
- Figur 39: Foto: Høyberg, L. Tilgjengelig fra: <https://www.nrk.no/mr/geiranger-blei-evakuert-1.11847229> (Hentet: 20.10.16)
- Figur 41: Tilgjengelig fra: <http://www.smp.no/frapapir/article13632379.ece/qeliwr/ALTERNATES/w980-default/27nyhturister07.jpg> (Hentet: 20.10.16)
- Figur 42: Tilgjengelig fra: <http://www.rhf-sunnmore.no/FOTOALBUMET/Bilder/SR15.jpg> (Hentet: 20.10.16)

A scenic landscape photograph showing three small wooden huts in the foreground. The huts are built of dark wood, with one having a white door and two windows. They are situated in a grassy field. In the background, there are steep, forested mountains with patches of bare rock and small waterfalls. The sky is overcast.

LAA360 - strategisk landskapsplanlegging, gruppe 6: Bjørnar Rutledal, Sarah Huang, Petter Meeg og Tora Grøstad

Vern - en begrensning eller ressurs?

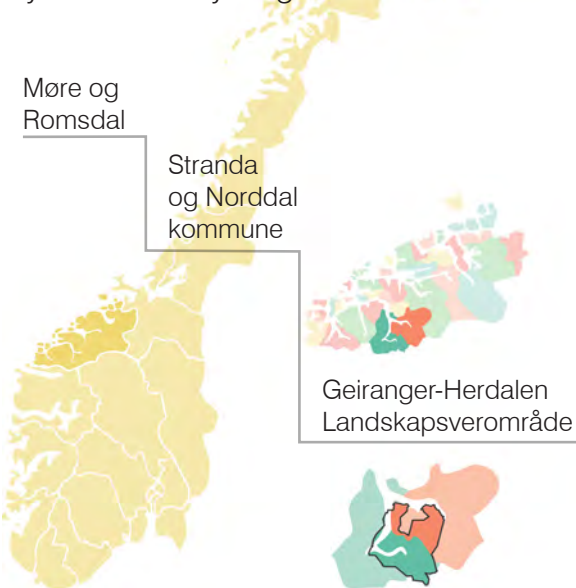
Innholdsfortegnelse

Innledning og bakgrunn	1
Innledning og problemstilling	1
Metode	1
Områdebeskrivelse	2
Historisk bakgrunn	3
Vern og verdensarv	5
Soneinndeling	6
Fjellteksten	7
Landskapsressursanalyse	8
Landskapskarakteranalyse	8
Stadkjensleanalyse	10
Case-område	13
Fra fjord til fjell	14
Herdalssetras historie	15
Utfordringer	17
Muligheter	18
Strategier	19
Tålegrense og målgruppe	19
Strategier og tiltak	20
Avslutning	23
Konklusjon og refleksjon	23
Referanseliste	24
Figurliste	25

Innledning bakgrunn

Innledning og problemstilling

Det er en pågående diskusjon om hvordan man kan kombinere vern og bruk i verneområder i Norge. Denne problematikken har blitt tydelig formulert som en ønskelig måte å forvalte verneområder etter den såkalte Fjellteksten, et dokument presentert av Regjeringen i fremleggningen av revidert statsbudsjett for 2003 (Finansdepartementet, 2002). Her ble det fokusert på hvordan Norges naturskjønnhet er det største trekkplasteret for internasjonal turisme. Fjellteksten fokuserer på utvikling av turistnæring som grunnlag for videre bosetning og verdiskapning i fjell- og kyststrøk i tilknytning til verneområder.

Figur 1: Hvor befinner vi oss

I den forbindelse har vi tatt for oss landskapsvernområdet Geiranger-Herdalen i Møre og Romsdal. Området har verdensarvstatus og opplever en betydelig tilstrømning av turister. Vi ønsker å belyse konsekvenser av vern, og om det er en begrensning eller ressurs for lokal verdiskapning og naturbasert reiselivsutvikling. Det var nødvendig for oss å avgrense arbeidet geografisk og tidsmessig. Derfor så vi etter et område som var tilgjengelig og som kunne hjelpe oss å svare på oppgaven på best mulig måte. I den forbindelse har vi kommet til at Herdalssetra er et egnet caseområde. Gruppen jobber ut i fra følgende problemstilling:

Hvordan kombinere aktiv seterdrift og turisme som grunnlag for lokal verdiskapning innenfor et verneområde?

Metode

For å svare på problemstillingen har vi benyttet en landskapsressursanalyse, bestående av en landskapskarakter- og en stadkjensleanalyse. Vi startet med å karakterisere de store landskapsformene med utgangspunkt i et kartstudie. Videre reiste gruppen på utferd til Geiranger og opplevde landskapet på nært hold. Ved hjelp av kvalitativ metode i form av intervju fikk vi større forståelse for området fra et lokalt ståsted. På bakgrunn av dette utviklet vi landskapsressursanalysen videre.

Nøkkelinformanter

Åshild Dale og Jostein Sande:
gårdbrukere i Norddal og medeiere og drivere av Herdalssetra

Ove Skylstad:
Daglig leder i Destinasjon Geiranger

Arnfinn Westerås:
Gårdbruker på Westerås Gård i Geiranger

Ingvild Hansen Nystad:
Verneforvalter i Geiranger-Herdalen landskapsvernområde

Georg Indreeide:
Gårdbruker i Eidsdal

Martin Nystad:
Snekker og lokalkjent i Norddal

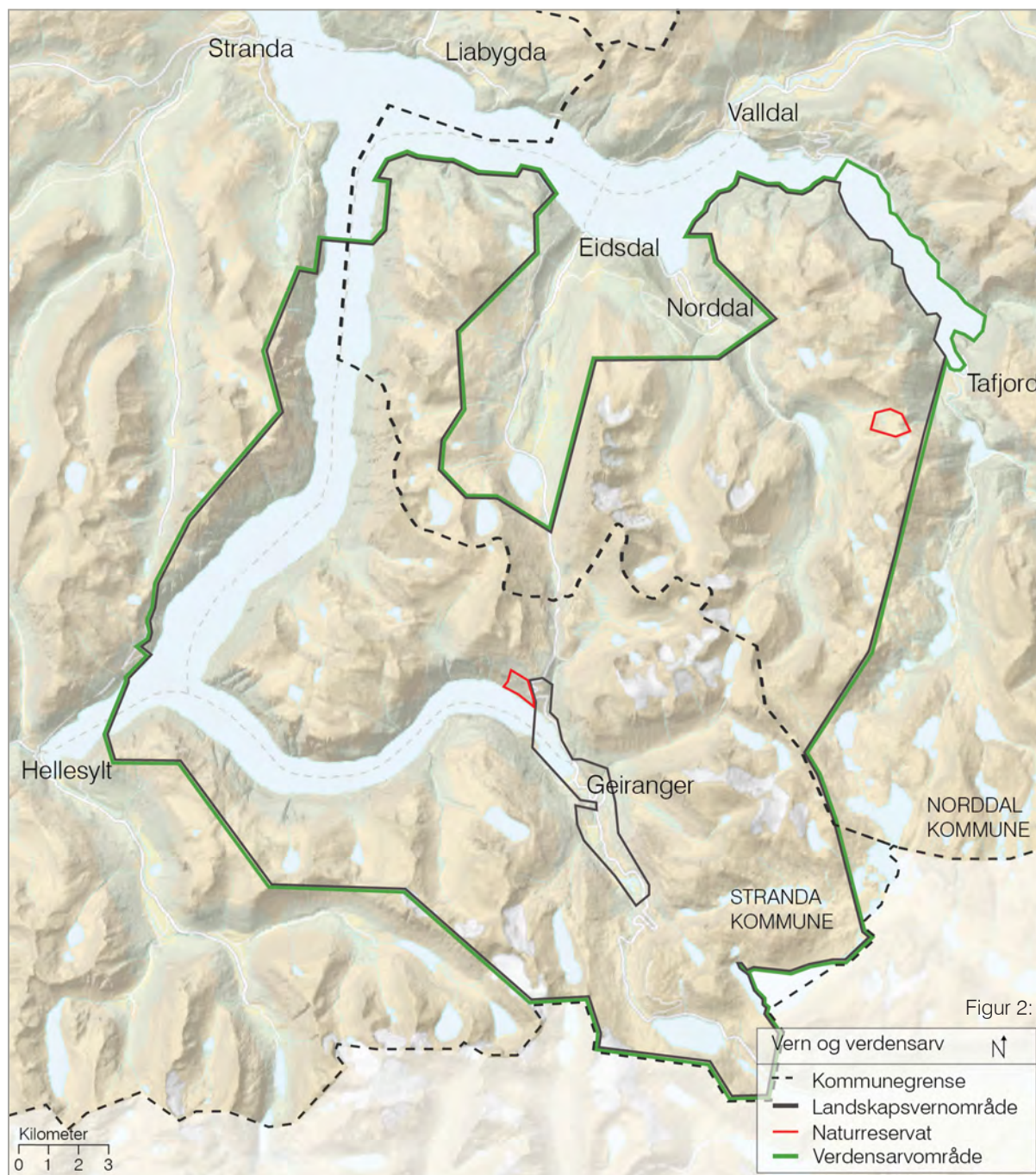
Erling Berge:
professor i eiendom ved NMBU

Tilfeldige turister vi møtte på gaten i Geiranger

Områdebeskrivelse

Med sitt særpregede fjord- og fjellandskap kjennetegnet av få større menneskelige inngrep der kulturlandskap med kulturhistoriske og biologiske verdier står sterkt, ble landskapsvernområdet Geiranger-Herdalen i 2005 innskrevet på UNESCOs verdensarvliste (Møre og Romsdal fylke, 2008). Landskapsvernområdet, som utgjør et areal på omtrent 499 kvadratkilometer, ligger i Stranda- og Norddal kommune på Sunnmøre og er vernet etter Naturvernloven § 5 (Møre og Romsdal fylke, 2008). Innenfor landskapsvernområdet ligger også Kallskaaret naturreservat som sammen med resten av Geiranger-Herdalen landskapsvernområde blir forvaltet lokalt av verneområdestyret i Geiranger (Verneområdestyret for Geiranger-Herdalen, 2014). Hyskjett naturreservat som også ligger i verneområdet blir forvaltet av Fylkesmannen (Verneområdestyret for Geiranger-Herdalen, 2014).

Geiranger er en liten bygd med omlag 240 innbyggere og befinner seg innerst i Geirangerfjorden, i Stranda kommune som med omlag 4600 innbyggere (Thorsnæs, G., 2015). Bygda ligger midt inne i landskapsvernområdet, men blir hovedsakelig regulert etter plan- og bygningsloven og ikke gjennom Naturvernloven (Møre og Romsdal fylke, 2008). I dag er landskapsvernområdet velkjent langt utenfor Norges grenser og har i lang tid hatt en sterk tiltrekningskraft for turister fra hele verden.

Historisk bakgrunn

En konsekvens for et slikt vakkert landskapsområde med global anerkjennelse er mye oppmerksomhet, noe som kan oppleves både negativt og positivt. Frem til tidlig på 1800-tallet var Geiranger en svært isolert bygd, hvor lokale satte sin lit til hest og kjerre eller sine egne ben som transportmiddel (Fyldal, A., 2009). Man kunne gjerne gå over fjellet til nabobygdene, eller ta årene fatt dersom man skulle lenger unna (Fyldal, A., 2009). Med tiden kom det første dampskipet "Søndmør" til Geiranger i 1858 og bidro til bedre kontakt med de andre omkringliggende bygdene samt Ålesund (Fyldal, A., 2009). I 1869 ankom den første turistbåten yachten "Nereid" med de første turistene, og hoteller ble bygget på slutten av 1800-tallet mens samferdselen blomstret (Fyldal, A., 2009). Den første halvdel av 1900-tallet ble hest og kjerre utkonkurrert av bilen mens cruisetrafikken økte ute på fjorden i siste halvdel av 1900-tallet (Fyldal, A., 2009). Turismen var en viktig biinntekt for flere bønder som stod for transportvirksomhet (Westerås, A., intervju 25.09.16). Den dramatiske økningen av cruisetrafikken, med årlig besøk på 150-200 skip, førte også til at bruken av busser økte betraktelig til og fra havna (Wikipedia, 2016).

Økningen av turisttrafikk ga drastiske iverksettinger av samferdselsutbygging. I dag får Geiranger og omegn besøk fra 700 000 – 800 000 turister hvert år og det er forventet å øke til hele 1,3 millioner i fremtiden (Skylstad, O., intervju 28.09.16). De fleste veiene inn mot og i Geiranger-Herdalen landskapsvernområde er som regel helårsåpne, men det er også noen sesongbaserte veier. Disse er riksvei 63, Geirangervegen fra Opplendskedal til riksvei 15 og Trollstigen fra Langdal til Hanekamhaug (Statens vegvesen, 2008). På grunn av betydelig rasfare stenges disse veiene når snøen kommer, omtrent fra oktober, og åpnes igjen i mai med topptrafikk i turistsesongen juni-august (Statens vegvesen, 2008)

I dag er turismen spesielt viktig for nærings- og reiselivet i Geiranger-Herdalen landskapsvernområde. Urbanisering fører til at flere og flere flytter fra bygda og inn til storbyene, men flere ildsjeler blir likevel igjen (Dale, Å. & Sande, J., intervju 28.09.16). Mange av de som har valgt å bli boende er mangesyslere og har turisme som en viktig biinntekt. Landskapet i både Geiranger, Norddal og Eidsdal preges av landbruksarealer og selv om flere gårder har blitt nedlagt og omgjort til feriehus, grunnet endret landbrukspolitik som gjør det vanskeligere å drive

Figur 3: Illustrasjon av transportutviklingen i Geiranger

småbruk, er det fortsatt noen aktive gårder igjen. Flere av turistene som kommer til Geiranger er ofte opplyste og spesielt interesserte, for det naturlige, det historiske og det kulturelle. Det skjer ofte en kunnskapsutveksling mellom lokale og tilreisende hvor eksempelvis bønder kommer langveisfra for å besøke de turiståpne gårdene og for å lære om deres gårdsdrift, også studenter og biologer kommer på befaring for å lære om og undersøke det særegne kulturlandskapet (Dale, Å. & Sande, J., intervju 28.09.16). "Opplevingsturisme" er en form for turisme hvor turistene kommer i personlig kontakt med de lokale menneskene gjennom aktiv deltagelse. Dette er blitt svært populært og i Geiranger-Herdalen landskapsvernområde finnes det flere bønder som byr på seg selv

og sine tradisjoner. Turistene blir tatt med til gårdene hvor de får et innblikk i driften med både beitende dyr, vilt og vakkert landskap samt foredling av fersklagede gårdsprodukter som ulike type oster og karameller (Dale, Å. & Sande, J., intervju 28.09.16).

Det naturbaserte reiselivet spiller en stor rolle gjennom turistenes kjøpekraft og pengene de legger igjen, både nasjonalt, regionalt og lokalt. Turismen åpner for nye synergier og kulturell utveksling og skaper dermed et mangfold av mennesker, opplevelser, arbeidsplasser.

Kjente attraksjoner langs den nasjonale turistveien riksvei 63 er utkikkspunktene Dalsnibba, Flydalsjuvet, Ørnesvingen og fossefallene Brureslørret, Friaren, De syv søstrene og Storsæterfossen (Wikipedia, 2016). Aktivitetene som kan utføres i sammenheng med disse attraksjonene er blant annet kajakk, båtturer, ski- og fotturer. Det er flere tilrettelagte turstier som lokale og tilreisende kan benytte seg av, både lange og korte turer som passer ulike evner og interesse. Noen av de mest populære fotturene er turen til fjordgården Skageflå med gårdsbesøk på Hom-longsetra, den tilrettelagte stien bygget av sherpaer fra Nepal opp til Storseterfossen fra Westerås gård i Geiranger eller turer med utgangspunkt i den særegne Herdalssetra. Fra seteren kan turfolk gå til Kallskaret naturreservat eller andre turer inne i landskapsvernområdet med passasje over fjellet til Westerås. I tillegg er det også fullt mulig med en kort og flott fossevandring fra Geiranger sentrum til Norsk Fjordsenter, som ble åpnet i 2014, en trygg vandring langs storelva opp til Storfossen (Hotel Union, 2016).

Vern og verdensarv

Området rundt Geirangerfjorden har ikke til enhver tid vært vernet med bakgrunn i dets historisk verdifulle fjordlandskap. Gjennom gruppens intervjuer som ble gjennomført i Geiranger og Herdalen kom det tydelig fram at det i et historisk perspektiv ikke hadde vært en oppfattelse av områdets estetiske kvaliteter som en avgjørende verdi i seg selv. I denne delen går vi gjennom historien bak og hva som ledet frem til vernet av området slik vi kjenner det i dag.

Statens naturvernråd foreslo i 1986 å verne områdene rundt Geirangerfjorden som et typeområde på et fjordsystem med varierte naturforhold (Miljøverndepartementet, 2004). I 2001 kunngjorde fylkesmannen i Møre og Romsdal oppstart av planarbeid med brev til alle grunneiere, offentlige etater samt lag og organisasjoner (Miljøverndepartementet, 2004). En felles lokal referansegruppe for verneplanarbeidet ble opprettet for Stranda- og Norddal kommune (Miljøverndepartementet, 2004). Vernet ble også opprettet som en del av søknadsprosessen om å få området på UNESCO`s naturarvliste. I 1996 avsluttet et felles nordisk samarbeidsprosjekt om å levere mulige søknadsområder til UNESCO, og i denne sammenheng ble Geirangerfjordområdet sammen med Nærøyfjordområdet an-

Figur 5: Geirangerfjorden sett fra Ørnesvingen

befalt for Norge. I 2004 ble et komplett søknadsdokument sendt UNESCO og områdene ble i fellesskap skrevet inn på UNESCOs liste over naturarv i 2005 (Møre og Romsdal fylke, 2008).

Formålet ved vernet er å ta vare på et særegent og vakkert fjord- og fjellandskap med et rikt og variert plante- og

dyreliv samt å ta vare på et kulturlandskap preget av fjordgårder, setermiljø og kulturminner (Møre og Romsdal fylke, 2008). I tillegg skal det tas vare på geologiske forekomster og landskapsformer.

Verneområdet er delt inn i tre soner for å kunne få til en helhetlig forvaltning av området som inneholder både bebygde og uberørte arealer (Møre og Romsdal fylke, 2008). Disse blir beskrevet på neste side.

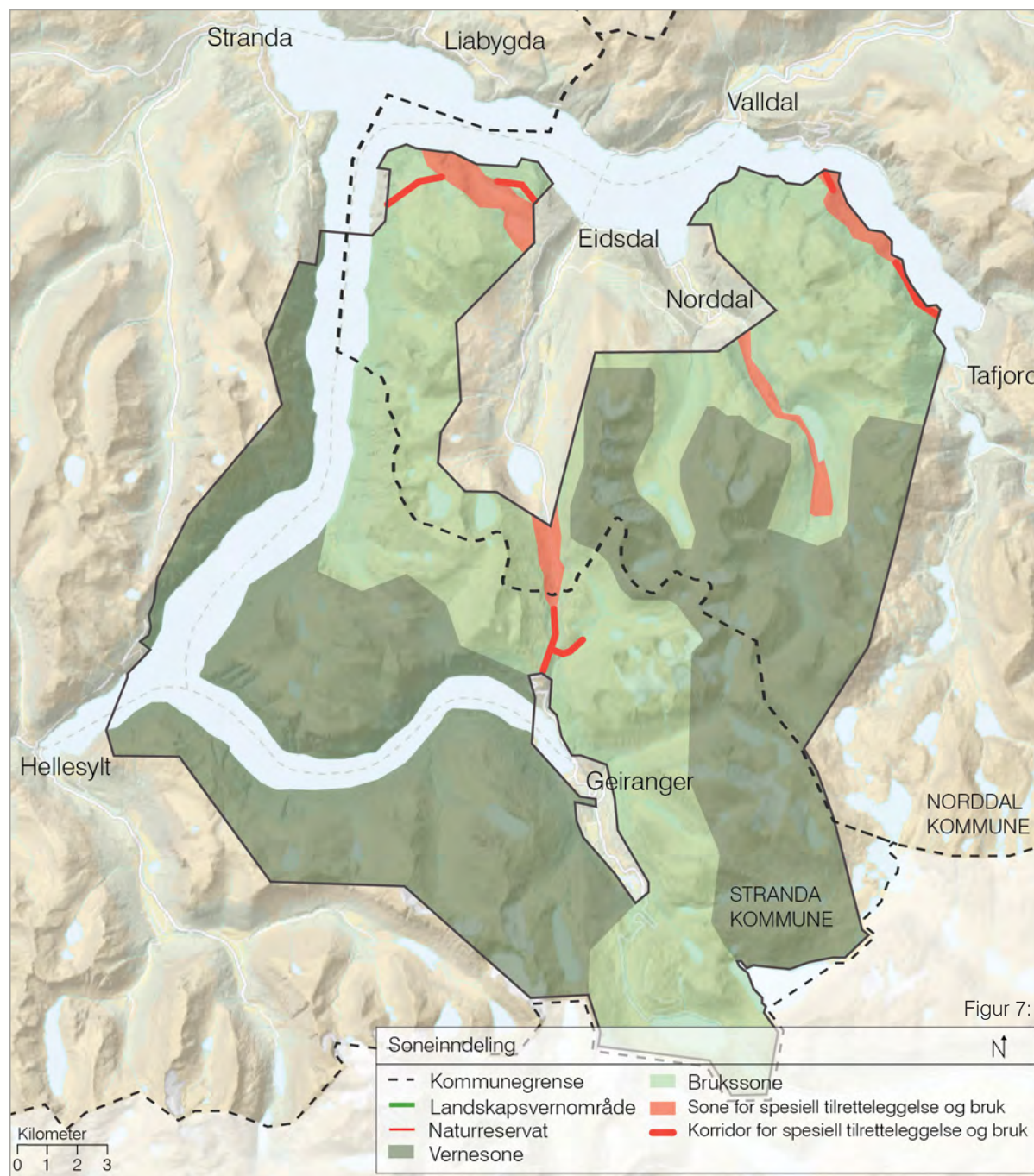
Figur 6: Tidslinje for vern og verdensarv

Soneinndeling

Vernesonen omfatter i grove trekk hovedsakelig villmarkspregede områder og områder som er tilnærmet urørte. I dette området er naturvernet overordnet andre interesser hvor tilrettelegging av nye stier eller veier ikke er lovlig. Begge naturreservatene, Hyskjøt og Kallskaret, inngår i denne sonen. Vernesonen skal likevel ikke være til hinder for skjøtsel og/eller restaurering av fjordgårder og setre.

Brukssoner er områder med mer eller mindre aktivt landbruk i form av beiting, hogst og lignende. Enkle tiltak for friluftslivet er tillatt som merking av stier og bygging av klopper og bruer, men slik tilrettelegging bør baseres på eksisterende ferdselmønstre (Møre og Romsdal fylke, 2008). I denne soneringen kan det også være aktuelt å åpne for tiltak og aktivitet knyttet til for eksempel seterdrift hvor det foreligger ønske om å drive for å ta vare på verdiene i kulturlandskap og kulturmiljø. Denne sonen dekker store deler av områdene rundt Norddal og Eidsdal samt et større areal langs riksvei 63 diagonalt gjennom verneområdet (Møre og Romsdal fylke, 2008).

Sonen for spesiell tilretteleggelse og bruk er mindre områder der det åpnes for å legge til rette for friluftsliv med tiltak i forbindelse med landbruk og reiseaktiviteter. Sonen omfatter områder med stor ferdsel og en betydelig grad av eksisterende inngrep, som veier og regulerte vann. Både områdene rundt veien mellom Eidsdal og Ørnesvingene, samt Kilsetra og Herdalen befinner seg innenfor denne sonen. I tillegg er korridoren for riksvei 63 inkludert (Møre og Romsdal fylke, 2008).

Figur 7:

Fjellteksten

Fjellteksten var en del av revidert statsbudsjett for 2003 og var et svar på Stortingets henstilling til Regjeringen om å komme tilbake til Stortinget med en sak om bærekraftig utvikling og bruk av fjellområdene i Norge (Wikipedia.no, 2015). Økt turistmessig bruk var hovedfokuset som skulle belyses i denne forbindelsen. I svaret kom Regjeringen frem til forslag og strategier som har hatt stor innvirkning på forvaltningen av verneområder i Norge, særlig nasjonalparkene. Nasjonalparkene og andre verneområder med tilnærmet uberørt natur eller menneskeskapte kulturmiljøer, blir her sett på som trekkplaster for turisme. Dette gir også grunnlag for økonomisk vekst og utvikling i tettstedene og kommunene som ligger rundt verneområdene. Dette understøttes av undersøkelsene gjort i forkant av stortingsmeldingen som sier at mange reiselivsbedrifter oppfatter verneområdestatusen som positivt for sin markedsføring (Finansdepartementet, 2002).

En konsekvens av økt turistmessig bruk av verneområder kan være forringelse av verneverdiene, men på den andre siden kan bruken resultere i økonomisk aktivitet som gir økt velferd og bosetting i tettstedene rundt. Dette gir grunnlag for skjøtsel av kulturlandskaper som er et viktig element i både reiselivet og ver-

neformålene. En slik tilnærming til vern vil teoretisk sett kunne føre til økt lokal aksept for vern i lengden. Særlig i samband med de retningslinjene Regjeringen la frem om at verneprosesser må sees mer i sammenheng med lokalsamfunnene rundt. I tillegg skal det tilrettelegges for økt lokal medvirkning i verneprosessen og forvaltningen av området (Finansdepartementet, 2002). I Geiranger-Herdalen landskapsvernområde er dette fulgt opp ved at forvaltningen av området ligger under Stranda- og Norddal kommune samt Fylkesmannen i Møre og Romsdal (Verneområdestyret for Geiranger-Herdalen, 2014).

Figur 9: Tradisjonell sel fra Herddalssetra i landskapsvernområdet

Figur 8: Vern og bruk, en velkjent drakamp

Landskapsressursanalyse

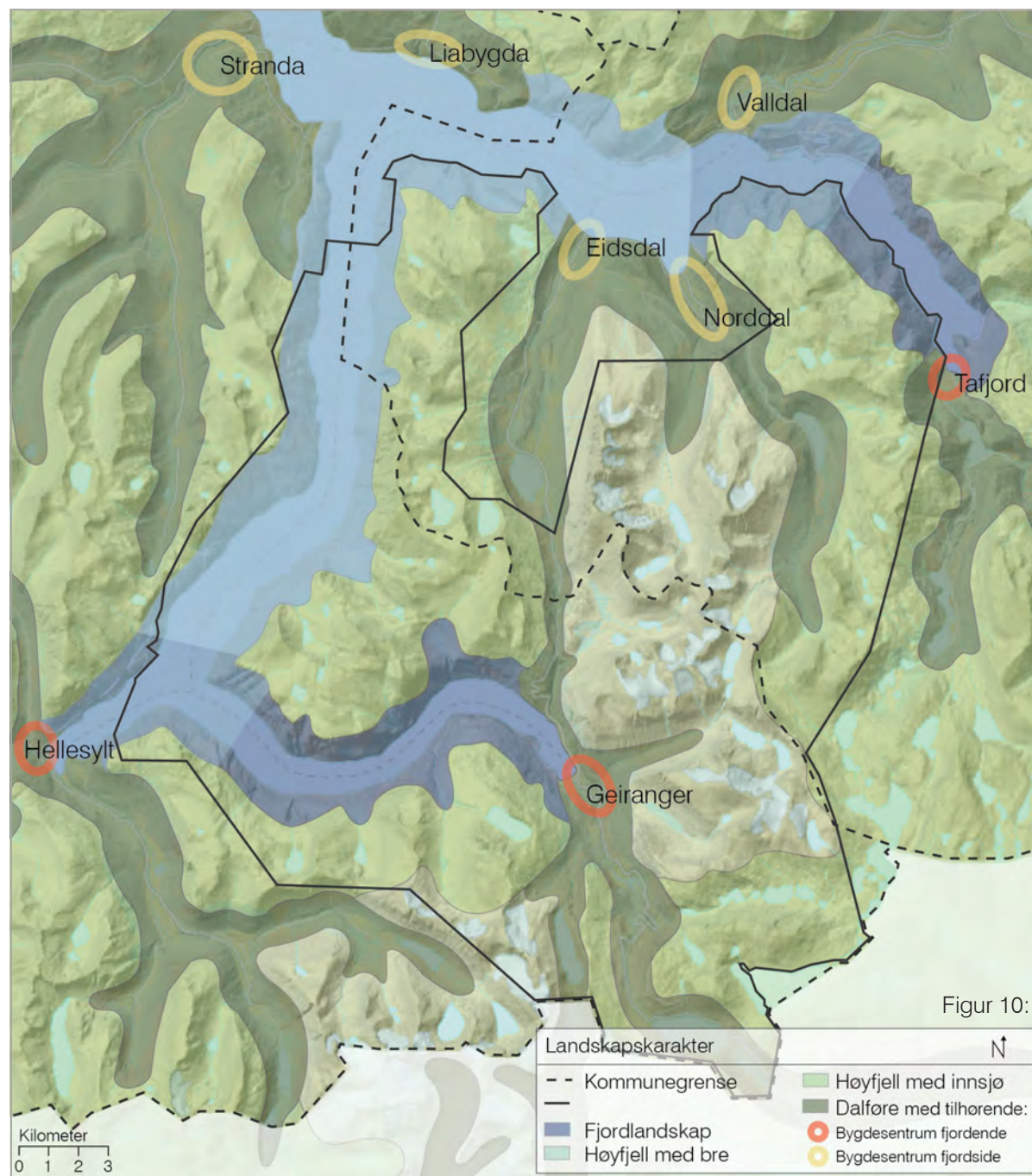
Som en del av denne oppgaven gjennomføres det en landskapsressursanalyse for verneområdet med tilgrensende arealer for å kartlegge områdets verdier, styrker og ressurser som bakgrunnskunnskap for videre arbeid. Landskapsressursanalyse defineres av Morten Clemetsen som

“et uttrykk for det spesielle samspillet som oppstår mellom et områdes naturgrunnlag, landformer, vegetasjon, arealbruk, bebyggelse og historisk utforming, slik det framtrer i en romlig sammenheng og oppleves og forstås av mennesker” (Clemetsen, M., 2009, s. 6).

En landskapsressursanalyse har til hensikt å kartlegge, analysere og anerkjenne naturens ulike landskapsformer, deres samspill og påvirkningskraft på mennesket som en del av landskapet. Landskapsressursanalysen består av to deler, en landskapskarakteranalyse og en stadkjennelseanalyse. Landskapsressursanalysen er blitt benyttet for å sikre at gruppens videre arbeid med utgangspunkt i problemstillingen ble gjennomført med en inngående forståelse for naturen og de menneskelige strukturene og samspillet mellom disse.

Landskapskarakteranalyse

Landskapskarakteranalysen som nå blir presentert er basert på gruppens kartanalyse av Geiranger-Herdalen landskapsvernområde med omkringliggende områder. Analysen er blitt utført på et overordnet nivå hvor helhet og estetikk er blitt vektlagt og landskapet er blitt kategorisert inn i fire ulike hovedkarakteristikk.

Hovedkarakteristikker

Geologisk sett ble Geiranger til under siste istid, hvor isbreene formet det spektakulære landskapet med dype fjorder og høyreiste fjell (Møre og Romsdal fylke, 2008). Disse særegne karakteristikkene er i høyest grad med på å gjøre Geiranger til et av Norges mest ettertraktede turistmål.

Dalføre med tilhørende bygdesentrum i fjordende

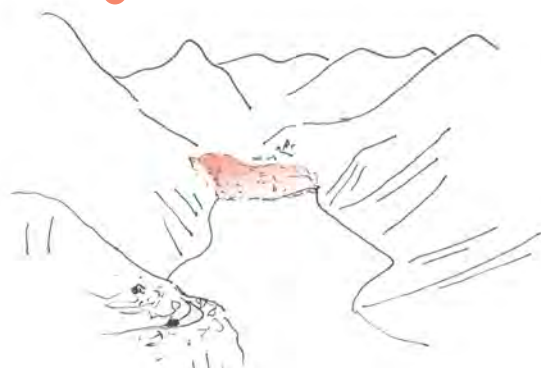
Både Geiranger, Tafjord og Hellesylt skiller seg ut som bygdesentre plassert i fjordender. Disse tre bygdene har mange felles karakteristikk ved at de alle er plassert innerst i fjorden hvor dalåpningen er bred og omringet av bratte og bebygde fjellsider. Geirangerbygda er det mest populære turistmålet og skiller seg fra de to andre bygdene, vel plassert i hovedtrafikkåren mellom riksvei 15 og Åndalsnes.

Dalføre med tilhørende bygdesentrum i fjordside

Bygdesentrene Norddal, Eidsdal, Valldal, Liabygda og Stranda kan i motsetning til Geiranger, Tafjord og Hellesylt, kategoriseres som bygdesentre i fjordsider. Disse tettstedene er alle plassert i dalfører med kontakt til fjorden og karakteriseres av brede dalbunner med konvekse sider som blir brattere jo høyere opp man kommer. Bygdene domineres av dyrkbar mark med flere gårder og et aktivt jordbruk. Områdene har også god tilgang på et frodigere høyfjellslandskap sammenlignet med det bratte fjordlandskapet i Norddalsfjorden, Synnlyvsfjorden og Geirangerfjorden.

Figur 11: Fjordlandskap

Figur 12: Dalføre i fjordende

Figur 13: Dalføre i fjordside

Fjordlandskap

Geirangerfjorden oppleves som særdeles spektakulær med et fjordforløp som smalner jo lengre inn mot bygda man kommer, markert med gradert farge på kartet (se figur 10). Forventningen bygges opp i det man passerer Nokkenibba og Lundanese-gga da fjordforløpet blir smalere. De bratte fjellsidene med hengende daler høyere oppe i terrenget og store fossefall kan bevitnes på nært hold, noe som forsterker opplevelsen. Norddalsfjorden og Synnlyvsfjorden deler karakteristikk med Geirangerfjorden med et kurvet fjordforløp, men de har begge bredere dalbunn, noe som rent visuelt ikke skaper et like dramatisk landskap. Norddalsfjorden blir betraktet som et innseilingsområde rent praktisk sett samt et spenningsdannende element for turen videre inn mot Geirangerfjorden.

Videre består landskapet av store høyfjellsområder som videre deles inn i høyfjell med isbreer og høyfjell med innsjøer.

Høyfjell med isbreer

Høyfjell med isbreer og botner er å anse som et landskap som står i sterk kontrast til de dype fjordene og de frodige dalene med landbruksområder og gårder. Isbreene ligger høyt oppe i terrenget og kan i mange tilfeller ikke sees fra bunnen av fjordene. Områdene har høye og spisse tinder som skjærer breene fra direkte sollys. Breene er enestående ved deres permanente tilstedeværende og landskapsendrende krefter.

Figur 14: Høyfjell med isbre

Høyfjell med innsjøer

Høyfjell med innsjøer deler mye av karakteristikkene med isbreeområdene, men fremstår som mindre "truende" og mer kjent for den vanlige turgåer. Denne typen terreng er svært vanlig i den norske fjellheimen og karakteristikkene er morenerygger av ulike former, små fjellvann og et kupert terreng som egner seg til ferdsel både sommer og vinter.

Figur 15: Høyfjell med innsjø

Stadkjensleanalyse

I denne oppgaven velger gruppen å benytte ordet stadkjensle fremfor "sense of place", dette av enkle språkmessige grunner. Vi ønsker å understreke at begrepene sense of place og den norske oversettelsen av stadkjensle i stor grad er et løst definert begrep med mange innfallsvinkler og momenter som i samspill belyser de mangslungne kvalitetene et sted kan ha. Vi har valgt å ta utgangspunkt i stadkjensle forankret i menneskers indivi-

duelle og kollektive følelse av et område som sitt, knyttet til fysiske og emosjonelle bånd, og definerer stadkjensle som "menneskers eller gruppers følelse av tilknytning til et gitt område basert på familiære, følelsesmessige og/eller geografiske bånd." (Cross, J. E., 2001, s. 3). Stadkjensle kan dermed forstås som et

begrep som forklarer menneskers følelse av tilhørighet til et landskap, noe som kan være vanskelig å definere i og med at all slik informasjon er subjektiv. Gjennom grundige og dype intervjuer med utvalgte personer samt korte samtaler med cruiseturister og andre tilreisende, har vi fått en god forståelse av hvordan de ulike menneskene forholder seg til og ser på landskapet i og omkring Geiranger-Herdalen landskapsvernområde.

Med utgangspunkt i intervjuene og samtalene har vi valgt å dele informantene inn i tre grupper med mer eller mindre sammenfallende innfallsvinkler til landskapet, disse er:

1. Lokalt fastboende som har vokst opp i området eller er tilflyttere utgjør en gruppe mennesker med en dypere tilknytning til området, både følelsesmessig, geografisk og i mange tilfeller familiært. Denne gruppen inkluderer også personer oppvokst i området som i ettertid har flyttet ut.
2. Turister som har kommet til området i regi av cruiseselskaper eller andre reisepakker innebærer mennesker som i større grad følger et mer eller mindre tilrettelagt opplegg for oppholdet i området.

3. Turister som finner frem til områdene på eget initiativ uten å være del av større grupper, gjerne med et fokus på dypere opplevelser med et historisk perspektiv.

De tre gruppene har også ulike interesser og syn på landskapet som har konsekvenser for tilnærmingen til og bruken av området.

1. Lokalt fastboende

De lokales stadkjensle er i stor grad preget av deres geografiske forankring med tilhørende familiære og følelsesmessige bånd. Våre undersøkelser viste store personlige variasjoner i deres oppfattelse av landskapet med spesifikke og unike fortellinger. De lokales stadkjensle er særegen ved at de inkluderer et dypere historisk perspektiv og forhold til mindre geografiske områder og objekter som for eksempel spesifikke sel, dalsøkk eller stedsspesifikke hendelser. Denne stadkjensla spiller på et nært og personlig forhold til de omkringliggende områdene som ofte defineres som “deres” hvor besteforeldre, foreldre og en selv har gått i alle år. Flere lokale vil se på landskapet som en ressurs mer enn et sted for rekreasjon med lange tradisjoner innen jakt, fiske og annen livsviktig aktivitet. De lokale har på den måten et mer pragmatisk og realistisk syn på landskapet, hvor

nytteverdien ofte går fremfor estetiske kvaliteter.

2. Cruiseturister

Cruiseturistene baserer sin stadkjensle på få og sterke inntrykk uten dyp historisk eller bakenforliggende kunnskap om området. Det er viktig å forstå at cruiseturister som gruppe er et svært generalisert begrep som også omfatter mennesker med ulike motiv og forventninger til en reise. Gruppen fikk under oppholdet i Geiranger muligheten til å snakke med noen cruiseturister samt folk som jobber i turistnæringen. Det kom frem at cruiseturistene ikke utgjør en klar demografisk gruppe verken med tanke på nasjonalitet, alder eller preferanser. Det kom derimot frem at denne gruppen turister stiller mer eller mindre uforberedt på hva de vil møte på i Geiranger, en påstand vi fikk bekreftet i samtaler med faktiske cruiseturister. Disse uttalte seg blant annet om at de ikke visste at båten skulle stoppe der. Med utgangspunkt i dette og i gruppens egne erfaringer baserer cruiseturistenes stadkjensle seg i større grad på områdets helhetlige karakter og estetikk, som påvirkes av utvalgte destinasjoner og opplevelser. Selv om historier og mer informasjon om området blir formidlet sitter gruppen igjen med et inntrykk av at cruiseturistene fortsatt betrakter hele området som ett uten å

se diversiteten i terreng som forskjellige landskap. Siden cruiseturister stort sett beveger seg i grupper og følger en planlagt agenda kan deres bruk av området i større grad måles og kontrolleres, men på den andre siden utgjør en stor gruppe mennesker en større trussel og slitasje på området enn det enkeltreisende gjør.

3. Enkeltreisende

Turister som på egen hånd har lest seg opp om og reist målrettet til området har større forventninger og planer for opplevelsen og oppholdet. Denne gruppen utgjør en mellomgruppe som i større grad enn cruiseturistene har mulighet til å tilegne seg variert og fordypet kunnskap om området, i og med at de beveger seg friere i landskapet, fri fra turgrupper og lignende. Stadkjensla til disse turistene vil dermed inkludere landskapets fremtredende karakter samtidig som spesifikke lokale historier, detaljer og observasjoner bidrar til en dypere forståelse av stedet. Turistene som kommer til området på eget initiativ eller med egne fremkomstmidler utgjør en mer bevisst gruppe med klarere mål for hva de ønsker å oppleve og utforske. De kommer gjerne godt forberedt med tilegnet forkunnskap om stedene de ønsker å besøke. I tillegg kan denne gruppen turister i mange tilfeller kategoriseres under det som vi tidligere i oppgaven har omtalt som opplevings-turisme, hvor tilreisende ikke reiser kun som observatør men ønsker en aktiv deltagelse og forståelse av området. Som enkeltperson eller mindre og selvstendige grupper står turister i denne gruppen friere til å velge sine egne veier i landskapet, noe som fører til at deres ferdselmønster blir vanskeligere å kontrollere.

Stadkjensle er som nevnt et svært subjektivt begrep. Innholdet er individualistisk og bygger på enkeltmenneskers preferanser og bakgrunn. Likevel er stadkjensla som dannes av ulike grupper en viktig informasjonskilde som ikke må undervurderes eller avskrives. Gruppen anser det som sentralt å anerkjenne stadkjensla som et viktig moment i verdiskapning og tilrettelegging av områder for bruk og vern. Gjennom kryssningene mellom stadkjensler mener vi at det foreligger stort potensiale for historie- og kunnskapsutveksling som gir ny bevissthet rundt områdets verdier. For lokale kan stadkjensla til utenforstående bidra til ny verdsetting av velkjente områder som i flere tilfeller blir tatt for gitt, mens utenforstående kan få økt forståelse og lærdom i møte med lokale.

De ønskede konsekvensene av dette slik vi ser det er økt formidling av områdets historie for alle involverte parter. Videre er potensialet i slike møter at verdsettelsen av landskapet vil øke. Dette er ønskelig av flere årsaker men vi ser det som en viktighet at møter som dette skal bidra til en levende, aktiv og bærekraftig bruk, drift og utvikling av landskapet for fremtiden.

Figur 16: Stadkjensle, et subjektivt begrep

Caseområde

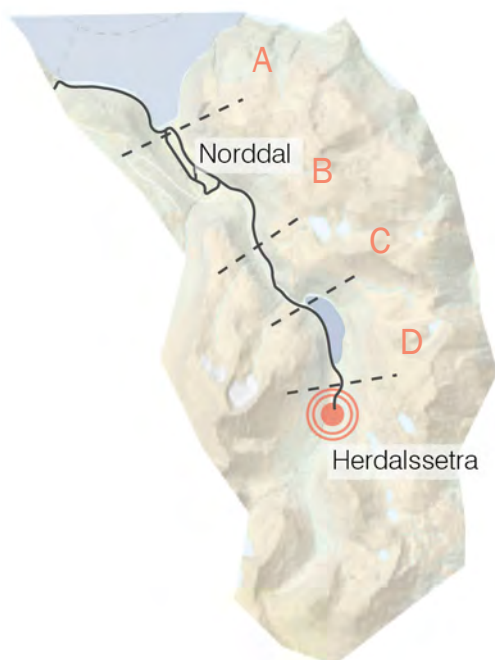

Gruppen har ut fra kvalitative intervjuer med informanter i forbindelse med landskapsressursanalysen kommet frem til at Herdalssetra er et område som tar opp et bredt spekter av problemstillinger knyttet til vern og bruk. Landskapsressursanalysen har fremhevet de viktigste verdiene i området for ulike grupper mennesker og vi mener at Herdalssetra er et godt eksempel som innehar flere av disse, særlig sett i sammenheng med Norddal som inngangsport til verneområdet. Herdalssetra er vernet som et kulturmiljø med aktiv seterdrift som er essensiell for å opprettholde verneverdiene kulturlandskapet har. I tillegg er det allerede etablert turisme i området. Vi mener dermed at dette gjør Herdalssetra til et egnet caseområde for å diskutere vern som en begrensning eller ressurs for lokal utvikling. Videre i oppgaven vil vi presentere Herdalssetras historie og hvilke utfordringer og muligheter området har for videre utvikling. Til slutt vil vi presentere strategier vi mener kan bidra til å utvikle området uten at det går ut over formålet med vernet.

Figur 17: Herdalssetra

Fra fjord til fjell

Herdalssetra ligger omtrent 10 kilometer fra Norddal sentrum, hvor en syv kilometer lang bomvei leder lokale og besøkende inn i landskapsvernområdet og verdensarvområdet mellom spektakulære fjell og fossefall (Visit Norway, 2016). Turen opp til setra byr på et spennende landskapsforløp fra fjord til fjell.

Figur 18: Lokasjon for panoramabilder

Norddal med sine relativt bratte dalsider og brede dalbunn danner et åpent landskap med en antydning til gjemte fjell i bakgrunnen.

Inne i landskapsvernområdet, blir profilen smalere og trappetrinnsformet med grantrær på hver side av veien. Synet blir begrenset og forventningene bygges opp. Mellom tretoppene kan man skimte flere større fossefall lengre oppe i fjellsidene.

Rett før ankomst til Herdalssetra går veien forbi Herdalsvatnet som strekker seg to kilometer innover i dalen. Landskapet åpner seg til en u-dal, men man får fortsatt ikke øye på setra. Ved vannet kan en rekke båthus fortelle noe om områdets historie og kultur (Visit Norway, 2016).

Veien svinger seg videre rundt en fjellknaus før gresslettene med beitemende dyr åpner seg, og man får øye på det vesle klyngetunet ved foten av fjellet Heregga. Bygningene ligner mest miniatyrhus sett i forhold til de storslagne og majestetiske fjellene som rager opp fra slettene. Husene utgjør en enhetlig struktur som glir inn i terrenget. Kommer man helt nært inn til setra, oppdager man de ulike selene.

A

Figur 19: Åpent landskap i Norddal

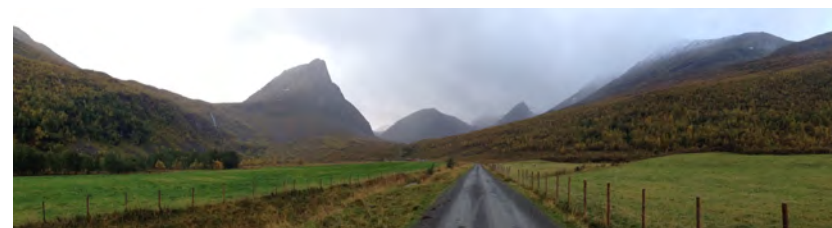
B

Figur 20: Smal landskapsprofil langs veien

C

Figur 21: Vid landskapsprofil ved Herdalsvatnet

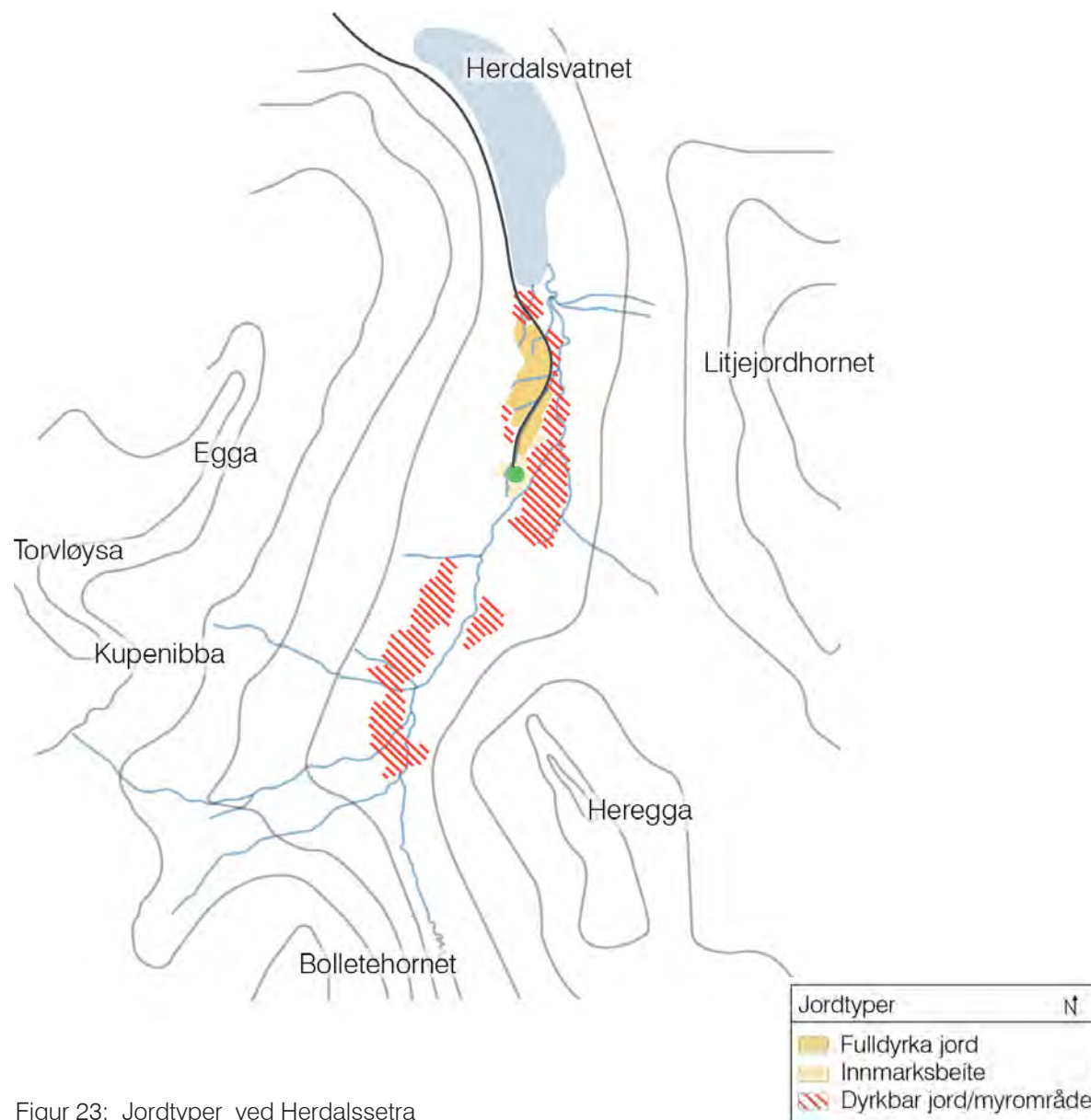

D

Figur 22: Åpent beitelandskap ved Herdalssetra

Herdalssetras historie

Herdalssetra er valgt med bakgrunn i områdets bruk, lange historie og tradisjoner samt at det ligger midt inne i landskapsvernområdet. Setra ligger på 520 m.o.h. og består av 160 dekar med fulldyrket jord og beitemark (Dale, Å., & Sande, J., 2016 (a) og Fylkesmannen i Møre og Romsdal, 2003). Herdalssetra har fått flere kvalitetspriser for formidlingen av den norske kulturarven (Møre og Romsdal fylke, 2008). Området er organisert som et klyngetun sentralt i dalen på grunn av rasfaren fra de bratte fjellssidene omkring setra. For at alle selene skulle få utsikt til foss og elver samt motstå vær og vind er selene orientert i bestemte vinkler (Dale, Å. & Sande, J., intervju 28.09.16). Den faste bosetningen i området varte fram til 1700-tallet og var basert på fangstkultur hvorav rein var et populært jaktbytte (Dale, Å., & Sande, J., 2016 (b)). I dag jaktes det som regel på hjort og andre småvilt som har tatt seg frem over fjorden til Herdalssetra de siste årene (Berge, E., intervju 27.08.16). Da den faste bosetningen tok slutt ble selene kjøpt på auksjon og delt på seks grunneiere fra gården Dale i Norddal med tilhørende en leilending hver, noe som ga et kompleks eier og leierforhold (Dale, Å., & Sande, J., 2016 (b)).

Figur 23: Jordtyper ved Herdalssetra

I ettertid har området holdt lik struktur, med seks eiere og seks leiere. Etter et forlik mellom grunneierne i 1820 har seterretten blitt evigvarende og den fastsatte kostnaden på 80 øre per år betales fremdeles (Dale, Å. & Sande, J., intervju 28.09.16). De 34 bygningene inngår alle i en gammel matrikelgård med gårdsnummer 50 og bruksnummer 1 (Fylkesmannen i Møre og Romsdal, 2003). All innmark og utmark er dermed felles eieendom som driftes og forvaltes gjennom et eget grunneierlag. I 1960 ble det bygget et fjellesfjøs for de daværende 14 gårds-

Figur 24: Bygningsstruktur

brukene som hadde eierskap i Herdalssetra. Fjøset kunne romme 160 geit og 50 kyr (Dale, Å., & Sande, J., 2016 (b)). Frem til første verdenskrig var det setermeieri på Herdalssetra hvor smør og melk ble produsert og eksportert til utlandet, og senere frem mot 1955 ble det mer fokus på osteproduksjon (Dale, Å., & Sande, J., 2016 (b)). Den tradisjonelle seterdriften innebærer fortsatt produksjon og salg av geitemelk og melkeprodukter men produksjonen har gått ned (Fylkesmannen i Møre og Romsdal, 2003).

Figur 25: Herdalssetra før og nå

En unik plantef fauna

Herdalssetra har over 300 år bak seg med uavbrutt seterdrift med tilhørende tradisjoner, og er regnet som en av landets største fellesetre for geit (Dale, Å., & Sande, J., 2016 (b)). I tillegg til geiter er også fjordinger, kuer og sauer på sommerbeite, og er viktige bidragsyttere til kulturlandskapet. Den unike kombinasjonen av fire muler med hver sin plantepreferanse gir en enestående plantef fauna, hvorav hele 54 arter, derav karplanter, ble registrert på én kvadratmeter (Dale, Å. & Sande, J., intervju 28.09.16). På denne måten har kulturlandskapet beholdt sitt særpreg gjennom flere århundrer.

Endret drift og forvaltning

Den tradisjonelle byggeskikken angående seterhus endret seg delvis på 1960-tallet, da det ble tillatt med nye ildsteder hvor de gamle ble revet ned (Dale, Å. & Sande, J., intervju 28.09.16). Selene mistet sin funksjon etter hvert som bruken ble endret, og turismen skjøt fart da det ble bygget vei inn til Herdalssetra. Landskapet endrer karakter etter årene som går, og tradisjonelt sett har seterdriften vært sterkt preget av beiting, slått og lauving, men ettersom det blir mindre dyr på beite er gjengroing av kulturlandskapet et faktum (Fylkesmannen i Møre og Romsdal, 2003). Selene bærer preg av blandet drift og vedlikeholdsarbeid og endret bruk gjennom de siste århundrene. Nye sel har kommet til, med varierende grad av tradisjonell utforming. Noen er større enn andre og med nye materialvalg, malt i høyrød farge eller beiset, og den naturlige impregneringen har mistet sin verdi (Dale, Å. & Sande, J., intervju 28.09.16).

Utfordringer

Utfordringene knyttet til drift, vedlikehold og utvikling av Herdalssetra er mange og varierte. Alt fra spørsmål knyttet til hvordan bygningene og landskapet skal skjøttes og renoveres, utvidelse av parkeringsmuligheter eller hvordan området kan tilrettelegges for økt turisme. Det er mye som må tas stilling til når det kommer til forvaltningen og bruken av et slikt verneområde.

Vedlikehold av bygningsmasse

Når det kommer til vedlikehold av sel og annen bygningsmasse er forvaltningsplanen relativt åpen til privat vedlikehold og stell. Dette gir spillerom for individuell utfoldelse noe som kan være positivt, men som kan gå på bekostning av helheten. Ulik utforming kan gi sprikende uttrykk, noe som igjen kan skape en visuell distansering fra områdets nåværende karakter. Sel som har kommet i løpet av tiårene før området ble vernet i 2004 viser delvis avvikende utforming i både dimensjoner, lokalisering og fargevalg som til en viss grad bryter opp det tradisjonelle uttrykket. I tillegg krever flere av de nye selene betydelig mer vedlikehold knyttet til valg av moderne overflatebehandling.

Økt turisme

Ut fra intervjuer har gruppen fått forståelse for at det allerede er betydelig press på områdets fasiliteter knyttet til turisme om sommeren, særlig med tanke på parkering og toaletter. Det er derfor naturlig å tro at en videre økning i turismen vil være en utfordring. Disse utfordringene mener vi er mest knyttet til masseturisme i form av busslaster av blant annet cruiseturister og i mindre grad til opplevingsturismen. Området er lite tilrettelagt som utgangspunkt for lengre fotturer med tanke på overnattingsmuligheter for turister som vil oppleve landskapsvernområdet på nært hold.

Opprettholdelse av kulturlandskapet

Nedgangen i landbruket som følge av endringer i landbrukspolitikken i de senere årene har ført til et lavere antall beitedyr på Herdalssetra. Dette har igjen ført til betydelig gjengroing i området. Kulturlandskapet i Herdalen er preget av beite med fire forskjellige dyr og dersom denne variasjonen ikke kan opprettholdes vil det forringe det biologiske mangfoldet i området. En annen ringvirkning av denne utviklingen er nedgang i produksjon av tradisjonelle seterprodukter som er en viktig del av områdets attraktivitet for turister.

Lokal styring

I dagens forvaltningsplan er det stort fokus på at de lokale skal bli inkludert og være delaktig i styringen av områdets utvikling (Møre og Romsdal fylke, 2008). Dette er også et viktig argument i Fjellteksten. Tanken bak dette er god og uten tvil velment, men likevel er det grunn til å tro at en slik forvaltning kan føre til interne konflikter og uoverensstemmelser lokalt som igjen kan gjøre forvaltningen svært vanskelig og tidskrevende.

Figur 26: Variert utforming av bygningsmasse

Muligheter

Herdalssetra er et populært reisemål både på grunn av sin særegne byggeskikk og sine gamle og levende tradisjoner i naturskjønne omgivelser. Den lille setra får omlag 10-12 000 gjester per år, hvorav 120 bussgrupper fra båt- og busscruise utgjør en betydelig andel (Møre og Romsdal fylke, 2008). Området har et godt grunnlag for videre utvikling som en destinasjon for opplevingssturisme. Vi har identifisert og kategorisert mulighetene inn i fire tematikker som må sees i sammenheng med hverandre. Disse tematikkene er som følger:

Bruk av bygningsmasse

Allerede i dag er noen av selene benyttet til utleie for overnatting over kortere eller lengre perioder. Vi ser en mulighet i å utvikle dette videre ved å ta i bruk flere seler som er lite brukt slik at de vedlikeholdes og dermed bidrar til områdets helhetlige karakter. Forvaltningsplanen er åpen for slik vedlikehold og det er dermed ikke i strid med verneverdiene å bruke selene til et slikt formål.

Varierte aktiviteter

Herdalssetra har et variert dyreliv og er et gunstig jaktområde. Jakt er imidlertid beholdt grunneierne, men for turister er det fullt mulig å leie seg en båt og/eller

kjøpe seg et fiskekort og nyte Herdalens elver og vann (Dale, Å., & Sande, J., 2016 (b)). Setra har en egen seterkafé som blant annet tilbyr spekemat og rømmegrøt i løpet av sommerhalvåret. Denne kaféen har vært i drift i flere år, selv før turistene for fullt ankom området (Visit Norway, 2016). Området er også velegnet for andre friluftslivsaktiviteter og tilreisende kan også delta i den tradisjonelle driften av Herdalssetra.

Arena for kunnskap

Folk kommer til Herdalssetra for å lære, oppleve og sanse hvordan det var å leve et seterliv med tilhørende historie, tradisjon og kultur som i dag er tilstedeværende og levende. En av aktørene som driver denne formen for opplevingssturisme kaller det "en vandring i tid, lukt og smak" (Dale, Å. & Sande, J., intervju 28.09.16). Herdalssetra har en sterk lokal forankring med lange tradisjoner innen seterbruk, men fungerer også som en turistperle der både cruiseturister, barnefamilier og individuelt tilreisende kommer langveisfra for å oppleve det unike området Herdalssetra utgjør. Herdalssetra byr blant annet på kunnskap om tradisjonell seterdrift med ysting av brun og hvit geitost samt produsering av ekte geitemelk-karameller (Dale, Å., & Sande, J., 2016 (b)).

Knutepunkt i et nettverk

Herdalssetra er også et godt utgangspunkt for kortere og lengre turer til blant annet Kallskaret naturreservat og over til Westerås gård, et annet unikt gårdsbruk i fjellsidene over Geiranger. Å opparbeide en god kommunikasjon mellom bygdene kan være med på å utvikle et godt samarbeid og høyne begge stedenes verdi for fremtidig naturbasert reiseliv. I tillegg er det mange toppturer i området, blant annet til Heregga og Torvløysa. Det er dermed muligheter for å utvikle Herdalssetra til et knutepunkt i et nettverk av turstier i landskapsvernområdet.

Figur 27: Arena for læring av tradisjonell seterdrift

Strategier

Tålegrense og målgruppe

I denne delen vil vi presentere strategier og tiltak som vi mener kan bidra til å kombinere aktiv seterdrift og turisme innenfor et verneområde med fokus på lokal utvikling og verdiskapning. Strategiene for Herdalssetra har til hensikt å utvikle området ved å bygge videre på eksisterende muligheter. Strategiene tar også sikte på å løse noen av dagens utfordringer uten å overskride områdets tålegrense. Under hver strategi vil vi foreslå konkrete tiltak for å oppnå de overordnede målene. Områdets tålegrense legger premisser for strategiene og hvilke målgrupper vi retter oss mot.

Tålegrense

Med tålegrense menes den bruken vi mener kan tillates i området uten at det går på bekostning av verneverdiene. Slitasje på landskapet og kapasiteten til fasiliteter som parkering, toalett og overnatting legger føringer for gruppens valg av strategier og løsninger. Slik vi forstår det, er det allerede stort press på området, med mange besøkende og motorisert transport. Vi ønsker ingen utvidelse eller etablering av større tekniske inngrep i området som vann, avløp, strøm og parkering, for å ivareta områdets karakter. Vi ser det som svært vanskelig å sette eksakte tall på hva vi betrakter som tålegrensen for

antall besøkende. Tålegrensen settes til det punkt hvor besøksmengden er så stor at behovet for tekniske installasjoner er nødvendig for å sikre en fortsatt opprettholdelse av besøksaktiviteten.

Målgruppe

Gjennom gruppens stadkjensleanalyse identifiserte vi tre ulike grupper som ferdes i og forholder seg til området. Med

utgangspunkt i denne inndelingen ser vi at å tilrettelegge for en økt masseturisme er uønskelig med tanke på områdets tålegrense. Derfor retter vi oss mot opplevings-turisten og mindre grupper som med deres tilnærming til landskapet ikke vil påføre området større belastning. Dette også fordi denne typen turister kommer med en viss grad av forkunnskap og interesse av å tilnærme seg landskapet. Denne gruppen ønsker opplevelser som i større grad baserer seg på aktiviteter og interaksjon enn cruiseturistenes relativt observasjonsbaserte tilnærming.

Figur 28: Eksisterende landskapsverdier skapt gjennom interaksjon mellom mennesker og natur

Strategier og tiltak

1. Fortsettelse av seterdrift

Bevaring av områdets særegne landbruksmessige verdier er slik gruppen ser det avhengig av den fortsatte seterdriften. Kulturlandskapet ved Herdalssetra er formet av beiting fra fire forskjellige dyr. Vi ønsker derfor at denne variasjonen av beitedyr skal opprettholdes og gjerne intensiveres for å ivareta områdets karakter og verneverdier.

Tiltak

- Involvere turister i aktiv seterdrift. Dette vil øke forståelsen for områdets verdi samt bevisstgjøre at viktige kulturlandskap bør ivaretas.
- Tilrettelegge for økt turisme på Herdalssetra. Dette kan føre til økte inntekter som kan brukes til å opprettholde driften med den variasjonen av beitedyr som har dannet det unike kulturlandskapet.

2. Kunnskapsutveksling

Fremveksten og den økte interessen og populariteten rundt opplevingsturisme er svært interessant. Denne utviklingen ser vi på som svært god da den åpner for interaksjon og læring. Dette er viktig for å øke kunnskap om verneverdiene og de kulturhistoriske verdiene i Herdalssetra og i verneområder generelt. En bevisstgjøring av hvorfor man verner visse områder kan føre til økt aksept og dermed gjøre verneprosesser og forvaltning mindre konfliktfylte.

Tiltak

- Sette opp informasjonsskilt i områder av interesse for kunnskapsformidling om geologiske prosesser, fauna og flora, seterdrift og kulturhistorie.
- Videreføre og utvikle dagens involvering av turister og lokale i alle aldersgrupper i seterdriften. Dette kan skape gode synergier og kulturell utveksling. I tillegg kan en slik kunnskapsutveksling gi ringvirkninger i form av videreformidling og økt forståelse for verneverdier.

Figur 29: Interraksjon mellom dyr, natur og mennesker

Figur 30: Variasjon av beitedyr gir et unikt kulturlandskap

3. Kanalisering og nettverkskobling

Stor ferdsel i vernede områder kan forringe landskapet gjennom slitasje. Derfor er det ønskelig å tilrettelegge enkelte stier slik at ferdsel kanaliseres og dermed skåner landskapet andre steder. Herdalssetra har også en sentral lokasjon i et nettverk av turstier. Området kan derfor utvikles som et knutepunkt for ferdsel i landskapsvernområdet og som utgangspunkt for lengre turer for eksempel til Tafjordfjella, Westerås og Kallskaret.

Tiltak

- Tilrettelegge sherpastier et stykke videre fra Storsæterfossen og fra Herdalssetra for å styrke tilknytningen mellom disse
- Gjennomføre samarbeidsprosjektet mellom sherpaer og lokale om å tilrettelegge stien mot Kallskaret slik at verdifull kunnskap om dette videreføres i lokalsamfunnet.
- Sette opp ytterligere skilting og informasjon på Herdalssetra om utvalgte turmuligheter og interessepunkt i området.

4. Revisjon av forvaltning

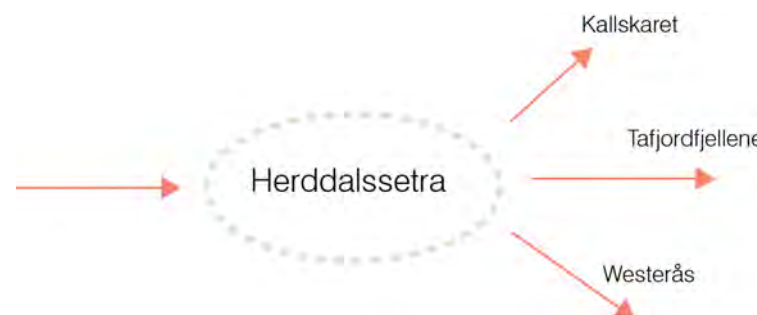
Nye tendenser i henhold til vern verdsetter lokal forvaltning fremfor statlig styring. Gruppen ønsker at det skal åpnes for muligheter for revisjon av forvaltningsplanen blant annet fordi lokal forvaltning uten sterke nasjonale føringer kan lede til interne konflikter i lokalsamfunnet.

Tiltak

- Gjennomføre regelmessig revisjon av forvaltningsplanen slik at den kan tilpasses endringer i bruk og utvikling.
- Opprette en egen del i forvaltningsplanen som gir retningslinjer for oppføring og restaurering av bygg innenfor verneområdet.
- Opprette sterkere nasjonale retningslinjer i verneområder for å unngå konflikter mellom ulike interesser i lokalsamfunn som følge av en lokal forvaltning.

Figur 31: Kanalisering av ferdsel

Figur 32: Herdalssetra som inngangsport til landskapsvernområdet

5. Overnattingsmuligheter

Herdalssetra er et interessant område med sine mange seler hvor de fleste har beholdt sin tradisjonelle utforming og byggeskikk. Disse selene blir i varierende grad leid ut til turister som ønsker å overnatte på seteren. Vi ser muligheter for å tilrettelegge for et større overnattingstilbud.

Tiltak

- Oppføre nye sel til overnatting. Dette er et drastisk tiltak og det må derfor gjennomføres på visse premisser for å ivareta områdets karakter og verneverdier. Disse bør inkluderes i forvaltningsplanen som en egen del (se strategi om revisjon av forvaltning).

Retningslinjer

- Prosjektet bør være et samarbeid mellom partene på Herdalssetra og forvaltningen med klar fordeling av ansvar og avtaler som ligger til grunn før byggestart.
- Arbeidet skal koordineres og godkjennes av kulturminnemyndighetene for å sikre at tilføringen av nye bygninger medfører så små endringer i områdets kulturhistoriske verdi som mulig.

- Selene må oppføres på en måte som gjør de anonyme og tilpasningsdyktige i forhold til eksisterende bygningssmasse og terreng. Dette gjelder særlig dimensjoner og utforming av nye bygg eksempelvis med valg av eksempelvis panel, takutstikk, ildsteder, form og farge.
- Inntekten fra seler til utleie må forvaltes på en måte som sikrer god bruk og praksis rundt vedlikehold og drift av området.

Figur 33: Forslag til plassering av nye bygg til utleie, markert rødt

Figur 34: Eksempel på ulike byggeskikker og vedlikehold

Konklusjon og refleksjon

Vi har i denne oppgaven kommet frem til at vern ikke behøver å være en begrensning for lokal verdiskaping og naturbasert reiselivsutvikling. Vern kan være en katalysator for utvikling og fortsatt bosetting i fjell- og kyststrøk, og reiselivsbransjen er den viktigste bidragsyteren til dette. Bruk av verneområder og de verdiene som finnes der som attraksjoner for turisme er den strategien som regjeringen la frem i Fjellteksten. Vernestatus kan være omdømmebyggende og gjør områder mer attraktive enn lignende områder uten vern.

For å skape utvikling og verdiskaping i forbindelse med vårt caseområde Herdalssetra, har vi foreslått noen overordnede strategier og tilhørende konkrete tiltak. Noen av disse tiltakene vil kreve en revidering av forvaltningsplanen med fleksible retningslinjer, mens andre vil være forenlige med den planen som foreligger siden Herdalssetra er innenfor en sone for spesiell tilrettelegging og bruk. Et annet viktig tiltak vi har kommet frem til i dette arbeidet er at det er svært viktig med dialog mellom forvaltningen og grunneiere og andre berørte parter for å unngå konflikter. Vi mener disse strategiene og tiltakene kan bidra til å kombinere seterdrift og turisme som grunnlag for verdiskaping innenfor et verneområde uten at verneverdiene settes i fare. De to aktivitetene utfyller i våre øyne hverandre.

Figur 35: Utsikt over jordbruksbygda Norddal

Referanseliste

Clemetsen, M., 2009, Landskapsressursanalyser verktøy for integrert stedsutvikling og forvaltning, side 6, lokalisert 05.10.16 på Fronter.com: [https://fronter.com/nmbu/links/files.phtml/1364809781\\$283154598\\$/Indre+struktur+_prcent_28skjult_prcent_29/Pensumstoff.+Forelesningsnotater/TE-MA+1+2016+Landskaps-+og+ressursanalyse/Landskapsressursanalyser+metodenotat+2009.pdf](https://fronter.com/nmbu/links/files.phtml/1364809781$283154598$/Indre+struktur+_prcent_28skjult_prcent_29/Pensumstoff.+Forelesningsnotater/TE-MA+1+2016+Landskaps-+og+ressursanalyse/Landskapsressursanalyser+metodenotat+2009.pdf)

Cross, J. E., 2001, What is sense of place?, side 3 lokalisert 15.10.16 på western.edu: http://western.edu/sites/default/files/documents/cross_headwatersXII.pdf

Dale, Å., Sande, J., 2016, Herdalssetra, lokalisert 11.10.16 på Seterkultur.no: <http://www.seterkultur.no/setre/herdal/herdalen.html> (a)

Dale, Å., Sande, J., 2016, Seteropplevelingar, Velkommen til Herdalssetra og Dalegard 49/11, Gards- og seteropplevelingar og Økoturisme, lokalisert 11.10.16 på Herdalssetra.no: <http://www.herdalssetra.no> (b)

Finansdepartementet, 2002, St.prop. nr. 65, Tilleggsbevilgninger og omprioriteringer i statsbudsjettet medregnet folketrygden 2003, lokalisert 12.10.16 på Regjeringen.no: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stprp-nr-65-2002-2003-/id138427/?q=&ch=3#KAP3-13>

Fyldal, A., 2009, Geiranger historie, lokalisert 12.09.16 på Geiranger.no: <http://www.geiranger.no/index.php/no/66-kultur-a-historie/kultur-a-historie/196-geiranger-historie>

Fylkesmannen i Møre og Romsdal, 2003, Framlegg til Geiranger-Herdalen landskapsvernomsråde, Verneplan og konsekvensutgreiing – Høyringsutkast, Rapport 2003:02, lokalisert 11.10.16 på Fylkesmannen.no: https://www.fylkesmannen.no/Documents/Dokument%20FMMR/Milj%20og%20klima/Rapportar%20Milj%20vern/2003_02_Verneplanframlegg_Geiranger-Herdalen.pdf

Visit Norway, 2011, Herdalssetra, lokalisert 11.10.16 på VisitNorway.no: <https://www.visitnorway.no/listings/herdalssetra/18838/>

Hotel Union, 2016, Fossevandring i Geiranger, lokalisert 16.10.16 på HotelUnion.no: <http://www.hotelunion.no/no/fossevandring-geiranger/>

Intervju med Arnfinn Westerås, gårdbruker, Westerås gård, 25.09.16

Intervju med Erling Berge, professor i eiendom, NMBU, 27.09.16

Intervju med Jostein Sande og Åshild Dale, Herdalssætra, 28.09.16

Intervju med Ove Skylstad, daglig leder, Destinasjon Geiranger, 28.09.16

Miljøverndepartementet, 2004, Framlegg om oppretting av Geiranger-Herdalen landskapsvernomsråde, Stranda og Norddal kommunar i Møre og Romsdal fylke, Lokalisert 17.10.16 fra Nasjonalparkstyre.no: http://www.nasjonalparkstyre.no/Documents/Geiranger_dok/Kongeleg%20resolusjon%20Geranger-Herdalen.pdf

Møre og Romsdal fylke, Areal- og miljøvernavdelinga, 2008, Forvaltningsplan Vestnorsk fjordlandskap delomsråde Geirangerfjorden, lokalisert 12.09.16 på Stranda.kommune.no: <https://www.stranda.kommune.no/Handlers/fh.ashx?-Mld1=981&Filld=1060>

Statens vegvesen, 2008, Rassikringsplan for riks- og fylkesveger, Region midt, lokalisert 30.09.16 på vegvesen.no: http://www.vegvesen.no/_attachment/66961/binary/28785

Stokkan, J., Thorsnæs, G., Stranda, lokalisert 16.10.16 på Store Norske Leksikon: <https://snl.no/Stranda>

Thorsnæs, G., publisert 17.09.15, Geiranger, lokalisert 16.10.16 på Store Norske Leksikon: <https://snl.no/Geiranger>

Verneomsrådestyret for Geiranger-Herdalen, Fylkesmannen i Møre og Romsdal, publisert 17.01.14, Verneomsråde, lokalisert 30.09.16 på Nasjonalparkstyre: <http://www.nasjonalparkstyre.no/Geiranger-Herdalen/Forvaltning/>

Wikipedia, 2015, Fjellteksten, lokalisert 17.10.16 på Wikipedia: <https://no.wikipedia.org/wiki/Fjellteksten>

Wikipedia, 2016, Geiranger, lokalisert 12.09.16 på Wikipedia: <https://no.wikipedia.org/wiki/Geiranger>

Figurliste

Figur 1: Egen fremstilling

Figur 2: Egen fremstilling basert på basiskart fra Skog og Landskap, informasjon fra Forvaltningsplan "Vestnorsk fjordlandskap delområde Geirangerfjorden"

Figur 3: <http://digitaltmuseum.no/021015931904#&gid=1&pid=1>,
<https://www.nrk.no/mr/turistnaeringa-i-geiranger-frykter-gjengroing-1.12380854>,
lokalisert 20.10.16, 17:13

Figur 4: Egen fremstilling basert på basiskart fra Skog og Landskap, informasjon fra den norske turistforening

Figur 5: Foto: gruppe 6, tatt 26.09.16

Figur 6: Egen fremstilling

Figur 7: Egen fremstilling basert på basiskart fra Skog og Landskap, informasjon fra Forvaltningsplan "Vestnorsk fjordlandskap delområde Geirangerfjorden"

Figur 8: Egen fremstilling

Figur 9: Foto: gruppe 6, tatt 26.09.16

Figur 10: Egen fremstilling basert på basiskart fra Skog og Landskap, informasjon fra Forvaltningsplan "Vestnorsk fjordlandskap delområde Geirangerfjorden"

Figur 11: Egen fremstilling

Figur 12: Egen fremstilling

Figur 13: Egen fremstilling

Figur 14: Egen fremstilling

Figur 15: Egen fremstilling

Figur 16: Foto: gruppe 6, tatt 28.09.16

Figur 17: Foto: gruppe 6, tatt 28.09.16

Figur 18: Egen fremstilling basert på basiskart fra Skog og Landskap

Figur 19: Foto: gruppe 6, tatt 28.09.16

Figur 20: Foto: gruppe 6, tatt 28.09.16

Figur 21: Foto: gruppe 6, tatt 28.09.16

Figur 22: Foto: gruppe 6, tatt 28.09.16

Figur 23: Egen fremstilling basert på informasjon fra Skog og Landskap

Figur 24: Egen fremstilling basert på basiskart fra Skog og Landskap

Figur 25: <http://www.herdalssetra.no/wp-content/uploads/2015/03/ofoto.jpg>, lokalisert 20.10.16. 22:15

Figur 26: Foto: gruppe 6, tatt 28.09.16

Figur 27: http://www.herdalssetra.no/?page_id=259, lokalisert 20.10.16. 22:39

Figur 28: Foto: Morten Clemetsen, tatt 28.09.16

Figur 29: http://www.herdalssetra.no/?page_id=127, lokalisert 21.10.16. 01:09

Figur 30: http://www.herdalssetra.no/?page_id=127, lokalisert 21.10.16. 01:09

Figur 31: Egen fremstilling

Figur 32: Egen fremstilling

Figur 33: Egen fremstilling

Figur 34: Foto: gruppe 6, tatt 28.09.16

Figur 35: Foto: gruppe 6, tatt 28.09.16

Fjordgårdene

– i dag og i fremtiden

LAA360 høst 2016 – Gruppe 7
Julian Skytterholm, Eirik N. Gundersen, Maria E. Sørensen, Jon F.L. Hoel & Marte B. Andressen

Innholdsfortegnelse

1.0 Innledning	4	6.0 Mulighetsstudier	11
2.0 Problemstilling	5	6.1 Bruk og vern	12
3.0 Metode	5	6.2 Bærekraftig verdiskaping	12
3.1 Forberedelser før utferd	5	6.3 Ivaretagelse	12
3.2 Intervjuer	5	6.4 Turistypologier	13
3.3 Landskapsressursanalyse	5	7.0 Strategier og tiltak	13
3.3.1 Landskapsanalyse	5	8.0 Oppsummering	15
3.3.2 Stadskjensle	5	9.0 Referanser	17
3.3.3 Mulighetsstudie	5	10.0 Figurliste	19
4.0 Fjordgårder	6		
4.1 Hva er en fjordgård?	6		
4.2 Storfjordens Venner	6		
5.0 Landskapsressursanalyse	7		
5.1 Landskapsanalyse	7		
5.1.1 Landskapetshovedform og småformer	8		
5.1.2 Vann og vassdrag	8		
5.1.3 Vegetasjon	8		
5.1.4 Historie og kulturelle forhold	9		
5.1.5 Arealbruk og bebyggelse	10		
5.1.6 Oppsummering landskapsanalyse	10		
5.2 Stadskjensle	10		

Takk

Vi vil rette en takk til våre intervjuobjekter som ga oss nyttig informasjon og inspirasjon til arbeidet med denne oppgaven.

Videre vil vi takke lærerne på dette kurset Morten Clemetsen, Knut Bjørn Stokke og Kristin Marie Berg for all god veiledning underveis.

1.0 Innledning

Semesteroppgaven er utviklet gjennom et gruppearbeid i kurset Strategisk Landskapsplanlegging (LAA360/361) ved Norges miljø- og biovitenskapelige universitet, høsten 2016. Rapporten er skrevet av studenter ved studieretningene Naturbasert reiseliv, By- og regionplanlegging og Landskapsarkitektur.

Denne rapporten tar utgangspunkt i Vestnorsk Fjordlandskap hvor vi har avgrenset vårt fokusområde til å være rundt Geirangerfjorden og Sunnlyvsfjorden i Stranda Kommune (Fig. 01). Målet med prosjektet har vært å utarbeide en målrettet strategi for utvikling og ivaretagelse av kulturarv og bosetningshistorie ved Geirangerfjorden. I området finnes spor av bosetning som strekker seg helt tilbake til steinalderen, men fokuset i denne oppgaven ligger på fjordgårdene som har sin historie tilbake til middelalderen.

Områdets unike og særpregede landskap har fascinert mennesker i lang tid og landskapets karakter er en essensiell grunn for at turister, både fra inn- og utland, kommer på besøk. Som en del av Vestnorsk Fjordlandskap er Geirangerfjorden sammen med Nærøyfjorden innskrevet på UNESCO's Verdensarvliste (*Norges Verdensarv, 2016*). Landskapet rundt Geiranger har sammen med Nærøyfjorden oppnådd denne utnevnelsen med følgende begrunnelse: "Innafor naturvitskapen vert dei to fjordområda rekna som klassiske døme på denne typen landskap. Med store høgdeskilnader og kort veg mellom sjø og høg fjell er naturmangfaldet stort. Begge delområda er utan større tekniske inngrep. Dei naturlege geologiske prosessane knytt til danning og utvikling av fjordar er ikkje påverka av menneskeverk." Avrundingsvis legges det til i begrunnelsen; "restar av eldre, no for det meste nedlagde gardsbruk og stølar, tilfører det dramatiske naturlandskapet ein kulturell dimensjon som utfyller og aukar den samla verdien av området" (*Verdensarv, 2016b*).

Denne utnevnelsen viser dermed til betydningen av å videreføre av kulturarven, samt at fjordgårdene er sentralt for områdets helhetlige karakter. I et fremtidig perspektiv er det ønskelig at fjordgårdene skal være en ressurs for samfunnet som bidrar til økt forståelse, kunnskap og glede rundt områdets historie.

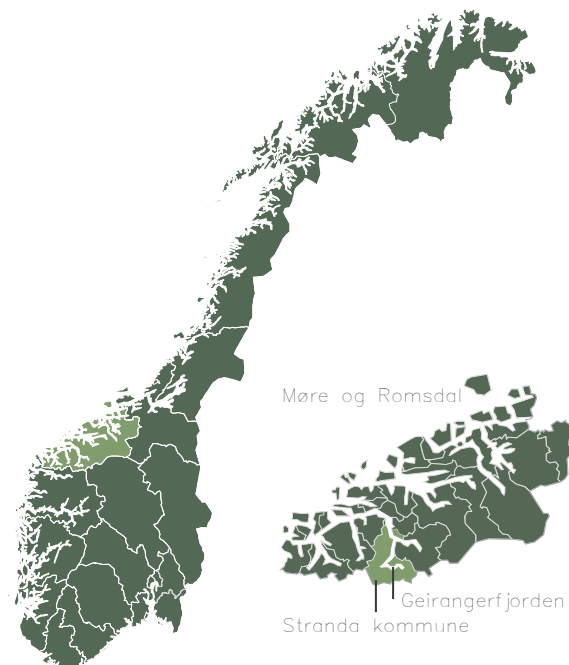
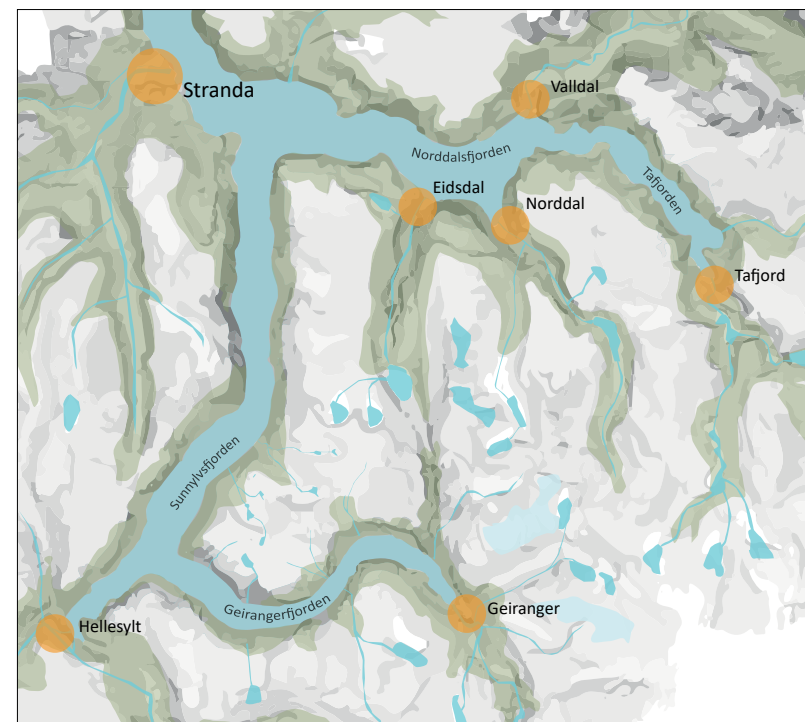

Fig. 01 Lokalisering

2.0 Problemstilling

Ved prosjektets start fikk vi tildelt en arbeidstittel: *Kulturarv og bosetningshistorie langs Geirangerfjorden. Hyllegårdene som historiefortelling, identitet- og samfunnsressurs. Nøysomhet og kreativitet som livsbetingelse – har vi noe å lære i dag? Husdyrhold og landskapspleie.*

Fjordgårdene er i dag kjennetegnet på tidligere historie og et tradisjonelt bosetningsmønster langs Geirangerfjorden. Gårdene som en gang var livsgrunnlag og grunn for at folk bosatte seg i området, er i dag fraflyttet. Det er ikke klargjort hvilken rolle fjordgårdene skal inneha i formidlingen av verdensarvområdet, til tross for at gårdene er fremhevet i begrunnelsen for verdensarvstatusen. Med dette som bakgrunn ønsker vi å finne svar på:

Hvordan kan fjordgårdene bidra til en sosial, kulturhistorisk og miljømessig verdiskapning ved Geirangerfjorden?

Verdiskaping brukes i en mer vidstrakt betydning som ikke er begrenset til det økonomiske aspektet (dvs. inntekter fra virksomhet minus produksjonsutgifter). Begrepet refererer til helheten av de økonomiske, kulturelle, sosiale og miljømessige verdiene som skapes. Dette betyr at ved å verne om og fremheve de tre sistnevnte verdiene kan det resultere i en økt økonomisk verdiskapning. Natur- og kulturarven som et felles gode kan være et ressursgrunnlag for utvikling av private goder (*Haukeland & Brandtzæg, 2009*). Fjordgårdene ved Geirangerfjorden, som en del av verdensarven og fellesgodet, kan gi grunnlag for ny aktivitet.

3.0 Metode

3.1 Forberedelser før utferd

Det ble gjort forberedelser før gruppen reiste til Geiranger 26. – 30. september: gruppen samlet inn overordnet informasjon gjennom å se på topografiske kart og lese i Naturmangfoldloven om landskapsvernområde. Videre delte vi inn området etter ulike landskapsformer, og idémyldret om mulige problemstillinger. Det ble utformet intervjuguider, vi kom i kontakt med nøkkelpersoner og planla hva vi skulle gjøre de forskjellige ekskursjonsdagene.

3.2 Intervjuer

Intervjuguiden for våre kontaktpersoner ble litt justert fra person til person. Dette ble gjort for å få svar på ting vi lurte på fra en nøkkelperson, som en annen person kanskje hadde mindre informasjon om. Vi ønsket at intervjuene skulle være en åpen samtale, og derfor ble intervjuguiden brukt som et styringsverktøy i intervjuene. På den måten ble det en god dialog, som senere kunne til dels generaliseres. Vi dybdeintervjuet de vi mente var våre nøkkelpersoner med ulike kunnskap og forskjellige syn rundt vårt tema. Disse personene var en grunneier til en fjordgård, næringssjef i kommunen, ildsjel for fjordgårdene, verneområdeforvalter, daglig leder i turistnæringen, lokalbefolkning og formidlingsleder på Fjordsenteret.

3.3 Landskapsressursanalyse

Denne analysen består av to deler; landskapsanalyse og stadkjensleundersøkelse (*Clemetsen & Stokke, 2014*). Analysen skal både fungere som et verktøy for videre verdiskapning samt bærekraftig stedsutvikling.

3.3.1 Landskapsanalyse

En landskapsanalyse går ut på å tolke og beskrive landskapet. Et landskap blir karakterisert ut i fra områdets unikheter eller særpreg, og denne karakteren som landskapet har blir ofte knyttet til et avgrenset område. Landskap har ulike verdier og egenskaper, og ved å uttrykke dem som en landskapskarakter, så kan man beskrive helheten av landskapet (*Clemetsen & Knagenhjelm, 2010*). Gruppen reiste rundt i området og registrerte elementer og kjennetegn i landskapet, som var nødvendig for at vi kunne skrive landskapsanalysen. Vi benyttet også kartdata for å kunne gjøre tolkninger av landskapet.

3.3.2 Stadkjensle

Stadkjensleundersøkelsen går ut på å vise hvordan folk opplever landskapet, og hva opplevelsen betyr for menneskene. Stadkjensle er en oversettelse av det engelske uttrykket "sense of place". I denne analysen vektlegges relasjonen mennesker har til landskapet, samt hvordan vi via våre sanser opplever landskapet (*Clemetsen & Stokke, 2014*). Gruppen har innhentet informasjon om stadkjensle gjennom å intervjuer ulike grupper av personer i Stranda kommune. Det har vi gjort for å få et innblikk i opplevelser og oppfatninger, visjoner og ideer til området.

3.3.3 Mulighetsstudie

På bakgrunn av landskapsanalysen og stadkjensleundersøkelsen har vi utarbeidet et mulighetsstudie som forklarer potensialet for utvikling og verdiskapning i området. Ut fra mulighetsstudiet er det utarbeidet strategier med etterfølgende tiltak relatert til fjordgårdene.

4.0 Fjordgårdene

4.1 Hva er en fjordgård?

I vår rapport har vi valgt å bruke "fjordgård" som betegnelse for gårdene som ligger rundt Geirangerfjorden og Sunnlyvsfjorden (Fig. 02). Ordet er kjent og brukt av lokalbefolkningen og sier noe om beliggenhet. Samtidig sier det noe om hvilke ressurser man benyttet seg av; gårdsdrift i kombinasjon med bruk av fjellet til beite og jakt, og fjorden til transport og fiske. Fjordgårdene deles inn i kategoriene strandgårder, hyllegårder og grendgårder. Dette skillet sier mest om lokalisering i terrenget, der hyllegårdene var lokalisert flere hundre meter opp i fjellsiden, på utspring som ser ut som "hyller" i fjellet, slik som gårdene Knivsflå og Skageflå (Fig. 03 og 04). Strandgårdene lå lokalisert ved fjordkanten. Et eksempel på en slik gård er Matvika (Fig. 05 og 06). Enkelte steder var det flere gårder samlet i en grend, som fungerte som små samfunn med omgangsskole, båtkai, poståpneri, telefon etc. Oaldsbygda (Fig. 07 og 08) er et eksempel på en slik grend.

Fjordgårdene har betydning også utover den lokale forankringen. De representerer ikke bare en lokal byggeskikk og et regionalt botsetningsmønster, men de er et nasjonalt symbol. De presenterer en særegenhet i norsk forstand hvor tilpasning til topografiske forhold er det unike. Slik sett representerer de en variasjon også i det norske bosetningsmønsteret og det bør ses på som en nasjonal verdi å ivareta disse gårdene.

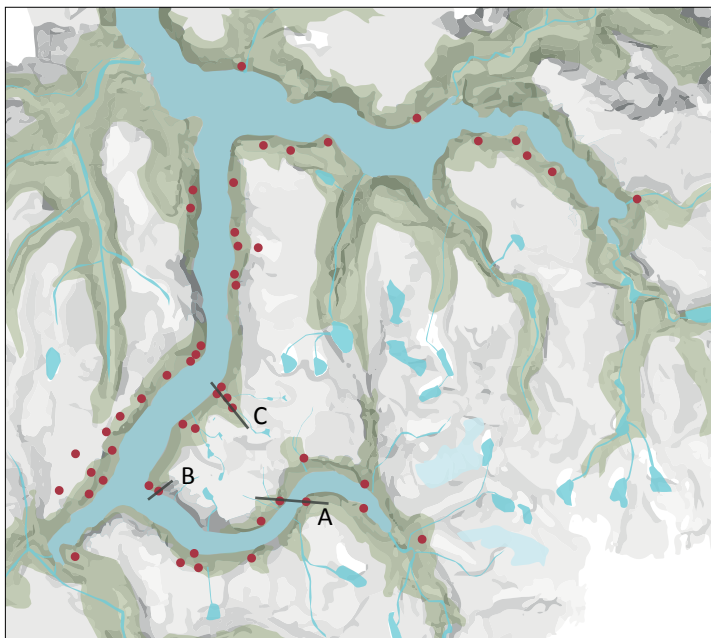

Fig. 02 Lokalisering av fjordgårdene.

Snittlinjer —

4.2 Storfjordens Venner

Storfjordens Venner er en interesseforening som jobber for å for verne om og vedlikeholde kulturminner langs Storfjorden. Foreningen ble opprettet 12. juli 1975 og har siden den tid restaurert flere hundre kulturhistoriske objekter (Storfjordens Venner, u.å.). Restaureringen skjer på grunnlag av dugnad og økonomiske tilskudd. Grunneiere kan søke om støtte fra Storfjordens Venner, mot at de passer på kulturminnet (Hoff, 2016).

De fleste fjordgårdene eies av private grunneiere, og brukes av noen som fritidsboliger. Flere grunneiere har brukt mye tid og ressurser for å hindre forfall, og er en viktig årsak til at så mange gårder har overlevd tidens gang (Hoff, 2016).

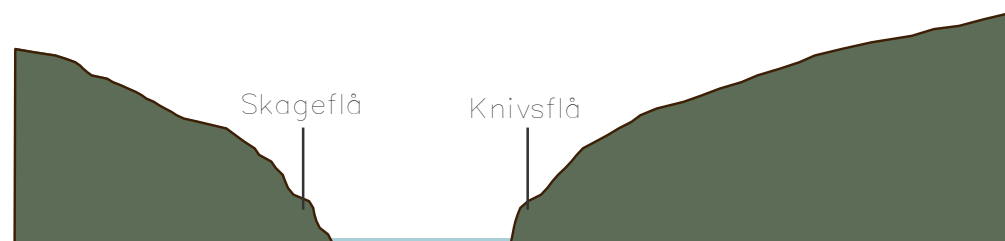

Fig. 03 Snitt A

Fig. 04 Hyllegårdene Skageflå (t.v.) og Knivsflå.

Fig. 05 Fjordgården Matvika

Fig. 06 Snitt B

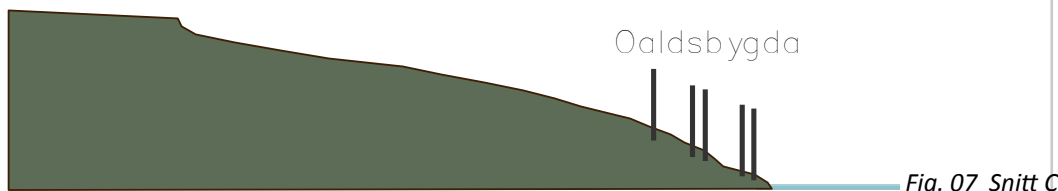

Fig. 07 Snitt C

Fig. 08 Oaldsbygda

5.0 Landskapsressursanalyse

5.1 Landskapsanalyse

Med bakgrunn i problemstillingen er det hensiktsmessig at analyseområdet omhandler områdene rundt Geirangerfjorden og Sunnlyvsfjorden der fjordgårdene er lokalisert. Analysen tar for seg landskapsrommet og ressursgrunnlaget tilknyttet gårdene, og derfor er fjordbotner og fjellpartiene rundt også viktige for å kunne analysere landskapet. Det blir en naturlig, romlig forandring når Sunnlyvsfjorden møter Norddalsfjorden, og derfor avgrenses området der disse fjordarmene møtes. Analyseområdet er en del av både et landskapsvernområde og verdensarvområde (Fig. 09).

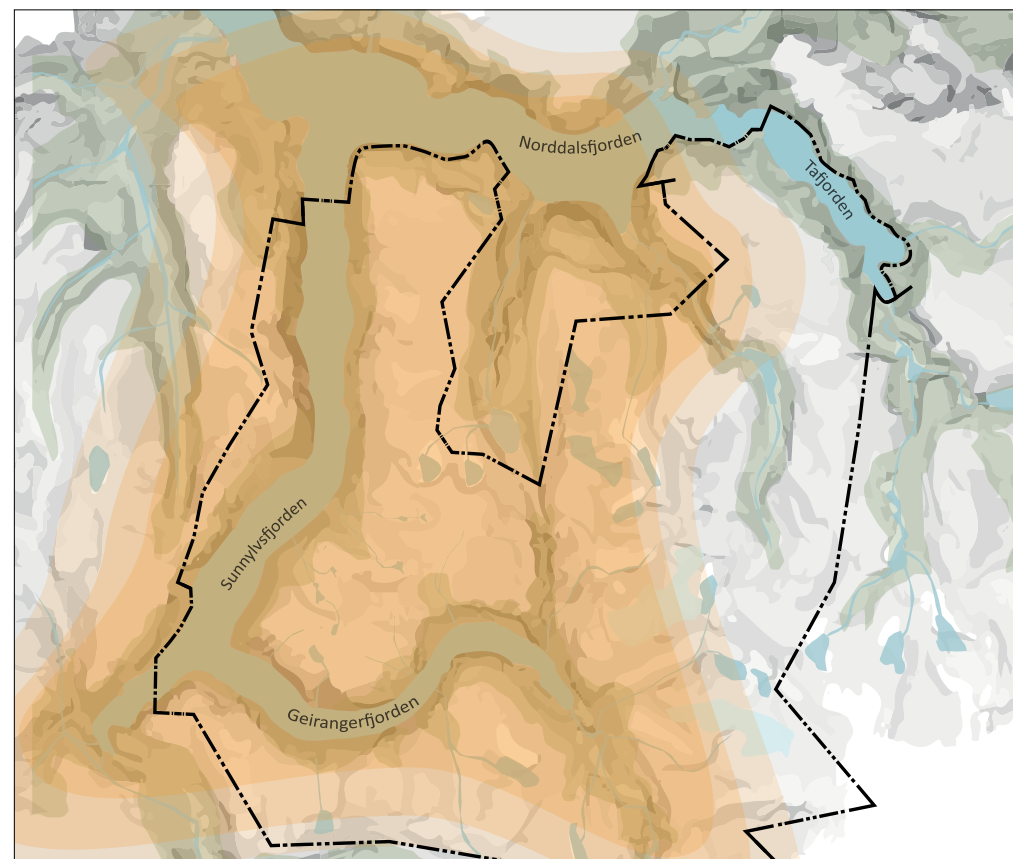

Fig. 09 Det gule viser det overordnede analyseområde. Den stiplede linjen viser verdensarvområde.

5.1.1 Landskapets hovedform og småformer

I Nasjonalt referansesystem for landskap er området kategorisert under Landskapsregion 23; Indre bygder på Vestlandet (Puschmann, 2005). Typisk for området er bratte dalsider, omkranset av høye fjell uterodert av isen, samt de dypt innskårne og trange fjordløpene. Kontrasten mellom fjord og fjell utgjør en sterk karakter i området; relieffet er stort, da de høye fjellsidene møter fjorden og de flatere dalbunnene (Fig. 10). De omkringliggende fjelltoppene markerer seg tydelig i landskapet. Høyfjellet som omkranser fjorden har en alpin karakter, med fjelltopper som reiser seg over 1600 meter over havet. Her finnes også innslag av blokkmark.

Dalene og fjordarmene har et u-formet tverrsnitt, meislet ut av is som en gang dekket landskapet, rennende vann og skred gjennom millioner av år. Fjordene er slik sett et undersjøisk dalføre (Fig. 11). Foran brearmene ble det avsatt endemorener, og disse utgjør i dag terskler i fjorden. Flere mindre daler med trappetrinnformet lengdeprofil møter fjordarmenes løp, hvor de indre delene av dalene utgjør dalbotner (Fig. 12).

Naturkrefter er fremdeles med og former terrenget. Dal- og fjordsidene preges av aktive geologiske prosesser, og skred i form av snø og løsmasser forekommer. Området blir sett på som et særs viktig «naturhistoriske laboratorium» som kan gi økt kunnskap om dannelsen av landskap og om effekter av klimaendringer (Verdsarv, 2016a).

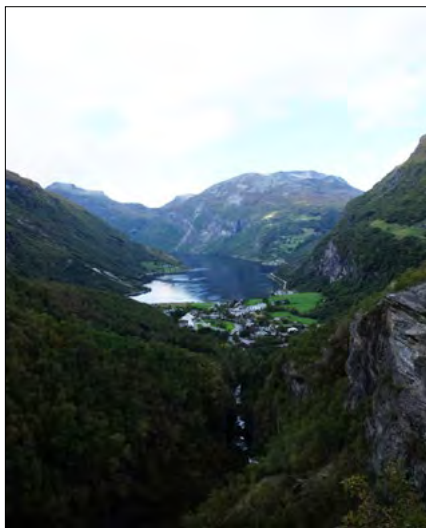

Fig. 10 Karakteristisk fjordlandskap.

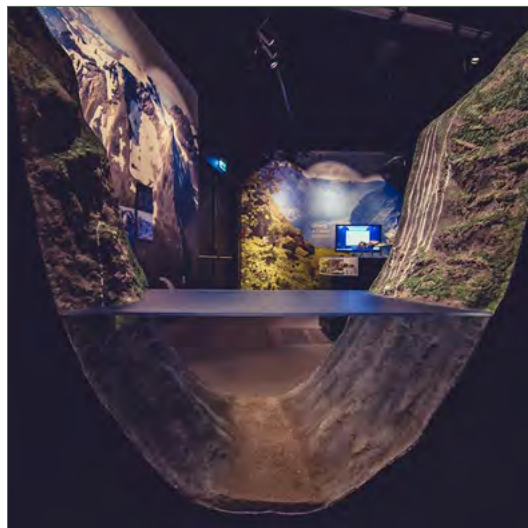

Fig. 11 Fjorden som et undersjøisk dalføre.

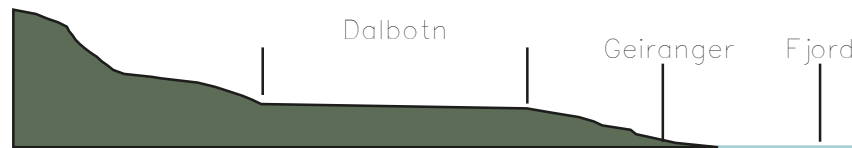

Fig. 12 Lengdeprofil av dal.

5.1.2 Vann og vassdrag

Vannet opptrer i ulike former; fjorden, elver, fosser, innsjøer og bekker. Dette tilfører forskjellige kvaliteter til området som for eksempel ulike soner for vegetasjon, lyden av fossefall og båtliv.

Storfjorden er en lang og smal forgreinet terskelfjord, som består blant annet av Norddalsfjorden, Synnulvsfjorden og Geirangerfjorden. Fjorden er inndelt i flere områder skilt av terskler i selve fjorden. Dalføret ned til Geiranger, samt de bratte fjellsidene, gjør at mange bekker og mindre elver kobler seg sammen og her danner en stor elv.

Området har innslag av mindre innsjøer, og flere av disse er opphavet til bekkene som renner ned i Geirangerfjorden. Andre bekker har sitt utspring i det bratte partiet ned mot fjorden. I hengedalene som møter fjorddalen, møtes mindre bekker og kobler seg sammen til større elver. Vannmengdene i disse søkkene i landskapet varierer etter årssidene, og påvirkes av faktorer som snøsmelting og hyppigheten av nedbør. Noen steder langs fjorden er det innslag av spektakulære fossefall (Fig. 13). På de høyeste toppene kan man finne snø også i sommerhalvåret.

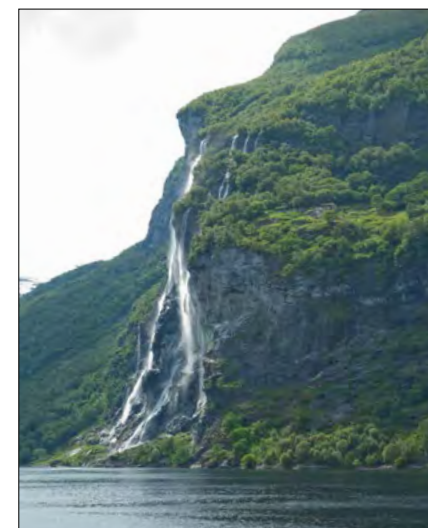

Fig. 13 Spektakulære fossefall.

5.1.3 Vegetasjon

Langs Geirangerelva drives det jordbruk. Studier i Naturbase (Miljødirektoratet, 2016) viser at her finnes også noe myr og en del uproduktiv skog. Likevel finnes det mye skog av høy bonitet både ved Geiranger og i fjellsidene langs Geirangerfjorden. Langs hele fjorden er det mye løvskog med høy bonitet. På nordsiden av fjorden og på vestsiden av Synnulvsfjorden er det et tørt jordsmonn og flere forekomster av edelløvskog (Miljødirektoratet, 2010a & 2010b). Barskogforekomstene i Geirangerfjorden er små. Større forekomster finnes i området rundt Geiranger, og ved fjordgårdene Matvika og Oaldsbygda (Miljødirektoratet, 2010a). Ytterst på Synnulvsfjordens vestside finnes det gammel furuskog. På østsiden finnes en forekomst av kalkskog (Miljødirektoratet, 2010c). Innmarken på hyllegårdene preges av gjengroing (Miljødirektoratet, 2010d og 2010e).

5.1.4 Historie og kulturelle forhold

Det har vært menneskelig aktivitet i området i lang tid med funn tilbake til steinalder og viking-tid (Fig. 14). Et jakt- og samlersamfunn preget området i de tidligste tidene før folk slo seg ned fast, og startet å ta i bruk jorda (Kjølås, 2005). Fangst og fiske har alltid vært viktig for menneskene som bosatte seg her. Området gav god grobunn til beite og dyrking av mark. Gårdene Skageflå og Matvika var de største skatteyerne i tidligere Sunnylvn kommune, og mye av utmarks- arealet hadde høy matrikkelverdi (Hoff, 2016). Gårdene i Geirangerdalen plasserte seg rundt attraktive områder hvor klimaet var gunstig for dyrking (Stranda kommune, 2007).

Etter Svartedauen ble det en befolkningsvekst i området, dette presset folk til å tenke kreativt rundt nye steder å bo. Løsningene ble å plassere gårdene langs de bratte fjordsidene nede ved vannkanten eller oppe på de solrike hyllene, og på de gunstige jordflekke i dalene (Hoff, 2016).

Landbruk var den viktigste næringsveien i området (Fig. 15) frem til turismens inntog på midten av 1800-tallet. Å skue den vakre naturen var turistenes mål, og fra år 1869 startet turisme- tilstrømningen med dampbåt inn fjorden til Geiranger og omkringliggende områder. Dette ble starten på en endring av lokalsamfunnet og måten å forholde seg til tilreisende på (Fig. 16). Hotell- og skyssvirksomhet ble nye næringsveier. Det ble først leid ut sengeplasser på gårdene, og senere ble det startet opp organisert hotellvirksomhet. En viktig grunn for at turismen fikk sitt sterke feste var utvikling av veiforbindelsene. I starten var fjorden den viktigste forbindelses- veien. Ved hjelp av robåter og dampbåter kunne man transportere varer og komme seg i rundt i distriktet. En stor og viktig endring kom med ferdigstillingen av Geirangerveien i 1889. Det ble lettere å ferdes rundt Geiranger og komme seg til spektakulære utsiktspunkt. Det la også tilrette for motorisert transport i området (Stranda kommune, 2007).

Etter århundreskiftet startet en tung tid for fjordgårdene. Sentralisering og samfunnsutvikling førte til en massiv fraflytting og nedleggelse av flere fjordgårder. I løpet av 1960-tallet var fjordgårdene totalt fraflyttet (Hoff, 2016). I dag er turismen den viktigste næringen i Geiranger. Interessen for området fikk et stort løft etter at området ble innlagt i UNESCO sin verdens- arvliste i 2005 (Verdsarv, 2016b).

Fig. 15 Ressursutnyttning i området strekker seg fra fjord til fjell.

Fig. 16 Fotturister skuer utover Geirangerfjorden.

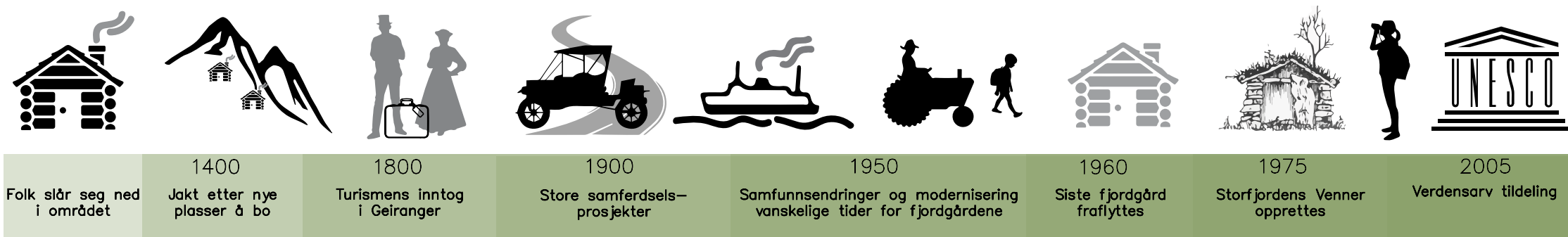

Fig. 14 Historisk tidslinje

5.1.5 Arealbruk og bebyggelse

Det er lang tradisjon for jordbruk og gårdsdrift i området. Jordbruk og dyrehold finner man der terrenget ikke er for bratt. Dalene som fører ned til tettstedene Geiranger og Hellesylt er eksempler på steder hvor man finner slik arealbruk. Det har også foregått former for jordbruk og gårdsdrift ved alle av de fraflyttede fjordgårdene, noe man kan se tegn etter i landskapet. I dag blir noen av disse brukt som sesongbaserte fritidsboliger.

Geiranger er det mest kjente tettstedet med sine om lag 250 innbyggere. Av privat- og offentlig næring finnes bla. hotell, spisesteder, souvenirbutikker, et fjordsenter, gårder, aldershjem, skole og barnehage (*Stranda kommune, 2007*). I Hellesylt bor det om lag 250 personer, og tettstedet er mer et gjennomfartssted. I dag lever særlig Geiranger i stor grad av turisme, men noen lever fortsatt av landbruk.

Flere hundre tusen mennesker besøker hvert år området som ligger på UNESCOs verdensarvliste. Turister kommer med cruisebåter fjordveien og mange kommer kjørende i buss og biler for å se landskapet. Noen kommer også for å gå turer i fjellet. Fjordsenteret, hoteller, campingplasser og suvenirbutikker er laget for turistene, og det er slik sett lagt mye til rette for turisme på stedet.

Det er fergeforbindelse som knytter tettstedene langs fjorden sammen. Det er videre en gjennomgående fylkesvei (som òg har tittelen nasjonal turistvei) som går gjennom Geiranger fra Grotli til Åndalsnes (*Stranda kommune, 2007*). Veiene i området er bratte, skaper utfordringer for større kjøretøy, og om vinteren er enkelte veier stengt på grunn av rasfare.

5.1.6 Oppsummering landskapsanalyse: Landskapskarakter

Området med dets fjell- og fjordlandskap er en del av UNESCO's verdensarv. Typisk er de trange fjordløpene og de bratte dalsidene som isen, gjennom flere tusen år har formet. Høye fjell som omkranser fjordene, og kontrasten mellom fjord og fjell er karakteristisk. Bekker, elver og fosser er elementer som gjør at området får noe ulik karakter gjennom årstidene da de påvirkes av nedbørsmengende. Disse elementene kan man òg se tydelige spor av langs de bratte dalsidene. Løvskog med innslag av edelløvtrær er dominerende langs fjordløpet. Da tilstrømmingen av turister til området startet, gikk flere lokale bort fra de tradisjonelle primærnæringene, og alle fjordgårdene i området er i dag fraflyttet. I dag er turisme den viktigste inntektskilden. Geiranger blir besøkt av flere hundre tusen mennesker i høysesongen, og dette tilfører mye liv til området.

5.2 Stadkjensle

I landskapskonvensjonen blir ordet landskap definert som «*et område slik folk oppfatter det, hvis særpreg er et resultat av påvirkning fra og samspill mellom naturlige og/eller menneskelige faktorer*» (*Kommunal- og moderniseringsdepartementet, 2009*). Med utgangspunkt i dette anså vi det som nyttig å gjøre oss kjent med hvordan både lokalbefolkning og tilreisende oppfatter området, for å kunne danne oss et innblikk i hva som er essensen av stedet.

Flere av intervjuobjektene våre påpekte at fjordlandskapet er en viktig faktor for at turister besøker stedet. Det var særlig Geirangerfjorden som ble trukket positivt frem. Området representerer en stor opplevelsverdi, fordi det er en del av det naturskjønne norske fjell- og fjordlandskapet. Fosser, elver og selve fjorden er elementer som styrker den romlige og sanselige opplevelsen av området. Videre kan følelsen av å befinne seg i et UNESCO-område i seg selv være spesiell.

Fjordløpet oppleves innelukket i den forstand dalsidene omkranser rommet, og når man befinner seg på fjorden eller nede i dalen kan man føle seg liten i forhold til de mektige omgivelsene (*Fig. 17*). Allikevel er det forskjell innad hvordan man opplever følelsen av dette. I fjordmøtene åpnes rommet vesentlig opp. Befinner man seg i de høyereliggende delene av terrenget og ser ned på fjorden, oppleves det annerledes. Det kan oppleves mer oversiktlig og spektakulært (*Fig. 18*). De dype dalene gjør sitt til at solinnstrålingen varierer innad i området, men også gjennom året. Hvor vidt man befinner seg i en sol- eller skyggeside kan påvirke opplevelsen av stedet.

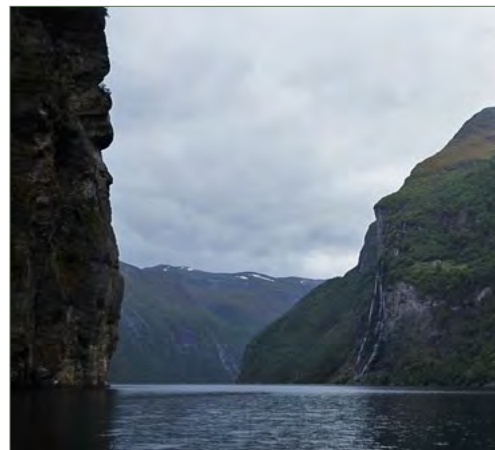

Fig. 17 Omgivelsene sett fra fjorden.

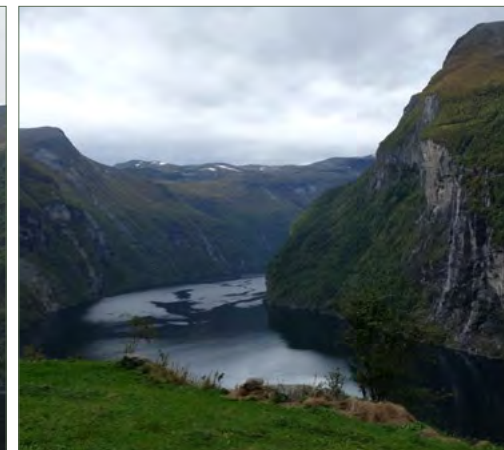

Fig. 18 Omgivelsene sett fra en fjellhille.

Området oppleves forskjellig om man kommer fjordveien, eller landveien. Dersom man kommer med båt oppfattes området nokså urørt, da man ser få tegn til menneskelig aktivitet. I sommersesongen preger turister store deler av landskapsbildet, spesielt i tettstedene og ved populære utkikkspunkt. Vinterstid er det derimot mindre folk, og vinterdrakten over landskapet gjør sitt til at området fremstår roligere. Noen intervjuobjekter blant annet bosatt i Stranda mente at Geiranger var for turistifisert og kaotisk, og lite identitetsskapende for lokalbefolkningen. Våre intervjuobjekter trakk imidlertid frem det kulturelle og historiske ved fjordlandskapet; at folk har bodd i disse bratte områdene langs fjorden. En svensk turist uttrykte: *“Jag tittar og tittar, men fattar inte hva jag ser”* (Skylstad, 2016).

Mange av de fastboende har en familiær tilhørighet til stedet. I intervjuene kom det frem at grunneiere av fjordgårder, tross i at de bor andre stedet i landet, føler at gårdene er viktige for dem. Dette er ikke av økonomiske årsaker, men de vet at tidligere generasjoner har strevd og slitt for å bo og livnære seg der. Det følger så et press for å beholde og ivareta gårdene. Ordet “nostalgi” blir brukt om disse gårdene (Bjørddal, 2016). Folk ser viktigheten av å formidle historie og kultur på stedet, og mange påpeker at områdene der gårdene ligger dessverre gror igjen. Dette gjør at opplevelsen av stedet øg forandres med tiden.

Fig. 19 Fjordlandskapet er typisk for hva folk forbinder med området.

6.0 Mulighetsstudie

Mulighetsområdet (Fig. 20) er utvalgt på grunnlag av eksisterende ressurser, samt potensialet for ulike former for verdiskapning. Arbeidet med landskapsressursanalysen, og samtaler med nøkkelpersonene har vært sentralt for å komme frem til mulighetsområdet. Vårt mulighetsområde kan sees på som et eksempel for en videre utvikling av fjordgårdene, men mulighetene som her presenteres kan øg være gjeldende og overføres for øvrige områder hvor fjordgårdene ligger. Mulighetsstudiet danner videre grunnlag for utforming av strategier.

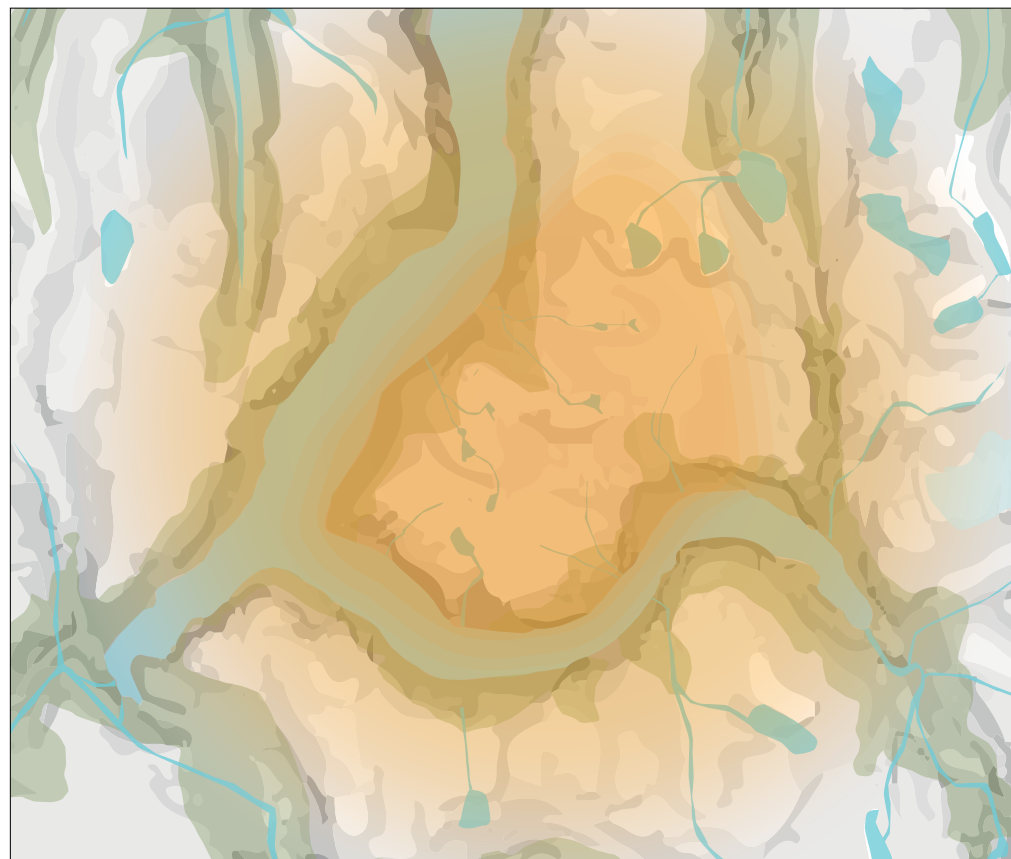

Fig. 20 Det gule feltet representerer mulighetsstudiet sitt fokusområde. De indre delene av det gule feltet utgjør selve mulighetsområdet.

6.1 Bruk og vern

Mange av fjordgårdene befinner seg innenfor landskapsvernområdet, og slik sett er verneforskriftene noe som må sees i denne sammenhengen.

“Formålet med opprettingen av Gerianger-Herdalen landskapsvernområde er å:

- Ta vare på eit særprega og vakkert fjord- og fjellandskap med eit rikt og variert plante- og dyreliv.
- Ta vare på viktige kulturlandskap der fjordgardar, setermiljø og kulturminne utgjør ein vesentleg del av landskapet sin eigenart.
- Ta vare på geologiske førekomstar og landskapsformer”.

(Lovdata, 2015, §2)

Verneområdeforvaltningens primære oppgave er god forvaltning av de vernede områdene for å ivareta både natur- og opplevelsesverdiene på lang sikt. Samtidig finnes et ønske om å legge til rette for å utnytte reiselivspotensialet verneområder innehar. Besøksforvaltning i norske verneområder handler dermed om å finne en balansegang i forvaltningen av et verneområde mellom å gi gode opplevelser for den besøkende, lokal verdiskapning og å ivareta naturverdiene (Miljødirektoratet, 2015).

Tidligere ble vernevedtak forbundet med beskjeden bruk og utvikling. Slagord som «Verneområder - der naturen kan være seg selv, evt. verne seg selv» er ikke lenger bærende (Stokke, 2016). Derimot har dagens forvaltningsprosesser i større grad lagt opp til en dynamisk områdeforvaltning hvor mennesker utgjør en naturlig del av landskapsbildet.

Verneforskriftene som angår området legger til rette for bruk av området, gjennom å tillate bla. drift og skjøtsel av bygninger og jordbruksareal, restaurering eller istandsetting av kulturminne/kulturmiljø i samsvar med forvaltningsplanen, vedlikehold av merkede stier, skilt, bruer og løyper i medhold av forvaltningsplan, og bygging av bruer og klopper, og bygging av brygger for iland- og ombordstigning (Lovdata, 2015). Dette kan så sees på som muligheter for videre verdiskapning og nyskapning i området.

6.2 Bærekraftig verdiskapning

I følge rapporten «Den brede verdiskapningen» får man en nyansert forståelse av uttrykket verdiskapning. I et bærekraftsperspektiv refererer verdiskapning til helheten av de verdier som skapes (miljømessige, kulturelle, sosiale og økonomiske) ved å ta natur- og kulturarven i bruk (Haukeland & Brandtzæg, 2009). En slik tilnærming er nødvendig for å kunne se på muligheter for en total verdiskapning rundt fjordgårdene. Nedenfor gjøres rede for de ulike typene av verdiskapning:

Miljømessig verdiskapning: dette er verdier som landskap, biologisk mangfold og kulturminner. Tiltak kan være redusert forurensing, skjøtsel av landskap og restaurering av gamle bygninger.

Kulturell verdiskapning: dette er verdier knyttet til identitet, lokalkunnskap, symboler og stolthet.

Sosial verdiskapning: verdier som engasjement, samarbeid, tillit og tilhørighet.

Økonomisk verdiskapning: den økonomisk målbare verdien av en virksomhet, definert som inntekter minus utgifter og kostnader.

Med en bred forståelse av verdiskapning følger også en bred forståelse av kapital, som en betegnelse for materielle og ikke-materielle verdier, goder og ressurser. På samme måte som en pengebeholdning er økonomisk kapital, vil kunnskap være å anse som kulturell kapital, og graden av engasjement og samhold vil være sosial kapital. Eksisterende kapital vil være grunnleggende for den videre verdiskapningen. Disse formene for verdiskapning vil være gjensidig avhengig av hverandre. For eksempel ved ny miljømessig verdiskapning (skjøtsel av landskap og restaurering av bygninger), vil man være avhengig av sosial verdiskapning (f.eks. å skape engasjement og tilhørighet blant deltakerne) og kulturell verdiskapning (at det skapes en stolthet og identifisering blant deltagerne). Økonomi vil også være viktig (f.eks. finansiering av materialer og verktøy i restaureringsarbeidet). Dersom dette arbeidet skal gjøres på frivillig eller ikke-kommersiell grunnlag, vil viktigheten av den sosiale og kulturelle verdiskapningen bli større, da økonomi ikke vil være en motivasjonsfaktor, men en nødvendighet for å få finansiert og betalt de materielle behovene som inngår i arbeidet.

6.3 Ivaretagelse

Det er en stor verdi i det arbeidet som allerede blir lagt ned i å vedlikeholde fjordgårdene og tilhørende arealer. Grunneiere og Storfjordens Venner er sentrale på det feltet. Det ligger allikevel store muligheter i en ivaretagelse av disse gårdene på et bredere plan. Dersom det skal legges til rette for økt verdiskapning bør arbeidet koordineres for å sikre at ønsket arbeid blir utført. Noen som kjenner områdets tradisjoner, men som òg kan tilføre nye ideer og måter å se landskapets ressurser på, vil kunne bidra til ny og bred verdiskapning. Det finnes muligheter for at noen kan fungere som nøkkelpersoner i slik ivaretagelse av områdene. Disse kan således være bidragsytere for bred verdiskapning ved at arbeidet som blir utført kan medføre både økologiske og samfunnsmessige ringvirkninger. Kunnskap og evner for å gjøre slikt arbeid trengs ute i felt, men for å kunne anvende det potensialet er det nødvendig med et overordnet team som gir støtte slik at prosjektene kan realiseres.

6.4 Turisttypologi

I forsøk på å vise til ulike turistroller differensierer man ofte ut fra hvilken grad turistene ønsker å involvere seg i den kulturen de møter der de er. Dette var aktuelt for oss å definere for å komme frem til strategier og tiltak i en fremtidig utvikling av fjordgårdene rundt Geirangerfjorden.

Valene Smith har utformet en typologi vi mener passer godt i denne sammenheng, som baserer seg på turistenes atferd og antall (Smith, 2001). Teorien var nyttig for oss for å beskrive hvilke reisende som kommer til Geirangerfjorden. Noen av disse ser vi som potensielle besøkende for fremtiden. De besøkende som kommer til Geirangerfjorden i dag, er i stor grad det Smith omtaler som "gryende masseturister". Disse er trygghetssøkende turister som gjerne besøker utenlandske steder, men vil gjerne ha det som hjemme. Slik som cruiseskipturister. Turisttypologien "utforskeren" er også representativt for området. Disse er få i antall, og kan ses på som eventyrere, slik som turgåere (Fig. 21). Gruppen turister som gjerne drar på en organisert reise, men som kan finne på å gjøre noe på egenhånd underveis blir omtalt som "uvanlige turister". Besøkende som gjerne legger mer penger i opplevelser omtales som "eliteturister". Gruppen som søker et alternativt levesett og er på søken etter seg selv kalles for "offbeat" turister. Dette er også grupper vi kan se for oss som vil finne det attraktivt å besøke området i fremtiden.

Ingen av turistgruppene utelukkes som målgruppe, men vi mener at de tilreisende vil bruke mer tid til å besøke fjordgårdene (Fig. 22) enn det en cruiseturist har til rådighet under sitt opphold i området.

Fig. 21 Turgåere besøker en fjordgård.

Fig. 22 Turister i søken etter unike opplevelser.

7.0 Strategier og tiltak

På bakgrunn av problemstillingen og analyser som har blitt gjort, presenteres strategier med tilhørende tiltak. Strategiene følger Regjeringens reiselivsstrategis premiss om at Norge skal utvikles som et bærekraftig reisemål. De underlagte hovedmålene er økt verdiskapning gjennom samarbeid, kompetanse, enhetlig markedsføring og å skape flere unike og gode opplevelser som kan tiltrekke reisende (Nærings- og handelsdepartementet, 2012). Den regionale planstrategien sier kvalitetsprodukter fra fylket kan "utløse eit enno større potensiale for identitetsskaping og merkevarebygging for fylket og reiselivet" (Møre og Romsdal fylkeskommune, 2016 s. 15). I denne oppgaven legges det imidlertid vekt på at fjordgårdene har et potensial for å bli et kvalitetsprodukt, som en del av en bred verdiskapning. Det å utvikle fjordgårdene kan sees på som en regional utfordring og innarbeides i regional planstrategi jf. Plan og bygningslovens paragraf 7-1 (Lovdata, 2014) eller i annen regional plan (Møre og Romsdal fylkeskommune, 2016).

Både landskapsvernet og verdensarvstatusen legger restriksjoner på tekniske inngrep som kan iverksettes (Nystad, 2016). I utarbeidelsen av tiltakene er verdien av det urørte og de antikvariske verdiene vektlagt. Et mål har vært å få til mest mulig verdiskapning innenfor de rammene som er lagt av landskapsvernet. Alle tiltak er derfor i tråd med verneforskriftens paragraf 3 punkt 1.2 og 1.3 (Lovdata, 2015).

Strategiene og tiltak vi fremlegger under, er beregnet som en helhetlig overordnet strategi for fjordgårdene i området. For å konkretisere de påfølgende tiltak har vi valgt ut fire fjordgårder som eksempelgårder, for å vise variasjonen blant gårdene. De samlede tiltakene presenteres i en figur på side 16 (Fig. 24).

Strategi 1: Utbedret tilgjengelighet til fjordgårdene

Tilgjengeliggjøring av fjordgårdene vil være essensielt for å ytterligere øke bevisstheten om disse stedene, samt for å fremme bred verdiskapning. Tilgjengelighet omhandler både det fysiske og det mentale. Hvis et område føles utilgjengelig å komme seg til, kan det være vanskelig å trekke folk dit. På den andre siden kan en slik utilgjengelighet virke lokkende i den forstand det vil føles enda mer unikt å komme til et slikt område. Derfor handler tilgjengelighet i vårt tilfelle om å finne en balansegang mellom disse to tilnærmingene.

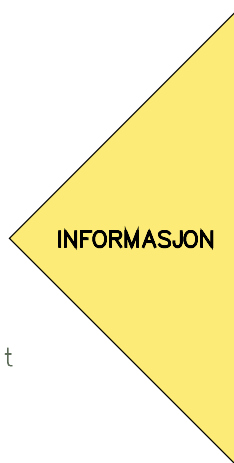
Fjordgårdene har et potensial for å bli mer besøkt av turister og lokalbefolkningen. Tiltak for å utbedre stiforbindelse mellom gårdene, og det allerede eksisterende stinettverket vil kunne føre til at flere vil besøke fjordgårdene. At det opplyses om hvor stier starter og at stier blir merket, er tiltak som gir bedre tilgjengelighet. En bedre forbindelse til fjordgårdene kan også bidra til å spre tilstrømningen av turister over et større område, som igjen sparer landskapet fra slitasje. Noen fjordgårder ligger i et så bratt og ulendt terreng at eneste tilkomsten er å benytte båttransport. Å gå fra fjorden og opp til gården kan gi en annen opplevelse enn å gå turen over fjellet, og noen turister vil heller foretrekke å dra til disse gårdene. Flere av gårdene har i dag mindre kaier for å legge til, men det er mulig å utbedre disse kaiene jf. verneforskriften. Et annet tiltak er derfor båtskyss med en mer miljøvennlig profil som en del av Grønn Fjord 2020-prosjektet (*Sogn og Fjordane fylkeskommune, u.å.*). Tilbud om guiding til en gård, eller mellom flere er likeledes tiltak som kan øke tilgjengeligheten for besøkende. Basert på hvor lenge disse ønsker å være i området kan man sette opp turer som tilpasses deres behov.

Strategi 2: Bedre informasjonsformidling

Mer informasjon vil gi en positiv effekt i form av at flere vet om gårdene og deres historie og aktualiserer fjordgårdene som reisemål. I tillegg til den besøkendes egne tilstedeværelse vil informasjon være med å styrke totalopplevelsen av stedet. Formidling av natur- og kulturbaserte verdier vil være viktig for å kunne forstå området og dets historie. Gjennom kunnskap danner man seg relasjoner til et sted.

Tiltak:

Markedsføring
Mobilapplikasjon
Informasjonsskilt

Et tiltak er at fjordgårdene kan markedsføres gjennom ulike kanaler som lokale, regionale og nasjonale turistnæringer, bedrifter, skoler, utdanningsinstitusjoner, historielag mm., som kan ha et ønske om å besøke gårdene for en kortere eller lengre periode. På den måten bidrar markedsføring til å rette fokuset på fjordgårdene som reisemål.

Mobilapplikasjoner er et tiltak som kan tas i bruk for å rette mer fokus mot fjordgårdene. Stinettverket til fjordgårdene kan legges inn i apper som promoterer turer man kan gå. GPS-posisjoner kan videre brukes til å få nyttig informasjon om steder de besøkende befinner seg. Samarbeid med for eksempel Turapp.no (*Turapp, 2016*) eller lignende kan være hensikts-

messig, da både enkeltsteder men også hele området kan knyttes opp mot et nettverk av andre attraksjoner. Ved å besøke fjordgårdene skal det gis et tilbud om å lære mer om historien til området og gårdene, kulturen og tradisjoner som ble ført gjennom generasjoner. Et konkret tiltak er informasjonsskilt plassert langs stiene, og på gårdsområdene.

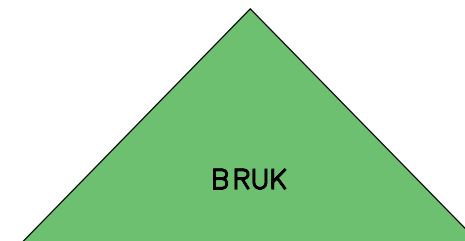
Mer informasjon kan gi en større forståelse av Verdensarvområdet. Bedre kunnskapsformidling om fjordgårdene til besøkende kan gi en økt sosial verdiskapning blant lokalbefolkningen.

Strategi 3: Tilettelegge for aktiv bruk

Aktiv bruk er et viktig premiss for en levende og mangfoldig kulturarv, og bidrar på sin måte til verdiskaping. Kulturminner som blir brukt aktivt, skaper tilhørighet og identitet (*Norsk Kulturarv, 2016*). Gjennom opplevelser og iakttagelse i landskapet danner man seg mer kunnskap om stedet, og slik sett underbygger dette punktet om informasjonsformidling (strategi 2). Ressursene ligger i å tilføre mer aktivitet til området. Å kunne drive med aktivitet i dette området er alene av betydning for at området ser ut slik det gjør.

Tiltak:

Beiting
Drift på fjordgårdene
FoU

Det er ønskelig å vise frem et autentisk gårdslandskap. Med ordet autentisk menes det ekte, eller som ligner mest mulig på det opprinnelige landskapet fra da gårdene var i drift. Storfjordens Venner gjør i dag antikvarisk restaureringsarbeid på fjordgårdene. Beiting er et tiltak som vil gjøre at gjengroingen reverseres og kulturlandskapet holdes ved like, samtidig som kulturtradisjonen holdes i hevd. Et referanseprosjekt er "No fence", som går ut på at geiter beiter på et geografisk område med GPS, og signaler som styrer hvor de skal beite (*Brunstad, 2015*). Dette gir muligheter til å drive beite uten at man trenger installasjoner slik som gjerder i fjordlandskapet.

Drift på fjordgårdene er et tiltak hvor de besøkende bidrar med skjøtsel, husdyrhold og dugnader som en del av opplevelsen på gårdene. Et referanseprosjekt er Ytste-Skotet der fjordgården

8.0 Oppsummering

eies av Storfjordens Venner og driftes av Sunnmøre museum (*Braaten, u.å.*). Denne gården blir brukt av leirskoler og andre besøkende for å drive praktisk arbeid slik de gjorde før de ble fraflyttet. Man kan tilrettelegge for utleie og overnatting, og at besøkende blir lært opp til hvordan man skal drive tradisjonell gårdsdrift. Et tiltak er å åpne opp en fjordgård for tilreisende. Det kan medføre til en bred verdiskapning. Ved å la besøkende ta del i drift og vedlikehold vil de få en unik stedsopplevelse. Turister og andre besøkende får en form for stedsbasert læring. På den måten blir også landskapet vernet og ivaretatt gjennom bruk. Ringvirkninger som også kan oppstå på bakgrunn av dette er at det fremtrer muligheter for flere helårsbaserte stillinger ved destinasjonen.

Gårdene med tilhørende kulturlandskap kan brukes videre i forskningssammenheng og gårdene kan være små "forskningsstasjoner" for skoler og akademika. Dette er et tiltak som gjør at flere aktivt bruker området.

Strategi 4: En styrket organisering

For at de overnevnte tiltakene skal bli realisert er det nødvendig at noen påser at dette arbeidet blir utført. En tydelig rolle og ansvarsfordeling vil være viktig i en videre bruk og forvaltning av fjordgårdene gjennom de ulike forvaltningsnivåene. Fjordgårdene har en lokal, regional og nasjonal verdi som må forvaltes deretter. Dette kan igjen bidra til å styrke samarbeidet mellom de ulike interessene, noe som er en forutsetning for å lykkes i fremtiden.

Frivillighet er alene ikke nok for at ønsket arbeid med fjordgårdene skal realiseres. Et tiltak er derfor å opprette en stilling kalt fjordgårdvaktmester. Noen må påse at ønskede tiltak realiseres, og derfor skal denne stillingen innebære et overordnet ansvar for koordinering av dugnader og drift på gårdene. Videre skal fjordgårdvaktmesteren være delaktig i kunnskaps- og historieformidlingen til gårdene. Stiftinga Geirangerfjorden Verdsarv har i dag ansvar for bevaring og restaurering av kulturminner (*Geiranger powered by nature, u.å.*). Som en del av dette arbeidsfeltet kan stillingen være underlagt stiftelsen. Ved å være underlagt stiftelsen, blir det lettere å følge opp og kontrollere at tiltakene blir utført.

Tiltak:
Fjordgårdvaktmester

Vi har jobbet med problemstillingen:

Hvordan kan fjordgårdene bidra til en sosial, kulturhistorisk og miljømessig verdiskapning ved Geirangerfjorden?

Innhenting av informasjon fra lokale og deretter bearbeiding av informasjonen har resultert i en landskapsressursanalyse. Analysen har vi brukt for å forme et mulighetsstudie og videre til utvikling av fire strategier vi mener kan tas i bruk for å utvikle fjordgårdene. I et fremtidig perspektiv er det ønskelig at fjordgårdene skal være en ressurs for samfunnet som bidrar til økt forståelse, kunnskap og glede rundt fjordgårdene og områdets historie. For at dette skal kunne skje er det nødvendig at private og offentlige aktører, både lokalt og regionalt tar en del av jobben i denne utviklingen. Det vil i et langsiktig perspektiv ikke være nok å basere fremtiden til fjordgårdene på frivillighetsarbeid og dugnad.

Strategiene kan samlet bidra til en bred verdiskapning (*Fig. 23*). Det kan utlyses flere jobber, og fjordgårdene kan bli bedre kjent som unike steder for nye opplevelser. At fjordgårdene blir bedre synliggjort ved bedre informasjonsformidling og tilrettelegging, gjør at flere vet om stedene og det blir lettere å besøke dem. At gårdene blir brukt er nyttig for å holde kulturarven og tradisjonene i hevd.

Tiltakene vi har laget kan være gjeldende for flere fjordgårder i området, men vårt mulighetsområde viser eksempler på hvordan tiltakene kan knyttes sammen. Eksempelgårdene kan fungere som pilotprosjekt som senere kan overføres til et større område (*Fig. 24*).

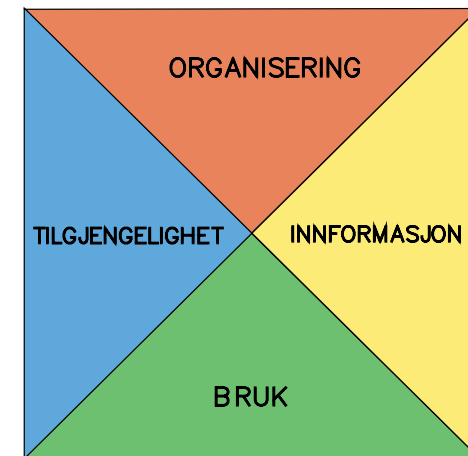

Fig. 23 Sammen vil strategiene kunne bidra til en bred verdiskapning.

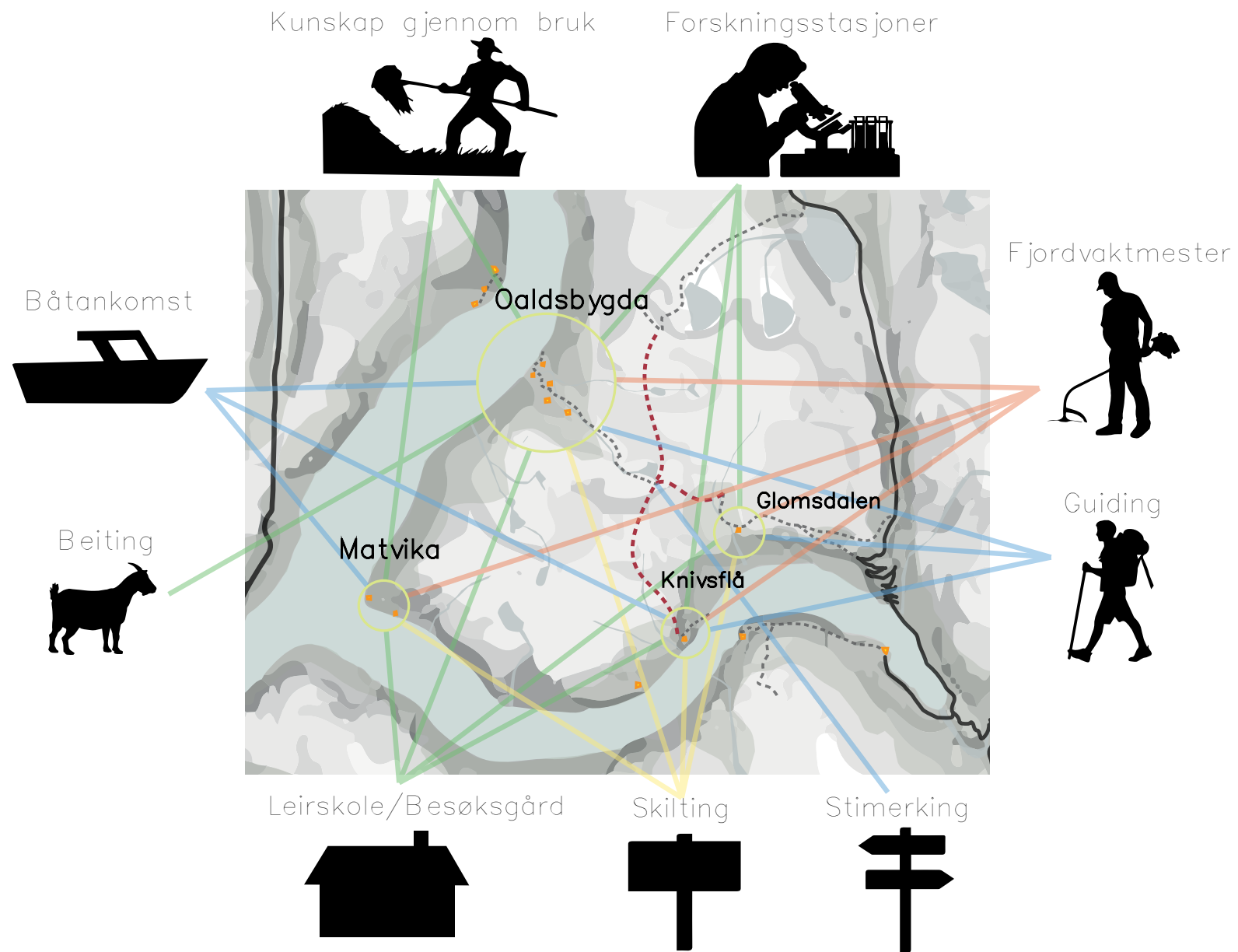

Fig. 24 Tiltakene satt opp mot mulighetsområdet og fire eksempelgårder. Fargene på linjene representerer de ulike strategiene tiltakene ligger under: tilgjengelighet (blå), informasjon (gul), bruk (grønn) og organisering (oransje).

9.0 Referanser

Ansok, S. (1976). Eld som slokna. 3. utgave red. Stranda Sogenemd

Björdal, I. næringssjef Stranda Kommune. (intervju). 28.09.2016.

Brunstad, S. B. (2015). Det blir rift om datageiter. Lokalisert: 14.10.2016.
<https://www.nrk.no/mr/det-blir-rift-om-datageiter-1.12618225>

Braaten, I. G. (u.å.). Ytste Skotet: Om oss. Lokalisert: 14.10.2016. <http://skotet.no/om-oss-3/>

Clemetsen, M. & Knagenhjelm, T. K. (2010). Landskapsressursanalyse "Telemarkskanalen som regionalpark". Lokalisert: 11.10.2016. <http://www.visittelemark.no/dbimgs/Landskapsressursanalyse14%20april%202010.pdf>

Clemetsen, M. & Stokke, K. B. (2014). Landskapsressursanalyse: Regionalt utviklingsverktøy for landskap og lokalsamfunn. Lokalisert: 11.10.2016. <http://www.norskeparker.no/wp-content/uploads/2015/03/Landskapsressursanalyse-Plan6-14-Clemetsen-og-Stokke.pdf>

Geiranger powered by nature. (u.å.). Stiftinga Geiranger Verdsarv. Lokalisert: 18.10.2016
<http://www.geiranger.no/index.php/no/shopping-a-service/service/264-stiftinga-geirangerfjorden-verdsarv>

Haukeland, P. I. & Brandtzæg, B. A. (2009). Den brede verdiskapningen: Et bærekraftig utviklingsperspektiv på natur- og kulturbasert verdiskapning. Lokalisert: 12.10.2016 <https://www.telemarksforskning.no/publikasjoner/filer/1617.pdf>

Hoff, O. N., representant av Storfjordens Venner. (intervju). 28.09.2016.

Kjølås, H. (2005). Gardene langs storfjorden. Møre og Romsdal: Samlaget

Kommunal- og moderniseringsdepartementet (2009). Europeisk landskapskonvensjon. Lokalisert: 12.10.2016. <https://www.regjeringen.no/no/tema/plan-bygg-og-eiendom/plan--og-bygningsloven/plan/internasjonalt-plansamarbeid/landskapskonvensjonen/om-konvensjonen/europeisk-landskapskonvensjon-norsk-teks/id426184/>

Lovdata (2014) Lov om planlegging og byggesaksbehandling (plan- og bygningsloven) Andre del: Plandel III. Regional planlegging. Kapittel 7. Regional planstrategi Lokalisert: 12.10.2016
https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2008-06-27-71/KAPITTEL_2-3-1

Lovdata (2015) Forskrift om vern av Geiranger-Herdalen landskapsvernområde, Stranda og Norddal kommunar, Møre og Romsdal. Lokalisert: 19.10.2016 <https://lovdata.no/pro/#document/MV/forskrift/2004-10-08-1310?searchResultContext=1149>

Miljødirektoratet (2010a). Geirangerfjorden: Matvika
Lokalisert: 19.10.2016 <http://faktaark.naturbase.no/naturtype?id=BN00069336>

Miljødirektoratet (2010b). Liene. Lokalisert: 19.10.2016
<http://faktaark.naturbase.no/naturtype?id=BN00070148>

Miljødirektoratet (2010c). Raudbergvika. Lokalisert: 19.10.2016 <http://faktaark.naturbase.no/naturtype?id=BN00070138>

Miljødirektoratet (2010d). Knivsflå. Lokalisert: 19.10.2016 <http://faktaark.naturbase.no/naturtype?id=BN00069325>

Miljødirektoratet (2010e). Skageflå. Lokalisert: 19.10.2016 <http://faktaark.naturbase.no/naturtype?id=BN00008355>

Miljødirektoratet (2015) Veileder for besøksforvaltning i norske verneområder. Lokalisert: 12.10.16 <http://www.miljodirektoratet.no/Documents/publikasjoner/M415/M415.pdf>

Miljødirektoratet (2016) kart.naturbase.no Lokalisert: 19.10. 2016 <http://kart.naturbase.no/>

Møre og Romsdal fylkeskommune (2016). Regional Planstrategi 2016-2020. Lokalisert 20.10.2016 <https://mrfylke.no/Tenesteomraade/Plan-og-analyse/Regional-planlegging/Regional-planstrategi/Regional-planstrategi-for-Moere-og-Romsdal-2016-2020-er-vedtatt>

Norges Verdensarv (2016). Vestnorsk fjordlandskap. Lokalisert: 09.10.2016. <http://www.norges-verdensarv.no/vestnorsk-fjordlandskap.134753.no.html>

Norsk Kulturarv (2016). Statsbudsjettet for 2016: vern gjennom bruk. Lokalisert: 16.10.2016. <http://kulturarv.no/statsbudsjettet-for-2016-vern-gjennom-bruk>

Nystad, I. H., verneområdeforvalter Geiranger-Herdalen Landskapsvernområde. (intervju). 29.09.2016.

Nærings - og handelsdepartementet (2012). Regeringens reiselivsstrategi. Destinasjon Norge - Nasjonal strategi for reiselivsnæringen. Lokalisert: 09.10.16 https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/NHD/Vedlegg/Rapporter_2012/reiselivsstrategien_april2012.pdf

Puschmann, O. (2005). Nasjonalt referansesystem for landskap - beskrivelse av Norges 45 landskapsregioner. Lokalisert: 06.10.2016. http://www.skogoglandskap.no/filearchive/Rapport_10_05.pdf

Skylstad, Ove., daglig leder Destinasjon Geiranger. (intervju). 29.09.2016.

Smith, V. L. (2001) The nature of tourism. I: Smith, V. L. & Brent, M. (red.). Hosts and guests revisited: Tourism issues in the 21st century, s.53-68. Elmsford, N.Y. Cognizant Communication. (Sisert etter Lyngnes, S. 2007).

Sogn og Fjordane fylkeskommune (u.å.). Cruisestrategi for Vestlandsregionen 2016-2020. Lokalisert: 14.10.2016 <http://www.sfj.no/ato/esa62/document/1-cruisestrategi-for-vestlands-regionen-2016-2020.16055933d16050055.73c4700951.pdf>

Stokke, K.B., (2016) Naturvern i endring - hensyn til reiseliv og lokalsamfunn, forelesning NMBU, 06.10.16

Storfjordens Venner (u.å.). Storfjordens venner. Lokalisert: 12.10.2016 http://www.storfjordens-venner.no/index.php?option=com_content&view=article&id=1&Itemid=2&lang=nb

Stokke, K.B., (2016) Naturvern i endring - hensyn til reiseliv og lokalsamfunn, forelesning NMBU, 06.10.16

Stranda kommune (2007). stedsanalyse Geiranger november 2007. Lokalisert: 04.10.2016 <https://www.stranda.kommune.no/Handlers/fh.ashx?MId1=970&FilId=819>

Turapp. (2016) Eventyrlige naturopplevelser, Info & om, Lokalisert: 17.10.2016 <http://customer.turapp.no>

Verdsarv (2016a). Geologi og landform. Lokalisert: 03.10.2016 <http://www.vestnorskfjordlandskap.no/verdsarvomradet/17-geologi-og-landform>

Verdsarv (2016b). Vedtaket. Lokalisert: 01.10.2016 <http://www.vestnorskfjordlandskap.no/nominasjon-og-vedtak/16-vedtaket>

Muntlige kilder:

Grande, T., eier av Camping Grande og medeier av Skageflå. (intervju). 27.09.2016.

Rønneberg, M. L., formidlingsleder naturarv/kulturarv, Stiftinga av Geriangerfjordens Verdensarv. (intervju). 26.09.2016.

10.0 Figurliste

Forsidebilde av Fjordgården Blomberg, hentet fra Storfjordens Venner:
http://www.storfjordens-venner.no/images/_DSC0257.JPG

Fig. 01 Egenprodusert illustrasjon

Fig. 02 Egenprodusert illustrasjon

Fig. 03 Egenprodusert illustrasjon

Fig. 04 Forfatternes foto

Fig. 05 Foto hentet fra Storfjordens Venner http://www.storfjordens-venner.no/images/stories/arrangementer/storfjordstemne/2011_Matvika/matvika.jpg

Fig. 06 Egenprodusert illustrasjon

Fig. 07 Egenprodusert illustrasjon

Fig. 08 Foto hentet fra Fjellside
<http://www.fjellside.com/oaldsbygda/oaldsbygda.jpg>

Fig. 09 Egenprodusert illustrasjon

Fig. 10 Forfatternes foto

Fig. 11 Foto hentet fra Fjordsenter
<http://www.fjordsenter.com/wp-content/uploads/2016/05/bolgen.jpg>

Fig. 12 Egenprodusert illustrasjon

Fig. 13 Forfatternes foto

Fig. 14 Egenprodusert illustrasjon

Fig. 15 Foto hentet fra Digitalt museum
http://digitaltmuseum.no/011013401810?query=geiranger*%20jordbruk*&pos=8

Fig. 16 Foto hentet fra Digitalt museum
http://digitaltmuseum.no/011012630511?page=2&query=geiranger*%20turist*&pos=35

Fig. 17 Forfatternes foto

Fig. 18 Forfatternes foto

Fig. 19 Egenprodusert illustrasjon

Fig. 20 Egenprodusert illustrasjon

Fig. 21 Forfatternes foto

Fig. 22 Foto hentet fra Visit Norway
<https://www.visitnorway.no/reisemal/vestlandet/geirangerfjorden/>

Fig. 23 Egenprodusert illustrasjon

Fig. 24 Egenprodusert illustrasjon